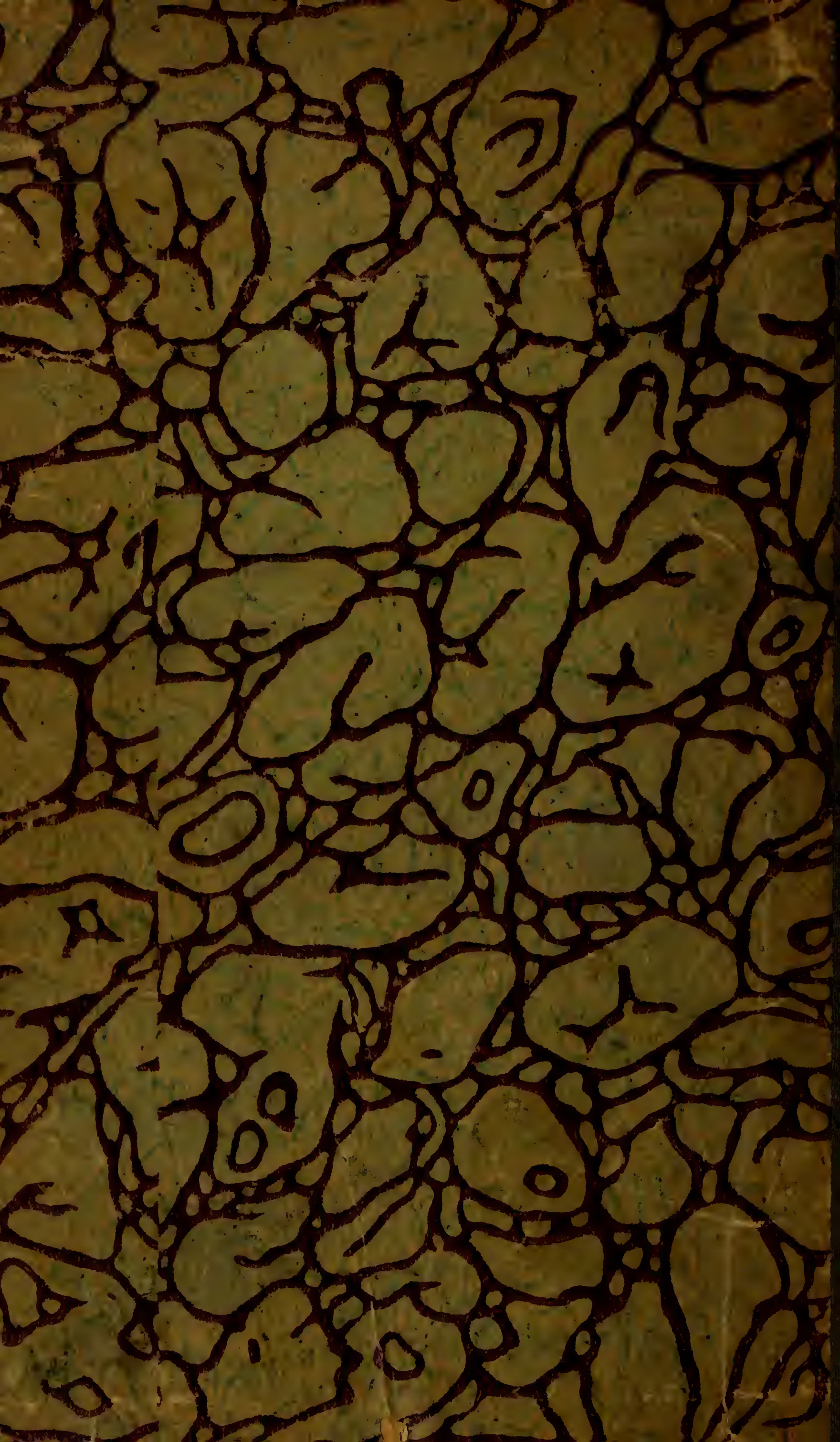

ספר

עליות אליהו

תולדות האדם הגדול בענקים

אלופנו גאון הגאונים, וחסיד כאחד כראשונים, נכנס לפני ולפנים,
ופתח גנזי מטמונים, וחכמות ומדעים שונים, סביב לדגלו חונים,
ראש גולת אריאל, בשם **אליהו גאון וחסיד** מווילנא, נודע בישראל.

ונאספו רועי העדרים, גדולי הדור המודעים בשערים, והעריכו לזה מאמרים.

ולראשונה יבואו דברים נפלאים. חכמה ודעת קדושים מלאים. נקראים בשם
עלית השער (תכלית יסוד החיבור), **מעלות הסולם** (דרך הגאון והילוכו בקודש) **עלית קיר**
(ע"ד חיבוריו הנדפסים ובכתובים) והערות יקרות להם. וסיפורים כתובים בספר **עליות אליהו**.

חוברו יחד

מאת הרב הגאון וכו' מ' **יהושע העשיל** הלוי לעווין זצללה"ה,
בן הרב הג' הצדיק וכו' מ' **אליהו זאב** הלוי מווילנא זצללה"ה.
ובהם גם אורות יקרות. סיפורים נחמדים והערות.

אשר הוסיף הגאון הנפלא כופת הדור מ' **דוד לוריא** כביהאב, הנודע למשגב בחיבוריו

ווע"ר שם. מהרב הג' גאון ישראל. זקן חכמת הקבלה. מהו' **אברהם שמחה** זצללה"ה אב"ד בק"ק אמציסלאב.

והעיר שם. מהרב גאון יעקב. המפורסם מ' **יעקב צבי מעקלענבורג** זצללה"ה בעה"ם הכתב והקבלה אב"ד בקאניגסבערג.

ווילנא

שנת **תרמ"ט** לפ"ק

АЛІОТЪ ЕЛІЯГУ.

или Біографія Виленскаго Раввина ИЛІИ.

Сочиненная ГЕШЕЛЕМЪ ЛЕВИНОМЪ.

1889.

Дозволено Цензурою.
Варшава 3 Августа 1888 г.

Печатано въ Тип. В. Тиля въ Варшавѣ, Мыльная 7.

הקדמה מהמוציא לאור

אמר נחמן בא"א הרה"ג כו' מ' **צבי הירש** זצ"ל בהגאון מהוראדנא · אנכי בדרך נחני ה' · להוציא לאור בווילנא · את הס' זרע גד מא"א הרה"ג זצ"ל · זבחרתי הסתופף בבהמ"ד של **הגאון** נ"ע מווילנא ואשר שמה עוד מנהגיו · והילוכו בקודש נודעו · ושמעתתי' מבדרן בפומי' דרבנן היושבים לבני ה' שמה · ועליהם אלוף לראש דודי הרה"ג כו' · מ' ישכר דוב ער מ"ץ דווילנא · א' מהשרידים · אשר זכה להתפלל בבית מדרש קודש הזה · עם הגאון יחד בעודו בחיים · ושמע דברי אלהים חיים · יוצאים מפיו הטהור · ויום יום אמר לי לבי · הנה זה האיש קדוש אשר שלחו ה' לפנינו בעמוד אש · להאיר לכל ישראל בכל מושבותיהם — · ומי האמין לשמועתנו אשר בדור אחרון · עיר וקדיש משמיא נחית · כאחד מהשרים הראשונים לעזרנו · ולהעמידנו בקרן אורה · ובכל התורה · ובכל החכמות . מי כמוהו מורה · ובצדקותיו הנפלאים · ראוי היה שהשכינה תהא עליו שורה · ויהי לנס ולפלא · ואנחנו מחשים לעשות זכר לנפלאותיו · לאסוף יחד ולכתוב בספר זכרון . כל הגדולות אשר עשה · ומה רב טובו והסדו לבית ישראל · וידעו כל העם כי מלאך ה' צבאות היה בהוכם · ודבר שפתים אך למותר · לבאר התועלת · מספר המספר גדולים מעשיו · וקורות חיי האדם הגדול הזה למשמרת לדורות · — החילותי להעתיק לי זעיר שם · זעיר שם · מהנכתב בהקדמות ספריו · ומאשר ספרו אנשי שמות · ויהיו לאחדים בידי · — אך לא היה תפארת הגאון על הדרך הזה ללקט אך באמרים :

והנה מה אשר מסבות מתהפך בתחבולות לפעלו · היתה הנסיבה . להשיב שבות ידיד ה' וידיד נפשי · הרה"ג וכו' המפורסם מהו' **יהושע העשיל הלוי** לעווין נר"ו · לבוא מוולאזין לשכון כבוד בעיר ווילנא · וקבע למודו ובית תפלתו בבית מדרשו של הגאון נ"ע · ונשמע קולו בבואו אל הקודש · בדרושיו הנפלאים · דברי פי חכם · ובמוסר השכל אשר בישר בקהל רב לעתות ערב בבמה"ד הגאון נ"ע · לתורה ולתעודה · לתמכה ולסעדה— · ודבקה נפשי אחריו כמים · ושקדתי על דלתות חכמתו יום יום · וגם הוא לא זז מלחבב אותי והרבה להטיב עמדי כמדתו · מדת חכמים · אוהב לבריות ומקרבן— · אמרתי בלבי אך זה האיש הנבחר בחור מעם · איש האשכול כולל החמודות המעלות והמדות · וה' נתן לו לשון למודים ועטו עט סופר מהיר בלשון חכמים עד להפליא · ומהיר צדק · ואשר ידיו רב לו בפלפולא דאורייתא · ושוקד על דלתות ספרי רבינו הגאון נ"ע יום יום · הוא האיש אשר כח לו לעמוד בהיכל קודש · ולכתוב זכרון בספר מעללי איש קדוש הגאון נ"ע · ומי כמוהו חכם ביראת ה' ודעת קדושים לכלכל דבריו במשפט בנדרש לתכלית הדבר הגדול הזה · אליו פי קראתי ובשם גדולי תורה אשר שמו פניהם בו · לעמוס עליו הדבר הזה · אשר למען כבוד הגאון לא יחשה · ולמען להורות דעת את העם · לא ישקוט עד יוציא כנוגה צדק · ולהיות עינינו רואות את מורינו הגאון נ"ע · כאלו חי אתנו היום · ויגולו בספר לפנינו · כל מצעדיו ומפעליו · ומחשבתו הטובה אשר חשב להיטיב ולהשכיל לעם ה' · ולהורות הדרך ילכו בה · למען נתחזק להישר דרכינו כחפצו לטוב לנו כל הימים · ולו תהיה צדקה :

והנה הרה"ג הנ"ל · הטה אזנו לי · אך שקל בפלס שכלו החרוץ · אם ישא פרי תועלת להועיל לעם ה' · בספר הזה · לפי העת · אשר המשכיל בה ידום :--

ויכתוב ספר לפניו · מאמר **עלית השער** עם הערות יקרות · **והראה** לדעת · כי רב טוב צפון בזה · והישב שכר מצוה בזה · העולה היא למעלה · ויתן המאמר על ידי · ואנכי חיש מהר הריצותי את המאמר עם מכתב לגדול הדור ולגדול העצה · כבוד הגאון הנפלא פאר. הדור מוה׳ **דוד לוריא** שליט״א מביחאוו ישן · אשר גם ידו ,תכון עם הרה״ג הנ״ל · ולהתחזק עמדו · וכאשר ידעתי כי נפלאתה אהבת דוד לכבוד הרב מוהרי״ה הנ״ל · והרב מוהרי״ה הנ״ל העריך למעניתו · דברי חן ושכל טוב אודותי : ועל אודות אשר קיבצתי על יד הסיפורים · ויכתוב לאוהבו מהורד״ל הנ״ל · ויוועץ אתו · והגרד״ל הנ״ל אזרו חיל במכתבו בדברי נועם · ככל האמור שמה · אז הוסיף שנית ידו הרב מוהרי״ה · ויכתוב את המאמר **מעלות הסולם** הפליא הגדיל לעשות בחכמתו וביראתו הקודמת · ובדעת שפתו אשר ברור מללו · ושלחתי להגרד״ל גם את המאמרים האלה · וגם קבוצת הסיפורים הנכתבים והנשמעים מאנשי אמנה · גדולי התורה · אשר ישים כבוד גאונו עליהם נוספות · וינף בעים רוח חכמתו · וישכיל פיהו פי צדיק בהערות חמודות · ובדברי ידידות · ויכתוב בספר לידידו הרב מוהרי״ה · כל אשר ברוח אתו דברים יקרים ואמרים טהורים · וגם לכבוד הרה״ג נשוא פנים מוה׳ **אברהם שמחה** נ״י אב״ד דק״ק אמציסלאוו (אשר זכה להדפיס ס׳ הספר״צ מהגאון נ״ע · ואשר לא זז ידו · מדודו הגאון מאור הגולה מוהר״ח מוואלזין תלמיד הגאון נ״ע) שלח עד מהרה דברו · ודבר מאהבנו הרב מוהרי״ה הנ״ל · ויתעורר גם הוא על כל הטוב בדברים קצרים · והשמועה באה גם עד כבוד הר״הג גאון **יעקב צבי** מעקלענבורג שי׳ וגם הוא חכם והביא הנמצא אתו — · ומגדולי עולם אלו יחד · הנה יצא כלי למעשהו הספר **עליות אליהו** וכללו יפיו לפאר ולתהלה בכל הארץ · וגם ע״י הרה״ג מוהר״י העשיל נכנה גם מאמר **עלית קיר** רשימת חיבורי הגאון נ״ע הנדפסים · ואשר עודנה בכתובים · עם הערות יקרות לזה מאתו · ומהגרד״ל שי׳ למען לא תחסר כל :

ועתה אברך את ה׳ אשר יעצני · לעורר לבב גדולי העם · על המפעל היקר הזה אשר אקוה כי ישוטטו רבים · ויתעוררו מתרדמת הזמן · לשום אורחותם · אורח מישרים · ולכונן מעשיהם · ע״פ פעלו של הגאון נ״ע · ותמלא הארץ דעה ויראת ה׳ · והיה זה שכרי · כי אנכי הערותי בצדק את גדולי הדור הנזכרים למעלה · אשר כאיש אחד הברים חוברו יחד · להשאיר לנו אחרית ותקוה טובה · מפעלות צדיק גאון עולם זה · וזכותו יגונן עליהם · יאריכו ימים ושנות חיים ושלום · ויעשו חיל בישראל · וברובי תורתם ובחיבוריהם היקרים : יאירו לארץ ולדרים : ויזכו לראות רגלי המבשר בהרים · אמן :

ווילנא כ״ז אלול שנת **תמכו בידי מזה אחד ומזה** לפ״ק

הערה את אשר כבוד הרב הגאון רד״ל · בענות צדקו · דרש ממני · במכתבו אלי . אשר תחת הכתב עליו אומר הרב הגאון · יודפס אך הרב וכו׳ · ולהעביר התואר הראשון · יסלח נא לי על הדבר הזה · כי לא מלאתי רצונו בזה · מפני רצון הרבים · וכן שלמים המתכבדים בכבודו · והוא גאון תפארת ישראל · אשר במקום ענותו שם תדע גדולתו בחיבוריו היקרים ובו יתכבדו ויתהללו כל ישרי לב :

המוציא לאור נחמן הג״י

מכתבי הרבנים

(מכתב הרב הגאון רד"ל)

בע"ה יום ד' י"ב תשרי תרט"ו ביחאב ישן יצ"ו ·

שלום לידידי בש"ב הרב כו' החרי"ף החכם השלם הנגיד מו' יהושע העשיל הלוי נ"י

מכתבו ע"י שלום · וגם ע"י ש"ב הרא"י (בצירוף הבית דוד · וקונטרסי על הערוך אך בלא שום שמות ידידי עליו · כאשר חכיתי) קבלתי לנכון · ואף שעוד ידי רפו · וברכי כשלו מצום הכפורים · בכל זה למען כבוד רבינו ז"ל · חזקתי ידי הרפות לכתוב אשר עם לבבי: ואם יבואו הדברים בלתי מסודרים · חכם כמותו ירבה בישראל · יבינם לאשורם כו' · כאשר בעוה"ר עדי ראי' ושמיעה ראשונים: שהעומדים לפני רבינו הגדול ז"ל כבר אבדנום בדורנו השפל הזה · ואנשי דדייקי וגמירי שמעתתא ג"כ אבדו · וכאשר עמדתי על הבחינה בכמה סיפורים שמסו בה משמיה דרבינו ש"ב · וחמיו זקנו הגאון מ' **חיים** ז"ל · שום ממלל רברבן · מגדולת רבו רבינו הגדול ז"ל · כפי רוב המספרים והשומעים ממנו ז"ל · כן רבו השינויים בחיסור ויתור · בכל סיפור וסיפור · אשר על כן אף כי רבת שמעה לה נפשי · (הצמאה לשמוע בשם רבינו הגדול ז"ל דבר מה) למאות · בכל זה לא אוכל להחליטם ברורים · ושאסכים להעלותם בדפוס בשמי · זולת איזה גרגרים · שזכיתי לשמעם משומע או רואה ראשון נאמן · וכמו ש"ב הגאון מ' **שאול מווילנא** ז"ל · והרב כו' מ' **מנשה מאיליא** ז"ל וכו' · שמסרם לידו בכתב ג"כ לחברם יחד · ולזאת אם ירצה המ"ל לשלוח החיבור כ"י ע"י שלום · ואבקרנו אי"ה · ואולי יתן ה' להעיר דברים באוזן להקבץ יחד בל אמנע להיות סניף לעוסקי בכבוד רבינו הגדול ז"ל · ואשיבנו לידו אי"ה · בהקדם ע"י שלום ג"כ · ואם כוונתו רק לקבץ יחד · הנפוצים בהקדמות הנדפסים · כאשר הגיע ידידי בתחלת דבריו דרך כלל · א"כ אין בידי מה להוסיף כו' · וע"ד הספרים שחובר רה"ג ז"ל · זה ודאי ראוי להתבונן יפה וברור · בכדי שעכ"פ יעמוד זכרונם לדור אחרון · אולי ימצאו דורשים להוציאם לאור: ולחפש אחריהם כו' · ויעורר המ"ל בספרו את כל מי שנמצא אתו בכ"י · איזו לקוטים ופי' מאמרים מרה"ג ז"ל · שיכתוב עכ"פ מפתח מהם כו' · ואנכי הראשון · להריץ ידי במפתח כל הנמצא אתי · למען בהקבץ יחד · כל המפתחות · יהיה אז באפשרי לחכמי הדור למי שיש סיפוק בידו · לקבצם ולסדרם יחד · (ואם יישר בעיני ה' להעשות המצוה שזו ע"י · הנני לייחד זמן לזה אי"ה) כראוי להם כו' · מוסגר פה הרשימות דשלאנים · עם הערות דברים מה שבידי עליהם כו' · [ובמכתבו מן י"ג שבת · הוסיף לכתוב להרב הנ"ל: וז"ל] מכתבו מן ד' דחנוכה קבלתי לנ"ר · מבשורת מציאת כתבי הגר"א ז"ל כו' · זי"ע כו' · וקבלתי העתק תחלת החבור **עליות אליהו** עד סוף אות כ"ם · ובצירוף מכתב הקדמת ידידי ש"י · ואשמח קבלת יתר החיבור בשלום כו' · סדרתי אצלי ראשי פרקים על סדר הכ"ם אותיות ששלח לי עתה כו' · ואחכה עוד אי"ה · עד שאקבל יתר החיבור · ואז אסדרם · ואשלח לו בהקדם אי"ה כו' · זה ראיתי להשיבו לכבודו בקצרה כעת:

הכ"ד שב"ז [אחוז בעבותות אהבתו דוד לוריא מביחאב ישן יצ"ו

ש"ו אורים לכבוד הרב המופלג בתו"י מ' נחמן נ"י · עיניו יחזו ויבחנו את אשר כתבתי לידידו הרב וכו' החריף הש' מ' יהושע העשיל סגל נ"י · ועיני תצפינה לקבל אי"ה יתר קונטרסיו: ואז אקיים אי"ה בבקשתו:

ידידו דוד הנ"ל

(עוד מכתב מהגרד"ל):

בע"ה יום ד' ט"ו אדר תרט"ו ביחאב ישן יצ"ו

כבוד בעש"ב ידידי הרב וכו'. החריף חכם השלם הנגיד מ' יהושע העשיל לעווין נ"י

אחרי כתבות נפשי למכתבו: שמחתי בקבלת מכתבו מן א' דר"ח אדר הזה · בצירוף הכרך כ"י כו' · ובקשת ידידי ג"כ לעיין בהקושיא שכתבתי ע"ד הגר"א בס' מגילה · יחד עם בני בי מדרשא דמרן ז"ל · (אשר אקוה כי יסייעום משמיא לפרקוה כו') לא יתעצל כבודו לזרז כו' שיעשו מלאכת הקודש בלא רפיון ידים · ברשימה · גם אני אעשה רשימה שפה · ונכון מאוד להדפיסה · בסוף ספר **עליות אליהו** אחר החיבורים · למען ע"י יתפרסם בעולם · כל ליקוטיו הנמצאים כו' · וכאשר כתבתי מכבר · שעכ"פ היה ראוי במחנה קדשה ווילנא · להכריז מטעם שו"ב · שכל מי שנמצא ת"י דבר או חצי דבר · בכ"י בשם הגר"א יבואו ויודיעו

ויודיעו עכ"פ למו"ל · לעשות רשימה ברורה מהן · זה היה תועלת אמיתי לשמור הליקוטים · וכל דבר שנוגע נפשם עליהם כו' · זכות הגר"א ז"ל יעמוד להם · ואולי עי"כ תבורך חברא אית ליה · יתגלה מקום מציאת גניזת פי' ז"ח שה"ש לרבינו הגר"א ז"ל · הנעלם בעוה"ר מאתנו אור גנוז הזה כו' · וכבר כתבתי שאי"ה בזמן קרוב אקח מועד · כשיחזק ה' כחי · לסדר הערות על הקדמתו ועליות אליהו · ופה לא אעיר רק איזו דברים בזה כו' · [מובאים בפנים כל דבר על מקומו] · ואח"כ שעיקר המטרה לא לשבח הגר"א ולזכרונו (כי כבר אחז"ל · אין עושין נפשות לצדיקים שדבריהן זכרוניהן · רק לעורר לבב הקורא · להלהיבו עכ"פ לחפוץ לדרוך אף בקצה דרכי אליהו הרמי' והנשאים · (וכמחז"ל חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אברה' יצחק ויעקב) ע"כ מהראוי היה לסדר הסיפורים להלקם למדות ועניינים שונים · ולהקדים קודם כל חלק מהן · איזו הערות בענין המדה והסיפורים ההם · וכענין מה שעשה הרב ר' **פייוויל** מדרעטשין ז"ל בתולדות אדם כו' · (ובמכתבו מן ערב חה"פ הוסיף) מכתבו מן ר"ח · והשני מן ג' ניסן · עם הג"כ כ"י קבלתי לרוב נחת רוח · ובזכותם ושמונה רווח לי · וסמכוני באשישות · ומחמת שקבלתים עש"ק העבר · עוד לא היה זמן די שלוח לו הערות מסודרים רק לדוגמא מונח פה ראשי דברים כו' · (מובא בפנים כנ"ל) · ואחר חה"פ אקח מועד לשלוח לו ככל מבוקשו כו' · (ובמכתבו מא"ח שבועות כתב) תמהני אשר לא קבלתי ממנו עד כה · אף מכתב קבלה על מכתבי ששלחתי לו אחר חג הפסח העבר · בצירוף קונטרס א' · הערותי על חיבור עליות אליהו · ועוד קונטרס א' · הערותי על קונטרס ידידי · ועתה יקבל ידידי מוסגר פה בחזרה ג' כרכים כ"י הגר"א ז"ל · וגם כרך הכ"י שעל רע"מ · וכ"כ קונטרס עליות אליהו · וקונטרס ידידי לזה · ובצירוף קונטרס הערותי עליהם כו' · ושלחתי הקונטרסים עם הערותיי לש"ב הרב מ' **אברהם שמחה** לאמציסלאב · (אחרי הוודעי שידידי דרשו מכבר בעצמו ג"כ מנדון זה) · אשר ידעתי שהוא מלא דבר מפה קודש כבוד ש"ב ח"ז · הגאון אמיתי מוהר"ח זצ"ל · בעניינים אלו · והנה עיניו הרואות הערותיו · (אשר כתבן על גליון הקונטרסים כו') · וגם מוסגר פה מכתבו אלי כו' והנני מצפה לתשובתו מקבלות הנפלא עתה ומכבר · וכמו כן אחכה ממנו תשובת בקשתי הקודמת · בענין מ"ש ע"ד ביאורי הגר"א בהלכות מגילה*) · וגם אם עשו דבר מה בענין רשימה מחיבורי הגר"א כו' · גם בענין הכרזה שבקשתי שיכריזו עכ"פ בווילנא · על כל מי שנמצא אתו דבר מה מכתבי הגר"א · שיגיע עכ"פ להרבנים לעשות רשימה מהם כו' · מפרדת עש"ק · והיותי עודני חלוש ל"ע לא יכולתי להאריך · ואבקשהו נא ימחול להשיב לי דבר על אופניו על כל הדברים כו' (ובמכתבו האחרון מערב חג הסוכות שנת תרמ"ז כתב) תמהני שעד כה נפסק הדיבור של חיבה ממנו אלי · מן ח' אב · ולא נודעתי אם כבר הוציא לאור עליות אליהו כאשר קותה נפשי כו' · נא להודיעני מזה · ומעסקיו הטובים · ומתודו הטוב · ויהי' לי לעונג נפש כו' ויקבל שלום כנפשו ונפש ידידו שב"ז :

דוד לוריא מביחאב ישן יצ"ו

מכתב מהרה"ג גאון תפארת ישראל הרא"ש מאמציסלאוו

ב"ה מוצאי ש"ק א' דהגבלה תרט"ו מסטיסלאוו ·

יאר ה' פניו · לכבוד ש"ב · ידיד ה' · ורחימא דרבנן · הרב הגאון המפורסים ברב גבורותי' בבלא · איש חמודות · כש"ת מהו' דוד לוריא נ"י ·

יקבל כת"ר הניירות בחזרה לזמן שהגביל · והנה באמת שלמחרת קבלות הניירות · נחלתי במיחוש וכאב ראש רח"ל · ועדיין לא פסיקא מנה · שעדיין מותי חלש מאוד ל"ע · ועם כל זה הטרדה רבה בכרך כזו יברכם ה' · ויחזקני לשאת המשא הגדולה עלי :

והנה תחלה ראיתי קונטרסיהם ורשמתי כו' · אחר זה עיינתי בהניירות של כת"ר · וראיתי שכוונתי לרוחב דעתו כמעט בכולם · אך אחת אשר רשם כת"ר להשמיט הסיפור (מובא בפנים אות נ"ו) לא ידעתי טעמו בזה · ואני שמעתי סיפור זה לא פ"א מדודי הגאון נ"ע כו' (כמובא בפנים שם ולדעתי הוא הפסד גדול · להשמיט סיפור זה · עוד סיפור א' שמעתי מדודי ז"ל · בענין הפלגת יגיעת רבינו ז"ל על התורה כו' · כמובא בפנים אות · נ"ה) : ☞ [וע' עוד סיפור מאתו בהקדמתו למדרש רות החדש עם ביאור הגר"א זצ"ל · הנדפס בווארשא שנת תרכ"ה ע"ש] :

ומעתה אני אומר · שלדעתי ודאי ראוי מאוד · שידפסו קונטרסיהם · כי ראיתי בתוכם סיפורים רבים · חדשות ונצורות · שלא שמעתים · נפלאים ומלהיבים הנפשות לאהבת התורה · ויראת ה' טהורה ·

ק

*) אמכ"ל · קושית הגרד"ל מובא לקמן במכתב הרב ר' טעביל במ"ש ע"ז בפנים :

ך שמוקיר ידידים · כאשר זכה הרב ר׳ העשיל כו׳ לסדר אותם · כן יזכה ה׳ לקבצם כדשם כיון · עם השושנות של כת״ר · והמעט דמעט שלי ולהשילם בישראל כו׳ :

אברהם שמחה בהרב מ׳ נחמן זללה״ה הפ״ק תנ״ל

ב״ה יום ד׳ ח״י תמוז תרט״ו מסטיסלאוו ·

אדברה שלום לכבוד ידידי · איש שארי · הרב וכו׳ נכבד נעלה ·

מוה׳ יהושע העשיל הלוי נ״י

הקונטרסים של חיבורם הנחמד עליות אליהו שלחם אלי הגרד״ל נ״י · לשום גם עין עיוני עליהם : ושמחתי שם באיזה מקומות · וחדאי נפשאי · יהי ה׳ שמכם לבלע ההדפסה בכי טוב המוקיר ידיכם · כי כן הענינים עצמם המבוארים בהם נעימים · כן גם נעימות הלשון הוא נפלא מאלה : אך אחת לא ישר בעיני · מה שהעמידו הסיפורים רצופים תכופים · ויותר נאים ומתקבל להקוראים אם היה קודם כל סיפור או שני סיפורים · הערה של ד״ת מענין אותו הסיפור · כהנהים שעשה הרב מהו׳ פייוויל ז״ל בספר תו״א · והשואל עלי בקשתי להדפים בזה״ל ממש · הרב ט׳ מהו׳ אברהם שמחה נ״י בהרב המפורסם מ׳ נחמן ז״ל אב״ד דק״ק אמציסלאב יע״א : ויקבלו שלום וברכה · ויראו שכר טוב בעמלם · כנפשם ונפש הדורשם לטובה דו״ש :

אברהם שמחה בהרב מ׳ נחמן זללה״ת אבד״ק הנ״ל

(מכתב הרה״ג גאון יעקב צבי מעקלענבורג האב״ד בק״ב) :

ב״ה קאניגסבערג בפריסין המדינה . ר״ח תמוז שנת תרט״ו ליצירה .

כבוד ידידי כאח לי · הרב הגדול כו׳ החכם הכולל · וביראת ה׳ כל היום ·

הנגיד מהו׳ יהושע העשיל הלוי לעווין נ״י

ידידי שמעה אזני ותבן לה · כי איש אמונים יקר מפורסם · (הוא ה״ר נחמן הש״ל) התאזר עוז להדפים ס׳ עליות אליהו · והוא תולדותיו של אותו צדיק · גאון עולם · אין על עפר משלו · מלאך ה׳ צבאות · הגאון הנורא · כאחד מן הראשונים · מרן אליהו מווילנא נ״ע · והוציא לאור תעלומות · הן אשר הגידו אנשי שמות : וכן ליקט מן הקדמות · והמה אך אחד מני אלף · תפעולת קדוש ה׳ · אשר לא יספר מרוב · והנה תמכו ידי המחבר מזה אחד · הגאון החכם הכולל מהו׳ דוד לוריא נ״י · ומזה אחד כבוד גאון כתר״ה ידידי שי׳ · בחכמתו ולשון למודים · לדעת לעות את יעף לדבר ה׳ דבר וברוב תבונתם האריכו למעניתם · במאמרים ובמכתבים יקרים אמרי נועם וטהורים ללמד דעת את הנמהרים · כמה נואלו וכמה חטאו שכלי דורינו אלה · אשר אך בהריחם ריח המדע · יחשבו כהיתן הרדע ובבית נראה בהם כנגע · והנה יהיה להם הגאון לעינים · לראות איש אלהים קדוש · אשר גם תעלומות כל שערי חכמות · היו נגלות ונודעות אליו · ובהם דבק אך באהבת ה׳ ובתורתו ביתר עוז בקדושה ובטהרה כל ימיו · וזה כל האדם · וממנו ילמדו תועי רוח בינה · והנה התאזרתי גם אני · אמרתי חבר אני ליראי ה׳ · ונקישנא בשיפולי דרבנן אלה · להודיע גם כן קושט דברי אמת אלה : התרומים אתי · גדולים מעשיו של הגאון הנפלא הלזה · וכבוד כתר״ה ידידי זה · אשר נפלאתה אהבתי לו · וזכרתי את ברית אהבה · אשר כרתנו בעברו לק״ב : על דבר מסחרו · בו בטח לבי · כי למעני למעני יעשה · לאסוף אל החיבור · עליות אליהו הקדוש · וישים דבר על אופניו במקומו · ומחלקם יהיה חלקי · והנה נושא פה קונטרסים כתובים וחתומים בחותם האמת · וה׳ אלהים אמת : ינחנו בדרך האמת למען שמו :

(ולשם ידידי ולזכרו תאות נפשי · לספירו של דבר שנתחדש לי · במדבר (כ״ז י״ח) קח לך את יהושע וגו׳ וסמכת הודו צו׳ ונתת מהודך עליו עיין ספרי שנתם (פסקא קמ״א) ויעש משה וגו׳ עשה בשמחה כו׳ · ויקח את יהושע לקחו

לקחו בדברים כו' ויסמוך את ידיו וגו' ככלי מלא וגדוש כו' · מה צוה הקב"ה את משה בשמחה · כך צוה משה ליהושע בשמחה ע"כ · נ"ל שרצו חז"ל בעומק חכמתם בדרכי הלשון לדרוש כי הקב"ה צוה למשה בשמחה וכן עשה בשמחה · ונמ"ש בספרי הכתב והקבלה (ויקרא ע"ז א') כי אות ה"א הנתלות בסוף הפעלים בא להורות · על עשיית הפעולה בחשק ברצון ובשמחה [ועיין מ"ש בראשית (כ"ד כ"ח) ע"ש השלכי וגו' אלך] ע"ש · ע"כ דרשו מהכתוב וצויתה ונתתה בה"א בסוף לעוררו על שמחתו בחפץ ורצון לבחור ביהושע אף כי תפקע שמשו ע"י · וכן עשה משה כאשר צוהו בשמחה · ואות כי לקחו בדברים שיקבל המשרה עליו · ויסמוך את ידיו ככלי מלא וגדוש · כי בחפץ וברצון בחר בו תחתיו · וגם ליהושע בשמחה · ועמ"ש בבראשית (י"ט) ע"פ הואילה · אשר לד' המחברים הה"א נוספת ואינו כן כי יש שני מיני עתיד עתיד החלטי ועתיד רצוני והעתיד רצוני בא הה' לבסוף וכה"ל ועתיד החלטי כמו הוציא את בני ישראל בא בלא ה"א ובשמות (ג' י"ד) אהיה אשר אהיה אשר פירשתי הוראת שם הראשון · עתיד היכולת · והוראת שם השני עתיד רצוני · ובאור (איך קאן זיין , וואס איך זיין וויל) ואין כאן הבדל בין עתיד היכולת לעתיד הרצוני וכה"ל · כי בשאלי ל"ש אין מקום לתלות ה"א בסופו" והנה כנגד שם הוי"ה (שם אהיה האמור שם · כתיב זה שמי וזה זכרי כו' · [הספר יארכו הדברים · ויבואו אם ירצה ה' בפנים הספר]) :

ואתה ידידי יקירי · גלה על דבר אמת · ויהיה מקורו ברוך · ממעון הברכות העליונות · הנני ידיד נפשו · הכותב על ידי אחר · מסיבת חולשת עיני · ואין בידי כי אם לחתום את שמי ·

יעקב צבי מעקלענבורג

(מכתב מהרח"נ ר' יהושע העשיל הלוי)

בעה"ת יתי"ם יום א' אחר מוצאי חג הסוכות · שנת די כל מעבדוהי קשוט לפ"ק ·

כבוד אלופי ומיודעי · הגאון הנעלה · מהולל בכל מעלה ·

מהור"ר דוד לוריא שליט"א · מביחאוו ישן יצ"ו ·

לא משפלות ידים ולא מהתרפתי ממלאכתי נתאחר גם מכתבי גם הדפסת הספר עליות אליהו עד היום כאשר הוסיף גאונו להפליא עלי במכתבו האחרון מיום ערב חה"ס העבר · ידעתי גם אני כי לגרוני גרמי הוא מעולה שבברכות · אמנם יען כי אך לעתות הרגוע מעיון הלכה להכנס מעט פניתי לבי לסדור המאמרים זעיר שם זעיר שם ואך בין הפרקים נטיתי קו וכתבתי הערותי ע"ז וקו לקו זעיר שם זעיר שם נקבצו יחד ויצא הספר בגליל בסדרו ובחודש העבר הקיפו עלי יחד גם למחה הפוסקים אשר נוטל עלי בעומק דין וגם לחשוב חשבונו של עולם ולעת המנוחה היה גם לבי הסוחר בסחרי למען תגלל נפשי עי"ז לבלי לעשות קורדם מחפצו שמים · כאשר ד' מבטחי מנעורי הגלית בידי עד היום וגם עד זקנה ושיבה בל יעזבני · ע"כ התמהמהתי עד היום · והיום הנה תחל ההדפסה · וברוב שרעפי בקרבי · ואשר יהגלותי רעיוני ע"ד החיבור אמרתי אדברה אל כתר"ה אשר עם לבבי וירווח לי · הנה כאשר בת המופלא השכל וידוע יפעלו על לב איש מעלה כח הציור כנור חזק משמיר לחרות בלב עמוק בזרוע עוז ואשר אחוה לי אספרה כאשר סיפר לי מאהבינו הרה"ג זקן ונשוא פנים מוה' דוב בער ז"ל (מו"ל בווילנא אשר עיניו עוד ראו את מורינו הגאון החסיד ז"ע בעודו בחיים · והתפלל עמו בבית מקדש מדרשו · והגיד לי כי מקום הבימה עתה בבית מדרש הגאון ז"ע · הוא המקום אשר שם עמדה ערש יצועי הגאון ז"ע מקום מה נורא אשר מלאכי אלהים עלו וירדו בו · ולמחר בעלותי הבימה היא לעמוד קבל עם : זכרתי דברי הרב הנ"ל ואבהל וזכרתי מאמר חז"ל · בית מדרשו של ר"א אבן אחת היתה שם והיתה מיוחדת לו ליישב עליה נכנס ר' יהושע התחיל נושק את האבן · ואמר האבן הזאת דומה להר סיני · וזה שישב עליו דומה לארון הברית (שה"ש רבה א' ג') חרדתי לרגעים בחרדת קודש · ואם זכרון מקומו יפעל על לב איש · אף כי זכרון מעשיו ומעלליו אשר כבר מלאתי אמורה עם הספר עליות השער אשר בהגיד לדקתו לעם טלד אשר עשה · ובשומו לנגד עינינו מעשים אשר ארעו ע"י · ואשר חכמים הגידו מאבותם · קורות ימי חייו · וגדולים מעשיו ומפעליו · הנה הגאון עומד לנגד עינינו כמו חי · כמו מתהלך עוד אתנו · ויגלה למוסר אזנינו לשמוע בקול דברו · ההולך להכות אש ביראת ה' · וגם ההוד וההדר אשר נשוא אל איש קדוש הזה יהיה לנו למופעות · להטות לבבנו לקנאות אך ביראת ה' כל היום · הרגשי קדש אלה · פעלו בכל עוז על לבי להיות נדרש לאשר דרשני · ידידינו ה"ר נחמן נ"י המוציא לאור את הספר · למלאות חפץ גדולי הדור אשר עוררוני לקחת קסת הסופר לכתוב באר על הלוחות · למען ירוץ קורא בו מעלות אליהו · ובשם ה' נאזרתי חיל · וחכות הגאון ז"ע לי ישועם · ושנסתי מתני ואכתוב בספר גם מעלות הסולם עם הערות · וגדולי הדור אמצוני · ואף כי א' המיוחד המתחזק עמי · הוא כבוד גאון תור"ה · אשר עטתו ירבני · להניח לו יד ושם · בתוך דברי · והוסיף והגיה והעיר בחכמת אלהים אשר בקרבו · וגם כבוד אוהבנו הרב כו' המקובל המפורסם פאר דורו מוה' אברהם שמחה נ"י האב"ד בק"ק אמציסלאו נ"י · גם אוהבי עוז הרב וכו' החכם הנעלה · בכתב וקבלה · מוה' יעקב צבי מעקלענבורג נ"י האב"ד בק"ק קעניגסבערג : גם הוא המרחק הביא · מוגש לשם כבוד הגאון ז"ע · דברים אחדים · ואכבד בעיני ה' לארח לחברה עם גדולי תורה אנשי ולבלוק את החכמים · יודעי אלהים · ה' עליהם יחיו · ועמהם חיי רוחי · אך כרגע נהפך עלי לבי · בראותי כי תהלותיו מלאו מספר · ובכל יגיעו לא ימצא לי · להשכיל עד קצה חכמתו ומעשיו עמוק עמוק מי ימצאנו · וכל תהלה וכל כבוד · אשר אמרתי עם הספר · הלא אין ערוך אליו · ומרומם הוא על כל תהלה כזה · [ויפה המליץ עליו הגאון מ' יצחק אשכנזי מלעמברג (בהסכמ"ת שטה"ק בס"ק לשנו"ה) הלא לספר שמץ מיני שבחיו תקצר היריעה מהכיל · אף כי לסיים כולי שבחא דמרך אלהים קם יכיל כו' : הלא בשמים כסא כבודו · והארץ האירה מכבודו] · והלא גנאי הוא לו להיות גורעין ודורשין · ואם

שרלא

גדלו · ואיה כבודו·זאת השיב אל לבי · ע"כ בשבטי ישראל אודיע נאמנה . כי לא את כבוד הגאון נ"ע·באתי לגלל ולספר שבחו · כ"א לעורר את העם · לאהוב הנהגותיו מדותיו ומעשיו · ומי יתן והיה לבבנו זה·ללכת אחר קצות מדותיו ופעולותיו : אשר אמור אך עם הספר · גם בזה לא יבוזו לי · אם העלתי אך קצת דרכו ושמץ מנהו·כי אינני אומר כי לא ימלא האדם עוד אחרי מאומה · והבא אחרי למלאות · הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו · והברכני נפשו כי הנחתי לו מקום להתגדר · אך על שרשי יתחקה · להגיד יושר לבו האמרי·כאשר ת"ל במתי אני · את האמת נר לרגלי · ושם ה' אור לנתיבתי · ועכ"ש פלטינא מחדא · כי לא הוספתי על כל תהלותיו · ואך האמת יחפוץ הגאון נ"ע בטוחות · [בתורת כהנים (קדושים פ"ג) ע"פ לא תעשוק את רעך ולא תגזול · דרשו · יכול אפי' אמר איש פלוני חכם · והוא אינו חכם · איש פלוני עשיר· והוא אינו עשיר · ת"ל לא תעשוק כו' ולא תגזול·מה לא תגזול בממון · אף לא תעשוק בממון · ע"כ : והנה רבים יתפלאו מאין יצא להם לדרוש מלא תעשוק · שלא להרבות בכבוד חבירו · בתורה ובממון·יותר ממה שיש לו·ודומה זה כעושק · ושמעתי מאדמו"ר הגאון מוה' אליהו זצ"ל האבד"ק קאליש · כי פי' ע"ד לשון חז"ל (ברכות נ"ו)·עשיק עשקך · ובב"מ (כ"ב) עשיק לגבך · והוא מלשון יוקר · וז"ש שיכול נדרוש · מלא תעשוק · שלא תעשה אותו יקר יותר · ממה שהוא באמת והכן] · והנה בלשון חכמים אדבר אל העם · ובחרתי לשון חז"ל ולאחוז במנהג במעט דברים · רוב ענין · ואיש תבונות ידלנה · וכמאמז"ל (זבחים פ"ב)· מר דגברא רבה הוא . ידע מאי קאמינא · להראות כי אך להחכמים למודי תורה · הערכתי אמרי · ואך אל נבוני עמי המשכילים ביראת ה' · כמה יעזרו עוד בזה · וישימו כי ימלאו איש אלהים תמים בדרכיו מיום הבראו · ושרשו על מים רבים·חכמי התלמוד ז"ל · ואף כי כגבם הלף הלך לו · נלאי חכמתו · עוד נראו בארץ · כעפר אך שב אל הספר · אבל רוחו מתהלך בחיים · ולא ימות החכם ככסיל · ואיש כזה נגלה ידבר עמנו · ואם לא בשפתי בשר · הלא בשפתי דעת · ויורנו מדרכיו · ונלך בהוראותיו · ואף כי הגאון הנורא החסיד·מווילנא נ"ע · אשר מי נדמה בגדלו · ואשר עליו כתב הרב כו' מגיה מהילא ז"ל (אשר ידוע דרכו כי לא נשא פני כל) בחיבורו א ל פ י מ נ ש ה (סי' קע"ג דף ע"ג בדפוס ווילנא) וז"ל לפי הנראה · לפי רוב המשך גליותינו · שהוא קרוב לעקבות משיחנו . ומצריך לפנות דרך לפניו · דרך האמת כו' · וכפי הנראה שלח לנו ה' · עיר וקדיש מן שמיא · הגאון המפורסם מהו' אליהו זצ"ל מווילנא · שהתחיל קצת להחזיר עטרת התורה ליושנה עפ"י דרכו דרך האמת והפשט · (וכן בספרו בסימן ק"ב דף ל"ח הביא מה ששמע מפה קדוש הגאון המפורסם מהו' אליהו מווילנא זללה"ה · כתב עליו שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל שהחזיר עטרה ליושנה · שעם גודל חריפותו ובקיאותו · נתן לב לדברים הפשוטים · ונתן עין עיונו לזה : לפרש הכל בדרך פשוט וקל · ורוב ענייניו הולכים ע"ז הדרך · עכ"ל · ואנן נעני אבתרי' · ונוסיף עליו כהנה וכהנה · עד שיגיעו הדברים לתכלית התיקון · עד שנהיו ראויים לחול עלינו אור ושפע אלקי על ידי משיח צדקנו שאנו מקוים בזה · אם יתמהמה חכה לו . ויש תקוה לאחרית טוב ותכלית התיקון · עכ"ל : וממנו נקח לעבוד את ה' · ולהכיר כל צדק · עד אשר יבוא מורה צדק : ומי נדמה אליו בכה בכבודו הן בעודנו חי · סיפר לי הרב כו' מוהר"י גארדאן שי' אשר ראה בכבודו · כי כל עת אשר התראה הגאון נ"ע בחוצה · (אף כי היה זה מדי יום ביומו · מדי נסעו עם מרכבה מביתו אשר היה דר בחצר אבי הרב הנ"ל · לבהמ"ד שלו · היה כל יום כבודו חדש עמו · כאלו לא ראו אותו מעולם) · נקבצו באו המונים המונים אנשים סביבו · וימלאו את כל הרחוב · עד אפס מקום מאנשים הבאים לראות בכבוד גדלו · ותואר פני קדשו · ותורתו וחכמתו בכריזה עליו מסוף העולם עד סופו · ואף כי לאחר אשר כבה נר אלהים · הנה חיבוריו הקדושים האירו פני תבל · (ויותר מהמה בכתובים · יהיה ה' אתנו לאסוף נדחי החיבורים · ונפוצות הכתבים לקבץ : וגם גנבים באו ויגנבו דיש · והשאירו אך עוללות · כאשר הודעתי לגאון כתר"ה זה כבר) · ותלמידיו הקדושים גדולי הדור · גם המה נפוצו ממרעיתם · ויתהלכו ברחבי תבל · להפיץ תורת רבם · והילוכו בקודש · ולכל ישראל היה אור במושבותם . והנה זה כאשר רבו הימים · ונסתם חזון מאתנו · ומעט מעט החל להכות המאור הגדול · והכתמו הדרכים · אשר סקל לפנינו · התאזרתי עוז לקרוא בשמו ולהודיע לעמי עלילותיו למען ידעו וישכילו כי גדול בקרבם קדוש ישראל · אשר הורה הדרך ילכו בה ויהינו כל בית ישראל אחריו · ללכת אורח מישרים · ותחשב גם לי לצדקה · וזכותו יגונן עלי להעמידני בקרן אורה · ביראת ה' טהורה · ולגבר חיילים בתורה · וגם ברכות יעטה מורה · כתר"ה אשר היה לי לעזרה :

והנה ע"ד קושית כתר"ה על ד' הגר"א בא"ח הלכות מגילה אבוא בארוכה בשולי מכתב זה · והמרתי להביע עוד לגאון כתר"ה המפוזר במחברים האחרונים מקום שבעלי תשובה עומדים בנ"ע · על דברי הגאון · מהם אשר ת"ל עתה בידי להשיב דברי הגאון על מכונם · ומהם אשר בער אני · ולא אדע עומק מחשבותיו · ואת אשר כתר"ה : שכתב לבבו כפתחו של אולם · נמנא לבאר בזה · יורני ואדעה · ואדרוש בקצרה המקומות וברמז לעיין שם · באורח חיים מ"ש הגר"א בהלכות ציצית (סי' י"א ס"ק מ"ב) ע' משכנות יעקב (שאלה ט"ו) ה' · נלע"ד שאין מכאן ראיה כו' · ולולא שאיני כדאי לחלוק על דבריו ז"ל · הייתי אומר · שמכאן ראיה להיפך כו' ע"ש · שם (סי' ש"א) ע' בשו"ת חמדת שלמה להגאב"ד ווארשא (שאלה ו') מה שהקשה שם · וע' בשו"ת בנין עולם (שאלה י') · שם (שמ"ה ס"ק י"ח י"ט) ע' בשו"ת בית אפרים להגאון ר' זלמן מרגליות (שאלה כ"ו) מ"ש שם ; שם (סי' שע"ב ס"ק י"ג) מ"ש הגר"א בסוגיא דחלון עגול על מ"ש התוספות שבש"ס בסוכה ור' יוחנן דהכא טעו בדבריהם : והגאון כתב ח"ו שטעו והאריך בזה · ע' בשו"ת גליא מסכתא (שו"ת ג') שכתב והגאון החסיד מווילנא ירד לגליל ולא הגיל · ע"ש בארוכה · וע' בהקדמה לאיל משולש מ"ש בזה · ומ"ש (סי' תמ"ג) · עי' חמדת שלמה (שאלה י"א) מ"ש שם · וע"ש בשו"ת (ל"ה) מ"ש על דברי הגר"א בא"ח שנתן טעם לדברי הרמב"ם דלית ליה תוספות לשבת ויו"ט יעו"ש · וע' בשו"ת חת"ם להגאון ר' משה מפ"ב או"ח קס"ג) · מה שפלפל ותירץ קו' הגר"א בסי' תקס"ח ע"ש · וע' בשו"ת גליא מסכתא (שאלה ב' דף ע"ג ע"ד) מ"ש ע"ד הגר"א בא"ח (סי' תק"ל ס"ק י"ט) : וביורה דעה (סי' קכ"ב ס"ק ט"ו) עי' עמק הלכה יו"ד (שאלה מ"ק) · (סי' קכ"ז ס"ק ל"ב ל"ג) עי' עמק הלכה או"ח (שאלה קכ"ט) שתמה עליו : (סי' קע"ג ס"ק ל"ו) עי' בשו"ת גליא מסכתא (שאלה י"א) שהקשה שם והאריך בזה · ועי' בס' יד שאול מבעה"מ מפרשי הים ביורה דעה (סי' רס"ז ס"ק י"ד וסי' רס"ז ס"ק נ"ב) מה שהקשה על דברי הגר"א שם · וע' בשו"ת משכנות יעקב ביורה דעה (שאלה ס"ד) מ"ש על דברי הגאון בהלכות חדש · וע' בשו"ת חמדת שלמה חלק יורה דעה (שאלה נ"א) ע"ד הגר"א שכתב בפשיטות דאחר יכול לפדות בלא ידיעת האב · ודבריו נפלאו כו' יעו"ש . ובאבן עזר (סי' י"ז ס"ק פ"ג) עי' שו"ת מהרי"ם להגאב"ד מבריסק (שאלה י"ז) שתמה על ביאור הגאון (וע' בית דוד שו"ת (כ"א) מ"ש על דפי' הליקוט) וע' שם (שאלה מ"ו) מה שהקשה על דברי הגר"א בא"ע (סי' קמ"ג) ע"ש :

ועי' בס' גליא מסכתא בסוף הספר בדין מיאון · מ"ש ע"ד הגר"א בא"ע ריש (סי' קפ"א) :
והנה ביורה דעה בביאור הגאון לענין ס"ס במקום דאיכא לברורי (סי' ק"י) הביא שם הגר"א ראיה מהתם כלים אינם בני יומן · דכתבו הפוסקים הטעם משום ס"ס · אף דאיכא לברורי ע"י קפילא · אם יש טעם משובח ע"כ · והנה הראיה זו הביא גם הנודע ביהודה חלק יו"ד (סי' נ"ז) ותמה שם על הרשב"א שדבריו בעצמו סותרי בהדדי לפ"ז · וכ' הנו"ב לתרץ · דשם אין אנו עוסקים על הכלי · כ"א על המאכל שנתבשל בו והמאכל היה לו חזקת היתר·ובצירוף חזקת היתר סמכינן אס"ס · וא"צ לעמוד על הבירור · משא"כ בספק דרוסה : דאיירי בי' הרשב"א ע"ש · וא"כ צ"ע על דברי הגאון שהביא ראיה זו · ועי' מ"ש בעלית קיר בביאורו לשו"ע · ועי' מעלות השולם (הערה י"ג) · ולא אוסיף להלאות עוד גאון התר"ה בדברי · עד אשר ישיב על האמור · וכבר הודעתי לגאון התר"ה · כי צדקת פזרונו · ונדבתו ללמודי תורה · אשר שלח · משרתי ליד היקרים יראי ה' והתפללו על קבר הגאון המבוקשו על שלומו וטובו · שיאלימהו ה' · ויהיה בריא אולם · וע"ד יפשן נסיעתו כו' אהת אבקשו · אל נא יעזוב אותנו להיות לנו לעינים · עד אשר תבנה ציון וירושלים :

אוהבו יהושע העשיל הלוי

(שולי המכתב)

ועתה אבוא על אשר הבע היש המודות גאון התר"ה ממני · זה פעמיים · להשיב לו · על אשר התפלא·על מ"ש הגאון בא"ח (סי' תרפ"ח ס"ק י"ח) · לייסב ד' הרי"ף מקו' הלב"ח שגי' הרי"ף היה·רב א' מקדימין · כי היכי דתקדום כו' : ושמואל כו' בהמיכר קדמי זכירה לעשיה · ועי' רש"י שם ד"ה ה"ג עכ"ל · וכתב ע"ז התר"ה וז"ל ומצאתי היוצא לדבריו · דבירושלמי מגילה (פ' בני העיר) בסוגיא הגי' כאן כן בדרך ע"ש · אבל לא הבינותו · מה יתרץ במסקנא דסוגיא · בחל להיות י"ד בשבת עצמה · עדיין היא מחלוקת · ע"ב בפרש"י : דודאי כי מן י"ד בשבת עושין עירות הסעודה לפ"ד הירושלמי · באיהור ביום א' · כמ"ש הר"ן פ"ק דמגילה · וא"כ קדמה זכירה לעשיה · ומ"ט פליג רב בהא עכל"ה · והנה אמרתי להשיב לכבוד גאונו · כי הנה הגאון נודע ביהודה · במה"ק או"ח (סי' מ"ב) ד"ה ועוד · העיר גם הוא בזה · דאם נאמר דרב כהירושלמי הנ"ל · איך נמלא ידינו ורגלינו · בהא דחל בשבת עצמה · עדיין היא מחלוקת · והלא לפי הירושלמי לכל קדמה זכירה · שהרי גם הפרזים אין עושין סעודת פורים עד למחר · יעו"ש · והאריך שם הנו"ב. ותוכן הדברים לתרץ·דאף דרב כהירושלמי הנ"ל · מ"מ דברי ר"נ בחל בשבת נכונים דמעיקר הדין הזה · לעשות הסעודה בע"ש ולהקדים וכן היו עושין בזמן שישראל היו שרויין על אדמתן · ולכן היה צריך להקדים פ' זכור · כדי שלא תהיה העשיה קודם לזכירה · אך בזה"ז הואיל ומהתכלין בה · כמ"ש במגילה (ה') · יש לחוש שיכשלו בימי הפסח · עבדו היכרא שלא לעשות השמחה והקריאה ביום אחד אבל פ' זכור שנקבעה בעת הנה"ג · כשהיו ישראל שרוין על אדמתם ואז ע"כ כשחל בשבת היו מקדימין לא נעקרה גם עתה ממקומה · ע"ש באורך · אך אין זה מעלה ארוכה · לד' הגאון · שכ' לתרץ שיטת הרי"ף · הדא שהרי"ף בעצמו כלא פי' פירוש אחר בגמ' בהא דהואיל ומהתכלין בה וכמ"ש הנו"ב בעצמו בסוף דבריו·ועוד דלדברי הגאון וגירסתו בדשמואל קדמי זכירה לעשייה א"כ גם שמואל כהירושלמי הנ"ל · ומעיקר הדין מקדימין הסעודה · וא"כ צריך להקדים פ' זכור· ואף בזה"ז מאחרין · מ"מ לא תיעקר פ' זכור ממקומה שקבועה אז בשביל זה · וכנ"ל : אך נ"ל דאף שהרי"ף מפרש פירוש אחר במהתכלין · (ובפרט לפי הפי' שהעניים מהתכלין בה ויוליאו המעות מקודם · ולא יהיה להם במה לעשות הסעודה · א"כ כשחל בשבת בודאי היה לנו לעשות הסעודה בע"ש · ולהקדים כדי שלא יוליאו המעות לשבת · כשמאחרים הסעודה ליום א') · מ"מ הטעם דחיישינן שלא יכשלו בימי הפסח · אמת נכון הוא שעבדו הכא היכרא בשמחה לאחר ליום א' · כדי שלא יטעו בימי הפסח · אע"פ שאין זה כפי' במהתכלין . מ"מ מסברא אמרינן הכי מטעם הירושלמי הנ"ל · מ"מ שמאחרין ולא מקדימין · ולזה יש לחוש יותר ממהתכלין כפי' העניים וכו' ושמואל פליג על סברא הנ"ל · והנה לפמ"ש במגילה (ה') על מ"ש רב פורים שחל להיות בשבת · ע"ש זמנה· ומקשינן לאפוקי מדרבי · דאמר הואיל ונידחו עיירות ממקומן· ידחו ליום הכניסה והא בזמן רב לא היה עוד יום הכניסה לכפרים · מטעם דמהתכלין · וע"כ צריך לומר דרב כר"ע ס"ל דלא חיים למהתכלין · וגם בזה"ז איכא יום הכניסה וכל הזמנים · כמבואר במשנה · א"כ נסתר · מכל דברי הנו"ב·וגם דברי · דהרי חזינן דרב לא חייש לטעמא דיכשלו בימי פסח · נמדחי משום הכי · (הן אפשר למדחי דלדברי יתכן · דלענין שנדחה בלא זה · ידחה ממקומו לאחרו·אמרינן שפיר בשביל זה · אבל לא לעקור הזמנים הקבועים בשביל זה) · ולפ"ז היה להורה נראה פשוט · דרב אזיל לשיטתיה : דלא חייש למהתכלין · ולדידיה בע"כ מקדימין תמיד הסעודה בע"ש · א"כ שפיר אף להמוקפין קדמה עשיה לזכירה · כשחל י"ד בע"ש· ולהכי ס"ל מקדימין · ושמואל פליג עליהם· דס"ל כחכמים · דאין קורין אותה אלא בזמנה· והיינו למהתכלין ומ"ש ר"ה כשחל בשבת ד"ה אין מקדימין. משום דס"ל דרב מודה לסברא · כיון דאיכא מוקפין כו' וכנ"ל רק לעיל לשיטתיה גם המוקפין מקדימין עשיה בע"ש · כיון דאינו חושש למהתכלין וכנ"ל · ולפ"ז לדידן דס"ל כחכמים שפיר ס"ל כהירושלמי (רק לפ"ז יפלא מדוע פסקינן כרב דמקדימין) · אבל הנ"ל באמת · דהנה הטורי אבן הקשה בגמ' מגילה (ב' ·) אלימא אליבא דר"ע · אפילו בזה"ז נמי איתא להאי תקנתא · ופרש"י דהא ר"ע בזה"ז . וא' במתני' דמקדימין · והקשה הטו"א מ"מ אפשר דקמ"ל דין כפרים בזה"ב כו' · והרשב"א הקשה דהא ר"ע בזה"ב נמי הוה : ע"ש פירושם · ונראה לי · לפמ"ש הט"ז והא"ח (סי' תקפ"ח סק"ה) דמש"ה לא גזרו רבנן גבי מילה נמי · גזירה דרבה בטעם הוא · דדבר שהתורה התירה בפירוש · אין כח ביד חכמים לעקור ע"ש · עכ"ל · והצל"ח בפסחים (ס"ו:) הביא ראי' מפירשת · שזהו מ"ש עקיבא עקרת מה שכתוב בתורה · ע"ש · והארכתי בזה במק"א · ולפ"ז זהו מה שדקדק הגמ' לאמר: דר"ע · דדריש זמן זמנה כו' : אבל חכמים אומרים אין קורין אותה אלא בזמנה · כוונתם · כיון דדריש ר"ע מהכתב במגילה ברוה"ק · כל הזמנים · שוב אין כח ביד חכמים ;לעקור מטעם מהתכלין · ושפיר קאמר הגמ' דאליבא דר"ע אפילו בזה"ז איתא להאי תקנתא · ולד' חכמים רק רמיזי מהכ"ג : שהכי תקנו · ויש כח לעקור · אבל הכא בסוריה שחל להיות בשבת כיון דאידחי מידחי ליום א' · מטעם מהתכלין וכנ"ל · והנה כ"ז אם נאמר דהטעם דמהתכלין תלוי לזמן שהיו ישראל שרוין על אדמתם נמי · אבל אם נימא דעיקר תלוי בקידוש החודש ע"פ ב"ד · הא בימי רב היו מקדשין ע"פ ב"ד · א"כ אפשר שפיר לדידיה בזמנו · איכא יום הכניסה · וס"ל כהחכמים · והאריך בזה הגאון בעל שער אפרים (סי' מ"ו) ומצאתי בקרבן נתנאל בהעיר בזה · אמנם ע"כ הא דקאמר רב בחל בשבת עצמה · ע"כ מיירי כשמקדשין ע"פ הראיה בזמנו · דבל"ז א"א לי"ד שיחול בשבת · וכמ"ש בירושלמי (פ"ג · הל' ד') הגע עצמך שחל י"ד להיות בשבת בו' · א"ל ולא כבר איתותבה דלית אפשר יעו"ש · ואז לא היו חושבין למהתכלין · ואם כן היו עושין הסעודה בערב שבת

והיו

והיו מקדימין · ושפיר קדמה עשיה לזכירה · וצ"ל ברור דזהו ביאור הירושלמי ואם אפשר (פי' שמקדשין ע"פ הראיה מ"מ לא יקראו זכור בשבת זה דקדמי זכירה לעשיה שעושין הסעודה ביום א' ·) איחור הוא לעירות (פי' יש כאן ולא יעבור לענין הסעודה · כיון דבזמן שמקדשין ע"פ הראיה אין אנו חוששין למסתכלין וכו' · והמפרש שם ביאר שם ללא אמת · ע"ש) · ואז עושין הסעודה בע"ש ומקדימין · ולפ"ז פלוגתייהו הוי כמו לעיל דשמואל ס"ל כיון דאיכא מוקפין דעבדי כו' · ור"ה דס"ל לד"ה אין מקדימין · דס"ל כיון דגבי מוקפין כו' קדמי זכירה לעשיה · שהוא בזמנה ביום מחר · הכל מודים דקדמו זכירה לעשיה קרינן ליה · ולעיל גבי ע"ש הא לרב גם המוקפין עבדי בע"ש · וא"כ גם גבי מוקפין קדמינן עשיה לזכירה · ושמואל דס"ל לעיל גבי ע"ש מאחרין · אף בזמן שמקדשין ע"פ הראיה · י"ל דס"ל לשמואל כיון דגם פרזים עושים הסעודה בע"ש · וקורין המגילה באותיום . וגם המוקפין יקראו המגילה ויעשו הסעודה ג"כ בע"ש · ולא יהיה הפרש בין פרזים למוקפין · זה לא עבדינן · [עמ"ש לקמן] · ובע"כ מאחרין הסעודה ליום א' וא"כ קדמה זכירה לעשיה · (ואף אם נאמר דרב ג"כ יסבור סברא זו · אפשר לחלק · דשאני הכא · דקדימת הזכירה לעשיה · בא ע"י דיחוי שמדחין העשיה ממקומה · זה אפשר לא מיקרי קדמי אבל גבי חל בשבת · דבזמנו בלא דיחוי קדמי · שם שפיר אמרינן כיון דאיכא מוקפין כו') · ובזה יתיישב גם קושית התוס' · מה שלא הקשו מברייתא דעדיפא הו"ל למיתני · אף כשחל בשבת · די"ל דהברייתא מילתא דפסיקא קתני : אף במקום שאין מגיעין עדי ראיה · [ועי' לעיל (ב':) מקום שנכנסין בשני והמישי מקדימין כו' · ע"ש] והירושלמי דקאמר · דמאחרין הסעודה היינו בזה"ז : וכמ"ש בירושלמי (פ"א · הל' ב') לית כאן חל בשבת · ולהכי מאחרין משום שמסתכלין · או פשוט משום דלא עבדינן ביום א' קריה ועשיה לפרזים ולמוקפין ביחד · אם כן שפיר מאחרין · ועי' בירושלמי (פ"א · הל' ג' ·) מפני כבוד הכרכים · שלא יהו אומרים · ראינו כרכים ועירות קורין כאחת · וע"ש עוד לקמן שם · תני, כפרים · ועירות · וכרכים קורין כאחת · והכן תנא לא נשב אפי' לבירייה : עי' מ"ש הקרבן עדה שפי' דקושיא הוא · והכן תנא : והאי תנא לא תנא כשום הנא · כלומר אתי' דלא כשום הנא · דמ"מ יקראו כולן ביום א' כו' · עכ"ל · ופליאה היא בעיני · איך שעלים עין · שהפי' הוא שבתנא הזה · דס"ל דכרכים וכפרים ועיירות קורין כאחת · לא נשב אפי' · אינהו נושא פנים לשום בריה · והוא כלפי מ"ש לעיל · שהכרכים והעירות לא יקראו כאחד מפני כבוד כרכים : והאי תנא דס"ל שיקראו כולם כא' · הכרכים והעירות והכפרים · הלא אינו חושש לשום נשיאת פנים · להדר פני הכרכים לעומת העירות וכן העירות לעומת הכפרים · וזה ברור · וראיתי עתה בס' ישועות יעקב · להגאב"ד מלעמברג · שתירץ דרב לשיטתו דס"ל מגילה בזמנה קורין אותה ביחיד · וא"כ לא מפרסמא מילתא · ממה שאין קורין המגילה היום · והיינו שפיר שיטעו בימי הפסח · כשיעשו הסעודה ביום א' · ולהכי יעשו הסעודה בשבת אבל לדידן דבזמנה בעשרה · א"כ מפרסמא מילתא · ושפיר ס"ל כהירושלמי דמאחרין ע"ש שהאריך ויש לי לפלפל בדבריו : ולכ"מ · ועי' בטורי אבן (ד':) ד"ה הנ"ה · דכתב הטעם · דלהכי מאחרין הסעודה ולא מקדימין משום שלא יטעו הכפרים ליום הכניסה ע"ש · וא"כ לדידן דלית לן יום הכניסה · לפ"ז אין מאחרין הסעודה · ול"נ פשוט הטעם דמאחרין · משום דכשחל בשבת י"ד של פורים א"א להקדים על יום י"ג · מטעם דאמר בירושלמי · יום י"ג · יום מלחמה היה · והוא מוכיח על עצמו שאין בו ניחה ואם לקריאת המגילה רצו למנוע מטעם זה · מכש"כ לעשות בו שמחה בסעודה בודאי דאין עושין בו · כ"א מאחרין . (וגבי קריאת המגילה הטעם דלפניו ולאחריו קורין · בו אין קורין · משא"כ הסעודה) · ולהכי תקנו תמיד לאחר : והנה הראיה שהביא התר"ה · לגי' הגר"א מהירושלמי · נ"ל גם כן להביא עוד ראיה מירושלמי (פ"א · הל' א') ויהיו אלו לקריאה · ואלו לסעודה (לפי' השני של המפרש שיהיו כל הימים שוים גם לסעודה · ומ"מ עושין הסעודה רק בשני ימים אלו) · ר' הלבו ר' חונא בשם רב · והימים האלה נזכרים ונעשים · נזכרים בקריאה · ונעשים בסעודה · (פי' דבעינן שיהיה הזכירה קודם לעשיה ודלא כהמפרש · ע"ש שנתהפכו שם הדברים בהמפרש) · נשוב עוד כמעט רגע · לדברי הטו"ב לבעיר. להתר"ה · כי ראיתי בשו"ת תשובה מאהבה (רפ"ט) להרא"פ שהעיר ע"ד הטו"ב ממ"ש התשב"ץ ח"ג (רנ"ח) ועי' בקו"א לטו"א · והתשב"ץ שם כתב כיון דעיקר התקנה אנשי כנה"ג קריאה בשבת הוא · ורבנן בתראי הוא דגזרי שמא יעבירנו כו' · וכן מעיקר הדין הסעודה בשבת · קרי ליה עשיה וזכירה בהדי הדדי ע"ש · ויפלא לד' הטו"ב · דהא בזמן כנה"ג היו קורין המגילה ג"כ בשבת · ועכ"פ א"א לעשות הסעודה אז ביום ו' · דקדמי עשיה לזכירה · ודי בזה ·

יהושע העשיל הנ"ל

זה אשר כתב ע"ז הרב הגאון כו' מו' שמואל שטראשון ז"ל מווילנא

כבוד ידידי הרב כו' חריף ובקי מוח' העשיל לעווין נ"י ·

הן אנכי כאשר מעודי · לא נבי הלך אחרי הפלפולים · והסברות אשר אין להם מסד בש"ס בחרתי דרך לעצמי ביסוד שיטת הרי"ף והגר"א ז"ל · והוא דהרי לגי' רש"י ז"ל טעמא דר"ג לא איתפרש בגמ' רק רש"י פי' לנו טעמו · דבעינן שתקדם זכירה לעשיה · והוא מדכתיב נזכרים ונעשים כדאיתא בירושלמי · שגם שדבר זה הוא חדוש גדול · דהא לפי פשטיה דקרא · ולפי סוגיית הגמ' בפי' נזכרים היינו קריאת המגילה שנה שנה (ר"ל קריאת המגילה ועשיית משתה ויו"ט ביום א' · עכ"ז שתיק הגמ' מזה והמכה על הכס ומבין מדעתו · ואולי משום דהוי הילכתא למשיחא דלא אקלע כדאי' בירושלמי · לא חשה להאריך בזה) · אף אנו נאמר לגי' הגר"א ז"ל · דטעמא דר"ג דבעינן שתקדם זכירה לכל מימי עשיה · כנאמרים חובה ליום · והרי מתנות לאביונים ג"כ נקראו עשיה · כדכתיב לעשות אותם וגו' · ומתנות לאביונים (וכן פרש"י בפסוק נזכרים ונעשים · וז"ל · ונעשים משתה ושמחה ויו"ט · ולתת מנות ומתנות) · ומראה שהגר"א ז"ל רמז לזה · שיש לפרש עשיה בע"א · כמ"ש לע' ברש"י (ב':) וקיי"ל לעיל דהמה ביום הקריאה · וכיון שחל בשבת דמקדימין זמן הקריאה דמגילה · ע"כ גם מתנות לאביונים יוקדמו · והקדם עשיה דידהו לזכירה דפ' זכור · וזהו ג"כ כוונת הירוש' איחור הוא · (ר"ל הזכירה דפ' זכור) לעירות · (ר"ל לעשיה דמתנות לאביונים דידהו) · ואף שבירושלמי בריש מכלתין הוכר דחלוקת המתנות הוא בזמנים הקבועים · ולא ביומי דקריאה והולק בזה על הגמ' שלנו · בסוף (דף ד') פכ"ש הגבוי יודה שהוא ביום הקריאה · דהא מתני' היא · אף על פי שאמרו מקדימין כו' · ומתנות לאביונים · וכ"מ במפרש · ועוד דע"כ לא אמרו בירושלמי אלא בכפרים המקדימין ליום הכניסה · אבל כשחל בשבת מודה דא"א בזמנו · ואגב עיוני בירושלמי נ"ל דמה שאמור בה · ויהיו אלו לקריאה · ואלו לסעודה אינו לקושיא אלא בניחותא וקאי אדלעיל שאמר אבל בסעודה אינה אלא בי"ד וט"ו . ובכן הוא לדעתי בעז"ה — · ושלום לו ולתורתו · וה' יהיה בעזרו לבנות את מעשהו ·

אוהבו באמת שמואל שטראשון

(תכלית יסוד החיבור)

דרשו מעל ספר ה׳ · וקראו המפורש בתורה ומפוזר בתלמוד · ונכתב בספרים · קוראי הדורות מראש מימות עולם עד היום · המספרים עלילות מצעדי קדושי עליון ואשר שאר רוח להם לפעול ישועות בקרב הארץ „ומכתבי מיליהו בספר הזכרונות" זכרון מעשיהם לדור אחרון · והניחו שמם לברכה ולתהלה · למען אשר מהם נראה לקחת מוסר ולקנאות ביראת ה׳ ולעשות כמעשיהם · ואך זה כל ישע והפץ התכלית הנדרש · אבל להג הרבה להזכר מעשים רבים והמון בריות · לאין תכליות — :

וכן הניהו לחרפה ולדראון עולם · שם אנשי רשע אשר הרבו לפשוע ואנשי משהית : ולוקה מהם קללה למען אשר כל הרואה אותם בקלקולם יזיר עצמו מדרכם ועלילותם הנשחתות · וכשם שהקדוש ברוך הוא מתעסק בשבחן של צדיקים לפרכמן בעולם · כך מתעסק בגנותן של רשעים לפרסמן בעולם· פינחס פרסמו לשבח וזמרי לגנאי(מדרש במדבר רבה פרשה א׳) :

כי הוא ידע יצרנו רק רע כל היום · וכי הדיעות משובשות והלב אינו קיים על בוריו והולך אחר מראית העין (זוהר חדש רות ס"ס) · ויותר מאשר תפעל על לב איש כל אות כל מופת כל חכמה כל מוסר יתפעל אחר ראות המעשי׳ הנעשי׳ תחת השמש ותוצאותיה׳ · ולמראה הנסיון ישפוט ואחריהם לבם הולך · משלו משל למה"ד לחולה שנכנס אצלו רופא א"ל אל תשתה צונן · ואל תשכב בטחב בא אחר וא"ל אל תשתה צונן · ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני · זה זרזו יותר מכולם · לכך נאמר אחרי מות שני ב"א בקרבתם וגו׳ ואל יבא בכל עת אל הקודש (ת"כ פ"א הל׳ ג׳) · כי על כן זאת העצה לשום לנגד עינינו לראות בפגרי האנשים הפושעים כי היו דראון לכל בשר ואחרית רשעים נכרתה · ולהשאיר לנו ברכה · אחרית ותקוה מפעולת צדיקים לחיים :

אבן הן מעשה הדור בעיני האדם · אל כל אשר ידפוץ יטהו · ודעתו של אדם מעורב עם הבריות אשר עמהם הוא ארח להברה · ועינו עוללה לנפשו מכל מעשיהם · וכן יעשה · ובקוף המהקה מעשה איש · כן איש מעשה רעהו · אף אם זר מעשהו · והבר הוא לאיש משהית „המקלקל בחבורה" א) והרבה שכנים הרעים עושים (סוטה ז׳) והוי על כל שכנים

א) ובדרושי כתבתי · כי ילפינן מקלקלתא · ולא ילפינן מתקנתא" · „ולא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה" ואם דעתו של אדם קשה כארז ואפי׳ כל הרוחות רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה של תורה רוח דעת ויראת ה׳ מדור דעה נושבות בו אינו הולך ובא עמהן כיון שנשבה בו רוח רעה מדור ההפוכות עוקרתו והופכתו על פניו ואחז"ל והמספקי טעמים אשר בבינותיהם כמתוקנים שבהם לא עשיתם אבל כמקולקלים שבהם עשיתם (סנהדרין ל"ט) „וכל המיקל לו מגיד לו" כי על כן אחז"ל (יומא לח:) לדיק מעצמו ורשע מחבירו ע"ש ותשכיל [ונעימים הדברים היוצאים מפי הראב"ע (חגי ב׳ י"ד) ע"פ הן ישא איש בשר קודש בכנף בגדו ונגע בכנפו וגו׳ ואל כל מאכל היקדש וגו׳ ויאמרו לא · ויאמר חגי אם יגע טמא נפש בכל אלה היטמא וגו׳ ויאמרו יטמא ויען חגי ויאמר כן העם הזה וכן הגוי הזה וגו׳ וכן כל מעשה ידיהם וגו׳ וביאר כי חגי הראה להם במשל הטעם מדוע שובבה העם כי להיטיב דרכם בכבדות ילכו ולא ילמדו איש מרעהו לדעת את ה׳ ולהשחית דרכם כאשר היו אך ע׳ שנה בגלות בבל מיד התערבו זרע קודש ובנים מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית ולא נבדלו העם ישראל כתועבותיהם אז והראה להם המשל כי כל הנוגע בקודש לא יקדש להיות כמוהו ואם נוגע בטומאה יטמא כי כן טבע הדבר כי לטמא אחרים כל המחובר לו הרי הוא כמוהו ולקודש לא יקדש וז"ש וכן העם הזה וכן הגוי וכן כל מעשה ידיהם וגו׳ והבן] וביותר כמטחוי קשת יתרחק האדם מזבובים (ילה"ר דומה לזבוב ברכות ס"א) של בעלי ראתן (פרץ יש להם במוחם רש"י כתובות ע"ז) ההולכים אחר הנראה להם ולא לאמונה גברו בארץ [כ"א אם ר עמו עוז וגבורה של תורה ומיכרך נהו ועסיק בתורה לאגוני ולאצלוי ומקרבם לתורה ויראת ה׳ וידע בנפשיה · אשר לא ירעו ולא ישחיתו לו · ורב כופר בל יטהו ואמרו לדיק דר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם (סנהדרין ל"ט) ואם אמנם שכן עם טמאים טמא שכן עם טהורים טהור · שכן ונדמה קאמרינן"(חולין ס"ב)] וביותר יזהר לבל יקח מוקש לנפשו הטוב לב אשר מטבעו לעשות כרצון איש ואיש ולבל למרות רוחם כי רוח קימעא מדעת חבירו עוכרתו להתילה על דרך לא טוב „וחבריו דומין למלאכי חבלה" להבל און · וע"ד מליצה א׳ כי ר"א בן ערך אשר מדתו לב טוב (אבות פ"ב משנה י"ג) א׳ עליו (שבת קמ"ז) ר"א בן ערך איקלע להתם אימשך בתרייהו כו׳ הוי גולה למקום תורה כו׳ שחביריך יקיימוה בידך ע"ש (וע׳ מ"ש הגרד"ל בפר"א בשה"א סי׳ ד׳ והקדימו הנשיא בס׳ גל של אגוזים ע"ש) ור"ל (דידע בנפשי׳ כמה חבירים רעים עושים) א׳ (סנהדרין ק"ח) בדורותיו וכ"ש בדורות אחרים ועי׳ מ"ש ביחזקאל (ע"ז) כל המושל ימשול עליך כאמה בתה וגו׳ כה"ע · והושע (ה׳) וישראל ואפרים יכשלו בעונם · יכשלו גם יהודה עמם ושם ד׳ ו׳ ז׳ ושם (י"ב) סבבוני בכחש אפרים וגו׳ כארתי ג"כ עפ"י הדברים הנ"ל :

ובמקהלות

שכנים הרעים · שכן ורעו ואבדו · ואיש מרעהו השמרו · ומי אשר יחובר לחבור עצבים הנח לו · כי יצדוהו למדחפות · „ומי שמסיתים לו וניסת כלום תקנה יש לו" · ניסת מפי עצמו נמלך מפי אחרים גריר בתריהו (סנהדרין ס"ה) · וגם צדיק נתפס מעט בעון הדור (ע' פל"ס) בדור עקש ופתלתול · כי ילפתו ארחות דרכו · והמטים עקלקלות יוליכוהו עם פועלי און · יתערב בהם וילמד מעשיהם · ויטו בתוהו צדיק ב) :

ואם

ובקהלות אמרתי (ירמיה ט' ה') שבתך בתוך מרמה במרמה מאנו דעת אותי נאם ה' כבר ביארנו כי המדות יתהפכו . ויש מדות אשר טובות הנה בעיני עוה"ז כמו מדת ההסתפקות וכדומה רעות הנה בעיני עוה"ב וכן נהפוך הוא הרעות בעיני עוה"ז כמו הקנאה וכדומה טובות הנה בעיני עוה"ב אל יקנא לבך וגו' כ"א ביראת ה' כי ע"כ ישקול האדם כל מדה נכונה מקומה וזמנה וידוע כי רב כח ההרגל לזאת אם אדם יאחז במדה אשר טובה היא בעיני עוה"ב ורעה היא בעיני עוה"ז והתרגל הרבה במקומה הנכון בעיני עוה"ב . הלא הוא מכל משמר ישמור לנפשו לבל ילכד בפח ההרגל גם בעיני עוה"ז במדה זו . כי קשה לו לכלוא את הרוח במדה השלטת עליו והתרגל בה . כי על כן יאחז בזה אך בעיני עוה"ב ויעשה לו משמרת למשמרת לברוח ממנה בקלה האחרון בעיני עוה"ז כי אז ישכיל להנצל וכן להיפך . והנה מי אשר אחז ידו במדה הרעה היא בעיני עוה"ז וטובה היא לעוה"ב והתרגל בה ח"ו בעיני עוה"ז . עכ"פ רווח לו מזה : כי נעשה לו המדה קנין בנפש הרגל וטבע שני אשר בבוא אליו להשתמש במדה הזו בעיני עה"ב הטובה הלא נקל יהיה לו כי דרך המדה הכבושה היא לפניו . והנה חלילה אם באים בזה אשר לקח לו מוקש לנפשו והתרגל במדה הרעה בעוה"ז בעיני עוה"ז . ועכ"ז בבוא לידו המדה הזו בעולמה בעיני עוה"ב אשר אז טובה היא לו . כי אז יעזבנה ולא יחזיק בה · הלא מה תכבד העבירה וגדול מנשוא . והנה מדת המרמה רע ומר בעיני עוה"ז . [וע' ביצה י"ז ע"א שאני הערמה דאמרו בה רבנן טפי ממזיד] אך בעיני עוה"ב אחז"ל (ברכות י"ז .) לעולם יהיה אדם ערום ביראה ופי' רש"י לערם בכל מיני ערמומית לעבודת בוראו . כי על כן התאונן הנביא שבתך בתוך מרמה והכבר הורגלת במדה הזו בעיני עוה"ז . ועכ"ז בבוא לידך להשתמש במדה הזו בעיני עוה"ב בעבודת הבורא . אז ימאן במדה זו ויתחזק בתומו בטומאו . לזאת אמר במרמה מאנו דעת אותי נאום ה' והבן . והארכתי במקום אחר בזה ברחבה :

אמר המו"ל ראיתי להעתיק מכתב בזה . מ"מ הרב המאוה"ג הדרשן הנפלא . מוה' דוב בעריש שלאהם ר"י מ"מ דק"ק לובלין אל הרב המחבר ·

ד' עוזי · יום א' י' כסליו · תרל"א לובלין .

אל כבוד ידידי חביבי · יושב סתר לבבי · הרב הגאון כו' כק"ש מוה' **יהושע העשיל** לעוין נ"י לנצח .

ומתוק האור תאוה לעינים · בהשיגי ברכה מלא חפנים · מאוצר הטוב ממקור החיים . ממעיני ישוע מטל השמים . אשר מיום נפרדתי מאת כבוד גאונו המו מעי לו . מי יתנני כצפור שמים . אשא כיונה אבר . לבא לחסות בצל ידו . למוץ שדי חכמתו מתנובת תבונתו . והאף אמנם כי לא רחוק היה ביני ובין כבוד גאוט . הייתי מושך ידי מלכתוב אליו לק"ק פראגע · כי הקשבתי ואשמע ותהתי ארגז . הפחיד רוב עצמותי . יחשוך ניד שפתי . ועתה בבוא מכתב גאוט לידי ביום ג' וילא . ואורו עיני . בראותי אוהב יקר משושה וספיר זוכר את בריתו את אברהם אוהבו כו' . (אמרתי לכתוב לכבודו על דבר באור במרמה מאנו דעת אותי כו' . אשר נדפס בספר „עליות אליהו" אשר אנכי טורחתי לדעתו הקדושה זה כמה . והוא כתוב בספר שמן המור עם באור מאמר עד מתי תשפטו עול · ופני רשעים תשאו סלה . כי הנה כבר ספרו חז"ל מאותו שהיה מונע א"ע מלדון דין לגזרה דרבנן . ומאותו שאמר לא מזיגנא רישי אבי סדיא עד דמהפיכנא בזכותיה · כי כל כך היה גדול ביניהם אהבת התורה עד שהאהבה מקלקלת השורה . והיה ירא כי ע"י האהבה יהיה נושא פנים אל הגזרה דרבנן . לכן היה מונע א"ע מלשבת בדין כזה . אכן על דייני שקר ההופכים המשפט המזכים את החייב ומחייבים את הזכאי . השאלה הכתוב ואמר הלא באין מנוס יזדמן לפעמים . אשר הגזרה דרבנן צריך לצאת חייב בדין תורה . כמאמר לאו כולי עלמא דיני גמירי . לכן יפלא על הדיין שקר · הלא דרכך מעולם להפוך הדין לאמר על חייב פטור ועל פטור חייב · למה לא יטעה גם היום לומר אל הרשע חייב אתה ואל הגזרה דרבנן פטור . וזהו עד מתי תשפטו עול ופני רשעים תשאו סלה . אשר לעולם יזכה הרשע במשפט . וזהו ממש פליאת מאמר הלא שבתך בתוך מרמה וגם במרמה מאנו דעת אותי בהזדמן שע"י המרמה יסובב דבר טוב ימאנו במרמה . ויאמר האמת . ולמען שלא יתגלו ויאמר כי הוא עושה כן בעבור שהוא איש אמת . לכן השלים ואמר מאנו דעת אותי נאם ה' היודע האמת ___ ומבין כוונתך . כי תעזוב המרמה לא מאהבת האמת רק כי שנאת שיסובב על ידך דבר טוב . ונכון לצרף באור זה אל באור שבתך בתוך מרמה) · ובגלל טרדות רבות אשר הקיפו עלי יחד בעסק שידוך בני הנא' המופלג שיחי' לא אוכל להעריך אגרת כמשפט לכבוד גאונו והרב חסדו ישלח נא . א"ד ידידו הנאמן בבריתו הדורש שלומו ושלום תורתו ושלום כל מרבית ביתו · **אברהם בעריש פלאהם** מ"מ פ"ק הנ"ל :

ולבלי להאריך הנייר חלק אכתוב באור מספיק על מאמר סתום וחתום . מרמה בלב חורשי רע . וליועצי שלום שמחה אשר עד היום הזה אין חזיונו נפרץ אמנם לדעתי מלת שמחה היא עומדת במקום שנים . ופי' המאמר כך הוא . כי הרמאי השוקד בתקלת חבירו להסב עליו רעה . הנה בהתחדש ברעיונו דרך ואופן איך להפיק זממו ישמח בלבבו . ותהיפך איש האמת האוהב את חבירו כנפשו ושוקד להסב לטובת חבירו . הנה בהתחדש לו ברעיונו עצה טובה באיזה דרך ובאיזה אופן יסבב לו טובתו · ג"כ ישמח ויגל . וזהו מרמה בלב חורשי רע בהתחדש מרמה בלב חורשי רע · יתחדש להם שמחה וליועצי שלום בהתחדש להם עצה לשלום תתחדש ג"כ שמחה בלבבם :

ב) ודעתו של אדם קרובה יותר למשפחתו ללמוד מהם · וכל הקרוב קרוב קודם וילכד למשפחתו . והלא איש בעון אחיו ובנים בעון אבות · כי אוחז מעשה אבותיו בידו . וע' ברכות (ז' .) סנהדרין (כ"ו) וע' יבמות (עט .) והבן לפי

ואם טומאה עוררת טומאה (בכורות כ"ג) וברבות רשעים ירבה פשע • ויקץ כישן הפיגול (זבחים ל"א) ולא ירצה • כן טהרה עוררת טהרה • ואלהים בדור צדיק • וכמו אם נטפל עם נבר נתנבר • כן עם חסיד נתחסד • ועם גבר תמים נתמם • והירא מעבירות שבידו ימס לבב אחיו כלבבו ודור ישרים יבורך כי כולם ידעו את ה' מקטנם ועד גדולם וכל המחובר להם הרי הוא כמוהם ולא ישלחו בעולתה ידיהם כי יודעים המה דרך הצדיקים ודרך רשעים תאבד „כי ע"כ צריך האדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד • כדי שילמוד ממעשיהם ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך כדי שלא ילמוד ממעשיהם • הוא ששלמה אמר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע" (רמב"ם הלכות דעות פ"ו ה"א) :

אחרי רבים יטה לב איש ובדור אשר סביב רשעים יתהלכו כרובם כן יחטא או „הרי שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין" והעולם נידון אחר רובו להטות גבר • יסופר לדור זו מעשה קדושים אשר מעולם וכל הפצנו בם • אכפרם למעשיהם של צדיקים (ב"ב ז' •) ומחול ירבון או דור לא הכין לבו ולא נאמנה רוחו וכלו חנף ומרע אתה ה' תשמרנו תצרנו מן הדור זו לעולם • ובעת יאמר לירא ה' ישב לבדו יחידי כענין שנאמר ישב בדד וידום (הרמב"ם שם) ולא ישב עם מתי שוא ואל יתאו להיות אתם לך בא בחדריך אמרי לנזירא נזיר אחיו ושאל נא לדור ראשון ועל כפרך כולם יכתבו תולדותיהם מעשיהם של צדיקים משנות דור וכונן לחקר אבותיך שית לבך לעדרים עדרי צאן קדשים וצאי לך בעקבותיהם אשר נודעו לך ושבח את המתים מתים מהלד וחלקם בחיים • כי המה ידעו דרך ה' ג) • ולזאת מה רב טוב • אשר פעלו לחרות בעט ברזל גדולים מעשה צדיקים שכבר מתו מעשה הכמים כולם והציגום לפנינו כאלו חיים הם כולם עומדים אתנו היום ולתת לנו מהלכים בין העומדים האלה • ועם הכמים אלה אנחנו הולכים ונחכם

דברי . וע' סנהד' (כ"ד) ברא מזכה אבא . ואין אבא מזכה ברא . והטעם נ"ל כמ"ש ביבמות (כ"ו) גבי וכולן מותרות לבניהם או לאחיהם . וא' לא מיבעי אביו דבדין בנו מיניה אבל בנו דלא בזיז אביו מיניה אימא לא קמ"ל וד"ל :

וכן יתורץ מה שהקשה הרש"א בשבועות (ל"ט.) וצדיקי דהכא והכא בדין סקל . וכ' הרש"א • ומיהו גבי שבועה ה"מ לחלק בין צדיקי דמשפחתו דהוי בדין חמור . וצדיקי דעלמא בדין סקל • ע"כ . אמנם לפמ"ש : כי בדור אשר נמצאו בעמנו רשעים . הנה אלה רשעים . מוסיפים על חטאתם גם פשע שלומד מהם . וביותר נותן אדם עיניו במשפחה ללמוד מהם . כי על כן הוא בדיני' ורשעים דמשפחתו בדין חמור . ורשעים דעלמא בדין סקל . צדיקי דהכא והכא פטירי כי מה פשעם וחטאתם בזה . גבי שבועה הוא ורשעים דמשפחה כדיני' • כי להומר העון הגדול מנשוא על הלמד ועל המלמד שהכ"א לא כן הרשעים" כי דיניהם שזה תכלית עונם אשר אין למעלה עוד . ורשעים דעלמא בדין חמור מצדיקי דהכא והכא בדין סקל . כי היה להם לבקש רחמים כמ"ש (מכות י"א.) שלא יבואו לידי שבועת שוא החמור מאוד . וא"כ ענשם שוה . ומה לי צדיקים דמשפחתו לצדיקים דעלמא וד"ל . וזהו לדעתי טעם א' מטעמי הערבות ע"ד לשון ויתערבו וילמדו מעשיהם • וזהו אחז"ל ערבים זה בזה ולא זה על זה . וזהו מ"ש נשים וקטנים אינם בכלל ערבות [ע' סוטה (ל"ז :) וע' ברא"ש ברכות (כ :) ע"ש] עפ"י מ"ש סנהדרין (קי"ב) גבי הודחו מאליהן • ופרכינן הדיחוה נשים וקטנים וכו' • ואמאי להוי כהודחו מאליהן . ומשנינן הנך בתר נפשייהו גרירא . הכך בתר נשים וקטנים גרירא . ולא הוי הדחתן הדחה . כי דעתן קלות . וקטנים אין להם דעת . ולאו עלייהו קא סמיך . וטעם היה להם למחות המבואר בחז"ל . אם מוחה בפועל או בכח . אשר הוא מדקדק על עצמו כחוט השערה . וכל העם רואים ונזהרים . אחד הוא • ולפ"ז משפטי ה' צדקו יחדיו :

ובזה יבואר (מדרש שמות רבה פמ"ח) מדכרין ומשבחין גנאי לו גנאו לאביו גנאי למשפחתו גנאי לשבט שיצא ממנו ע"כ . ובסנהדרין (נ"ב .) כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא לרשיעא בר צדיקא • כמאן כי האי תנא . כבוד נוהגין בו בזיון • קודש נוהגין בו חול • [ואמרו שם • ארור שזה ילד • ארור שזה גידל . ארור שזה יצא מחלציו . נ"ל כי ג"ד גורמים לפעמים רשעת הבן . פעמים הריון גורם . וכמ"ש נדרים (כ' .) אם אביו איש נוהג בקדושה בשעת תשמיש . (וכן א' עדיות . בה' דברים האב זוכה לבן . וכן להיפך) וכן מזל שעת הלידה גורם כמ"ש סוף שבת • והעולה על כל • הדרכת האב לבן וחנוך ע"פ דרכו . וזהו הג' דברים . ילד • גדל . יצא מחלציו • וזהו ג"כ קודש וחול . כבוד ובזיון . ואולי מ"ש (משלי ל"א) מה ברי . ומה בר בטני . ומה בר נדרי . מה ברי הכוונה שזה ילד • בר בטני שיצא מחלציו . בר נדרי שזה גידל . וד"ל . וע' סנהדרין (ע' .) כולם יודעים שאביך ירא שמים הוא • עכשיו יאמרו אמו גרמה לו . (בזה אולי יתכן מ"ש (משלי י') ובן כסיל תוגת אמו . ולא אביו . ועל עצמו אמר זאת (למוסר)] וכי דעת בנו קרובה אצל אביו . וגם נותן האדם עיניו במשפחה . ואם הוא מוכה כולם מוכים . ע' שבועות שם . ואם אדם חטא נשים פניו כאים כבות ובמשפחתו . וכן להיפך מדכרין ומשבחין • שבח לו שבח לאביו שבח למשפחתו שבח לשבט שיצא ממנו . כי אל כן ידבק האדם בטובים (ב"ב ק"ט •) והארכתי במקום אחר :

ג) לדבר הזה אמרתי • עד"מ (תהלים קי"ט) יבושו זדים כי שקר עותוני . כאשר קיימו עלי כי השלא לאוגי' להאח בשקרם • כאשר אתערב בהם ללמוד ממעשיהם . והעלה היעולה ע"ז . להביט בתורת ה' גדולים מעשה צדיקים כאמור שם • וז"ש אני אשיח בפקודיך • ישובו לי יראיך • המוזכרים לטוב שמה . ועמהם הלא אתרועעה וכן מ"ש תהלים (קל"ד) ועל ספרך כולם יכתבו . שדרשו על זה (סנהדרין ל"ח) שהראה לו הקב"ה דור דור ודורשיו כו' . וז"ש ולי מה יקרו רעיך וגו' אספרם מחול ירבון . וכמבואר ב"ב (ז' .) ואנשי וגו' סורו מני עי"ז . וכה"א (שם קי"ט) מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי . מזקנים אתבונן וגו' ע"ש והבן :

ונחכם לשמור ארחות צדיקים · ועמהם הננו ארחים לחברה · ומזקנים אלה נתבונן ללכת כדרך טובים · ורוח צדקתם לא תמות · ולא תמוש מאתנו נצח · והרואה חכמים במיתתם יחיה (חגיגה ה') :

ונעלה מזה · להאיש אשר הוקם על כדורו · ואשר ירוממהו בקהל עם · וכבוד והדר יעטרוהו · אל אשר יהיה רוחו ללכת לעומתו ינשאו אנשי דורו כי ר ה הנשיא בדורו · וכנשיא כן דורו · ודור לפי פרנסו · „והטייתם לטובה ע פ אחד" המיוחד „וכד רגיז רעיא על ענא · ועביד לנגידא סמיותא" · ואילו האחד שיפול · כמוהו יפול העם בנופלים · „ומה הוא מיוחד · אף טעותו מיוחד" ואין להקימם · כ"א כשנזכור ימי עולם · ויאתיו ראשי עם שכבר מתו · כאלו חיים עדנה · ויעמוד משה ושמואל לפנינו · וכאלו צאן עמנו ביד משה ואהרן · ואל קדושים נשיאי ישראל שבכל דור ודור נפנה לדעת כל אנוש מעשיהם הלא בכפרתם ובהם עולם נושעה · ובאשורם תאחז רגלנו · והמה יהיו לנו לעינים · ולא כמות כל האדם ימותון אלה הדבקים בה' · חיים כולם היום · ואם מדורהון עם בשרא לא איתוהי · הלא רוהם מתהלך אתנו · ובמותם לא תמות אתם חכמתם · ולא נסע יתרם מותר האדם · ועד נצח באורם נראה אור ד) ·

ונשכיל ממוצא דבר · אם המעשים לא טובים · אשר יעשה איש · כהם יוקשים בני אדם · אשר יתרועעו אתו · „וכל אחד הולך ומטמא טהרותיו של חבירו" · או כי יבער כאש רשעה · והנה הוא „כופף קומתו של חבירו בפני הדליקה" · ובערו שניהם יחדיו „וחייב בדיני שמים" · כי אלהים יחקור זאת · וקמי שמיא גליא · עד היכן פרצה טומאה ע"י · ומתי תשקע האש · והוא חטא שאין מכיר בו אלא ה' (שבועות ס' :) ואם הדיוט שבישראל כך דינו · ואף כי לנשיא בתוכם · אשר יחטא לאשמת העם · ולכל הנחשלים אחריו · ואם בדורו כך · ובשכבר הימים הבאים הכל נשכח · ואף אם תכתב זאת לדור אחרון · ולעם נברא · ונהי דלפסידא דידיה לא חייש · אדאחרים לא חייש (מוע"ק ס') וכיון דמקלקלי בי' רבים · היינו קילקולא (כילה פ"ז) נתקל הראשון ונפלו והשני בראשון והג' בב' · הראשון חייב בנזקי כולן (ב"ק ל"א ·) ואם לנפילה דחד לא חייש · לנפילה דרבי' חייש (ב"ב קע"ב ·) והוטא א' יאבד טובה הרבה · ומי יודע עד מתי לא יוכלו נקיון · ומשום הנאה פורתא · לא מפסיד טובא (ע"ג כ"ג ·) [אם כן איפוא · דטבי להו עבדי · אשר השתכחו בעיר אשר כן עשו הרשעי' הקבורי · אשר העמיקו שחתו עצהי להטו' מני דרך · ולבל יעלום אלה חטוטי שבבי · ומתהותות הנשיה ישובו להעלותם · להציג' למשל ולמופת לרבי' · להמטי' עקלקלות · אשר בהם יצדקו ויתהללו לאמר · כי אורח עולם ישמרו · אשר דרכו מתי און אשר לפניהם · [ובאיוב (כ"ב ס"ו) האורח עולם תשמור · אשר דרכו מתי און · ויבואר ע"ד אמרם ז"ל (עירובין כ"ג :) ולא בדרך כבושה אני מהלך · א"ל לסטים שכמותך כבשוה] · „ובעון חיים אלו · מתים נחטטים" · אשר כבר אבד זכרם · ולא שם להם ע"פ חוץ · הנאה להם אשר כיסה עליהם הארץ" „והכם שסרח כסהו כלילה" · והנאה לעולם שנאבדו מתוך הקהל „הטוב שלא הכריחו עוד · והמטיב שניתנו לקבורה" · וכאשר יקומו תרבות אנשים · להחיות' מערמת עפר · להוסיף עליהם פשע · לשום מכשול עונם נגד פניהם · להחטיא את הרבים · הנה רבים אשר יחטיאו במותם · מאשר החטיאו בחיי'] · ואם במדה רעה כך במדה טובה עאכ"ו · ואשר לעד בם' יחקו מעש' צדיק ובכל הארץ יצא קו מעשיו · וברבות הטוב' ע"י הנה שכרו הרב' ע"פ פעלו · וזכות רבבות אלפי ישראל בכל דור תלוי בו זכה נוטל חלקו · וחלק לו לעולם · בכל אשר יעשו תחת השמש

ד) ורב כח המשל והציור מאיש פלוני במקום פלוני. מדור שעבר להיות למשל למוסר או לדמיון ודוגמא כאשר מצינו במקרא. ולא יהיה כקרח וכעדתו (במדבר י"ז) ואשר עשה לדתן ולאבירם (דברים יא) זכור את אשר עשה ה' א' למרים וגו' (שם כ"ד). [כמ"ש בספרי ללמד שהנגעים באים על לה"ר] זכור את גו' עמלק (שם כ"ה) [ועי' מדרשים] והיה הנכשל בהם כדוד (זכריה י"ב) בטח בדד עין יעקב (דברים ל"ג). [ודרשו כעין יעקב] הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה וגו' (ישעיה נ"א) אשר פדה את אברהם (ישעיה כ"ט) וכן לברכה מאיש ישימך אלהים כאפרים וכמנשה (בראשית מ"ח) ויהי ביתך כבית פרץ וגו' כרחל וכלאה וגו' (רות ד') ולהיפך ישימך ה' כצדקי' וכאחאב אשר קלם וגו' (ירמיה כ"ט) עשה להם כמדין כסיסרא כיבין וגו' כעורב וכזאב וכזבח וכצלמנע (תהלים פ"ג) וכן אם יעמוד משה ושמואל (ירמיה ט"ו) משה ואהרן בכהניו וגו' (תהלים צ"ט) חכם אתה מדניאל (יחזקאל כ"ח) והיה ג' האנשים האלה. נח. דניאל. ואיוב. (יחזקאל י"ד) והארכתי במבוא למדרש רבה על הכלל שדרשו חז"ל הרבה מקראות שמרמזים על אנשים פרטים. [ולדוגמא בסדרה דשבוע זו אז תלך לבטח דרכך זה יעקב כו' (מדרש רבה פס"ח) ולפעמים הוא על פי מדת גז"ש. ע"ש מ"ש]. והיתה [illegible] לכשרים בלבבם הדבר ע"ד הדמיון והמשל מאיש נודע בזה: כמ"ש כי המעשים יפעלו על לב יותר ממוסר דברים לבד. ודוגמא אינם רואים זולת קול :

השמש · המחזיקים בהומתו · כי הוא מסיבות ובתחבולות לפעלם · דור הולך ודור בא · וצדקתו לעולם תעמוד · ותחשב לו לצדקה עד עולם · ובידעו כי „פתחין פינקסי ומשמשין בעובדי" בכל דור ושכרו אתו עד אין קץ כן אין קץ לכל עמלו בכל כשרון המעשה ויפעלהו בזרוע כח · ומתוקה עמל העובד כזה · כי על כן השכילו חז"ל לאמר · שאם אדם עושה מצוה יעשנה בלבב שלם · שאלו היה ראובן יודע שהקב"ה מכתיב עליו · וישמע ראובן ויצילהו מידם · בכתפו היה מוליכו אצל אביו · ואלו היה יודע אהרן שהקדוש ב"ה מכתיב עליו הנה הוא יוצא לקראתך · בתופים ומחולות היה יוצא לקראתו · ואלו היה יודע בועז שהקדוש ב"ה מכתיב עליו · ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר עגלות מפוטמות היה מאכילה (מדרש רות רבה פ"ד) ה) :

והחוקר לב ובוחן · כי האדם נמשך אחר „אור יקרות · אלו בני אדם שיקרין הן בעוה"ז" וכל שכנגד זקניו כבודי וברכו' לראש משביר · ע"כ עשה דכבוד תורה עדיף (כתובות קו׳) וכל מי שמזכיר צדיק ואינו מברכו עובר בעשה (ב"ר פמ"ט) מזכירין אותו לשבחי ואלו לגנאי · על הראשונים נאמר זכר צדיק לברכה · ועל אלו נאמר ושם רשעים ירקב (יומא ל"ז) מדכרין ומשבחין · מדכרין ומניחין · מדכרין ומשחקין (ויקרא רבה פל"ה) „והני אבירי לבי דקא חזו יקרא דאורייתא" · ולא ישימו על לב · ולא יחפצו בברכה · ותרחק מהם · וילבשו קללה כמדם · מברכותיו של צדיקים אתה למד קללה לרשעים · וישבעו קלון מכבוד · ואסור לספר בשבחן של רשעי' (סוטה מ"ב:) כי היכי דלא ליטעו ב"ע אבתרייהו (ברכות י"ט) ובגנות צדיקי' לא דיבר הכתוב (ב"ב קכ"ז) „וכל קטן מקטין" ונחמיה בן חכלי' שסיפר בגנותן של ראשונים · לא איקרי כפרו על שמו (סנהדרין נ"ג) וא"כ מי יתן אפוא ויכתבון ובספר יוחקו · בל כבוד · כל תהלה · כל פארי כל ברכה לראש צדיק · וכל בוז · וכל קלון · אשר על ראש רשעים יחול · כי כל הכתוב לחיים בספרי · הנה אלה רשעים · יקולל חלקתם בארץ לעולם · כמש"ה כתבו את האיש הזה ערירי · גבר לא יצלח בימיו (ירמיה כ"ב) ולוקח מהם קללה: לאמר ישימך ה' כצדקי' וכאחאב (שם כ"ט) עשה להם כמדין · כסיסרא · כיבין וגו' (תהלים פ"ג) וחרפתם לא תמחה · וחכמים לעולם כבוד ינחלו · וברכתם לעולם תהיה · ובהם יבורך ישראל · כמ"ה בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרי' וכמנשה (בראשית מ"ח) ויהי ביתך כבית פרץ (רות ד') ו):

ולעומת

ה) וכן אמרו . נבהל להון איש רע עין זה עפרון ולא ידע כי חסר יבואנו שחסרתו התורה וי"ו כו' (ב"ר פנ"ח) וכוונתם . אשר אך חסרון הידיעה לו שהכתב פעלו לדורות גרמה לו להיות נבהל להון . כ"א ידע שהתורה תכתוב עליו מרורות . וכמ"ש (ב"מ פ"ז) הרשעים אומרים הרבה . ואפי' מעט אינם עושין . מנלן מעפרון כו' דלא שקיל מיניה אלא קנטרין . ונכתב חסרונו לדור ודור . ולכלימת עולם . היה נעלם דומיה לבקש קנטרין . וז"ש ולא ידע כי חסר כו'. ולהלהיב לב איש אשר במצותיו יחפוץ מאוד . גם לתכלית הזה ; כי לעד יעמדו מעשיו לזכרון ולדור אחרון . אם נמרצו אמרי יושר . מאחז"ל (שם) לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה . ועכשיו מי כותבה אליהו כותבה . ומלך המשיח . והקב"ה חותם על ידיהם . שנאמר אז נדברו יראי ה' וגו' ויכתב ספר זכרון וגו'. והוא להעיר בזה לבות המתרפים ממלאכת ה'. כי אליהו ומלך המשיח . אשר המה בחיים . ולפניהם נגלו מעשה בני אדם כולם . המה כותבים . והמה יתנו עדיהן לעת קץ . ויגלה ספרן של צדיקים לעין כל חי . ופעולתם את ה' ועמ"ש בחי' למסכת אבות (פ"ב מ"א) על וכל מעשיך בספר נכתבים . והבן בדברים ובחון בהם . ותשכיל ביראת ה':

ו) עיין שו"ת הרשב"א (סי' קכ"ו) שהעיר על הכלל שדרך חז"ל להרשיע רשע ולהכריעו לכף חוב . ולהצדיק צדיק . ולהפך בזכותו . אע"פ שפשט הכתוב מורה שחטא ע"ש . וע' בספר מבוא התלמוד לידידי הגאון מוה' ר"צ חיות נ"י מזאלקווי (פרק ך) . ונראה לי דלפ"ז יתכן מ"ש בסוטה (מ"ב :) כתיב אץ חניתו וקרינן ועץ חניתו . אר"א עדיין לא הגעת לחצי שבחו של אותו רשע כו' . ולא לפתח בי' כלל . אלא להודיע שבחו של דוד ע"כ . כוונו בזה . כי אחרי אשר משבחו של אותו רשע . אתה בא לידי שבחו של צדיק . אם כן הלא מצוה עלינו לספר בשבח הנוגע לשבחן של צדיקים . ולאידך גיסא בשבח של הרשע בעצמו הלא אסור לנו . כי ע"כ אוקמא הכא אפלגא . אץ חניתו לצאת ידי שניהם . וע' בכורות (מ"ה :) איש מדון כו' מ"ש בגנותי' משתעי ומ"ש בשבחי' משתעי ע"ש . [וע' סנהדרין (ק"ג :) מ"מ עי"ן של רשעים תלויה כיון שנעשה אדם רש מלמטה נעשה רש מלמעלה . ולא ניכתביה כלל כו' מפני לכבודו של דוד . וערש"י (וע' ברמב"ם בפי' לאבות (פ"א מי"ד) מביא מאמר כיון שנתמנה כו' . וכוונתו למאמר הנ"ל בסנהדרין וגי' אחרת היה לו . ואחר כותבי זאת . מצאתי שהעיר כן א' . בס' אגרת בקורת לידידי הגאון מזאלקווי) . אך אין זה כלל דיש לצדיקים כמו דוד ועמי' . ולכן אמר מפני כבודו של דוד כו' ע"ש :

ובחידושי למגילה כתבתי (ד' י"ז) אר"ח בר אבא א"ר יוחנן . למה נמנו שנותיו של ישמעאל . כדי ליחס בהן שנותיו של יעקב . ופרש"י מה לנו למנות שנות הרשעים . ע"כ . והק' הגאון בעל שאגת אריה בטורי אבן שם ; ותימא לי . הא אמרינן בסוף פ"ק דב"ב (ט"ז :) דישמעאל עשה תשובה כו' . ואיך הרשיע רש"י את הצדיק עכ"ל . והנה במדרש ב"ר (פס"ב) איתא . ר' חמא בר עוקבא ורבנן הוה יתבין ומקשין . מה ראה הכתוב ליחס תולדותיו של אותו רשע כאן כו' . א"כ מפורש במדרש כפרש"י . והנה ר' יוחנן גופא דאמר הכא למה נמנו כו'. הוא בעצמו ס"ל ביבמות (ס"ד י) ובב"ב שם דעשה תשובה . ולפיעתי' הלא יפלא מאוד . והנה שם במדרש מסיים עבר ר' לוי. א' הא

מרה

זלעומת אשר ינשא יקר חנצחי הזה על הזמני׃כן ינשא פעול׳ העוש׳׃ובהם יכתירו צדיקי׃ „וניחא להו לצדיקיא דמיקרי בהו אינשי״ ואם כל כשרון המעשה מקנאת איש מרעהו׃אל יקנאו בעושי עולה אשר כחציר מהר׳ ימלו׃כעוף יתעופף כבודם׃ועוד מעט ואינם׃ובכתב זכרון בני איש לא יכתבו׃ ולא ירד אחריהם כבודם׃אל יקנאו בהוללים׃כ״א יקנאו למשה במחנה׃לאהרן קדוש ה׳׃ולשאר צדיקי עולם אנשי השם׃אשר זכרון לבול׳ יהיי׳„וכל הרוצ׳ ליטול את השם יבא ויטול׃אם יעש׳ כת״ח׃ויאחז כצדיק דרכו׃ובתומתו יחזיק ולא ירפנה ולא יתרפה ממלאכת ה׳׃כבמה בטלני דאיכא בשוקא׃ ויהיה בעינינו כחגבים׃ אלה אשר ברוב עשרם יתהללו׃ולא ישימו באלהים כסלם׃הממלאים בתיהם זהב׃ ולבביהם סכלות׃ ויחזו שוא ומדוחים׃ ומה יתן ומה יוסיף׃להאיש אשר הוא בבתים ספונים בארז׃ומשוחים בששר׃ ועוד מעט׃והוא לקברות יובל׳ ומה חפצו בביתו אחריו׃ אף אם יאריך ימים׃ כי נשכח זכרו׃ובני נבל בבלי שם׃נכאו מן הארץ׃ואין לו שכר׃ונשכח זכרו׃ ולא כמות זה כן מות ישר באדם׃לא ישכח במת מלבו׃אף אם יעלה בחצי ימיו הלילה׃הנה בדור דורים שנותיו׃כי ההכמה תחיה בעליה׃ ובצדקתו אשר עשה חיה יחיה כי לא חיי בשרים הוא ההיים כ״א לפעולת אדם נקרא חיים ורב פעלים הוא בן איש חי ויחי עוד לנצח „ודר בשני עולמים באחד אם ע״י סיבהו ומעלליו או אשר ממנו ילמדו וכן יעשו אחריו אחריו׃וכפועל אדם ישולם גם לו׃ אף אם בעמל אנוש אינימו עתה׃ותחי רוחו׃ ויאמר כל אשר רוח חיים

כזה

מרא דשמעתא נשאלוניה. א״ר לוי בשם ר׳ חמא. להודיעך בן כמה שנים נתברך זקנך ע״כ ׃ והנה ר׳ לוי גופא א׳ בב״ר (פנ״ט) ר׳ לוי א׳ תלת. בכל שעה ישמעאל תשובה בימיו. אם לא שנאמר מ״מ שם במדרש ר׳ לוי בשם ר׳ חמא אומר בכל שלא חזר וניכה אותו. הוא פליג על ר׳ לוי. וס״ל דישמעאל לא עשה תשובה. ואם כן לשיטתו שפיר א׳ כאן. ר׳ לוי בשם ר׳ חמא (דהוא מרא דשמעתי׳) א׳. דלכך נמנו תולדותיו של אותו רשע. לידע בן כמה שנים נתברך זקנך. [ע׳ בהגהותי למדרש רבה מ״מ שם. מה ראו ליחס שנותיו של כו׳ ונראה של״ל להיפך שם ע״ש וד״ל]׃ ובנראה לבאר דהף מ״מ מאן דס״ל דישמאל עשה תשובה. ושפיר חשיב תולדותיו. אבל מ״מ על אשר חשב שנותיו יפלא. מ״ש ואלה שני חיי ישמעאל מאה שנה ושלשים שנה ושבע שנים. והוא ע״פ מ״ש בב״ר (פנ״ח) ויהיו חיי שרה מאה שנה וגו׳ יודע ה׳ ימי תמימים. כשם שהם תמימים כך שנותם תמימים. וא״כ מי שחטא. אע״פ שאח״ז עשה תשובה. עכ״ז השנים שחי בהם ועשה בהם עבירות אינם תמימות ולא נכון להשוב אותם׃ וזה שדיקדק רש״י לאמר. וכי מה לנו למנות לשנות הרשעים׃ כי השנים המה רעים ולא טובים. ובמספר החיים לא יבואו. והנה אמרו במדרש שם שבר ר׳ לוי. אמרו הא מרא דשמעתא נשאלוניה. ויפלא מאוד על א׳ מרא דשמעתא. ודברי במתנות כהונה אין לו שחר. והנראה לפי הכלל הנ״ל לדרוש לשבח מעשה צדיקים. ולגנות מעשה רשעים. הנה מאן דס״ל שישמעאל עשה תשובה. מעתה אסור לספר בגנותו. ומאן דס״ל שלא עשה תשובה מותר לספר בגנותו. והנה ר׳ יוחנן דס״ל דעשה תשובה׃ נראה דלשיטתיה א׳ בב״ר (פמ״ה) והוא יהיה פרא אדם׃ ר׳ יוחנן א׳ שהכל יהיה גדלים בישוב׃ והוא יהיה גדל במדבר. ר״ל א׳ (נגנאי) פרא אדם ודאי שהכל בוזזין ממון והוא בוזז נפשות׃ (חזה קאי על ישמעאל עצמו) וע׳ ב״ר (פי״ג) ארשב״י ר״ע היה אומר בו דבר לגנאי (על ישמעאל) ואני אומר בו דבר לשבח. דרש ר״ע כו׳. ישמעאל מצחק. אין מצחק אלא גילוי עריות כו׳ [ועמ״ש בחידושי למס׳ אבות דר״ע א׳ כן לשיטתיה באבות (פ״ג מי״ז) שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה׃ לכן א׳ מצחק ג״ע. ועמ״ש שם דמדת ר״ע היה שלא לגנות אפי׳ לרשעים וכמ״ש ר״ע לר׳ ישמעאל במסכת שמחות (פ״ב הל׳ א׳) על המאבד עצמו לדעת הנח לו בסתמו אל תבזהו ואל תכבדהו ע״ש שהארכתי בזה]׃ רבי ישמעאל אומר אין צחוק אלא עבודת גלולים כו׳ ראבשר״י אומר אין צחוק אלא ש״ד (וכן ג׳ עבירות התמורות. ע״ג וג״ע וש״ד) ר׳ עזריה בשם ר׳ לוי אמר כו׳ נוטל קשת וזורק כלפי יצחק כו׳ ואני אומר בו דבר לשבח. אין לשון כזה של צחוק אלא לשון ירושה כו׳ ע״ש. והיינו ג״כ ע״פ פלוגתייהו אם ישמעאל עשה תשובה והנה ר׳ עזריה בשם ר׳ לוי דריש לגנאי ושהיה חפץ להרוג את יצחק. ע״כ שפיר אמרו עליו במדרש הא מרא דשמעתא דס״ל לגנאי. אין צחוק אלא שפ״ד ולדידיה יפלא יותר. מה ראה הכתוב ליחס תולדותיו של אותו רשע כאן׃ (וכי ע״כ ס״ל דלא עשה תשובה וכנ״ל). והיינו אליבא דר׳ חמא בב״ר (פנ״ט) דפליג על מאן דס״ל דעשה תשובה. לכן שפיר אמר כאן. ר׳ לוי בשם ר׳ חמא לידע בן כמה שנים נתברך זקנך. ודרך ר׳ לוי היה לאחוז בהכלל הנ״ל לגנות את הרשעים כנ״ל. כי כן בירוש׳ סנהדרין (פ׳ חלק) א׳ ר׳ לוי עבד דרים כדין קרא (דאחאב). שיתא ירחי לגנאי כו׳ אתי לגבי בלילה כו׳ [ע״ש שא״ל כי אשתו כסתו והוא לא היה חוטא כ״כ]׃ הדר דריש לשבח ע״כ. וז״ש כאן גם כן הא מרא דשמעתי׳ וכנ״ל. וע׳ ב״ר (פמ״ז) נמול אברהם. א״ר לוי מלא עצמו נימול. א״ר ברכיה בכהיא עיתה אקיל ר״א בר כהנא לר׳ לוי. א״ל שקרנא כזבנא את אלא הרגים ונצטער כדי שיכפיל הקב״ה שכרו. (וראיתי לידידי הגאון מוהר״ל חיות נ״י שהעיר קצת על המימרא. כי לכן אקיל ר״א ב״ר כהנא לרבי לוי מה שדרש כזאת על אברהם שאין לו לשבח. והיה לו לדרוש לשבח) ולפמ״ש אני יתבאר היטיב כי לשיטתו התפלא עליו ור׳ ברכיה בעצמו מצינו לו ג״כ. שמהפך לדרוש לשבח כצדיקים׃ ע׳ ירושלמי סוטה (פ״א הל׳ ה׳) ובב״ר (פ״ב) ר׳ חייא דריש ג׳ מקראות (שמספרין בגנות צדיקים) לשבח כו׳׃ א״ר ברכיה מברכתא היתה עוברת׃ והיו מניחין נרכיהן של ישראל כו׳ ע״ש. והיינו לשבח ולהקל חטא. ע״ש. וכן ר׳ אבא בר כהנא דאקיל לר׳ לוי משום דס״ל לשבח מעשה הצדיקים בכל האפשר ע׳ ב״ר (פע״א) ורחל עקרה אר״א בר כהנא. רחל היתה עיקרה של בית וע״ש. (וע׳ ב״ר (פ׳ כ״ח) אר״א בר כהנא אפי׳ נח שנשתייר לא היה כדאי אלא שמצא חן. ולע״ק) וע׳ באר שבע בסנהדרין (ק״ח׃) א״ר יוחנן בדורותיו ולא בדורות אחרים. דריש לגנאי על נח משום דלשיטתיה אזיל בב״ר מפני מי המבול. נח מחוסר אמנה היה׃ והארכתי הרבה בזה הכלל במכות המדרש שלי׃ ואכמ״ל

כזה כו · חי אנכי לעולם · לא כן הרשעים · אשר אף בחייב ;יתם בחוקות החיים · והם הפעולות הטובות · לא הלכו ובחייהם קרוים מתים · כן אמרתם פשעינו והטאתינו עלינו ובם אנהנו נמקים · ואיך נחיה (יחזקאל ל"ג) ואף כי אחרי מותם · ותאבד כל זכר למו :

אהת לאחת נמצא חשבון „חשבונו של עולם" כי רב טוב צפון לנפש העמל · עמלה לו · לחרות בעט ברזל' למשמרת לדורות · מעשה צדיק ולקרא לקדוש ה' מכובד· ותהלתו מלאה הארץ · וכאשר ישניא פעלו עי"ז · ללמד דעת את העם · גם הוא יחלק ברבים שכרו אתו ופעולתו · ואף כי הפלה חסיד לו גאון עולם · אשר אין על עפר משלו · ואהריו כל אדם ימשך · והוא מוסר לכולם · ויורם מדרכיו ללכת באורחותיו · והיה להם הגאון למופת · ככל אשר עשה יעשו · כי ע"כ יאמר · להמו"ל הס' „עליות אליהו" כאשר תודיע דרכיו ועלילותיו לישראל · הלא אתה תשוב תחייהו· ועמך ישמחו בו לרוץ אחריו ארח משרים ושכרך הרבה' ואם עור ובשר לא תלבישהו ועצמות וגידים לא תסוככהו · הנה חיים וחסד עשית עמדי · כי פקודתו תשמור רוחנו · ובאשר יכופר בקבר צדקתו ונחזה פעולת צדיק · כמו חי · הנה עפעפינו · יישירו נגדו· ובהדר גאונו נראהו · ולא מראה גויתו · כ"א רוחו מתהלך אתנו · ואורו על כנפות הארץ· ואף אם גוה מגבר יכוסה · שמו לא יכוסה · ויהי לבבו לעד · ואף כי אבד חסיד מן הא' · לא אבדו עשתנותיו · אשר חשב לצאת לישע עמו „וכרעמים אשר נבראו לפשט עקמומית שבלב" כן רעם גבורותיו מי יתבונן לשום לפנינו כל העקוב למישור · ולהישר לפנינו דרכנו · ואלהים עשה את האדם הגדול בענקים הזה · שיראו מלפניו · עיר וקדיש משמיא נהית · הנשמע כזאת מדור דור . איש אשר רוח אלהים בו · איש שחוברו לו יהדיו כל החמודות · ופריץ גבול ו עבור בה אנושי · ואדם כזה „דר הציו למעלה וחציו למטה"· [ע' ד' פ"ב הגאון מוהר"ם מווילנא בהק' לספד"ל מ"ם על הגאון ז"ע] והנה בא וכל קדושי התלמידים עמו לקחת מפיו תורה ומי כמוהו מורה · ומלאו פני תבל תבונה היש מספר לגדודיו אשר זוכה בחיים · ואף בעלות אליהו השמימה ושתול בבית ה' הנה עיקר שרשוהי בארעא שביק · וגם האהרונים ישמהו בו · והתה כל השמים ישרוהו · וצדקתו לדור דור ·

הן אמנם לא ידענו כפורות לבוא בגבורות · להזכיר צדקותיו ומה נורא מעשיו · כי אלהים הבין דרכו אמון מוצנע · אמון מכוכה · ויותר שהיה חכם עוד לימד לכל תלמידיו לכל אחד לפי כהו · לכל להשפיע עליהם רב הכמתו אשר לא יוכלו לכבל · וכל הגדול מחבירו וכח לו לעמוד על דעתי' דרבי' · הוא יגדיל יותר בשבחו · וכל הנמצא כתוב על כפריו בראשית אמרים מבניו ותלמידיו · המה אלה קצות דרכו והילוכו בקדושה :

והנה כבוד הגאון · נעלה מתהלות אנשים · ולא בהם הוא חפץ · וכמ"ש ירוש' (סנהדרין פ"א) „דייך שאני ובוראך מכירין כהך" ואם לפני היודע תעלומות · ונגד הזקנים אשר ישבו עולם לפני ה' · בעולם האמת נגלה מה רב כהו והילו לאורייתא · וצדקותיו אשר עשה · מה מידינו יקהי · כ"א אשר נתהזק לאחוז בכנפני מדותיו ופעולותיו · ע"כ בסידור התולדות · לא בזה יבוהר · כל אשר יהובר מעשים המרים המרים · ולרדוף באמרים לא לוי ונעשה כמי שסידרו הקוף" · כ"א להביא אך המעשים אשר מהם תצא תוצאות היים לנו ולעורר לבות בני אדם על כל דבר טוב וכמ"ש אימא לן מר מהני מילי מעליותא דהוה עביד ר"ה (תענית כ') ומשמע לי' קמיה וידע בעובדיה (מוע"ק כ"ה) אשר כוונתם להדבק במדותיו :

ואפי' עבר שיחה נאה בזה אין הקב"ה מקפח · ואמרו יפה שיהתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים (ב"ר פ"ס) ואם אמרו על מאן דשפיר שמעני' מאן דשבחי' ינוהו לו ברכות על ראשו (מגילה כ"ה:) ואף להמספר בשבח המגיע לגאון קדוש ישראל אשר שמעו ותהלתו מלאה הארץ · הלא ברכת עולם יהיה על ראשו · ברכות עד בלי די :

אלה דברי הצעיר ונבזה · הכותב יום כ"ה טבת שנת אז ידבר יהושע לפ"ק ·

יהושע העשיל בהרב כו' מ' אליהו זאב זצ"ל הלוי לעווין מווילנא

והכמ"ל . המו דברי כעדותיו . יהושע העשיל הלוי

הערה אמר נחמן כמוליה נאור יען כי הרב ר' העשיל כנ"ל. לפעמים מבליע בנעימות לשונו דברי חז"ל לפי ברכות הך לנחות המליצה וירמזון מליו גם כוונה שניה לפעמים בביאורים . ע"כ רשמתי עניהם בליון כזה „ למען כל אהיכם יכירום כי המליצה בדברי חז"ל יסודם ·

מעלות הסולם

(דרך הגאון והילוכו בקודש)

ועלה האיש ההוא מעירו נתעלה האיש בביתו נתעלה בחצרו נתעלה בעירו. נתעלה בכל ישראל · וכל עילויו לא היה אלא מעצמו (מדרש שמואל רבתי · פ"א) :

לפי האדם לפי המקום לפי הזמן · לפיהן ישוב תפארת איש כפי מהללו · וכן יערך גדולת האיש העומד מעל לעם וגבה ונשא ראש עליהם · ולעומת הדור כן תהלתו · יש אדם אשר במקום או בדור שפל ואין לב על בן ירים ראש · ואם היה במקום או בדור דעה היה בכל המון בית ישראל ויבוף כאגמון ראש · במה יודעי תורה והכמה כמוהו איכא בשוקא · ויפתח אך בדורו כשמואל בדורו :

ובזאת יתהלל המתהלל · אם במקום אשר שם צוה ה' את הברכה · עיר מגדלת הכמים ענקים בהורה וחכמי הרזים · ובדור טהור בדור מה רבו ומה רמו גדולי תורה · ואז בכה הבונתו ינבר איש לעמוד בראש העם ולא אך בעירו כ"א עלה על כל ישראל · הוא הנבחר בהור מעם · אשר לו נאוה תהלה :

ואם עלה עוד · כי גם בדור מלאה הארץ דעה ומגדולם ועד קטנם כולם הקרי לב · וגם אז אין ערוך לגדולתו אך לערך דורו כי אמנם היה מורם מעם וגבר באחיו אף אם היה בדור גדול דעה יתר מזה · כי עתה לא ע"פ דורו נהלל את האיש המעולה הזה כ"א ע"פ פעלו וע"פ נדלו מעצמו · וז"ש „ועלה האיש ההוא · עלה בכל ישראל וכל עילויו לא היה אלא מעצמו" · והוא הקדוש בחיר ה' · אשר אין על גביו אלא ה' אלהיו ויעל א) :

בדברים

א) עיין הוריות (י"א) בעא מיניה רבי מר' חייא. כגון אני מהו בשעיר. א"ל הרי צרתך בבבל. וראיתי להקדמון הגאונים בעל כפתור ופרח (פרק י"ב) שפירש באופן שעיר היא אדום. ושאל רבי אם גדול הוא גם בארץ אדום. והשיב לו ר"ח הרי צרתך בבל. הוא הנשיא שבבבל ע"ש. ונפלאתי מאוד. ועני מרי. שעיר בשעיר מיחלפא לי'. כי הסוגיא שם מיירי לענין נשיא. שלא היה בזמן הבית על גביו אלא ה' אלהיו. שצריך להביא שעיר על שגגתו ולא כשבה ושאל רבי כגון אני מהו בשעיר. אם הוא אין על גביו גדול מקרי. צריך להביא שעיר ולא כשבה. והשיב לו ר' חייא הרי צרתך בבבל. ע"כ אין צריך להביא שעיר. ומה שהקשה בעל כאו"פ שם הילכתא למשיחא. הארכתי במקום אחר בתשובה למורי הגאון המפורסם מוה' אליהו זצ"ל האבד"ק בקאליש [וכתב על זה הגאון מוהרד"ל מביאלא נ"י וז"ל. הנה ודאי ח"ו לא טעה הקדמון בעל כפו"פ לפרש שאלת רבי היה רק לענין אם גדול הוא בשעיר כו' · שהרי נלמד מענינו שלענין שעיר קרבן נשיא נאמרה · ואף הש"ר לא יטעו בזה. רק ירצה שהכפו"פ בא לפרש טעם ספקו של רבי · שאינו מפני טעמו של ר"ח בתשובתו שצרתו בבבל. (והרי רבי איתבי' לר"ח על תשובתו זה ממלכי יהודה וישראל. וא"כ לא הו"ל להסתפק בזה שהרי ידע הברייתא) אלא נסתפק מפני שלא היה אז הנשיאות בישראל שררה גמורה שהיו בגלות תחת מלכי רומי. וקרוב בעיני שגי' הכפו"פ היה. כגון אני בשעיר מהו. (ולא כגי' דידן מהו בשעיר) ומפרש כגון אני בנשיאות במקומי בשעיר בא"י שתחת ממשלתם (לאפוקי בבל שגם בימי רבי היה ת"י הפרסיים) מהו לענין שעיר נשיא. ולא הוצרך לבאר זה בלשונו דנלמד מענינו כמש"ל. וכי"ב בכ"מ כשיר מהו כהלכתא מהו ואחרים כי"ב) ויש להמתיק לפ"ז מ"ש רבי כגון אני כו'. ולא אמר נשיא (בזמן הגלות) מהו · ויכללו בזה גם אבותיו ר"ג ורשב"ג ובניו שלאחריו. אלא י"ל דבאמת פשיטא ליה לרבי. דנשיאים בזמן הגלות אין להחשיבם כלל שאין על גביו אלא ה' אלהיו · [כיון שלפי דת תוה"ק מצוים אנו לשמור פי מלכות ושרים אשר אנחנו חוסים בצלם ולגדלם עלינו] רק שאל ע"ע מפני שאנטונינוס קיסר רומי · היה אוהו באהבה עד אשר גדלו ונשאו כמבואר בפ"ק דע"ג (י' :) דגחין כו' ע"ש. ולזה הסתיר רבי לשאלו אני בשעיר מהו. ולא רצה לפרש לבדיא הענין מפני כבוד מלכות ומוראו (עי' רש"י שבועות (ו' :) ד"ה בהורמי' כו'). רק אמר בלישנא דמשתמע לתרי אפי. על שעיר קרבן נשיא ג"כ. (וי"ל עוד לשון כגון אני דוקא. אם נפרש דספקו היה משום צרתו בבבל. דהייט כדאמר רבי בענותנותו בירושלמי (פ"ט) דכלאים ובכתובות. אי סליק ר"ה ר"ג מבבל אנא מותיב ליה לעינא מינאי. ולפי שהיה מחשיב ר"ה ר"ג גדול וחשוב ממנו. לכן שאל על עצמו דוקא ולא על נשיאים אחרים). ור"ח השיב לו שבלא הספק. משום מלכי רומי. הרי צרתך בצדך בבבל). (ובאמת לפ"ז גם בשאר נשיאים הדין כן לר"ח) ומפני שהזכיר ידידי כאן הילכתא למשיחא ראיתי להזכיר. שאע"פ שלשון רש"י כאן. וכן הרא"ש בתוספותיו להוריות כתבו. אלו הוינא בזמן שבהמ"ק כו'. בכל זה נראה שהבעיא נ"מ אם היה מזדמן לידו עתה שגגת כרת ח"ו. אם צריך לכתוב על פנקסו כר"י בן אלישע שבת (י"ב :) שיביא חטאת או שעיר כנשיא · (וכן בהסיא דיומא (פ"י) כאוכל הלב בזה"ז צריך שיכתוב כו'). ואולי יש לדחוק גם כוונת רש"י כן. [דודאי דחוק יותר לומר שכוונתו כפשטיה. אלו הוי בזמן

כדברים האלה נתבונן · אם נביט אל מקום ואל הדור אשר בו ה׳ איש רב פעלים הגאון החסיד גאון עולם משוש דור ודור · איש אלהים קדוש מרן אליהו גאון נ״ע מווילנא · דור מלא גאונים וצדיקים ומשכילים בכל חכמה וישיבות גדולות לאלהים · ועליהם אלופים לראש · אריות ונמרים גבורים במלחמתה של תורה · כאשר נדעם מהספרים אשר חוברו יחד בעת הזאת ואבותינו ספרו לנו עד אשר כל השומע ישתאה לאמר מי ילד לנו את אלה בדור אחד ומקום אשר בו שכן קדוש ה׳ היא העיר ווילנא הגדול לאלהים היא העיר אשר מעולם מאתה יצא תור׳ והוראה ואיש ואיש מגדולי המורים יולד בה ואז היו גם כוהריה גדולי תורה ובנעניה נכבדי ארץ · ואז עלה אליהו למעלה ראש · ראש השלשים ב) וראש גולת אריאל · ולגאון שמהו ויהי לנס כי קול המון כקול שדי לעטרהו בשם רבינו אליהו גאון וחסיד אשר מימות הגאונים הקדמונים לא נשמע כזאת · וגם אז אין מקומו מכבדו ולא ימד גדולתו אך באמת דורו· כי היה דגול מרבבה אף אם היה בימי קדם וגדול כחד מן קמאי · ע״כ יאמר עליו · גאון עולם משוש דור ודור · „ועלה האיש ההוא עלה בביתו עלה בחצרו עלה בעירו עלה בכל ישראל וכל עילויו לא היה אלא מעצמו״ :

ואף גם זאת · כי חז״ל הורו לנו אינו דומה לומד מעצמו ללומד מרבו (כתובות קי״א) · והוא גם מימי עלומיו לא מפי רב ומורה נתוסף לו בינה יתירה בחכמה ותורה · ולא עמלו בונים בנפש נקי צדיק זה · ואין להם חלק ביתרון הכשר גדולתו והיה אדירו ממנו ונשגב הוא לבדו קדוש מרחם משחר ומטל ילדותו החכמה והמדע גדלוהו כאב · ובעודו באיבו ראש לעב הגיע · ונבער כל אנוש מדעת להשיג רובי תורתו וחכמתו אשר במעין מעצמו גבר שטף ועבר ולא מפי רב והבר · „ועלה האיש ההוא וכל עילויו לא היה אלא מעצמו״ :

וכאשר נשכיל עוד · ונצעד להלאה · כי על שלשה דרכים · יסוב הליכות גבר · או כי ימה לבבו · ע״פ הסכמי והליכות עולם בדורו · (אשר בשם הנהוג יקרא) או ע״פ הטוב הזמני הגלוי בתבל או על כל מוצא פי ה׳ כמצוה בתורה ג) · והנה לא רבים יחכמו · להתרומם מעל הבלי חמודי הזמן לבל להביט אל הנהוג ואל טוב הזמני ולעשות דברים

בזמן בית שני כ״ב. שהרי בזמן בית שני היו מלכי ישראל למעלה מנשיאים. (ודוחק לומר בזמן הזוגות הראשונים קודם החשמונאי) ועוד לא שייך תשובת ר״ח הרי לרתך בבבל. שבזמן ההיא בהמ״ק קיים. פשיטא שעיקר ישראל היו חשובין שבא״י. ושבח״ל אף שבבבל טפלין להם לכל הדברים וכמ״ש בחידושי ר״פ הרואה בס״ד מכל זה. ואכמ״ל. דוד לוריא]:

ב) עיין ספרי עקב (מ״ז כ״ז) רבי אומר שיר למעלות שלשים מעלות זו למעלה מזו (ע״ש בזרע אברהם מ״ש הגירסא ששים מעלות) לענין הצדיקים. ועיין תיקוני זוהר תיקון י״ג (דף כ״ג ד׳ אמסטרדם) ועיין מדרש תנחומא ראש סנהדרין שנאמר יושב בשבת תחכמוני. ועי׳ במקרא ראש השלישים. ועי׳ ספרי פרשה מסעי (פיסקא ק״ט ע״ת) דורשי רשומות אמרו. שלשה עדיות הכתובים בפרשה ללמדך שדיני נפשות בשלשים. וכתב הזית רענן בשלשה גרסינן. והא״א גרס בשלשים ומייתי דלא מצינו לו חבר עכ״ל והנה אנכי מצאתי לו חבר. מפורש בתנא דבי אליהו (פרק ט׳) בשלשים. ובזה נ״ל מ״ש בסנהדרין (ז׳:) לעולם יראה דיין כו׳ שנאמר הנה מטתו שלשלמה (שכנו של מקום) ששים גבורים סביב. פרש״י ששים לאו דוקא ע״כ. ועי׳ תוספות יבמות (כ״ט.) שכתב על פרש״י שפי׳ מטתו שלשלמה לשכת הגזית. דא״כ הו״ל פ׳ או ע״א ע״ש ולפמ״ש ניחא דהנה לפני לשכת הגזית היה שני בתי דינים של כ״ג. אחד על פתח הר הבית. ואחד על פתח העזרה (סנהדרין פ״ח:) ולפ״ד הספרי והתנדב״א הנ״ל. היה כל אחד של שלשים. ושפיר היה סביב למטתו (היינו לשכת הגזית) ששים גבורים. שתיים של שלשים. וד״ל: ועי׳ מדרש רבה מה שהביא אני הגאון הרש״א ז״ל בחידושי האגדות. ועמ״ש הגאון נ״ע בפי׳ על שיר השירים (ג׳ ז׳) בפי׳ הב׳ ועי׳ פסחים (ס״ד.) שלשים. ועי׳ בירושלמי קדושין נמנו ל׳ זקנים [וכתב ע״ז הגרד״ל נ״י וז״ל: ישבתי מדעתי שכוונת רש״י ע״פ הירושלמי שהביאו תוס׳ בסנהדרין (י׳:) ד״ה שבעה. על קרא דשלשים מעם הארץ ע״ש. ושוב הגלתי שידידי ציין לרש״א בחדא״ג בשם המדרש. וראיתי בחדא״ג שהביא לכוין דבריו בזה בס״ד]:

ג) ואחז״ל (סנהדרין כ׳:) שקר החן. זה דורו של משה ויהושע. הבל היופי. זה דורו של חזקיה. יראת ה׳ היא תתהלל זה דורו של ר׳ יהודה בר אילעי. שהיו ששה מתכסים בטלית אחד ועוסקים בתורה ע״כ. והמה לא שלשה. חן הוא ההנהוג. (כמ״ש חן מקום בלא טעם. ה״א הרגל ההנהוג) והוא דורו של משה ויהושע. שנתנה אז תורה לאוכלי מן. וזה היה כל מעינם ומגמם. יופי הוא הטוב הזמני. זה דורו של חזקיה. שנעץ חרב בבהמ״ד. ש... שאינו עוסק בתורה ידקר (סנהדרין צ״ד) יראת ה׳ היא המצוה. וזה דורו של ר״י בר אילעי. שהיו ששה מתכסים בטלית אחד. [ועי׳ עירובין (נ״ג:) היינו יושבים ששים באמה · ועי׳ סוטה (מ״ט.) ב׳ תלמידי חכמים מתכסים בטלית אחד. ע״ש] וזהו נגד ההנהוג. ונגד הטוב הזמני. ה״א מיראת ה׳ הטהורה. והמצוה. לעולם שכולו טוב. ו... ביארתי באורכה:

והדבר

דברים·אך לשם פעלת בלבד·ואף אם השנים (הנהוג · והטוב המדומה) יעמדו נגדו·לזאת נצטוינו אשר נבון תחבולות יקנה· לקבץ פעלים לתורה ·יראה להרהיב המנהג בזה וגם במועצות ודעת לכבד יראי ה' ולומדי תורה · ולגלכם ברחבה למען ישוטטו רבים · אלה ממנהגו של עולם · ואלה מרוב כל טוב (ומתוך שלא לשמה בא לשמה·) ואלה מיראת ה' על פניה' ואלה כי שלש אלה הוברו יחדיו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב·ותמלא הארץ דעה:

והאיש אשר יבחר בו ה'·הוא הקדוש · הוא אך אל הראש האחד יפנה · בשם ה' ירוץ צדיק אורח מישרים ואף אם אלף ורבבה מימינו ומשמאלו הנלוזים במעגלותם· ויקראו משוגע לאיש הרוח וסר מרע משתולל על הבריות · וצדיק נעזב · עכ"ז לא יפנה אל רהבם במנהג ואל שטי כזב בחמודי תבל בשם ה' ירוץ ונשגב ישובו הדור המה אליו לעשות במעשהו והוא לא ישוב אליהם לאחוז השכת דרכם„ועלה האיש ההוא · עלה בכל ישראל וכל עילויו לא היה אלא מעצמו" ואם הוא בדור אשר אין מהסור ליראי ה'· וגם הנהוג וגם הצלחה הזמנית·שניהם כא' טובים לטוב לפני אלהים ולידעים הן (הול' הגהוג וע' בהערה ג')ולחכמים ולנבונים להם גם עושר וירוממו למעלה ראש·האיש המעולה „ועלה האיש ההוא בביתו בחצרו בעירו ובכל ישראל" גם אז לא אלה ירהיבו בנפשו עוז לעלות בסולם המעלות כ"א „כל עילויו לא היה אלא מעצמו" :

כן ארחות צדיק זה הגאון נ"ע בדורו לא כאורח עולם ודרך הכבושה אז לא נשא פני הנהוג ולא לקח שוחד המודי הזמן ואך באמת ומישרים האיר לארץ ולדרים בתורה וחוקים · מאס בחילוקים · בוקים ומבולקים הפך משורש הרי הפלפולים· [הבנוים על קו תוהו] ואך על שרשי אמת התחקה ובדרכי הפשטים שנא סטים לעקלקות מטים · כ"א ברוח משפט ישר · וברוח באר הבין שמועה · [ומה ששמעו וקבלו חז"ל בתורה שבע"פ· להשכיל איך הם חיים במוצאיהם מקורם בתורה שבכתב תמים יחדיו (הגרד"ל) ובמדע הסודות הסיר חידות שלא במדות [ואהז צדיק דרכו לשנו' הבריו·סולת מנופה בדרך קצרה וסלולה ערוכה בכל ושמורה להיות מיוסדת על אבני פינות הזוהר ותיקונים ומפתחות פתוחי הותם מקראי קודש ודברי התנאים ואמוראים לגלות· מצפוניהם אשר אצרו ליושבים לפני ה' למכסה עתק (הגרד"ל)]· חקרי אלוה מצא·ובא· עד תכלית כתרי התורה והתלונן בצלה מפני קושט סלה ובחכמת המדעים הרחיק אך הרעים נצו גם נעים אך לא אמר עד היסוד ערו ערו כ"א אשר אל מי התורה· יבאו וטהרו · ובדרכי הפרישות והטהרה לא חטא אל השערה ואך את אשר בתלמוד וראשונים מקורם הערה · „ועלה האיש המופת הזה וכל עילויו לא היה אלא מעצמו" ד) :

ד) ובדרושי בהספ"ד של הגאון נ"ע האחרתי . כי השלשה אלה אשר יקראו החכמים בספריהם הנהגות עצמו הנהגת ביתו הנהגות המדיני . והמה שלשה שלומיות כאשר רמזם הרי"ע ז"ל במקרא . אתה שלום וביתך שלום . וכל אשר לך שלום (שמואל א' כ"ה) הלא ישגא האדם בהם דרך ההפוכות ואם ג' שלומיות אלו יהיה שלשה הפכיות . אם אין שלום בעצמו וגם ביתו אחריו . והוא כאמרא דקאי אאיסדן ונוער לבשר צדק בקהל רב והטלית שעליו כמרדעת . [עיין ירושלמי בכורים (פ"ג הל"י) ר' מנא מקיל לאלין דמיתמיי בכנשתא ת"ד יאתיה והטליתו שעליו כמרדעת של חמור ע"ש . וז"ל ע"פ מ"ש בשבת (קי"ד .) ולא תהא מרדעת של חמור השוכב מבגדו של עם הארץ ע"ש וד"ל . ועי' פסחים (קי"א .) שודרא דמר כצורבא מדרבנן . בדיקנא היה כמר דלא ידע ברוך] ואם כל היום . ימלא פיו תוכחות להשיב רבים מעון ולא ינקה האיש ההוא עצמו מעון . ואם יורה אשר תפוש הכלות והוללות בלבו . וכל רוח חכמה ותורה אין בקרבו . ואם הוא הבהמה בבקעה תרד . ויהי' לעלות ההרה . ולעמוד במקום גדולים . ועליתו זו ירידה היא לו . לא כן האיש אשר ילמד מלמדי גבר . אשר מה' כוננו . הוא לא יפסיע פסיעה גסה . ולהיות מוסף ביתו בטיהר א' לבוא עד רום המעלות . כ"א ישר הולך . אל השליבה התחתונה יעמד . ותמנה אל התיכונה . וממנה אל העליונה . „ יעלה האיש ההוא . בביתו . בחצרו . בעירו . בכל ישראל . וכל עילויו לא היה אלא מעצמו" :

ולא אך איש שפתים . יצדיק לרבים . כ"א האיש על העדה . אשר יוליאם בזכותו . ואשר יביאם בזכותו . ועל דרכיו נגה אור התורה והמצוה . והמה אך לאורו ישעו וילכו לדבק במעשיו . הוא האיש . אשר אף אם לא ישא קולו קול פוז . ואף באין אומר ודברים . אך בהתבונן העם על פעולותיו . אשר בכל הארץ יצא קו צדקותיו . ממנו ילמדו תועי רוח בינה . והוא להם לעינים . וכל אשר סביב יתנו להאיש הקדוש הזה . המה יעלו בתחלה לאשר ה' . ללכת בארחות צדיק זה . ולהדבק במדותיו . וה"ש „ ועלה האיש בביתו . בחצרו . בעירו . ובכל ישראל „ . כי זיכה את העם . וכל הקרוב אליו קודש . והי כל עילויו לא היה אלא מעצמו . ולא מדברי תוכחתו :

ונוסיף עוד . כי יש אדם אשר שמעו שמעו למרחוק . ולו שם בגדולים . וירוצו אליו לשמוע מפיו תורה . ויהי בהזה בעירה . פיר מושבו . יעמדו משתאים . כי תחת אשר חשבוהו להרים לב ואמיץ כח . הנה מצאוהו חסר לב ובקדקדו

כמדומה

ואמ"ר יהושע מקובל אני שאין א ל י ה ו בא אלא לקרב את המרוחקים בזרוע לקרב אבל לא לרחק ולהשוות את המחלוקת ולעשות שלום בעולם" :

נשוב עוד הפעם אל הדור אשר בו עמד הגאון לנס ולאור עולם ובואו וראו עד היכן פרצה טהרה בישראל ע"י ואשר היה משרי קטרין בעת אשר קטר קא חזי · זלא אמר לכל אשר יאמר העם קשר אלה מפה הכ"ת שבתי צבי שר"י אשר עקבותיה נודעו אז ושערוריה נהיתה בישראל העמיקו לדבר עתק בדברים שהעתיק חי העולמים מבריותיו ובבריותיו והלכו אחר המחשבה ואחר כוונות הלב הן הן הדברים ואלה קראו מלא אחרי גדולי תורה ויראה כי לא יחפצו בהתבונות הסתרים כ"א בהתגלות לבם · בתורה ובמעשה ויש אשר קשרו קשר הואילו הלוך אחר המדעים בעינים עצומות והמשכילים אלה בזו שם גדולי עולם באמור עליהם כל היום איה חכמתכם ובינתכם לעיני העמים להיות לבז לגוים כי תופשי תורה לא ידעו ולא יבינו ובכל חכמה ומדע בחשיכה יתהלכו תחת אשר מלפנים אמרו תא חזי כמה חכימי יהודאי (נידה ך') אמריתו דחכמיתו טובא (ברכות נו ·) אנן חכימין מינייהו (בכורות ח·) וראשי נשיאי ישראל עוררו זעקת שבר . ויש אשר שמו כל משכיל להרם וכל מדע לגדופי' ויאמרו מות בסיר ההכמות: סורו טמא אל תגעו השמרו לכם מנגוע אף בקצה הכמת הדקדוק והבן במקרא וגזרו רבנן בבולה דאי לא הא לא קיימא הא (פסח י"ד·) ועל הראשונים להם הם אומרים כי העמיקו שתתו עצה ,,ויורדין לידי טומאתן במחשבה עם סורר העם ההולכים אחר מחשבותיהם זהם לא ידעו דרך ה' ולא הבינו לעצתו וקל זיע סגי דמשבחין ואמרין ,,זיע בעלמא הוא" ונמצאו מגדולי תורה אשר בקשו ,,לקעקע כל הבירה כולה" הכמת הנכתר אף כי לה' הבירה באמרם האי קודש והאי קודש כיון דהזו דקאתו לידי פיסדא גזרו ביה רבנן (פסח י"ד)[ורצו להחמיר על חכמת הנסתר יותר מאשר גזר אומר הרשב"א על הפלסופיא בזמנו וכמ"ש (ביצה ל"ח) מ"ש שלהבת כו' הקדש דלא מאיסא ולא בדילי אינשי מיני גזרו ביה רבנן (ועי' תוס' ד"ה הקדש ועי' חולין פ"ח)] ובין כה וכה סכסכו העם ונלחמו איש באחיו מלחמת תנופה וכל א' מתפאר ושש בגוון שלו לאמר ,,הני רבנן רבנן והני רבנן לאו רבנן · ,,זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה" ואיש את אחיו ידהקון למען הרהיקו מעל גבולו ולהגדיל המדורה להעלות הימה ורבה משטמה ואלה לא חשבו אנוש יהיה גדול בתורה וחסידות ולא הדרו פני זקן החכמה והיראה כחדו גם את האמת בכתרי התורה וקעשו גם כל הישרה בכל הכמה ומדע ולבל להטות לדבר רע לחמו גם במנעמיהם ויש להם על מה שיסמכו כמ ש חז"ל והאי דלא אודי ליה כי היכי דלא לטעו כולי עלמא אבתרייהו (ברכות כ"ס) ואדם אוסר כרמו בנטיעה אחת (גיטין כ"ד) ובנטעי לא נאמנים אסרו כל כרם החכמה והנסתר יען אם בלע ישראל מהם אטו דהתירא בלע דאיסורא לא בלע (חולין צ"ס) ואהבה מדבר אחד טוב בהם קילקלה השורה לבל להבהין בין טוב לרע לדבק בהם ולהלוך אחריהם ומי יודע אחרית אלה :

לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל לולי ה' שהיה לנו כי נתן לנו המורה לצדקה כי אז

כמדומה שאין לו מות . אל יתמכו על החפץ . כי יש אשר בלעגי מעוג . יפטירו שפה . לבזור כבוד ותהלה . לאיש מלא קלון ותהלה ויש אשר למען רצי כסף · עד מהרה ירוץ דברו . לעור עיני העם בשקר . ואם בסמך ונראה . אשר כל אחד בין טוב לרע יבקר . לא יוכל עיני האנשים לנקר . הלא מרחוק יביט . כחוק הרואה לשקר . ומאי תקנתיה ליתסוף מדוכתי' . וידלג מעונו זה האוחז את העינים עיר ועיר . באמרו . בכאי אתרא סנו לי . וממלי מילי עילואי . בכאי אתרא רחמו לי . ולא ממלי מילי עילואי . שמה ירחיב פה . ולשון מדברת גדולות וימלא לו . לא כן האיש . אשר כל עילויו הוא מעצמו . כי הגדיל לעשות . הנה כל כבודו פנימה . וכל הקרוב אליו . ובעיר מולדתו . המה בתחלה וביתר שאת ישכילו עוז חכמתו ושפע תבונתו פליסה תכל ראשונה . כאור שבעתים . ומשם ישלח אורו עד למרחוק . ולכל ישראל יהיה אור , ועלה האיש ההוא . בביתו . בחצרו . בעירו . בכל ישראל . וכל עילויו לא היה אלא מעצמו" :

מאן סליק לעילא לא האיש אשר מעלין אותו ביוחסין . או בחכמה . בגבורה . בעושר כי מיד ה' היתה לו . ולא בכחו גבר : כ"א האיש . אשר בבחירתו בחר לו יה . ומעצמו ביתרון עמלו בתורה ובכל כשרון המעשה . במעשה אלהינו . הגביר חיל . עמל עצמו . והקידתו עמו ויעל . נבחר עמלו בתורה ויראה . מעושר רב . ויקר מחכמה וגבורה. מעשיו מעשה אלהינו . ,,ועלה האיש ההוא בכל ישראל . וכל עילויו לא היה אלא מעצמו" . ובכל הדברים הנ"ל האמורים במדרש . משכיל על דבר ימצא . כי שם רמזו חז"ל גם במאמרם מדרש שמו"ר (פרשה תרומה) ,,עלית למרום וגו' · כל עילויך לא היה אלא ממרום . ודי למבין :

והכיר

אז ירד לשערים גבור במלחמת ה' אחד מהענקים הראשונים בתורה בחכמה וחסידות וכל רז לא אניס לי' הוא עמד בין הטוב ובין הרע לזרות ולהבר · הטוב קיבל ואת הרע זרה הלאה מכל כת וחבורה כל מדה נכונה חקרה והבינה וכל רע אליו לא תאונה הקומץ טוב מכל חכמה מכל סוד הקריב לעצמו „והשיריים שנפסלים משולחן גבוה להכלל בקודש (הגרד"ל)] מתפזרין בבית הדשן' מגדל עוז מגדל התורה משגב ומבצר לכל חכמה ולכל סוד אל היכל התורה יבואו וימלטו ה) :

ולא

ה) ונזכיר אך פרטים אחדים. בחכמת התכונה. ממנה יתד לתקו"מ ממנה פנה. ואין קצה לתבונה. וכן פתר כל סתום וכל חידה. בחכמת החשבון והמדידה. [וע"ד מליצה אמרתי. ומדדו. מכאן שמצוה לעסוק במדידה (סוטה מ"ה.)] ובא גם עד קצה טבעי הצמחים. וגם על הדוממים והחיים. והראה בזה נפלאות. אשר עיני חכמים לא ראו · והמה בבתי דיני הלאים הבאו. ודבר על כחות הנפש והחיים. ובחכמת הנתוח. כל חדרי בטן חפש. ועשה סמוכים · אך לתורה ולתעודה. לתמכה ולסעדה. והרחיק את אשר לא כתורה. מי ומי מלבד הגה והדה. ועמ"ש הגאון נ"ע. באו"ח (סימן רס"א. ס"ק י"א.) ושם (סימן תנ"ט. ס"ק ה') ועי' (סימן נ"ח. ס"ק ח') ועי' מה שכתב הרה"ג מוהר"מ גייטילש משקלאב לבאר דבריו ע"פ ספר אקלידוס. ועי' סוף ס' הגהה הנדפס בשקלאב ביאור עמוק ע"פ מופתי הנדסה לביאור הגאון בסי' תרל"א ס"ק א' מהכ"ל ועי' שנות אליהו בכ"מ ועי' ספר יצירה עם ביאורו. (ואעתיק מכ"י הנמצא ת"י כי הנדפס מלא שיבושים ונדפס לשון הכ"י גם בביאורי הגרד"ל נ"י לפר"א בהלעה לפ"י שהדפים אחר קונטרס המכונה ע"ס) (פרק י' משנה א') ד"ה בתלי כו'. תלי הוא הענין במזלות שע"י יצאו כל המזלות. וע"י יבואו. וע"י אבל הפילופים. במהירות באיחור ובעמידת הכוכבים והילוכם לאחור והוא כולל כולם ולפי שלא ידעו זו הפילוסופים והתוכנים נשתבשו במהירות ואיחור הכוכבים וכל הנ"ל וש"ד וגזרו שהגלגל חוזר והמזל קבוע ונצרכו לגלגל הקפה וליוצא מרכז ודברים זרים והכחישו דחז"ל בהלוכי רקיע אבל ע"י הענין יתורץ הכל והוא נעלם כמו לב כו' ועי' באדרת אליהו (בראשית א' י"ח) מקיים שם דעת חז"ל לענין גלגל קבוע. ועי' בספרא דצניעותא בפירושו (דף י"ח ע"ב) ד"ה בחיזו ועי' אדרת אליהו בראשית (א' ו') והפילוסופים לא ידעו מאלו המים העליונים שהם למעלה מהגלגל ושם (דף י"ז) בהקשת לא כמו שנשתבשו היונים והפירושים הנמשכים אחריהם ועמ"ש מלכים (א' כ"ה) י"ב מזלות כו' וכנגדן ארבע יסודות ארמ"ע עא"ק הוא נגד אש כו' זהו לדעת המקובלים אבל הפילוסופים אומרים שלגות הוא תמ"ד כו' והם לא ידעו ולא יבינו כו' ובאדרת אליהו בראשית (א' ב') ולא כחכמי או"ה שאומרים שהחושך הוא העדר האור. וכן ביאר בספר הדרת קודש (בכ"י אצל לי) (דף ס"ו) וימש חושך כי חושך הוא בריאה ולא כבעלי חכמות זרות כו' ובביאורו על הרעיא מהימנא ה"ג (כ"ח ב') העתיקו בלשון הרע"מ שם ובביאורו על היכלות כ"י היכל ו"ו כתב וז"ל שם (על לשון הזוהר שמשא ולא ימינא ושמאלא אזלין כחדא) שהחשך הוא מקום הצל ואור מקום הזריחה וכמו ימינא ושמאלא כחדא אזלין כן מקום זריחת השמש והצל אין נפרדין זמ"ז ובמקום שמסתיים הזריחה שם מתחיל הצל והכל ברזא עילאה לא כמ"ש שהצל הוא העדר הזריחה עכ"ל ועי' בביאורי לפר"א (פ"ג) הג"ה (י"א) מש"ש בס"ד וכתוב בליקוטיו (על מאמר יוסר תלוה ק"פ) וז"ל אור השמש מתראה על הגוונין כו' ובעלם אין אלוק באורה משתנה הגוונים כדברים המקבלים והגוונין אינם נראין ומאירין רק באור השמש עכ"ל והרי זה כשיטת הפילוסופים אחרונים שהגוונים אינם עצמים רק מתהוים מהשתנות המקבלים האור (הגרד"ל)] ועי' ביאורו בספר יצירה (פ"א מ"ב דף י"א) ושם (פ"א מ"ה דף כ"ד ע"א) מ"ש בעניני הטבעים והגלגלים ועי' בעליות אליהו הערה (פ"ב) מ"ש לענין כדורית הארץ ומ"ש הרה"ג רא"ם מאמציסלאוו נ"י ועי' בפי' לישעיה (י"א א') שהאריך הרבה בע' כחות שבאדם ושבדצ"ח ועי' ספר יצירה בביאור ג' אוהבים כו' הידוע לחכמי החזיון [היינו חכמי חוזי הכוכבים (אסטרולוגיא"ה) ובפי' לתיקונים (כ"ג ב') על מ"ש שם שבתאי אית ליה תרין בתין שפל ראש כו' בית הסוהר כו'. כתב וז"ל כ"ה שמותם הידוע בחכמת המזלות ומאלו באין לישראל כו' (מהגרד"ל)] ועי' באדר"א בראשית (א' א') השפעות הכוכבים והמזלות ובאדר"א ברכה (ל"ג א') הגשמים אומרים גם הפילוסופים שאינם טבע כלל לכן נקרא גבורת גשמים ועמ"ש בראשית (א' י"ט) יסוד המים מעורב עם חול ולכן אחר ירידת גשמים יתחדש חול רב ועי' ביאורו על הזוהר ה"ג (קנ"ו) הישוב מזרח למערב בין צפון לדרום ולא בדרום וצפון (ועי' משלי (כ"ג) יפלא בעיני הלשון שם מ"ש בביאורו ענין המאגנעט שהמתוכים ממנו מאומה המתנועע חלק א'. מתנועע גם השני אף בקצה תבל. (אך כ"כ בעלית קיר בפי' על משלי יען כי תלמידו כתב הזכרנו ולא תלשונו הקדוש ע"כ עלו בו קמשונים). [נראה שהשומע שמע מרבינו ז"ל ענין נקודות האהובות (פריינדשאפטליכע פונקטע) שהזכירו הטבעים במאגנעטס (הגרד"ל)] שוב נזכרתי מה שכתב החייט הובא בשל"ה שער הגדול (דף ל' ע"א בדפוס אמסטרדם) וז"ל הרב החייט בשער מרכבה התחתונים מעוררים את העליונים כו' יש רמז גדול לזה בטבע מענין האבן מגניט"ס השואבת הברזל כי כשתחזקה היטיב ותסיר מעליה כל סיגיה ואח"כ תשברנה לשתים ותשים החתיכה הא' בקרן זוית א' והב' בק"ז אחרת אפי' שיהיה מרוחקין זו מזו כל מה שתרצה אפי' אלף מילין ותניח הברזל סמוך לאחד מן החתיכות הללו תמצא כי כל התנועה שעושה אותה החתיכה עושה האחרת באותה שעה עצמה. ועוד יש לזה רמז גדול בענין היין בחביות כו' עכל"ה [ובפי' מאמר זוה"ח שה"ש בתחלתו (שנמצא אצלינו בכ"י פליטה מכל חיבורו הנורא הזה שנגנז ונעלם) כתב וז"ל רצוא ושוב גי' אור מים ולכן כאשר השמש מכה על המים הוא רצוא ושוב תמיד גם הכסף חי שרשו כאן עכ"ל ובפי' היכלות היכל א' כתב וז"ל ואור היא אור השמש ולבנה ממונה על המים הידוע והתכללות הנהורין זב"ז הוא סיבה שאור השמש נראה במים ברצוא ושוב והסי' והחיות רצוא ושוב עכ"ל ונמצא עוד בקצרה בפי' זוהר שלא נך הנדפס (ק"ע סע"א) וז"ל הכסף חי וכי"ב ואך דבר מקרה נהורא דשמשא בגו מיא [illegible]ים באדם והחיות רצוא ושוב עכ"ל (הגרד"ל)] ועי' ביאורו על הזוהר ח"ג (קל"ו) ובלילה שם הוי"ה כו' והחזן מתגדל בו' וכן בזה הארץ עיקר הגידול אחר חצות כו' ועי' אדר"א ברכה (ל"ג י"ד) שעורים מתגדלים מן הלבנה בלילה והראני ידידי הגרד"ל בביאור הגאון לאגדות ברכות ע"ד הנאמר סוף פרק הרואה על מאמר זו חמות ושמונה כלותיה שהבית

מאמר

ולא על החכמים האמיתים היה כועס ולא על נבוני לחש היה מלגלגי חמסו על התלמידי שלא שמשו כל צרכן „וכל השרץ השורץ לרבות אפרוחים שלא נתפתחו עיניהם" טרם מלאו כרסם מעדני התלמוד והפוסקים טרם בא היראה בקרבם וכשמן בעצמותם והמה מבלבלים מוחם „והאי ערביבותא דרישא מתיא לידי עוירא" יגששו כעורים קיר התורה והיראה וכשלו ונפלו אלה בחקירות אנושי וקורי עכביש וחבלי השוא יחשבו לעבותות העגלה ואלה בדברי הנסתרות אשר חשכה להם מראות „וכאגרתא דלא מקריא" יעפילו

מאמר דפסחים (קט"ז) קבא קבא דכירנא לך ולשב בנתך ולתמני כלתיך אחרי שביארו בסודות נוראים ע"ש כתב וז"ל והנה באמת שואלין ממנו (ר"ל מן החסא) לימינא ז' גידין ולשמאלא ח' עכ"ל [ובביאורו להיכלות בהיכל (ג') כתב וז"ל הי"ז שאינו עושה פירות הקרן מתמעט והידוע בעשב הגודל את האור שמתמעט והולך עכ"ל (הן אמת שלא ראיתי נזכר מעשב זה ופלא שיכתוב כנודע ע"ד שלא נזכר בספרי לה"ק הידועים ע"כ חשבתי שאיזו ט"ס יש כאן בלשונו ואפשר צ"ל בעקב הגודל האור כו' ונתכוין לדברי הע"ח שער לאה ורחל פ"ג ופ"ד עש"ה) (הגרד"ל)] [☞ ע' ביאור הגר"א בהיכלות (נדפס בק"ב) ד' כ' • בהערה שם מהרב המגיה שא"ל להגיה] ועמ"ש לקמן שהכיר הדשים שהם מורכבים בראיה ובסקירה א' וגדולה היא אני ועי' אדר"א בראשית (א' כ"ד) טבעי הבע"ח כו' ועי' פי' בישעיה (ב' כ') מ"ש לענין האישות והעטלף ועמ"ש (ה' כ"ו) הבוני לדבורים שהם עומדים אחד ע"ג חבירו וע"ש (ה' כ"ט) אמרו שהלביא שואג ג' שאגות כו' . וע"ש (ח' ח') במדרש אמרו מוטות כנפיו עלה של כף שהוא חלק יו"ד מהכנף ע"ש [במדרש תנחומא איתא בזה"ל אחד מששים בכנף] ועי' אדר"א בראשית (ב' כ"ד) תחבולות שונות בחית הארץ ובעוף השמים כאשר האריכו המחקרים בספריהם [ומ"ש שם (א' כ"ח) כל דבר הנעדר לא יוחזר לאיתנו בלתי דבר נפחת ואף שחזרו להם אחר המבול המורא והחתת נעדר להם המורא והחתת של שרץ העוף כאשר מצאנו ראינו בזבובים ושאר המינים אשר יעמדו ע"פ האדם ממש והוא מחסדי השי"ת שלא נלקח המורא מבהמות וחיתו ארץ ע"כ אין זה לשון רבינו אלא של בנו הרב מ' אברהם ז"ל שהוסיף שם הרבה על לש' רבינו ואולי יש העתק ברור מכי"ק של רבינו ז"ל ואין כתוב כל זה (הגרא"ש מאמיסלאוו נ"י)] ועי' באדר"א (פ' תרומה) מנתות האדם ועמ"ש בביאורו לסבא דב"א בכורות ח') הבשר קיומא מאכילה והעצמות קיומא משתיה וע' בס' מגן וצינה (ד' ס"ד) שמביא מכתבי הגר"א ז"ל שעי"ן קרומין יש בעין . ולכן נקרא עין ע"כ וע' ספרא דצניעותא (פ"ה ד' נ"ח) ד"ה שבעה רהיטין כו' וע' הדרת קודש ב"י (דף י"ג ע"א) ד"ה בספר יצירה מחלק האותיות עם האברים חכמה בעין ימין שיחה ברגל ימין וכן כולם הענין הוא כי האותיות כ"א תולה באבר מיוחד כמו שנראה בחוש מי שנחסר ממנו הבילים יחסר ממנו הקול וכן הזקן וכן כל אבר ואבר ע"ש שהאריך ועי' בהדרת קודש ב"י (י"ג) ד"ה וזש"ח סוף שה"ס י"ב אברים פנימים כו' ע"ש שהאריך וע' אדרת אליהו (בלק מס"ת) עניני החושים ובאדר"א ברכה (ל"ג ט"ז) רוח המתעורר והמגיע אבל המרגיש הוא הנפש ועי' פי' בישעיה (ז' ט"ו) ד' חלוקי טעם ממש"ח כו' ועי' דברים (א' א') מ"ש שם וע' ס' יצירה (פ"ה מ"ג) מ"ש לענין י"ב מנהיגין בנפש וי"ב פשיטות ויש עוד אברים כו' ועי' ספד"צ ליקוטים בסוף ד"ה ידוע שהבדל עלמי כו' עניני עולמות ודצח"מ ונר"ן כו' ועי' משלי (כ"ב כ') גנר"ן באדם דצח"מ בעולם וארמ"ע יסודות ויש יסוד המימי והוא השמים ועמ"ש ע"ז בסוף פי' על רבב"ח (ב"ב פ"ה) ועי' הדרת קודש ב"י (דף כ"ה) ד"ה נר"ן שהאריך ועי' הדרת קודש (ו' . ד"ה מ"ש בת"ז כו' האדם הוא הרוח והנשמה היא חלק אלוה וכן בכל העולמות עיקר הוא הרוח וכצאת הרוח מהאדם הוא מת אע"פ שנשאר הנפש בו משא"כ בצאת הנשמה עדיין הוא חי ואינו מרגיש בעלם וכל הרגשות והיות הוא ברוח וכ"ה בכל העולמות וזה הוא האדם והעולמות והבן זה היטיב וכל הדומם וצומח אע"פ שיש להן הנפש אינם חיים וכן המת והישן שהרוח מתאסף אל הלב אינו מרגיש אז והחושים בטלים כו' . ובהגיון השתמש הרבה ועי' מ"ש הגרד"ל בפר"א בשכ"א (ח' ע"ג) על מנעו בניכם מן ההגיון כתב ובליקוטי הגר"א כתב חכמה היא שנקרא הגיון ויש בה י"ג (חלקי) חכמות עכ"ל . ונפלאתי ע"ז כפי ששמעתי בשם ח"ז הגמוסר"ח נ"ע ועי' באדר"א בראשית בכ"מ ועי' ברכה (ל"ג י"ג) עלם מקרה דבוק ושאינו דבוק ועי' בפי' למשלי (א' א' י"א י"ב . יו"ד ט"ז) לענין הפלו"ת חומר הפועלה צורה תכלית •

ופילוסופיא בעניינים הרוחנים הבנויים רק על שכל אנושי הרחיק מחקרות התורה והאמונה ועי' בספר כתר תורה (מהמ"מ מפאלאצק) כתב וז"ל ושמעתי בשם מורי הגאון האמתי שזה שאמר ר"ע (צ"ל רב חסדא) (שבת ק"מ) אנא לא בעניותא אכלא ירקא משום דגריר פי' כשהיה ע"ה לא רצה ללמוד דברי פילוסופיא הכ"ל משום דממשיך ולא בעת עתירותיה אכיל ירקא כשנעשה גדול בתורה והטעם כי היכא דליעול ירקא ליעול בשרא וכורא עכ"ל ועי' פי' על ישעיה (י"א ב') וכל התנאים הם בנפש כו' שלא כדברי המתפלספים [עי' שמונה פרקים להרמב"ם] ועי' יו"ד (סי' קע"ט ס"ק י"ג) ואע"פ שאין הדבר מועיל כלום ציין הגר"א נ"ע הרמב"ם וכ"כ בפי' המשנה לפ"ד דע"ג אבל כל הבאים אחריו חלקו על דבריו כו' והוא נמשך אחר הפילוסופיא הארורה כו' . והפילוסופיא הטתו ברוב לקחה לפ' הגמרא הכל בדרך הלצי ולעקור אותן מפשטן וח"ו איני מאמין בהם ולא מהם ולא מהמונם אלא כל הדברים הם כפשוטן אלא שיש בהם גם פנימיות ולא פנימיות של בעלי הפילוסופיא שזורקין אותן לאשפה אלא של בעלי האמת עכ"ל :

☞ **אמר המו"ל** ראיתי להעתיק בכאן המכתב שכתב הרב ר"ש לוריא נ"י (אשר הוציא לאור הדפוס מספרי הגר"א ז"ל והכל כ"י קדשו נאמן הוא) אל הרב המחבר . וז"ל המכתב אות באות :

בע"ה יום ה' תענית אסתר תרכ"ח ווילנא.

כבוד ידיד ה' ועמו. הרב המובהק החכם הכולל המדעים נודע לשם ולתהלה ברחבי תבל. ושמו נודע בשערים המצויינים בהלכה כש"ת מוה' יהושע העשיל לעווין נ"י בכל אשר יפנה ישכיל ויצליח סלה :

באשר חנן ה' את כבוד כתר"ה להפיץ לאור החיבור הנפלא **עליות אליהו** ולא חשך כי עוד יד כת"ר נטויה להוסיף עוד בעזר ה' הבנה והכנה ממעלות תפלות הגאון החסיד זללה"ה וחיבוריו הקדושים ז"ל . ע"כ מצאתי חובה לנפשי לעורר את כבוד כת"ר שי' להודיע בשער בת רבים בחיבוריו הבאים אי"ה כי מ"ש בביא' הגר"א יו"ד (סי' קע"ט ס"ק י"ג)

יעפילו לעלות אל מרום הרים והמה במורד ושניהם כאחד תורת ה׳ ומעשי המצות מאסו וחכמת מה להם אלה על כל דבר טוב וישר בדיחותי׳ מפתחא להו וקשה היא הליצנות אם כורכן בשירי הלשון" ולמה נקרא שמה מליצה שכל מי שמתלוצץ בד״ת מוסיפין לו ליצנות (מדרש משלי ה׳) ויחזיקו בחלקלקות להבליע בנעימות לשונם וזו לענם „לעבורי זוהמא ולמתוקי טעמא" להמתיק בפיהם הרעה ואלה הנה במחשך מעשיהם „ואין מחזירין על האור" אור תורה „בדרך שמחזירין על המצות" ותחת אשר בראשונה לא נמסרו סתרי תורה אלא לגדולי הדור הנגשים אל ה׳ המה באו אל הקודש פנימה משרבו הפרוצים מסורים לכל אדם ובסתר יסתירו רוע מעלליהם וגוליירין אלו יורדין ומתגרין ובת״ת יותר מכולם וגם מי שאין לו ידיעות בית רבו לא בחכמה ולא בס״ת יתנשא לאמר ולהפות דברים אשר לא כן להקל כל נכבדי תורה ויראה ותורה מה תהא עליה : ועמדו אז.הגוליירין אלה משתי המערכות מערכה מול מערכה בדברי נאצה זה על זה לאלה קראו צבועים ואלה קראו להם לבנים (עי׳ סנהדרין (נ״ז) ועמ״ש הגר״א ז״ל באדרת אליהו (דברים ה׳ ה׳) ע״ש) הצבי היורא דמלי קיטמא „ומדבריהם למדנו שהלבנים קשים לכבסם יותר מן הצבועים" (שבת י״פ) ואם תכבסם בכל מימות שבעולם אזלו מים מני ים נכתם עונם ואך המה היו במורדי אור החכמה והנסתר כי נאצו שם החכמה וכי תעבו שם הנסתר והמה אשר הרביצו ארי בתוך שדה החכמה והנסתר למען יראו כל יראי ה" ויברחו כי על כן הישרים עזבו כל דרכי הנסתרות נזורו אחור ולא ארחו להברה עם מתי סוד יהי מי ולא בטחו בכל חכמה ובכל מדע ויעבור עליהם מה :

ועל הרבה נוכל לאמר כמו על הנושא עליו עונות בית ישראל שגורם טומאה לאחרים והוא עצמו טהור (נדה ל״ס) בן יש אשר היה נאמנה את אל רוחם והשבו לטיבה אך לא השכילו לראות מרהוק ולהגיד מראשית אחרית דבר ע״כ יצא משפט מעוקל ופוק חזי מה עלתה עם הנחשלים ונכשלים אחריהם „וסימנך אלו מקילין לעצמן ואלו מקילין לעצמן" (כתובות ו׳) וינזרו התורה והעם לגזרים הפרו חוק עברו גבול שגבלו ראשונים וכל אחד אוטם אזנו משמוע עצה ויושר דבר אמת כמי שאין לו יד ושם בחכמה או בס״ת בעניניהם ובחפציהם באמור אליו „מיסתיי׳ דלא גמיר אלא מימהי נמי מחי׳ וכל שאינו בקי בהם בשמותיהם ובחכמתם לא יהיה לו עסק עמהם :

עד אשר בקע כשחר אור ישראל וקדושו הגאון החסיד נ״ע צופה כל תעלומו׳ החכמה בכל מדע וכל כתום לא עממהו וישח כל משכיל במדעים וישפל כל חכם הרזים מפני גדולתו והדר גאונו וכי ידו בכל משלה ולבוא עד קצה תבונתו נלאו כל חכמי לב

ונוסף

מ״ש הגאון ז״ל על הרמב״ם ז״ל בענין כשוף ושדים וכו׳ וכבר הכו אותו על קדקדו כו׳ הן הן הדברים שזכינו לראות בגוף כי״ק של הגר״א ז״ל (והם נמצאים באוצר כל כלי חמדה מגוף כי״ק שת״י הרב הגביר החריף המפורסם מוהר״ש לוקערמאן ממאהליב והרב הגאון המפורסם מוהר״ש זלמן ריבלין ז״ל בהיותו זה השנתים בבית הרה״ג להתענג וליהנות מזיו אור נועם כי״ק הגר״א ז״ל העיר את הרה״ג להפוך אחר דבריו הנ״ל מגוף כי״ק ומצאנו וראינו כי הוא כתוב שמה אות באות כמו שהוא נדפס בהאה״ג לפנינו) ע״כ מ״ש (הרל״ה ק״ב בספר קריה נאמנה (141) לדבר תועה על מסדרי הדברים מכי״ק הגר״א ז״ל כי מפיהם ולא מפי כתבי הגר״א ז״ל יצאו הדברים האלו) אינה קריאה נאמנה ושקר ענה גם כמדומה לי שגם מה שכוונה שם אבל לא ראו את הפרדס כו׳ מוכח בכי״ק ומחשש הספק אעיין עוד הפעם ואודיעו אי״ה בהקדם ☞ [בעיני ראיתי עתה בכי״ק . ואין בזה שום ספק כלל. שמואל לוריא . החתום למטה] וה׳ ישלים חפצו וימלא לטובה מאווי לבבו כנפש תדרשנו לטובה משתחוה מול התר״ס ומודיעו נאמנה לכבוד רבינו הגר״א זלה״ה זי״ע . ידידו הנאמן שמואל לוריא] : ועיו״ד (סי׳ רמ״ו סקי״ח) בהגהת רמ״א לענין הפרדס שביאר החכמות . והוא מדברי הרמב״ם ומפרש שזהו ד׳ נכנסו לפרדס כו׳ אבל לא ראו את הפרדס לא הוא (הרמ״א) ולא הרמב״ם והגאון נ״ע מביא את הס׳ מו״נ עי׳ אדר״א בראשית (א׳ ב׳) [וכן בפי׳ הגדות ב״ק ע״ד הנסתר (ס׳ החובל על מאמר בירא דשתית מיני׳ כו׳ ובפי׳ היכלות הביאו בענין כינוי כף (הגרד״ל)] וסיפר לי הרב כו׳ הישיש מ׳ ישראל גארדאן רב בווילנא (אשר היה מכיר היטב את הגאון נ״ע ודירתו היה בחומת אביו וקודם פטירתו היה דר הגאון בחצר בהכנ״ס) אשר היה נכנס ויוצא כפעם בפעם בבית הגאון נ״ע ושמע פ״א אשר בא הרב ר׳ טרייטיל ז״ל לפני הגאון והרעים על אשר ראו עיניו שאנשים קבעו למודם בבהמ״ד בספר מורה נבוכים וביקש שהגאון ימחה בידם והגאון השיבו בחרי אף ואמר ומי יעיז לדבר נגד כבוד הרמב״ם וספרו אשר מי יתנני ואהיה עמו במחיצתו בגן עדן [וז״ל המגיד מישרים להרב״י (פ׳ ויקהל) (ק״ת כד׳ זאלקווי) על הרמב״ם והא איהו במדרגת צדיקיא ולא כדאמרי הני חכימי דאיגלגל כו׳ [כ״ה שם בתיבת וכו׳ נראה שהשמיט הרב״י מפני כבודו את הדבר) דנהי דהכי אתגזר עלוי בגין קלא מילין דמליל שלא אתחזו אבל אורייתא אגינת עלוי ואף ובדוי טבין דמארי דעובדי טבין הוי לא איגלגל וכו׳ (כ״ה שם וכנ״ל) אלא איגלגל בגילגולא ואסתלק ויתיב בכרי

צדיקיא　　　　דלית

ונוסף על אלה קדושתו ואמתו והוא גבור משכיל לא ישוב מפני כל והוא חכם היודע פשר דבר כאשר בקיעי הדור ראה כי רבו וכאשר רוח רעה „תקיף להדא יפה בלועי' נפיק לקיבלי" ובהבל פיו המיש רשע הוא הניף בעים רוחו רוח קדשו ובשוא גלי החכמות הוא ישבחם גבול התורה והיראה שם להם עד פה יבואו ולא יוסיפו בשאון גליהם הרבה מאורות החכמה יש באור התורה לימד דעת את העם וחרפת עמו הסיר כאשר הראה לדעת כי הרבה הררים בתורה ובדינים תלוים בשערי החכמות וצוה להעתיק ולהוריק מלשון עם ועם ללשוננו הקדושה כל מדע וכל חכמה כי אמר מעין החכמה „מעין אחד הוא התורה טמאתו והתורה טהרתו" אם ישאב ממנו מעייני הישועה לתורה ולתעודה שאו שערי הדינים ראשיכם והנשאו פתחי התורה ויבואו בכם כל חכמה וכל מדע ותחת אשר אמרו לכל חכמה ולכל מדע כי מביאין לידי סרהון וכן יתהמין לבב משהרם ובליותיו ישתונן „ומביאים לידי הימוץ" הנה הוא „עושה למודים בשביל שלא יחמיץ" ולמען צדקו בחר בחכמה והפץ בה אך להגדיל תורה ולהאדירה :

ובראותו על ההיים מצודה פרושה לדרוש גם במה שלא הורשו ולהקור אך במכוסה הגביל את העם מכביב לבל יתערבו עמהם לעזוב המעשים ולמוד הנגלים ולעשות אך כוונים ואם מראשית יסד על ארץ אגדותיו ואחר כן יבנה בשמים עליותיו אז מאוד עמקו מהשבותיו אם יצרפם לפעולותיו ו) והוא חכם אוצר המזימה צפה כל תעלומה כאשר יבהן בגנזי נכתרות וגם בדברים הנגלי' מבליע בנעימות לשונו גם הסוד ז)

---

*) לדיקא עכ"ל ועמ"ש בס"ד בקונטרס קדמות הזוהר בזה (הגרד"ל) וכן מביא את הבעל עקידה עי' משלי (י"ג כ"ד) וע"ש (ט' ח') שלא הביא זאת מהבעל עקידה וכן בהדרת קודש כ"י (דף מ"ו) מביאו במ"ש בר"ה (כ"ב) פ"א בקשו הבייתוסים להטעות כו' ואזניו דומות לגדי והבעל עקידה (והוא בשער ס"ז) פי' שגדי בקטנותו טוב למאכל וכל עוד שיגדל פוחת והולך כן היו ישראל כו' ע"ש והגאון פי' בטוב טעם כי הבייתוסים אינם מאמינים בתורה שבע"פ הנשמע מפה לאוזן וכן אזני הגדי כפולות וסתומות ע"ש דפת"א לענין השמן לב העם ואזניו הכבד (ישעיה ו' י') וע"ש בפי' על ישעיה שם [ובזה פי' אני חולין (נ"ו) גדי שאלאו בחלבו אסור לאכול אפי' מרים אזנו ע"ש וערש"י . וע' ע"ג (ל"ח) עובד גלולים דמריך רישי שרי למיכל מיניה אפי' מרים אוניה] :

וכן לקח לרקחות לרמזי התורה שמות מחקרים ודרש בהם גם שמות ע"ד מליצה ומשל כמ"ש באדר"א ברכה (ל"ג ט"ז) רוח המתעורר והמניע המה רחל ולאה ע' מזה במדרש הנעלם (תולדות) וכן פי' הגאון כל ספר יונה בכ"י קדשו ממש כי יונה משל לנשמה והספינה הוא הגוף והביא שם הגאון דברי יונה המדרש הנעלם (חיי שרה) על אברהם ושרה חומר וצורה (וכן יש בכי"ק פי' על אסתר ג"כ באופן זה וכמו הס' מהיר יין) ונפלאות היא כי השב זאת לאחד מפנים בתורה ולא אך למליצת המוסר באמרו שם (יונה א' ד') והאניה חשבה להשבר שפי' על הגוף ומדויק לשון השבה שאינו שייך על ספינה אך עי' בטור אבן עזר (סי' י"ז ס"ק קי"ד) כתב הגר"א שם שכן דרך העולם לקרוא לדברים האלה טביעה . והביא כמ"ש והאניה חשבה להשבר וע' תוספות נזיר (י') ד"ה אמרה פרה [ועי' הגרד"ל בפר"א (פ"י כ"ט)] ובפ' וירא (י"ג) שלשה אנשים פי' ע"ד מוסר ומשל וכן בפרשה תולדות (כ"ו) ויחפרו באר ע"ש ונודע לכל מה שהרעישו הרשב"א על חכמי פרובינצי"א והבדרש"י בראשם שאמר על אברהם ושרה חומר וצורה [ועמ"ש הרשב"ץ בתשובה ח"ג סס"ך הגרד"ג)] ועמ"ש הבדרש"י המובא בשו"ת הרשב"א שדרשו זאת אך למליצה אבל גם כפשוטו אמת (ועמ"ש הגר"א נ"ע במשלי (י"ט כ"ח) בליעל יליץ משפט ופי' עושה מליצה בתורה שאומר שמרמז בזה דבר אחר ואינו אלא מליצה ואינו פי' כפשוטו לעשות המצוה או שאינו נוהג עכשיו כו' ע"ש) והגאון נ"ע מביא את הבדרש"י בכי"ק ממש בביאורו לזוה"ק (דף רכ"ג) וז"ל נפש שותפא דגופא כו' והיבורש הוא בתורה כמ"ש המליץ (הוא הבדרש"י בספר בחינות עולם) וכן מביא במשלי (א' כ"א) ס' בן המלך והנזיר והנה בכל הדברים והניונים אשר הגעתי הנה ומדברי חכמה ומדע נגעתי עתה אך בקצה עטי . והארכתי במקום אחר על הרבה מהם אשר נזכרו בדחז"ל כבר ובראשונים ובראות ה' אוסיף ידי בזה :

ו) ועי' פי' על ישעיה (א' י"ב) מ"ש על המענג את השבת כו' כי הכוונה בלא מעשה אינו כלום ועי' הדרת קודש כ"י ד"ה בספר יצירה מחלק האיכות עם האיברים כו' וכ"ה בתרי"ג מצות שכל א' הוא מעשה מיוחד ולכל א' יש כונה מיוחדת וכן המצוה בלא כוונה כגוף בלא נשמה ומיום שחרב בהמ"ק נסתמו מעינות החכמה ונשארנו כגוף בלא נשמה . עד יערה רוח ממרום עלינו תחיית הגוף והנשמה כו' עכ"ל ועמ"ש בסוד הצלם כ"י ובסוף לקוטים בהספד"ל ד"ה ידוע והנביאים לא השיגו אלא ביצירה ודניאל בראש עולם העשיה כו' והולך ומתמעט עד שבדורותינו אין משיגים אלא בעקב ע"ש ולכן רבו המתפרצים כמ"ש הוא יוסף כו' וכל שאנו מדברים בא"ק ואבי"ע הכל בעולמות התחתונים מאוד כו' לכן מדברים דרך משל וחידה ואין מבינים כלל כי יחזקאל אמר בדרך חידה שהיה בחו"ל ובסוף הבית וזכריה מראות סתומות ואין אתנו יודע עד מה עד יערה ממרום רוח עלינו כי מעת שחרב הבית יצאה רוחנו עטרת ראשנו ונשארנו רק אנחנו הוא גוף שלה בלא נפש עכל"ה :

ז) וכמ"ש תלמידו במשלי כל דבר פשוט שביאר הגר"א טמון בו גם הסוד ולידע הפשט בלא יסוד גם הפשט אינו אמת . ועי' בהקדמת הגרא"ם ז"ל מאמניסלאוו לביאור הגר"א ז"ל על מדרש רות החדש הנדפס בווארשא שנת תרכ"ב] וכן הביא שם (ב' ע') ששמע ממנו כן כמה פעמים ועמ"ש ע"פ (כ"ה י"א) שיאמר דבר פשוט ויהיה זה נכון גם לפי הסוד ע"ש וע' (יו"ד כ"ו) וסוד הענין ההוא עמוק עמוק ולכן לא גולה לי כו' שלא יאמרו הבריות שכן כפשוטן כו' ועי' בהקדמה לתקונים מדתין כל סיעותיו בנגלה היו אחוזים בשלשלת הקבלה וכל רז לא אניס ליה . כאשר שמעתי מאת

הרב

חדין גליא רזיא הנעלם מעין כל חי ורמוז להכם ומבין מדעתו ח) ולפעמים גם דברי הראשונים כמלאכים לא זכו בעיניו לא נשא פני זקן החכמה ואף אם רב שהיו ימי שניו ט) ·

אך ·לא כל הבא לקפוץ קופץ" ולא ירהב כל איש הצעיר לימים לאחוז בחכמות ובנסתרות טרם ידע כל מנכדות תורות המצות והמעשים טרם הקר שורש דבר הפוסקים אשר עליהם יהיה האדם ואז ישלח ידו גם אל ע"ץ החיים בהכמה ובס"ת ואכל וחי לעולם ואם הגאון נ"ע לא הרף לבכו מימיו ובימי הרפו כבר הראה כוחו וגבורתו בכל חכמה ובכל סוד מי יערוך לו הלא לו נגלו אז כבר העלומות תורה שבע"פ הנכתב על הספר והנלוי וכבוד ה' מלא על כן גם חכמה גם דעת קדושים מצא והוא אשר גדר אורח ההכמה והסוד והוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידו בתורה ובמצות :

הוא האיש אשר עשה לרוח העם משקל במאזני צדק ולא כאתם אשר אך צוותא דעלמא ניחא לדו וברוח העם ללכת כן לעומתו ינשא והוא תכן הכל במדה ובמשורה בדת של תורה לא נשא פני גדולים חקרי לב ואף להמושבים בשבט סופרים ובראוהו מאשרי העם מתעים בסדר הלימוד ויש אשר יגדלו את בניהם להורה אך בלולים יעלו „ואין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים" ללכת אורח מישרים מן הקודם אל המאוחר ויתעו בתוהו לא דרך ותושיה נדחה מהם ויש אשר הלפו חוק הכדר לפלפל על קו תוהו ואבני בוהו טרם ידעו הבין שמועה בתלמוד וחריפותם פורה באויר ואין להם

הרב מוהר"ח ז"ל ששמע מפי הק' בעת שקיבל ממנו פירוש על טהרות. כי כל פיסקא שחידש בטהרות לא החליטה עד שידע הפנים לפי הסוד ע"כ. ונודע מה שאמר ח"ז הגמוהר"ח נ"ע בשם רבו הגאון. שהזוהר אינו מחולק בשום אופן עם הגמרא · ורק שאין יודעין הפירוש בזוהר או בגמרא לבד דין אחד אינו נוהג ע"פ זוה"ק. וזהו להתרחק ד"א מהסביב להמתפלל ובגמרא לא נזכר רק לפניו. א"ל תלמידו הגמוהר"ח הנ"ל הלא בענין הנותן מטתו בין צפון לדרום מחולקים הם. השיב לו הגאון כי הפי' בזוה"ק הוא באופן אחר ואינם מחולקים ועיין שו"ת בנין עולם (שאלה ב') מ"ש ע"ז בשם הי"ק פירוש אגדות על מסכת ברכות מהגאון. [שמעתי מפה קדוש דודי הגמוהר"ח הנ"ל שלא א"ל רבו הפי' בהזוהר כי לא היה אז ספר הזוהר לפניהם (הגרא"ם מאמיסלאוו)] ועי' בשו"ת חתם סופר חלק או"ח (תשובה ק') לענין שהזוהר חולק על הגמרא בענין שילוח הקן) יעו"ש ועי' בספר מו"ן (דף ל"ז) וכך קבלנו מרבינו הגדול ז"ל שחלילה לומר שהסוד האמיתי יסתור הדין המיוסד להלכה פסוקה עפ"י דרכי יסודות התורה המסורה לנו רק שאחרונים לא ירדו לעומק החכמה כזאת ועי' יו"ד (סי' פ"ט סק"ט) כ' הגאון וכן משמע מדברי הזוהר ואין זה חולק על הגמרא שהרי הם היו מחמירין ע"ע ג"כ כמותר וכמ"ש אנא לא כו' ועמ"ש באו"ח לענין אם נקרא הדיוט המחמיר ע"ע ועי' שנות אליהו ברכות (פ"א מ"ג) ועמ"ש בפירושו לישעיה (ו' י') ע"פ השמן לב העם וגו' כתב דרך היצה"ר מרחיקו בתחלה מרזין דאורייתא עד שמרחיקו מתורה שבכתב ג"כ. ע"כ בלשון בהדרת קודש כ"י (דף מ"ו):

ח) ועיין הדרת קודש כ"י (ס"ב) ד"ה רהומאי כו' בשעתא דייתי ויתגלי מאן דאחיי לב"נ תנדע האי. כתב רבינו ע"ז. ונתגלה לי כו' והובא זאת גם בהק' פאת השולחן ע"ש ועי' ספד"צ (ע' ע"ג) ליקוט ד"ה והכלל. ומזה תבין הענין העמוק הזה ותבין בעומקא דלבא ולפומא לא גלאי ושם (כ"ד ע"ג) קץ ביאת משיחנו ומשביע אני הקורא הכ' א"י שלא יגלה זה (ובספר כ"י אשר ת"י נרשם על הגליון כאן וכן איתא בזוהר ויקרא (דף ק"ז) וז"ל הכי אוליפנא באגדתא מרזא דאתוון דשמא קדישא פי' ו"ה שבשם הם אלף הה' והו' כמש"ל וז"ש וברזי דשני עלמא היינו אלף הה' והו' וביומי דבראשית היינו ביום הששי דמע"ב שנברא בו אדם ואיך היתה הנהגתו ביום זה והמרומז בפנים והבן עכ"ל [ובפירושו להיכלות כ"י היכל א' כתב וז"ל א"א לבאר על הכתב הסוד של כאן ואם עיני שכל לך יתגלה לך בזה גנזי אוצרות חיים. ואסור לגלות זה בפרטות כי דבר עמוק הוא מאוד עכ"ל ושם בהיכל ד' כתב וז"ל וכאן ענינים גדולים ונוראים · אין להעלות על הכתב עכ"ל ושם בהיכל ו"ו כתב וז"ל יסוד ה"ז עמוק מאוד מאוד עכ"ל (הגרד"ל)]:

ט) ועיין סנהדרין (מ"ד) רות פסקיות כו' פרש"י גבריאל וכתב הגאון נ"ע בהגהות לש"ס אינו כן [והוא ע"פ התיקונים (תק"ז ל"ד שמבואר שם שהוא מט"ט והי"ב בריש ברכות (ג') על פרש"י ד"ה כנור כו' בנשיבת הרוחות כתב בהגהות הגר"א אינו כן והוא ע"פ המבואר בזוה"ח בראשית (י"ג ד' בד"א) סדר אחר ועיין בילקוט הנדפס בפירושו לזוהר שלא נך בסופו (הגרד"ל) [והנה גלוי לכל את אשר כתב ח"ז הגאון הנפלא מוהר"ח זצ"ל תלמידו (בהקדמה לספד"צ על דברי רבים מפלאים רחוקים כו' באמרם שהרב הקדוש די רוח אלהין קדישין ביה האר"י ז"ל לא היה נחשב בעיניו זאת ועוד אחרת מהם אשר מעמיקים יותר לדבר לומר שגם ספר הזוהר לא הוחשב בעיניו לקבוע בו עסק לימודו מימיו תאלמנה בו' עד כי גם בביאורו על השו"ע בב' חלקי שו"ע או"ח ויו"ד עשה סמוכות להלכות רבות בדברי הפוסקים ז"ל מהזוהר. והכל גודל ועוצם בקיאותו התורה בזוהר ור"מ ותיקונים בעמקות נורא היה עד להפליא כו' עיני ראו יקר תפארת קודש האר"י ז"ל בעיני רבינו הגדול נ"ע כי מדי דברו עמו אודותיו אירתע כולא גופיה ואמר מה נאמר ומה נדבר מקדוש ה' איש אלקים קדוש ונורא כמוהו ונגלו לו תעלומות חכמה ומעט אשר זכה לגילוי אליהו פעמיים הוגדל השגתו למעלה להפליא גם על כתבי הקודש שלו התבונן רבינו הרבה עליהם כו' וגם על ההוספות אשר רבו בהם מתלמידים אחרים שלא יצאו מתח"י רח"ו ז"ל כו' ואמר לי אשר גם מחמת ההוספות שנתוספו על כתבי האר"י ז"ל שאינם מרח"ו ז"ל אין לסמוך עליה לענין דינא אמנם גדלה יקר ערכם וכו' וכתב עוד ח"ז הגאון מוהר"ח ז"ל (בהקדמה הנ"ל) ואם כי בין כתבי האר"י ז"ל

להם על מה שיסמכו וצל הקיקיון יראו כהר גבוה והררים פלפולים תלוים בסופה וסערה ובאשר יגיע שנים אשר אין להם חפץ עוד בפלפול הנה נשארו „בהכר כל בלא דעה" בתלמוד „בלא שולחן" ערוך בדינים „בלא נר" מצוה ואור תורה :

למה לכם רוב פלפולים יאמר הגאון נ"ע הפכבם טרם שאבתם בששון ממעיני התלמוד לרויה וטרם תהזיקו בשתי ידיכם בעץ החיים בפוסקים והנה לפניהם „יבש המעין ונקצץ האילן ומביאים בכ רי" הפלפול ואין קוראים בתורה ולא כוונו לבם לדעת דבר אמת לאמתו או האיש אשר יביא פרי בחש בתורה ונותן פריו לא בעתו והנה „אילן זה המשיר פירותיו טוענו באבנים" אבן בוחן אבן פינה ממקצועות התורה אבן למוסדות מיסודי הראשונים כי היכי דלכחוש חיליה בבה הפלפולים ויגבור חילים אך בדבר אמת ומישרים וכן יש אשר ילך אך אחרי הקוצרים ללקט קיצורי דינים ולא ידעו מקור ושורש וממלא בטנו מאשר לא זרע ולא הוריש :

והנה על כל אלה ונוכח על אלה גליה הגאון לדרעיה ונפל נהורא ובזרוע כחו הראה לדעת אורה מישרים ויזכור להם ימי עולם ובשנים קדמוניות דרך הראשונים הכלולה ואיזה דרך יהלך אור ולא הלך כהני דאזלי בתר איפכא ודעבדי לגרמייהו הוא דעבדי ובכל אחד במה אשר כחו גדול יאמר עליו כי הוא זה התכלית הנדרש וזה כל האדם אשר ילמוד האדם מסכר ימי חייו והשאר יזרם לא בן טהור ידים כמוהו הוא הוסיף אומץ לכל דבר ובעזר הסדר הנבון כפליים לתושיה ותעלומות כל חכמה ולדרכי הפשט והדרש ופלפול רק שם לכל זמן ועת באלו אמר מקדימין ובאלו אמר מאחרין י) :

ודרך הקודש פינה הגאון נ"ע לפנינו להעמיק בפשט ולבל לעקם הכתובים וכל „שהתיבה קולטתו" עפ"י הדקדוק והמשך הענין ע"פ הגיון „בידוע שהוא טהור" ע"פ

ז"ל נמצא עליו חידושים (על ספד"צ) אינם אלא דרושים כו' והגאון הפליא הגדיל לעשות בביאורו זה מה נורא מעשהו אין זה כ"א בית אלהים אשר הופיע בבית תלמודו של רבינו כו' ורובו תורת כתבי האר"י ז"ל אשר כללה רבינו הגדול בקיצור הנפלא של הספד"צ והדברים מאירים ושמחים והוא ז"ל בעצמו אמר שהאר"י ז"ל הניחו לו מקום בזה עכל"ה :

י) וענין סדר הלימוד אשר הורה (עם עי' עליות אליהו (סי' ע"ד ובסי' קי"ג) ועי' מעשה רב (סי' ס') ועיין בפירושו לישעיה (ו' י') ע"פ השמן לב העם וגו' סדר הלימוד הוא תחלה תורה שבכתב ואחר כך שבעל פה . ואחר כך רזין דאורייתא כו' ובס' משפטים הלכה עוקרת המקרא וכו' וכן מגדולות תורתינו שבע"פ שהוא הלמ"מ והיא מהפכת כחומר חותם כו' ע"כ צריך שידע פשוטו של תורה שידע החותם ועי' מ"ש בכורות (ח') בסכה דכי אתונא שם מבאר אורך לימוד המשנה כולה והסדר טרם למוד הגמרא ע"ש ובביאורו על רהכ"ת (ג') קרא מלא אחר המשנים סדר הלימוד ללמוד תחילה היאך לפלפל ואינו יודע משנה אחר הלורתה והמליץ ע"ז חמרא אזיל למבעי קרנא (לינה בפלפול) אודני' דהוה ליה (היינו מה ששמע תורה שבעל פה) גזיזין מניה ושפ"י דפה"ח ובמשלי (כ' י"ח) ע"פ ערב לאיש לחם שקר כתב הענין שמתוקין לאיש לומר חוקים אשר לא טובים ופשטים שקרים ודרושים מפוארים וחילוקים כו' וימלא פיהו חצץ ועי' בספר מדרש חכמים (פירוש על תהלים) כתב בהק' וז"ל וגם זאת עמדה לי זכות ששמשתי את הגאון אמתי בוצינא קדישא אשר כל הארץ האירה מכבודו הוא ניהו מרנא ורבנא נ"י ע"ה פ"ה מוה' אליהו זצ"ל מווילנא ומשל נכנס לחנותו של בושם שעכ"פ נקלט הריח ובחנותו נכנסתי וריחו הטוב קלטתי שלא לילך בפירושים שונים בדרך עקלתון הנוטים על ידי הדרכים בהקדמות והמצאות שכליות שיהיה הפירוש רחוק מפשוטן של דברים וכל שאפשר לפרש שיהיה הדבר קרוב לפשוטו הוא הדבר היותר אמיתי עכ"ל ועי' בפי' לישעיה (ה' י') הלכות ואגדות לזה ראוי לילך עד מ"ם שנין ולזה לאחר מ"ם ע"ש שהאריך וע"ש (י"א י"א) עד מ"ם שנין מיכלא מעליא כו' והן תורה וחכמה כו' חלק הנגלה ליונק וחלק הנסתר לאיש שיבה כו' ועי' משלי (י"א י"ג) בתורה המגלה סודות הולך רכיל והנאמן דבר מכסה אף דבר שהוא נגלה אלא למי שראוי כו' ועי' בספר תו"א (פי' על הגדה) מהמחבר ח"א כ' ע"פ עבדים היינו כו' וז"ל ולענין זה שמעתי מהגאון החסיד ז"א פ"א בפורים ונשאל לפניו למה אחז"ל כל השירות אריה ע"ג לבינה כו' שלא תהא תקומה כו' והל"ל שלא היה תקומה כו' ואמר שמדתו היה שלא לו' בדבר שאינו על דרך פשט רק ראשי דברים השיב בקיצור אם תבין פסוק זה בפ' עקב ואשר עשה וגו' ויאבדם עד היום הזה וז"ל ותמה הרמב"ן לא הבינותי טעם עד היום הזה כי כל המתים בים אבדן עולם הם ואז יתישב ג"כ מאמרם ז"ל ואמרתי לו עדיין לא הבנתי ואמר לי ולמה לא תבין והלא כתיב סוס ורוכבו ואז הבינותי כוונתו ואמרתי הענין בפניו ושמע ונראה שהודה שיפה כוונתי כו' ע"ש ועי' פירושו לישעיה (ז' כ"ה) לענין שבקיאות קודם שד"ת עניים במקום זה ועשירים במקום אחר (ועי' בעליות אליהו (בהגה ע"ז) לענין חזרת הלימוד להיות בקי בע"פ הענין ולא המלות ועי' משלי (י' ד') הוכיח בדברים למי שאינו לומד השרשי דינים רק הקיצור דינים בכדי להראות שהוא יודע כל הדינים ועי' ראש הגבעה (דף י"א) וז"ל ואח"כ תפס הרב האלפ"ס תחלת למוד מכל הפוסקים כי לכוונה הזאת קראו תלמוד בבלי הקטן למי שאין לו לב רחב יעסוק בהלכות . והנהגת למודו קבלתי מהרב הגאון האמתי נ"י מוה' אליהו מווילנא : וכך ציוה לי בפיו הק' ללמוד האלפסי תחלה ע"פ רש"י ולחזור אותו תמיד עד שיהיה שגור בפי' ובשקידה רבה ולנהוג כך שנה תמימה ויותר ואז יתראה התכלית והפעולה הנפלאה עכ"ל ועי' מ"ם בהי"ק ממש בביאורו על התיקונים (קמ"ג) ופסקי הלכות דמאסו בה בגלותא כו' דעתה אין אנו סומכין על פסק אלא בראיות ופלפולא כמו שהוא בכל הש"ס ופוסקים אבל פסקי הלכות אינן אלא לע"ה כו' עכל"ה . ועי' מ"ם הגאון יעב"ץ במטפחת ספרים ובמעשות ומטפחות (מענה כ"ח) והבן :

ועי

ע"פ טהרת לשון הקודש וכל שאין התיבה קולטתו ואחד באחד לא יגשו יתפרדו כל עניני המקרא ולא יתלבדו דרך הדרוש יקרא לו וענין כפול במלות שונות או ענינים כפולים לא בחר באלה והראה כי כולם ברורים אין בהם שפת יתר כאשר יראה הרואה במקראות אשר פירש עליהם אור ביאורו ע"פ הפשט (ועי' הק' אדר"א) וכן במשנה יא) :

וגדולים

יא) ועיין באדר"א בראשית (א' א') ע"פ את השמים כתב את מורה על עצם הנפעל ומורה על דבר המשתתף וכל מלה שם ופועל משותף בהבנתו לכמה ביאורים והפשט הוא כפי מאור המלה והמשך ענינו והדרש כפי הבנת המלה המשותף לו ועל זה אדני דרשת חז"ל הטבעו ע"ש באורך. [הוא מדברי בנו הרב מוה' אברהם ז"ל כמש"ל. (הגרא"ם מאמלישלאו)] ועי' בס' בינת מקרא (להרב הגאון ר' מנשה מאיליע ז"ל) כתב שמעתי מפה קדוש הגאון החסיד מוה' אליהו מווילנא נ"ע שהרבה להסביר טעות הסוברים שהדרש יפרש פשט הכתוב והביא לדוגמא מ"ש בגמ' על ישיתהו כו'. וסיים שם והוסיף אומן שאף במשנה יש פשט ודרוש והביא דוגמא לזה כו' ע"ש. [כאשר סיפר לי זה הרב ר' מנשה מאיליע ז"ל אח"פ נתן עדות לדוגמא (ולא אוכל לזכור יפה אם גם העד זה בשם הגאון אמר או שהוא הביאו ותפוס לשון אחרון עיקר) מהמשנה דחלה (פ"ב מ"ה) אף הוא קלקל לעצמו ותיקן לאחרים שהביאו המפרשים לשון הירושלמי. תיקן לאחרים דאינון אכלין ותלין כו' והוא תמוה והגר"א פי' פ"א נכון ע"ש בשנות אליהו והראתי לו אז להר"מ ז"ל שזה עד שקר כי הגר"א הגיה שם בשנות אליהו וכן בהגהות ירושלמי כ"י את לשון הירושלמי כפירושו דאינון אכלין מתוקנין ע"ש (הגרד"ל)] ועי' בהק' פאת השולחן והיה יודע כל חסורי מחסרא שבתלמוד בשיטותיו דלא חסרה כלל שסדר בסדר רבינו הקדוש המתניתין ולא אורחיה להבר דבר רק דרכי ס"ל כחד תנא דאליביה סתמא ואליביה לא חסרה כלל וגמרא סבירא ליה כאידך תנאי ואליביה קאמרה הגמרא חסורי מחסרא והכי קתני ע"ש וזה דבר הגאון ח"ז מוהר"ח ז"ל (בס"ק לספד"ל) הוא אשר בחיבוריו הקדושים פנה והכשיר לפנינו את הדרך דרך הקודש אשר לא עבר בה איש מהמה דזוזת שלפניו. דרך סלולה וברורה בגלות ונכסתר במסילה נעלה מעלה מעלה עד מקורי ומקור מקורי הדברים כאשר נפלאות עשה בביאורו על השו"ע שם כלל הלכות מרובות שנזכרו בדבריהם הק' במקורם אשר הראה בשני התלמודים בבלי וירושלמי ועתן ובכר וסולת סולת נקיה מנופה כל השיטות של הראשונים ז"ל ויתר על כן בפי' על המשנה שם כלל כל דברי האמוראים שבשני התלמודים. וכל התוספתות והברייתות במשנתינו רמוזים נהירין וברירין עכ"ל והוסיף עוד לבאר בהי"ק. דליכא מידי דלא רמיזא באורייתא וגנוז הכל במקרא. עי' הקדמת זרעים לח"ז הגמוהר"ח ז"ל וז"ל והשולה על כולם כי ליכא מידי בשיטת הש"ס והמדרשים ורזי דרזין דלא הוי רמיז ליה באורייתא על כל קוץ וקוץ תילי תילין כאשר בעיני זכינו לראות הכל זכינו לשיחה נאה ללקט תחת שלחנו מלא דשן פרפראותיו המשביעים ומדשנים נפש השומעת מפיו הק' פלאי פלאות עכל"ה. ועי' פאת השולחן ה' שכתב (סי' ט' ה"ק ל"א) וראיתי לרבינו הגדול ה"י עצמו על משניות מרמזי המקראות כו' ועי' לקמן שם הלכות מעשר עני (סי' א' ס"ק ט"ו) וז"ל והנה ראיתי פירוש מרבינו החסיד הכ"י עצמו בפירושיו למשניות שגנוז במקרא כו' עכ"ל ועי' מ"ש הרב בעל אגורת שלמה בסוף ויקרא במאמר מנחת מרחשת וז"ל ומדעא רבה לאורייתא כד הוינא טליא טעמתי מעט דבש ונופת מתוק לחכי מנשיקות פיו של הגאון ז"ל וראיתי כי כל תשוקתו וכל עמלו היה לילך בעקבי דרך התנאים והאמוראים למצוא כל דבר הלכה בתורת ה' הברורים התלוים בשערה או מפורש או שום שכל בשינוי המלות בחסירות ויתרות למען ימצאו כל איש יקר רוח והבונה דבר דבור על אופניו בחמשה חומשי תורה וכמבואר תענית (ט') מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזא באורייתא עכ"ל ועי' בפי' על אבות שהראה כל המאמרים במקרא קודש. וזהו מה שמסיים בלשונו בפעם בפעם שנאמר או הכתוב (ועי' בהק' שמה כתב תלמידו הרה"ג ר' מענדיל ז"ל וכן היה אצלו כל המשניות מפורשים בתורה שבכתב עכ"ל). אמנם שמעה אזני כי בראשית פי' על אבות ליין הגאון בכי"ק שלכן נקרא המסכת אבות ע"ש מ"ש בהי"ק (ב') הני דכתיבן באורייתא מקרי אבות וזה אשר הראה הגאון ורמז בפירושו לאבות למקראי קודש והמוציא לאור פי' על אבות לא מצא להדפיס זאת בראש פירושו על כן אין מבין ושמעה אזני מפי מר אבא הצדיק הרב כו' מהו' אליהו זאב זצ"ל בשם רבו הגאון מהר"ש נ"ע כי הגאון לעת זקנותו היה כל למודו חומש והיה הולך מן הקודם אל המאוחר לכלול בו כל התורה שבע"פ וכו' [סיפר לי הרב דק' הוסן (שכחתי שמו) אחיו הקטן של הגאון מו"ה רפאל מהמבורג שבהיותו אצל אחיו הגאון בהמבורג לעת זקנתו שהכר כהו עיניו מראות ונתגלגל בדבריו שם קדשו של הגר"א ז"ל ראה דמירתע כולי גופא של אחיו הג"מ רפאל וכאשר שאלו מה זה היתרון הגדול אשר היה להגר"א ז"ל עד שאר הגאונים אשר אתה חרד ממנו כ"כ אז אמר לו אחיו הגמ"ר לך אל מגדל הספרים שלי וקח הספר העומד שם במקום פלוני וילך ויקחהו והנה הוא תנ"ך ויאמר לו הגמ"ר הנה הגר"א ז"ל היה בקי בס' הזה וחזר ופי' לו דבריו שהיה בקי ויודע איך גנוזים כל ספרי התלמוד ושארי חיבורי תושבע"פ כולם בתוך התנ"ך (הגרד"ל)] ועל פי דרכו הק' אחז נדיק דרכו המחבר בעל רביד הזהב הגאון מו"ה דוב בער ז"ל הרב"ד בווילנא בדורו של הגאון (ומביאו בספרו) לרמז בספרו מקור דינים הרבה לכלול אותם בתורה שבכתב. וכן תלמידו של הגאון הרה"ג החסיד מוה' נבי הירש ז"ל בספרו מרגליות התורה אשר אסף וקיבץ מכתבי האר"י ז"ל ושאר המקובלים והמכה בכתובים ובהקדמה לספד"ל עוד הפליא נוראות והראני את אשו הגדולה והנוראה בביאורו על הספד"ל אשר כל סדרי מע"ב ומ"מ המסודרים בזוה"ק ואדרות ותיקונים כתבי האר"י ז"ל כלליהם ופרטיהם הראה את דרכם בקודש הקדשים הכללים ומסודרים כסדרן והכלתן במקור המקורות בהאי ספרא עילאה קדישא ספד"ל וכוונותיו ומעשיו רצויים להעמידנו בקרן אורה זו תורת אמת לאמתו אשר לאורו נסע ונלך הלוך ונסוע להתבונן בינה במקור המקורות עכ"ל ועי' ספד"ל (פ' ה' דף ל"ה) שכתב והכלל כי כל מה שהיה והוה ויהיה עד עולם הכל כלול בתורה מבראשית עד לעיני כל ישראל ולא הכללים בלבד אלא אפילו פרטים של כל מין ומין ושל כל אדם וכל שאירע לו מיום הולדו עד סופו וכל גלגוליו וכל פרטיו ופרטי פרטיו וכן של כל מין בהמה וחיה וכל בעל חי שבעולם וכל עשב וצומח ודומם וכל פרטי פרטיהם בכל מין ומין ואישי המינים עד לעולם ומה שיארע להם ושרשם וכל מ"ש באבות ומשה וישראל כולם הם בכל דור ודור שכולם מתגלגלין ניצוציהם בכל דור ודור כידוע וכן כל מעשיהם בהדס"ר עד סוף התורה הוא בכל דור כידוע למבין וכ"ש בכל אדם ואדם לבד כמו שהשתיל לבאר במדרש הנעלם הרה

וכל

וגדולים מעשיו לחדש הרבה דינים כימי עולם וכשנים קדמוניות בזמן התלמודים ואף אותם אשר פג טעמם רוח הדין לא נמר והוסיף לאמר שצריך ליזהר בכל דברי חז"ל אף שבטל הטעם שגלו כי לא גילו רק טעם א' והעלימו הרבה טעמים כמוסים ונעלמים מהם אשר בסתרי-הקבלה סתרם ומהם אשר אין מגלין אלא לצנועים ולחכמים אנשי מעשה הגדולים יב):

הוא אשר הוקם על לקומם שממות הראשונים אשר ברבות הימים נעזבו כמה דינים מהתלמוד ואין מתעורר להחזיק בם והתרו התירות בהתרים בקורי עכביש את אשר נהגו נגד דברי חז"ל והוא לא כן יג) לא הלך לקראת המנהגים לאמר פוק חזי מה

וכל זה כולו נכלל בפרשה בראשית עד נח כמ"ש כאן בס"ד וכללו נכלל בפ' הראשונה עד ברא אלהים לעשות כנ"ל וכלל כללי הכללים בפסוק ראשון בז' תיבות ז' אלפי שנה כמ"ש בפ"א שתא אלפא שנין בשתא קדמאי כו'. עכ"ל:

יב) והיה נזהר מאוד בכל דיני גילוי מטעמו ונימוקו זה וכמ"ש בצוואת ר"א הגדול טעם אחר סכנה בגילוי שמשקה בכ"מ (פאת השלחן הל' ארץ ישראל סי' ז' ס"ק ל"ב) ועי' מעשה רב (ס' ל"ה) [ושמעתי שהרב מ' פנחס מ"מ דפאלאצק (בעה"מ מגיד צדק וגבעת פנחס ושאר חיבורים) הי' משרת את הגאון זמן מה והיה צוויו עליו חזק שיזהר מן הגילוי והיה מביא לו תמיד מים לשתות מן החדש מן הפלאמפ שבחצר בהכנ"ס בווילנא רק פ"א בלילה הי' עת גשמים ורוח סערה נתעצל ללכת ומילא מים מחבית מגולה והביא לו ולמחר אחר תפלת שחרית הוכיחו רבינו ז"ל על פניו מדוע נתן לו מים מגולים ולמען הראות גודל ענין הגילוי אף בזה"ז ושלא יקל הדבר בעיניו על ימים הבאים סיפר לו רבינו ז"ל כי היה תמונה א' מבלבלו כל תפלת שחרית דנא שע"י שתיית המים מגולים גרם לו זה (הגרד"ל)] וכן לאכול שום בע"ש כתקנות עזרא מבואר בב"ק (פ"ב) מטעם עונה בע"ש והוא ציוה לאכול אף למי שאינו נשוי. מעשה רב (סי' קנ"ד)· א' יהושע העשיל ע' נדרים (ל"א) הנודר מן אוכלי שום אסור בישראל ואסור בכותים וכ"כ כי עונת הכותים אינה בע"ש ועמ"ש הרא"ש על בתרים והקליר תשבות שדעת המפרשים שהמקרא אוסר עונה בשבת ע"ש (וכמ"א כתבתי שהטעם שהקפידו חז"ל לעונת ת"ח בע"ש דוקא א' מן הטעמים הוא להוציא מלבן של המפרשים הנ"ל וכן יש הרבה בדברי חז"ל וכמ"ש (ביומא ב') מטמאים היו את הכהן השורף את הפרה להוציא מלבן של צדוקים וכי"ב בש"מ) ועי' ירושלמי נזיר (פ"ה הלכה ב') דמר ר' יסא כהינה דאית לי' תרי' טעמין ומתיב חד מנהון (כן דרך המשנה לומר טעם א' אע"פ שיש להם עוד טעמים) ועי' ירושלמי כלאים (פ"ב הל"א) ע"ש ועי' בר"ש דמאי (פ"ז מ"ד) כ' דהכי אשכחן דאין הגמרא חושב עיקר הטעם שכתוב במשנה גבי בקיעת הנוד בערובין (ל"ז) וכן בזבחים (ע"ז) ובשבועות (י"ט) ומכות (י"ג) ע"ש ועמ"ש במ"א ע"ד ידידי הגאון מוהר"ן חיות מזאלקווי בדרכי הוראה בענין דברי חז"ל אשר נתבטל הטעם:

וסיפר לי הרה"ג ר' ישראל בהק' המ"ץ דווילנא שהגיד לו הרב המחבר חיי אדם ז"ל. אשר פ"א ישב לפני הגאון החסיד ז"ע וגם תלמידיו הגדולים ישבו סביב לשולחנו בעש"ק וישאל להם הגאון ז"ע אם הכינו להם שום לשבת כתקנות עזרא והשיבו התלמידים הלא לא נכון לנו כי אם אשה מעוברה לנו והשיב להם הגאון א"כ לא יהי' מילה בשמיני והרב בעל חיי אדם הרגע הבין ופתח ואמר ד' הגמ' בנדה (ל"א) מ"מ אמרה תורה מילה לח' שלא יהיו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים ע"כ. והיום הלא בטל הטעם ונענע הגאון בראשו כי לזה כיון ע"כ ועי' במהרא"ש (סי' כ"ח) וע"ש בהגהות מוהר"ן חיות לנדה שהביא מהמדרש טעם אחר למילה בשמיני: [ושמעתי לבאר בזה שבת (ק"ל) כל מצוה שקיבלו ישראל עליהם בשמחה כגון מילה כו' עדיין עושין אותה בשמחה וכל מצוה שקיבלו עליהם בקטטה כגון עריות כו' על עסקי משפחותיו עדיין עושין אותה בקטטה שפי' לשון עדיין יען כי כעת בטל הטעם כגון מילה שכעת אינה נעשית לח' ימים והו"ל אביו ואמו עצבין עכ"ז כמה שמחין במצוה. וכן גבי עריות דמשפחותיו דאכה"ג בטלו ליצרא דקרובות כמבואר (יומא פ"ט) עכ"ז עושין בקטטה עדיין]:

יג) ועצמו מספר הדינים והנהגים המובאים בהכרעת השו"ע שלו וכמעשה רב וראיתי על קצת להעיר הוא השיב דין התלמוד על כנו במדינתנו כדין חדש בזה"ז אשר הקילו הרבה בזה ואחר זקנו הגאון בעל באר הגולה לאמר מפה על מה שהקילו בזה רוב רבנן קשישאי קדמאי ובתראי בהרבה מקומות ע' ביורה דעה (סי' רנ"ג) לא סידר הגאון פני זקנו בעל באר הגולה וכתב עליו (שם ס"ק ג') ודברי באר הגולה כאן טעות גדול וא"צ להשיב עליהן כו' וטובה היה לו לבאה"ג כאן השתיקה ע"כ [עי' בספר יד שאול לבעהמ"ח מפרשי הים מלעמבערג בה' חדש (סי' רנ"ג) כתב וז"ל ובזה גלותי ביום חרפת באר הגולה כו'. ותמה הגאון החסיד מוהר"א ווילנא בביאורו דהא הירושלמי אמר והרבי ישמעאל ע"ש שכתב שטובה היה לו השתיקה ואני תמה איך לא הידר פני זקנו כו' וע"ש. ועי' בספר שם חדש להגאון מוהר"ל מפאלאצק. ועמ"ש בשו"ת משיבת נפש (שאלה ע"ז) שהבאתי לכאן]. כי אם לבו בקרבו. על כן אף שכל דברי רבינו בנחת נשמעים ולפי רוב וגודל הענוה עכ"ז בזה הרעים בקול גאונו למען יראו העם. [ועי' בקידושין (ל"ט.) וכל האומר אין ערלה בחו"ל לא יהיה לו נין ונכד. כי כן היה ממדת חז"ל לבוא ברעש ורוגז לעקור ולשרש מהעם. את אשר הקילו שלא כדת.] ועמ"ש הגר"א ז"ל ביו"ד (סי' קפ"ט ס"ק ה') לענין שחטו תרנגולת שקראה כתרנגול שאמרו בשבת (ס"ב) שהוא מדרכי האמורי והעם הקילו בזה וכתב בהג"ה רמ"א י"א אם אינו אומר הטעם למה מצוה לשחוט מותר וכתב הגאון ע"ז כן כתב מהרי"ל שכך א"ל מהר"א לייזר מנהג העולם. והדברים קשים כחומץ לשינים וכעשן לעינים לגנוב דעת המקום כו' [וכן עיין באבן עזר (סי' כ"ב ס"ק י"ט) לענין יחוד אנדרוגינס מ"ש הכ"מ על הרמב"ם לתרץ כתב הגאון בביאורו שם עליו ג"כ זה הלשון והדברים קשים כחומץ לשינים ע"כ. ונ"ל שלכן השתמש הגאון בלשון זה. רק בשני מקומות אלו הוא ע"פ פירושו במשלי (י' כ"ו) על מקרא זה שפירושו שלא די שלא תיקן כאשר חשב לתקן כ"א הוסיף עוד לקלקל יותר ע"ש וכן בשני דברים אלו רצו לתרץ ולתקן והוסיפו בתירוצם שקשה עוד יותר יעו"ש וכן בש"ס מצינו גם כן שני פעמים הלשון הזה בתענית (ד') הא דר"ת קשיא כחומץ לשינים וגו' ובקדושין (מ"ד) הא דר"ב קשיא

מה עמא דבר כי אם שם אל התלמודים פניו לזרות ולהבר אשר נהגו העם בצדק או אשר טובם אך כהדק ובארי התנשא ישאוג וינהום להקים דברי חז"ל כדת של תורת ובהלכה

קפיא כהומן לשונים וגו' עכ"ל כטעם הנ"ל שכתבתי כאשר ישכיל היודע בגמרא שם] ובאו"ח (סי' קפ"ח סק"ס) לענין הרהמ"ז בשבת בברכה ג' שמתחיל בנחמה ומסיים בנחמה וכתב שם הגאון וכן עיקר וכן הוא ע"ד הקבלה עכ"ל ועי' בפירושו לישעיה (י"ב א') וז"ל והנה אחז"ל שלישית רחם נא ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה והמפרשים שזכו לאו דוקא חס מלהזכיר על דברי חז"ל ודבר גדול דברו חז"ל כו' והענין כי רחם הוא בעת צרה ונחם הוא אחר הצרה כו' ע"ש :

והגה על מנהגים אחדים חרדו המחברים האחרונים לגשת בחרדת קודש מיראת קדושת הגאון ליישב המנהגים הקדומים כמו מ"ש הגר"א באו"ח (סי' נ"ו ס"ק ט') ובמעשה רב (סי' נ"ה) לענות בקדיש אמ"ר רק עד עלמיא ע' בשו"ת משכנות יעקב (סי' ע"ג) להגאון מוהר"י מקארלין (והוא תלמיד תלמידו של הגאון) שכתב ע"ז ועפ"י דבריו ז"ל נתפשט זה קרוב בין רבים מבעלי תורה לשנות מנהג הקדוש כו' וקאת כבד הדבר בעיני לשנות מנהגים שהנהיגו גאוני עולם מפורסמים ולא ידעתי אם היה דעת רבינו הגאון ז"ל לקבוע הלכה ולשנות המנהג וידוע כמה גדול כחו של רבינו הגאון ז"ל ועומק חכמתו ז"ל אבל גם גדולי הקדמונים מימות התנאים והאמוראים לא היה דעתם נוחה לשנות מנהגים קבועים לרבים כו' ולא כתבתי הדברים האלה לסתור ח"ו דברי רבינו הגאון ז"ל אשר ידוע לכל חכמי לב עומק חכמתו ובינתו אשר כל רז לא אניס ליה רק כתבתי ליישב דברי הגאונים ז"ל אשר נהגו על פיהם ולתת טעם לדבריהם למען לא יהיו תמוהים בעיני משכיל עכ"ל :

ומ"ש הגאון באו"ח (ק"ג סק"ג) ובמעשה רב (סי' קנ"ה) לשנות סדר קריאת התורה בר"ח ע"ש המבואר במס' סופרים שהשלישי דולג לא הלוי כמו שנהגו עי' בשו"ת חת"ם סופר להגאון ר' משה סופר מפ"ב ז"ל באו"ח (שו"ת ק"א) שהגאב"ד ד"ק פאקש כתב אליו כי רצונו להנהיג במקומו כמו שמצא בחי' הגאון הנ"ל שהג' דולג מעולת ונסכו ואת הכבש וביום השבת עולת שבת ע"ש והגאון רמ"ס פלפל בד' הגאון וסיים כל המשנה ידו על התחתונה עכ"ל ועי' שו"ת משכנות יעקב באו"ח (קי"ז) מ"ש . והנה העיד ידידי הרה"ג כו' מוהרי"ן מעקלענבורג אב"ד מק"ב וז"ל ואני הייתי בעת אשר הגאון רבינו עקיבא אייגר זצ"ל ביקר בלעסנא את כבוד רבו אלופו הגאון מו"ה זכריה מענדיל בן הגאון ר' טעביל מליסא (חבירו של הגאון רע"א אשר למדו יחד כט"ו שנה) וסיפר לי הגאון רע"א כי שמעה אזנו בעיר ווארשי . אשר הגאון מווילנא שינה את סדר קריאת התורה בר"ח וגם עד היום מתנהגים בבהמ"ד שלו כמנהגו . ואני כאשר שמעתי זאת וידעתי כי השו"ע הו"ח מהגאון ישנו בבית הגביר ר' שמואל פירקעס בלעסנא רציתי וראיתי את השו"ע שלו ומצאתי הדברים האלה בה' ר"ח בביאור הגר"א ומבאר שם טעמו ונימוקו והראיתי זאת לפני מו"ר ולפני הגאון רע"א וכאשר ראו כן תמהו ויאמר הגאון רע"א הלא מהראוי להנהיג כן במדינתינו כי כן היא הלכה ע"פ הראיות ומ"ו הגאון חשב כמה רגעים ויען אמת כי כן היה מהנכון אך איכא למיחש משום לא תתגודדו עכ"ל והנראה כי הגאון רמ"ס הנ"ל יען כי במדינתו רבו המחדשים ובודים מלבם דברים זרים הלענה מרים ע"כ חשש לכל לשנות מאומה מהנהוג מאז אף הנכון וכמו שרגיל על לשונו בכמה תשובות לומר . החדש אסור מן התורה בכל מקום :

ומ"ש הגר"א באו"ח (תרל"א ס"ק כ"ה) לענין כתיבת בני המן שינה הגאון סדר כתיבתם ממה שנהגו עד זמנו . ע' בנ"א (ה' מגילה סי' ד') וז"ל ואף שראוי לסמוך על הגאון רבינו אליהו אפי' באיסורי תורה כ"ש בדרבנן . מ"מ עפר אני תחת כפות רגליו . וקשה לי מאוד דבר שנתפשט המנהג בכל ישראל כו' . וע' ח"ס חלק או"ח (שו"ת קפ"ט וק"צ) שהביא דעת הגאון הנ"ל . ומ"ש בעל ה"א שבסוף הזר בו הגאון שעכ"פ לסיימם בסוף העמוד אלא שיתחיל באמצע נגלת ידי מסורה ע"ש . וה' הגרמ"ס הנ"ל שהגאון מ' זלמן עמריך בס' שם זרעוני גינה האריך בכל פלפולה יעו"ש . וע' בשו"ת גליא מסכת להגאון מוהר"ד מנאווהרדאק בה' מגילה בספרו ד' פ"ב מה שהאריך בזה . וע' בשו"ת בית אפרים להגאון מוה' זלמן מרגלית מבראד ז"ל (שאלה ס"ט) . כתב הגאון מוה' יעקבקא בהגאון בעל נו"ב ז"ל ליישב מנהג הסופרים אשר תמה עליהם הגאון בביאורו לאו"ח הנ"ל וז"ל אמנם כשאני לעצמי מה אני לסבור סברא מנפשאי נגד דעת גאון המפורסם הנ"ל . סתמא דמילתא בטלה דעתי אצל אדם הגדול בענקים . אפס כי עזה אהבת האמת . עצור במילין לא אוכל . על כן אלכה לי אל הגדולים כו' . ובזה סרה תלונת הגאון ממנהגם של הסופרים כנלע"ד . ותפעם רוחי לדבר דבר אשר הוא נגד דעת הגאון כו' עכ"ל ע"ש באורכה :

ומ"ש במעשה רב (סי' רכ"ב) יושבים בסוכה וגם ישנים בסוכה בשמיני עצרת עד ליל שמחת תורה והחמיר מאוד בשינה וישיבת סוכה אף של יום שמיני כי חמורים ד"ס מיינה של תורה עכ"ל . ע' ח"א (כלל קנ"ב סימן ה') וז"ל אבל רבינו הגאון החסיד מו"ה אלי' החמיר מאוד שצריך לישן בלילה וגם לאכול כל היום בסוכה כו' . ופ"א היה קור גדול בליל ח' ואמר אע"פ שבשאר הימים היה פוטר מן הסוכה מ"מ להראות הלכה לתלמידים צוה שילבישו עצמם בטוב וילינו בסוכה עכ"ל . וע' שו"ת מנחת עני (תשובה כ"ה) מ"ש בדין סוכה בשמיני על אותן המחמירין יותר מדאי שאין זזין משם כל היום כולו אפי' אם הרוח סוער והעלין נושרין ומצטערין באופן שאפי' בימי החג היו פטורין . מחמירין ביום זה יותר מאשר הוא מדרבנן ותולין עצמן באילן גדול בדברי הגר"א שהיה רגיל לומר דמילי דרבנן חמירי ממילי דאורייתא כו' . הבל יפצה פיהם . דאפי' אם יצא כן מפי הגר"א ז"ל . ודאי אין דבריו נאמרים אלא במקום שגזרו חכמים והעמידו דבריהם ז"ל . י"ל שהחמירו בעונש ועשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה . ברם הכא בסוכה בח' דלא גזרו אלא משום ספיקא . שנסתפקו בו אבותינו א"כ ודאי לא גזרו אלא שיהי' היום הזה כא' מימי החג אבל לא שיהיה חמור ממנו ע"ש שהאריך בזה :

וכן על מ"ש הגאון בה' חדש . שהבאתי לעיל . כתב הגאון מוהר"ל מפלאצק זצ"ל בשו"ת משיבת נפש (שו"ת ע"ז) וז"ל וידעתי כי במדינתכם כרוכים אחר דברי הגאון מוהר"א מווילנא שמחמיר מאוד . מכל מקום אחשבתי לדק ולהצדיק מנהגן של ישראל ואם כי לא קם כמוהו מימות הקדמונים להיות כל התורה כולה נגלה ונסתר כשולחן ערוך לפניו מ"מ הנגלה לשוה כ"ע רשיעא כו' . ולא יפלא שישיג פעוט והבל כה ביגיעה רבה ועצומה מה שלא ישיג הענק דרך העברה .

והלכה שמורה בכל וערוכה ונתן עוז ותעצומות לדבר ים המפורשים בשני התלמודים לבל ידח מהם נדח [ועי' או"ח (סי' ש"ח סק"א) כתב אלא שבמלחמות כתב כיון דלא שאלו בגמ' אבל

השערה בעלמא ומי לנו גדול מר"ש בן יוחאי דנהירין ליה כל שבילי דרקיע וכל העולמות עליונים אעפ"כ רובא דרובא לית הלכתא כוותיה ורב אשי שא' אם הראשונים כו'. אעפ"כ הלכתא כבתראי הא למדת שאין ראיה מגדולת מעלת האיש לקבוע הלכה כמותו כו' ופעמים רבות שעלו בידינו להשיג על ראשונים ע"ש עכל"ה :

וראיתי לבאר הנה כי בכמה דינים בשו"ע של הגר"א הערה אך מקור להאמור בש"ע והעתיק דברי הראשונים . ולא כתב בשם הכרעתו אף כי דעתו והנהגתו היה להיפך וזה שלא כדברי הגאון מורי"ס מבריסק בשו"ת שלו (סי' ל"ג) שהביא ד' הגאון באבן עזר (סי' קמ"ב סעיף י"ט) וז"ל . והגאון רבינו אליהו בביאוריו הראה מקור טהור לדין זה (שהביא הרמ"א שם לסמוך על גט המקויים בחותמיו שהביאה שליח . אע"פ שלא אמר בפ"נ ובפ"נ . דמה"ת עדים החתומים על השטר כמו שנחקרו עדותן דמי והט"ז הרעיש ע"ז הדין .) כו' ועכ"פ משמעות דבריו שהחזיק בפסק הרמ"א . שכן דרכו תמיד היכא שאינו נראה לו פסק השו"ע אינו נושא פנים בדין . וכותב שלא לסמוך על פסק זה עכ"ל . ועי' מ"ש הגר"א באו"ח (סימן ח' ס"ק ב') ומה"ט אין מברכין על מ"א ומתנות כהונה ע"כ . והנה תלמידו הגאון בעל פאת השולחן העיד בהלכות א"י (סי' ג' ס"ק ל"ט) שלא לדינא כתב כן רק העתק דברי הר"י בן פלט סידר והלכה למעשה נהג והנהיג לברך על נתינות המתנות וכן עיקר : (וע' מעשה רב סי' ק"ב ק"ג) [הגה"ה הנה מקום אתי פה להעיר על מ"ש ידידי הגאון מוהר"ן חיות בס' מטבע ברכות (סימן ד') וז"ל אשים שיחתי בדבר חדש במה שהחליטו שלא לברך על הדינים ומה יענו לירושלמי ברכות (פ"ח) ר' ירמיה ור"ח אזלין לבי חנותא (מקום שדנין שם) קפץ ר"ת ובירך כו' . וסיים וזה קושיא חמורה מאוד ושום מחבר לא התעורר בזה עכ"ל . והנה תראה כי כבר קדמו הגאון בעל פאת השולחן שם בזה . ועי' שם בהערה ידידי מטער דו"ז הרב הג"ה מ' אליעזר יצחק ז"ל הגאבד"ד מוולאזין הערני כי פי' חנותא הוא כמ"ש ב"ב (פ"ט :) ממנין אגרדמים למדות כו' והאריך בדברי טעם ע"כ . וע' בשו"ת חתם סופר חלק או"ח (תשובה נ"ד) מ"ש בזה] :

ויען כי ביאורו על הד' שו"ע כתב קודם שהי' ארבעין שנין (עיין עליות אליהו) ע"כ נצרך לעיין ביתר חיבוריו אשר תלמידיו כתבו לעת זקנתו אם לא חזר מדעתו . וע' פאת השולחן בהקדמתו כתב ויש לי הרבה בביאורו שהי' דעתו כאחד מרבותינו ואח"כ בעומק דעתו פירש שיטה וגירסא חדשה ע' (בסי' קנ"א ס"ק י"ז) השותה כו' ולכן עיקר כדברי הרא"ה דצריך נט"י לשתיה כשקובע לשתי' ב' ידיו ואח"כ בפי' המשניות שחיבר לאחרונה בפ"ח דברכות משנה ב' כתב ונראה שא"צ ליטול ידיו לשתיה כו' . ע"ש שיטתו החדשה יעו"ש עוד . [וע' במקור מים חיים יור"ד (סי' תכ"ג סעיף ט') מביא מ"ש הגר"א (ער"ב ס"ק י"א) כו' . וכתב ע"ז ונראה דרבינו החסיד ז"ל חזר בזה בביאורו ליור"ד כו' ע"ש . וע' שו"ת בית דוד (שאלה א') כתב . גם הגאון עם כי בחיבורו לס' זרעים ובביאורו ליור"ד (סי' רנ"ד) הסכים לפי' קמא דהר"ש עכ"ז בביאורי לאו"ח (סי' של"ו) נראה שחזר בו והסכים לפי' הב' כו' ע"ש וע' בהסכמות ת"ו הגאון מוהר"ה לס' מעשה רב לענין ניקוד מושבחן ומזכר בפ' עמלק :

וכן לענין מ"ש באו"ח (סי' רצ"ו ס"ק י"ז) הבדלה מיושב . סיפר לי ידידי הרב הג' חסיד מ' צבי הירש נ"י פרוש . האבד"ד דק' אוטילאן אשר ראה בעיניו את הגאון מו"ר ר"ח מוולאזין זצ"ל כשהבדיל במוצש"ק הבדיל מעומד ולא הרהיב בנפשו לשאלו . הלא הגר"א בביאורו כתב דהבדלה מיושב כ"א סיבב הדבר פ"א אשר הגאון מוהר"ח ראה אותו לומד בשו"ע של הגאון ויתבונן הגאון מוהר"ח ויאמר אליו כי הגאון את ביאורו כתב אך לעצמו לזכור כל השיטות ומקור הדינים אז פתח פיו ויאמר להגאון מוהר"ח ראיתי שהגר"א פוסק הבדלה מיושב ויאמר לו הגאון מוהר"ח אנכי ראיתי את הגאון שעמד בעת הבדלה גם אנכי עושה כן וע' מעשה רב (סי' ק"ג) ונפלאתי אשר לא התעורר בזה הגאון מוהר"ח בהסכמתו למעשה רב . וע' מ"ש הגר"א באו"ח (סי' ט' ס"ק ח') ובמעשה רב (סי' י"ז) בגד פשתים אל יטיל בהם שום ציצית עכ"ל . ונפלאתי על מ"ש הח"א בהלכות ציצית (כלל י"א סי' י"ב) וז"ל . וכבר נתפשט המנהג בקהילתנו לעשות טלית של פשתים וציצית של פשתים ע"פ הגר"א עכ"ל . ושאלתי את פי ידי"נ הרה"ג מ' ישראל נ"י המ"ן בווילנא (אשר על פיו והגהתו יצא הח"א לדפוס כנודע מהקדמתו הנדפסה) ולא פתר לי זאת כ"א הגיד לי אשר בעצמו ראה את הגאון שהט"ק שלו הי' הציצית של פשתים אלא של צמר והוא כמ"ש במעשה רב שם :

ועתה אביא מן החדש כמה דינים ומנהגים ממנו אשר לא נזכרו בשו"ע שלו ובמעשה רב ונקבלו באו משמו בספרים אחרים והמה :

(א) בפאת השולחן ה' ארץ ישראל (סי' ב' ס"ק כ"ג) דעת רבינו הגאון נ"ע שיהיו הכהנים נושאים כפיהם בכל יום אף בחו"ל (ובשו"ע שלו לא העיר בזה עמ"ש בעליות קיר א') וע' בשו"ת חתם סופר חלק או"ח (תשובה כ"ג) מ"ש לענין נשיאת כפים בכל יום יעו"ש [ושמעתי שהיה רבינו ז"ל רוצה להנהיג בבהמ"ד שלו ג"כ בחול שישאו הכהנים כפיהם ומד' היתה הנסיבה שביום ההוא שחשב זה נתפס בבית האסורים ע"פ עלילות שוא שנתגלגל עליו מענין המחלוקת בין הרב והקהל דווילנא כנודע ולכן אף כשיצא חפשי מבית האסורים לא רצה עוד לקבוע המנהג הזה . (הגרד"ג) ואני שמעתי מפה קודם דודי הגאון מוהר"ח ז"ל שכמה פעמים השתוקק רבו ז"ל להנהיג בבית מדרשו שיהיו הכהנים נושאים כפיהם בכל יום ולא ערב לבו לעשות מעשה עד שפ"א באמצע היום החליט בדעתו שלמחר ישאו הכהנים כפיהם והנה באותו היום לקחוהו ונתנוהו בתפיסה על העלילה שהעלילו עליו כמפורסם ונראה שמן השמים עכבו הדבר . ובאותו הסיפור אמר עוד דודי הגאון ז"ל שפ"א החליט בדעתו גם הוא שילוה בעירו וולאזין למחרת שישאו הכהנים כפיהם והנה בלילה השייך ליום המחרת נשרף הבהמ"ד מכ"ז נראה שלא אסתייע מילתא אולי למען כבודן של הראשונים שלפנינו (הגרא"ש מאמייסלאוו)] ועי' בעליות אליהו (הערה קי"ז) לענין שלא לפסול ציצית מטלית של מתים ע' מ"ש באו"ח ה' ציצית (סי' כ"ג סק"ז) ולא נתקיימה מחשבתו של אותו צדיק (וכן שמעתי ע"ד אמירת הסליחות בהושענא רבא שנהגו לאמרם בווילנא בבהכ"נ הגדולה בלילה מפני מעשה שהיה כמפורסם והגאון רצה לבטלם מפני שמחת יו"ט [ורעי הרב הגאון מ' בצלאל נ"י מ"ץ מווילנא הערני מ"ש בשו"ת התשב"ץ (ח"ג ק"ס) שאלה מאחד שמנהג אבותיו

אבל אין לדחות דברים המפורשים בירושלמי]וברמז קל מדבריהם לא נשא פני הראשוני' והפוסקים והמפרשים לדחות דבריהם (כאשר יתבונן המשכיל ע"ד אמת בביאורו ויראה עין בעין נוגה

אבותיו להתענות בהו"ר . וכתב כי מצא בקצת סידורי סליחות תחנונים לתענית הו"ר והתשב"ץ אסר לו לנהוג כן ע"ש] וכל הלילה בהו"ר היו שמחים אצל הגאון ברוב עוז שמחת בית השואבה ונתערבב פתאום שמחתו כי מת אחד פתאום בלילה ההוא בבית הגאון בעת שמחתו ומאז נמנע ושב ממחשבתו (וכן סיפר לי הרב ר' יצחק בהר"ה מ' זלמן אורעם מווילנא) :

(ב) בהי"ק על מסכת שבת מהגאון (בפ' במה מדליקין) ד"ה אלא אמר אביי ביתנא דדייק ולא נפיץ כו' כתב ולא יפה עושין שמדליקין נרות שלנו שודאי הפתילה יותר גרוע מביתנא דלא נפיץ וכבר הנהיג הגאון ז"ל הכ"מ לעשות הפתילה לשבת ממטוה דקה עכ"ל :

(ג) ע' ח"א הלכות תפלה כלל (י"ט סי' ו') לענין דילוג בפסד"ז בשבת כשהאחר לבוא לבהכ"נ נ"ל דאסור להתחיל בשבת ישתבח אלא דוקא נשמת וכדומה ששמעתי כן בשם הגר"א כו' ע"ש :

(ד) שם כלל קי"ז (סי' י"ז סוף ס' ר"ח) מ"ש בחומש הפטרת וישלח ויברח יעקב הוא טעות כו'. ובוישלח מפטירין הן ועמי תלואים כו'. ועפ"י הגר"א נוהגין להפטיר בפ' וישלח חזון עובדי' :

(ה) ע' שו"ת בגדי ישע (סי' ל') שהאריך לענין מ"ש המ"א בא"ח (ריש סי' רפ"ו) בשם כתבי האר"י ז"ל שלא לומר ב"פ אחד (בקדושה דמוסף) רק להתחיל הוא אלהינו אבל אנו אין נוהגין כן אלא אומרים ב"פ אחד עכ"ל. וכתב ואף ששמעתי בשם הגאון רשכבה"ג מו' אלי' ז"ל מווילנא שלא לומר ב"פ אחד אפשר היינו דוקא כשאומרים הנוסח שאומרים היום שאין הפסק ושהוי כלל בין אחד לאחד אבל אם יאמרו כפי הסדר שכ' לעיל היינו כמו דאיתא במסכת סופרים בודאי גם הגר"א מודה שיש לומר ב"פ אחד כי איך יפליג הגאון על דינא דגמרא במס' סופרים וכן עיקר שלא לשנות המנהג ישן אלא יאמרו ב"פ כו' עכ"ל :

(ו) ע' ח"א (כלל קל"ז סי' ד') לענין שהאבל מותר להתפלל בר"ח עד הלל כתב וכמדומה שהגר"א לא היה מניחו להתפלל אפי' שחרית בר"ח עכ"ל . ושמעתי מיד"נ הרב הגאון ר' יעקב קאווענר מווילנא נ"י ששמע שפ"א בפורים רצה אבל א' להתפלל מנחה בבית מדרשו של הגאון ולעבור לפני התיבה וכאשר התעטף ראשו בטלית לעבור לפני התיבה מנע אותו הגאון ואמר בצחות על מה שהתעטף ראשו בטלית אבל וחפוי ראש :

(ז) שם הל' פסח (כלל קכ"ט ס"ג) אוכלים מרור מרוסק כזית. והגר"א הנהיג שלא לפרר את החרין קודם ביאתו מבהכ"נ כדי שלא יפיג כל הטעם דאז אינו יוצא כו' עכ"ל [וע' במעשה רב בה' סי' קע"ב בה' יו"ט לענין שמותר לטחון חריין ביו"ט מהרה"ג ר"ב המ"ן דווילנא] :

(ח) בפאת השולחן הלכות א"י (סי' ב' ס"ק כ"ד) לענין מ"ש ביו"ט ותערב כו' ומסיימים שאותך לבדך ביראה נעבוד. הרבינו הגאון מנע שינוי ברכה זו כמו שינוי ברכה דהמברך כו' בשלום בעשי"ת, וצור ישראל וגואלו :

(ט) שם (כלל ק"ל סי' ג') הגאון רבינו אליהו ביטל המנהג מלהעמיד אילנות בעצרת משום שעכשיו הוא כו' :

(י) ע' ח"א בה' ברכות ותפלות (כלל ה' סי' כ"ז) ה' בענין שמות המלאכים . אע"פ שכתבו בשם האר"י ז"ל שאסור להזכירם נ"ל דזה דוקא שלא לצורך. אבל בדרך תפלה ושבח כדמצינו בפיוטים מותר להזכירם דלא עדיף משמות הקדושים וכן שמעתי מפי הגר"א שאמר הפיוטים כמו שנדפסו עכ"ל :

(יא) ע' ח"א ה' ברכות (כלל נ"ד סי' ג') שכ' דיש מן האחרונים כתבו דג' או ד' ביצים הוא שיעור סעודה כמו לענין עירובין אך שמעתי משם קדוש הגר"א שלא נראה לו אלא כמ"ש בסי' ד' בשם ש"ל שהוא סעודתו ערב ובקרים עכ"ל :

(יב) ע' חכמת אדם ה' צדקה (כלל קל"ג סי' כ"ד) אין אדם יכול לתבוע צדקה אא"כ יש לו הרשאה מן הגבאי או טובי העיר ונ"ל דזה דוקא לתבוע צדקה הנהוג ליתן כו' אבל אם משתדל אצל הנדיבים שיתנדבו ליתן לידו לחלקם לפי ראות עיניו אין ביד הגבאים וקהל לעכבו אפי' אם אומרים הגבאים שעי"ז ימעטו ליתן לצדקה בקופה של מתן בסתר וכן היה מעשה ע"י שרצו הגבאים למחות בידי בשעת שערורית והורה לי מחותני הגאון החסיד זלה"ה שאין בידם למחות ואין אני צריך להגיד להם למי שאתן וגם הוא ביקש ממני שאמסר לידו ממעות הנדבה לחלק עכ"ל :

(יג) שם הלכות מילה (כלל קל"ה סי' כ"ד) לעשות סעודה ביום המילה ומי שאפשר לו לעשות סעודה ומקמץ ואינו נותן רק קאווע או יי"ש ומיני מתיקה לא יפה עושה והגר"א מיחה בהם :

(יד) בשו"ת בנין עולם (שאלה ל"ג סי' ע"ז) כתב וכן כתוב בהנהגות רבינו הגדול הגר"א ז"ל מווילנא שאסר בדיעבד צוקער שהיה מונח בתיבה שישן עליה אדם וצוה להשליכה לנהר והנה בשו"ע יור"ד (שם) העתיק בלשונו רק תבשיל שאסור עכ"ל ועי' בספר בינת אדם שער או"ה (ס"ג) לענין אוכלין ומשקין שתחת המטה כו'. ולפ"ז משמע דאין חילוק בין אוכלין חיין או מבושלין וכן שמעתי שהגאון החסיד זצ"ל צוה בגנון שהניחו תחת המטה לחתוך לחתיכות קטנות ולזרקם כדי שלא ימצאם אדם עכ"ל ומפורסם הדבר שכאשר נסע הגאון לאשמינע על התנאים אשר היה בעיר הנ"ל כאשר התחתן מחו' הרה"ג מו"ה נח מינדעס עם הגאון המפורסם מ' יו"ט ליפמאן אב"ד בק"ק קאפוליע וכאשר מזגו כוס יין להגאון לא רצה לשתות ואמר הגמרא אוכלין ומשקין שתחת המטה והיה לפלא בעיניהם עד אשר חקרו הרבה ומצאו כדבריו שהיין הטמין א' תחת המטה :

(טו) בספר קהלת יעקב להגאון מוהר"י מקארלין בשו"ת או"ח (סימן ד') כתב ושמעתי בשם הגאון רבינו אליהו ז"ל מווילנא שפסל תפילין שהיו נכתבים הלמדי"ן כף ו' ממש ומהזוהר הנ"ל ראיה לדבריו :

(טז) מה שנודע ומפורסם בשם הגאון נ"ע שהתיר ליישן יחידי בבית שפירש מ"ש בשבת (פכ"ג דף קנ"א) הישן בבית יחידי היינו שהבית הוא יחידי בשדה מדלא קאמר הישן יחידי בבית ע"כ הנה אנכי ראיתי כן מפורש בזוה"ק תזריע (מ"ב ע"א) שמפורש כן שיחידי קאי על הבית ע"ש. [וע"ז כתב הגרד"ל נ"י וז"ל להאשונה אומר שאני שמעתי זה בשם ש"ב ח"ז הגאון מוהר"ת מוולאזין ומ"ש במעשה רב (סי' רכ"ח) שהתיר רבינו ליישן בסוכה יחידי משום שומר מצוה ש"מ הכלא דאי לאו משום מצות סוכה היה אסור אע"פ שהם סוכות שלנו הם סמוכים לבתים ואין בביתא דמיחדא שאר

נוגה ברק האמת האהוב לו מכל אהבת הקדמונים יד)וביותר בשיטותיו החדשות במשניות יושב ודורש כאחד מבעלי התלמוד וביותר בביאורו על הירושלמי זרעים ובאשר יבהר המשכיל על דבר אמת טו) ועב"ז לא הטה להקל על דעתו כ"א להחמיר והחמיר ע"ם כדעת הפוסקים אף במקום שרוח חכמתו לא היה נוחה בזה טז) ודעתו להקל, ובאשר

בתי ואני אומר שמשמע השומע וטעם בשגיעתו בזה כי הנה בזוהר תזריע (מ"ה) שליין ידידי. מבואר דיחידי בלילה אסור באיזה בית שיהיה וז"ל מאן דאשתכח בלחודי בביתא בליליא או בימתא בביתא מיחדא כ"ש בלילה מאי מיחדא משאר בתין עכ"ל מבואר דביתא מיחדא היינו דוקא לאסור אף ביום אבל בלילה אסור בכל הבתים והשומע אפשר שמשמע. (בשם הגר"א או הגר"ח) שמפני שלא נתפרש בגמרא בלילה לכן רצו לרמוז בתומרא של הזוהר לאסור אף ביום בביתא דמיחדא ויחידי אבית קאי אבל מ"מ לא עלה על דעתם ז"ל להתיר יחידי בלילה בביתא דלא מיחדא נגד המפורש בזוהר לאיסור. (ועי' בתוי"ט פ"ג דאבות (מ"ד) בשם רשב"ם שפירש מתני' דהתם דניעור בלילה יהידי קאמר והוא שוה עם מהלך בדרך אפילו ביום שדרך ג"כ מקום סכנה וכמ"ש בפסחים (ק"י) לענין זוגות וכן כאן ביתא דמיחדא משאר בתי שוה ליחידי בלילה) וכ"ה בירושלמי פ"ב דשבת (הל' ה') כישן בבית אפל לעצמו (ופי' לעצמו הוא יהידי דומה לאיך דמהלך בדרך לעצמו דשם שודאי פי' ביחידי וכ"כ הלשון בזה בקה"ר פ"ז) ומשום אפילות הוי כלילה [וגם בזה בכדי שלא לחדש עוד דעת שלישית לירושלמי לומר שתולה הכל באפילות ולאסור אף ביום בבית אף בביתא דלא מיחדא אומר אני שיש לפרש דהירושלמי דוקא בלילה קאמר (אע"פ שלא פירש וכמו סתמא דש"ס דילן שכפשוטו סתמו כפירושו בלילה דוקא. וז"ש אוחזתו כו'. ולהתיר באיכא אור הנר אף בלילה קאתי דוגמא למ"ש בפ"ו דברכות אבוקה כשנים מיהו אבוקה היא ב' נרות דוקא. גם יש בזה עוד דברים ואכמ"ל בזה. ועיקר הדקדוק ממה שלא נאמר יחידי בלילה הוא קלוש מאד ולשון מכנתינו דאבות הנ"ל המהלך בדרך יחידי יוכיח שלא שנו המהלך יחידי בדרך ע"כ]:

ובחיבוריו נראה לכל כי שם לו חק ומשפט אך את דברי התלמודים למטרה לבל יפול ח"ו לגור אחרן מדבריהם הקדושים. ובכל אשר ראו עיניו הק' מקום אשר הקילו העם נגד דברי חז"ל התאזר עוז למחות בידם [ועי' בחכמ"א שעת השמחה (כלל קמ"ד סי' ג') אין קוברין את המתים זה בלד זה כו' לפחות שיהיה בין ארונו של זה לארונו של זה שש אצבעות כו' ועכ"פ הקוברים בפחות מו' אצבעות עתידים ליתן את הדין ובודאי אלו ידעו מזה הרבני מ"ן שלפנינו. ומכש"כ הגה' רבינו אליהו ודאי היה מוחה בידם עכ"ל. הגה"ה. וראיתי להעיר כאן מ"ש בשו"ת חתם סופר (יור"ד שאלה שכ"ז) מ"ם אחד לבטל המנהג ענין זילוף יין עם בילה על המת וגם לקמן ידיו ולתת המזלגות מטעם המבואר בחכמת אדם. וכ' הגאון רמ"ם זצ"ל הנ"ל שלא מצא זאת בחכמת אדם ע"ש. אבל נמצא זאת בחכמת אדם בקונטרס מצבת משה (אות ח' ט') ושם מובא גם הדבר מדברי הגאון הצדיק רמ"ם הנ"ל וכבוד גאונו לא ראה זאת ע"כ הגה"ה)]:

ויש אשר מי מהמתחברים רצו להרהר ולמצוא בדק בדבריו והנה בא רעהו והקרו כי לא ירד לסוף דעת קדוש ישראל הגאון נ"ע ולדוגמא עי' מ"ש הגר"א באו"ח (סי' מ"ז סק"ב) לברך ברכת התורה גם על הרהור ד"ת ובנשמת אדם (כלל ט' סי' ד') מצא ידו להשיג ע"ז והנה בא הגאון בעהמ"ח שו"ת בנין עולם (שאלה ו') וכתב כל דברי בנשמת אדם אין להם שחר ומאוד נפלאתי עליו איך מלאו לבו לחלוק על מאור עינינו בדברים של מה בכך והאריך שם לסתור וע' עליות אליהו (אות נ"ח) וכן מ"ש הגר"א בעניני בין השמשות (בסי' רס"א ותנ"ט) עיין פתח הבית להגאון ר"א טיקטין מברעסלא (סי' ח') שתמה על דברי הגאון ובא הגאון בעל סדר זמנים (סי' ט"ז) דחה דבריו והעמיד על הדין ועל אמתת שיטת הגאון וכן האריך בהיבור הנ"ל בכמה פרטים בעניני דיני ק"ש לדעת הגר"א להעמיד דעתו ולבאר כוונתו ועי' בספר מקור מים חיים להגאבד"ד דבריסק ביו"ד (סי' קס"ז סעיף א') שכתב וראיתי בביאורי רבינו החסיד ר"א ז"ל (בסק"א) שהאריך לסתור פסק השו"ע ולענ"ד לתקן דברי חכמים שיהיו קיימים כו' עכ"ל והנה דחה דברי בטוב טעם הרב בעהמ"ח בגדי ישע (שו"ת י"ב סי' ט"ו) ביור"ד וביאר לנכון ד' הגאון ועי' שו"ת בגדי ישע (שאלה כ"ז) מ"ש לקיים פסק השו"ע לענין ישהתיינו בין המגרים שהשיג הגאון (בסי' תקנ"א ס"ק ס') וכן שם (שו"ת י"ב) לענין זמן וברכת סוכה ועי' במכתב להגרד"ל הנדפס בראש הספר ועי' בעלית קיר שמה האריכתי עוד בזה:

יד) ועיין באו"ח (סי' ס"ק ט"ז) מה שפסק הרי"ף והרמב"ם שאין מערבין בכמהין ופטריות והוא ז"ל הראה כחא דהתירא ופסק שמערבין בכמהין ופטריות ועי' בהק' תקלין חדתין ד"ה עוד קא מלותי עליה כו' ע"ש (ועי' מ"ש בעלית קיר) והאמת יורה דרכו ועי' יור"ד (סי' רל"ד ס"ק ל"ד) שכתב והנה כל הראשונים לא ירדו כאן לפירושה כו'. וע' מ"ש באו"ח (סי' ש"א ס"ק נ"ט) מ"ש הרמב"ם כמוצא תכלת בשוק אפי' חוטין שזורין ומופסקין פסולין והשיג עליו הראב"ד שהוא נגד מסקנא דעירובין כו' ושאלו חכמי לוניל להרמב"ם והשיב להם בתשובתו ודאי אמת כדבריכם וטעיתי כו' ודינא דגמרא לסיפך דספרים וכתב הגאון נ"ע אבל האמת יורה דרכו שדבריו הראשונים ברורים וקיימים ולא טעה כלל ואיסתמיטתי' להרמב"ם בתשובתו שיטת הרי"ף כו' ע"ש:

טו) עי' בשנות אלי' ובס' פאת השולחן הל' פאה (סי' ד' ס"ק ל"ד) שיטה חדשה שחידשה רבינו הגאון נ"ע מלות זית ניקוף ותלמידו הגמוהר"ת ז"ל הניח וז"ל שם ותידם מ"ע שיש בזים ול"ע לפרש הש"ס בחולין (ק"ל א) ע"ש ועי' בהשמטות לשנות אליהו שהאריכו בזה ועי' פאת השולחן הל' דמאי (עי' י"ז ס"ק כ"ו) ורבינו הגאון בחיבוריו על הירושלמי הניח הדרשה וגרסה בפנים חדשות כמו מארי דתלמודא ע"ש וע' בהקדמתו בזה:

טז) ועי' באו"ח (סי' תפ"ו ס"ק ג'.) לענין לשער הירקות עם האויר שביניהם שדעתו להקל וסיים ואין בידי להקל נגדם למעשה וע' מעשה רב (סי' ק"ג) כ' שהזרוע הוא עצם אחד דלא כפוסקים. אעפ"כ נתן שני עצמות וע' מדרש קהלת רבה (פ"ז) ע"פ כי ירא אלהים יצא את כולם כגון ר' אבוהו דקסרין נ"ל ע"פ מ"ש בירושלמי דמאי (פ"ב הל' ב') דין הוא כחלב תשל הסבת וניד הנשה תשל לוקה כהניג ר' אבהו שיהיו שניהן משל לוקח בגין דיהוון מדכין (נ"ל מדכין וכן צי' הגר"א) עבאות וה"ם וירא שמים יוצא את כולם להחמיר ע"ע לצאת ידי כולם כגון ר' אבהו דקסרין שהנהיג שם כנ"ל. וע' ברכות (נ"ט:) וירא שמים יוצא ידי שניהם ואין להאריך בזה:

ועי'

וכאשר דברנו עד כה את אשר הגדיל לעשות ומה רב טובו והסדו לבית ישראל כי בתבונתו חידש פני אדמה וה שמה ואשר עשה בתוך עמיו להזק בל בדק ולעמוד בפרץ ופעל ישועות בקרב הארץ ואף הכמתו בעניני תהלובות תבל יז) עמדה לו לקבין פעלים לתורה ולתעודה לתמכה ולסעדה הנה עתה אפסיעה פסיעה נסה במעלות הסולם לפסוח על הרבה מעלות ואשמרה דרכי מלהזכיר העבים אשר עברו אז ע"פ שמש ארצנו ורוח קדשו עברה ותטהרם יח) כי „בעבים וברוחות לא הייבו הכמים להזכיר לפי שאינם נעצרים" · ובן את אשר נגלו אליו קדושי עליון עמו דרי מעלה ודרי מטה יט) כי מי לא ידע בכל אלה אשר יעשה ה' למהכה לו ואשר הטעימו הקב"ה מעין עוה"ב בעוה"ז · ומאן ספין ומאן חשיב בהאי עלמא יותר מהגאון לזכות לכל אשר זכו קדושי עליון הראשונים כ"א באנו אך להזכיר צדקותיו לבדנה ודרכו והילובו בקדושה ועד במה יזכה איש ובמה יצדק ילוד אשה למען אשר אחריו כל אדם ימשך :

ונשגב אך להתבונן עוד באשר לא פנה אל הנהוג בן לא הביט אל חמודי התבל לא חרד אף לרגעים להמון המקרים בעוה"ז כל עוני כל מחלה כ) כל מחסור לא עצבו מימיו ולפניו תדוץ דאבה אך אם חסר לנפשו מאומה בחפצי שמים אז נעת בבבי

יז) וע' מ"ש הגאון נ"ע במשלי (י"א, ה') לדבק שתורה לריך גם השכל כמו שאח"ל (ברכות י"ז) לעולם יהיה אדם ערום ביראה ע"ש :

יח) ונמצא ת"י מכתבים כתובים מאת הגאון נ"ע כזה :

יט) ומ"ש בס' הדרת קודש ה"י (י"ב ע"ב) ע"פ אלשי אבטח בו . [ונדפס כבר קלתו בפי' לישעי' (הגרד"ל)] כי תלמידו הרב החסיד רמ"ש ז"ל . זה אמר לי הרב שנגלה לו כו' וכ"ה בנדפס בהקדמת פאת השולחן על מה שנתקשה מכתבי האר"י ז"ל . בדבר א' בפסוק או יחזיק במעוזי שלום וגו' וכן מה שכתב הגרא"ש מאמליסלוו מה ששמע מדודי הגאון ר"ח ז"ל שאביו של רבו רבינו ז"ל. ראה פעם אחד ביום א' דחוה"מ שהפליג מאוד בשמחה ואחר שגזר עליו בכבוד אב לגלות לו אז אמר מוכרח אני לומר לך כי יעקב אבינו הי' אללי היום בסוכה והעיר הגרא"ש הנ"ל כי יום א' דחוהמ"ס הוא אושפיזא דיעקב. ולי נראה דמשום הכי נאמר בכל הנ"ל אך על יעקב ע"פ המבואר בילקוט ראובני פ' ויחי אחז"ל יעקב אבינו לא מת לפי פשוטו נתלבש גורה כעין גוף כו' ויהי' משוטט בעוה"ז לתועלת יראי ה' ומבואר שם שאך יעקב יש לו רשות להתגלות בעוה"ז כמו אליהו ז"ל [וגם ראיתי בכי"ק ממש של רבינו ז"ל ילקוט מתחיל אמר לי [תיבת „לי" ליתא בכי"ק] אליהו ז"ל ביאור על דרז"ל בעירובין (י"ג) אלו ואלו דא"ה] (הגרא"ש מאמליסלאוו)] וע' בהקדמתו לביאור הגר"א ז"ל על מדרשות החדש הנדפס בווארשא] והרב המקובל מוהר"י אייזיק מסובאלק זצ"ל (בעס"מ בית יצחק שו"ת בגין שולם סדר זמנים מגן ולגם ועוד בכתובים) כתב לי שילקוטים בכ"י שאצל נכדו מצא על פלוגתא דב"ש וב"ה רים קדושין בדיבר ובסוה דינר או בפרוטה כתב בכי"ק רבינו ז"ל מה שגילה לו אליהו ז"ל (הגרד"ל)] וע' עליות אליהו (הערה נ"ו נ"ז) וזודע לי כהוה סיפור אמיתי ונפלא מפורש יוצא מהרה"ג הצדיק מוהר"ן נ"ע בווילנא (והוא היה הקגרא בתורה בבית מדרשו של הגאון בחייו) והוא בעצמו הי' על המשתה והעודה אשר עשה הגאון לתלמידיו והוכיח לעת סיים הגאון נ"ע ביאורו על הספד"ל והיה שמח מאוד ואז ראו בעיניהם כמו שסיפרו חז"ל (יומא ע"ה) גבי שולין רב יהודה משתבחא ליה בי דנא (פרש"י מן השמים ממגיאין לו) בדיל רבה אבל תלמידו ולא ראיתי להעתיק כל פרטי הדברים מטעמי ונימוקי וכן סיפר לי הרה"ג מוהר"י המ"ן נ"י בווילנא ששמע כן מפורש מאביו שהיה בבית הגאון נ"ע [מעשה הי"ב נמצא בשבחי הרה"ו ז"ל כ"י (והנקראים בשם הגדולים ב' החדושות להרה"ו) (הגרד"ל)] [וע' בלק"ת פ' ראה בטע"מ שם ד' ק"י סוף ע"א ד"ה פעם א' וכו' (הגרא"ש מאמליסלאוו)] וע' עוד בהקדמת ספרא דצניעותא והנה נשאול נשאל ת"ז הגאון מוהר"ח נ"ע . אשר פומי' ממלל רברבן בהקדמה הנ"ל ושפיר קדמוי' אתי' ותמהי' לכתוי' והוא בעצמו נפשו ירעה לו כאשר שמע מאחרים מספרים על רבה נסים ושינוי טבע בזה"ז ועי"ז האמינו בהם והשיב להם הגאון מוהר"ח בנחות לשונו ע"ד מליצה הנה חז"ל א' (שבת נ"ג) מעשה באחד שמתה אשתו והניחה לו בן לינק כו' ונעשה לו נס ונפתחו לו שני דדים כו' אמר אביי כמה גרוע אדם זה שנשתנו עליו סדרי בראשית ע"ש והנה הרבה מינו לחז"ל מעשה נסים וכל פרקי דחסידי בתענית מלא מזה ולא אמרו כמה גרוע ח"ו . אך האמת כי כן . על האיש הנודע לגדול בתורה וקדוש לא יפלא . כי רצון יראיו ויראיו עשה ה' והטבע הטה לפעלם . לכל אשר חפצו והנה כאן לא נאמר בגמ' מעשה בחסיד א' כ"א מעשה באחד ושפיר קאמר אביי כמה גרוע כו' כן הדבר על הגאון החסיד נוכל להאמין כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס ומעשה בחסיד א' אך לא מעשה באחד כי אז כמה גרוע אדם זה והנה הנודע בנגלה בעולם גדולת תורתו וחסידותו נוכל להאמין עליו מעשה נסים אך לא להיפך ע"י מעשה נסים להאמין כי הוא גדול בתורה וחסיד :

כ) עי' ירושלמי סוטה (פ"ג) לענין ביקור חולים הרחוקים נכנסים אצלו לאחר ג' ימים דלמא . ר"ה ר"פ ר"ה הלקון למבקרא לר' יוסי בתר תלתין יומין א"ל כי (כנ"ל וע' בפי' הר"א ששגה בזה במחכ"ת וע' ירושלמי גיטין (פ"ו הל' ה'). וכן מצאתי את"ז שכן הגיה רבינו הגאון נ"ע ביור"ד סי' של"ה ס"ק ה' .) בעיתון מקיימא מתניתא (וע' בב"ח בטור יו"ד סי' של"ה שכתב הטעם משום איתרע מזלא כמ"ש רבא יומא קמא לא תגלו כו' אך שם כלא נ"א אלא יומא קמא ע"ש) ונ"ל ע"פ מ"ש הרב אלפס בשבת (פ"א) דאין מפליגין בספינה פחות מג"י קודם לשבת הטעם משום ביטול מצות עונג שבת דכל ג' ימים הו"ל שינוי ווסת וכן מה שאין לדון על עיירות כו' פחות מג' ימים קודם לשבת . משום דלא משהני להו מיכלא ומישתא תוך ג' ימים משום סירדא ופחדא דליבא (עי' ברכות (נ"ו) ולא אכלה ושתית כו' לסכותי

פחדך

בבכי ונפל אור פניו והודו נהפך למשחית כא) · ובן כאשר עלה לשמים שיאו ולא חסר כל טוב גם בעניני המדומים וה' ברכו בכל לא לבו שמחה בכל אשר לא בכחו יגבר איש כ"א מתת אלהים ומיד ה' זאת להם כב) · כ"א אשר מידו לו קרנים ואשר הוסיף בעמלו

פחדך) ולבתר תלתי יומא פרח פחדיי' ומקיימי לי' עונג שבת עכ"ל. והנה כמ"ש בנדרים (מ') לא ליסער איניש קצירא לא בתלת שעי בתרייתא כי היכי דלא ליסח דעתי' מן רחמי בתלת שעי בתרייתא תקיף חולשי' ע"כ כן גם הכא בג' ימים הראשונים דהו"ל שינוי ווסת ויכול להיות כי תקיף לי' חולשי' מהמת הפחד וכל אוכל תתעב נפשו ולא מחמת החולי בעצם וכה"ל. על כן כמו שבג' שעות האחרונות לא ליסער איניש קצירא מטעם זה כן בג' ימים הראשונים לא ליסער כנ"ל דלא יוודע תוכן החולי בעצם כ"א גם מסבות השינוי והפחד והנה זהו אך באשר כל אדם המפחידים ודואגים על כל דבר הבא עליהם אבל הצדיקים אשר נכון לבם בטוח בה' אין פחד עניני המקרים לנגד עיניהם וזהו שהקפיד ר' יוסי. כי בעיתון מקיימא מתני' כזו אשר עיקר הטעם הוא מפני הפחד והוא הלא יבטח ולא יפחד והי' ה' מבטחו והארכתי ב[illegible] אחר עפ"י מ"ש סוכה (כ"ה) איהו דקא מצער נפשי' ועי' רש"י. סוכה (כ"ב) ד"ה טירדא דרשות ועי' קדושין (כ"ד) שאני אדם כיון דבר דעת הוא איהו מבעית נפשו וד"ל. ויפה אשר דיבר ידידי הרב מוהרז"ו נ"י (בעה"מ פי' על המדרש) ע"פ תהלים (קי"ט ל"ט) העבר חרפתי אשר יגורתי כי משפטיך טובים כי החרפה היא יראה ה' ובוטח בו כי יגור מפני פחד המקרים בידעו כי גם משפטי ה' טובים ואם חסד ואם משפט אשירה. ועמש"כ בחי' על אבות במשנת ר"ע :

כא) עיין סנהדרין (פ"ב) נתעלמה ממנו הלכה געו כולם בבכי' ועי' עליות אליהו (הערה מ"ב והערה נ"ה) :

כב) וראיתי להעתיק מ"ש בכי"ק ממש על י"א תיקונים (תיקון ד') וכן אית מאן דחשיב נפשיה מממוניה והוה כו' כנ"ל וכ"פ נפשך כאן לגוף וכן י"ל להיפך דאית דחשיב ליה ממונא מגופיה וכן בנפשך הנשמה. יש לפרש ג"כ להיפך דחביב ליה נפשיה מממונא ועושה הכל בשביל שכר עוה"ב. אלא שלא פי' רק ראשי דברים שאינן מצוין אבל איכון תרין נפשא יותר מממונא הוא מצוי וכן ממונא מגופא הוא ברוב העולם וכמעט בכולו וז"ש וכן אית מאן כו' עכל"ה ובכי"ק בליקוטים כ"י ממש כתב והטיבו אשר דברו חכמים שהזמן הוא ריע האדם ואהובתו וחלקו הזמן לג' חלקים עבר עתיד הוה שהן נגד נר"ן כו'. וכמו שהראש נכבד והולך ומתמעט כן הזמן אל תאמר שהימים הראשונים וכו' וכמו שהלב הוא עיקר האדם וכן הרוח והנשמה אינה אלא מלמדת שכל האדם לנהיגו כן כל מגמת הזמן אינה אלא בהוה. אבל העבר כבר עבר והוא רק מלמד ומועיל. והעתיד אל תצר צרת מחר ואין לאדם לחשוב בו כי איננו שלו כמ"ש ונמצא דואג על עולם שאינו שלו ה"ה בנפש שאין לחשוב עליו שהוא שתופא דגופא כי תאוה נפשך לאכול בשר. והוא עולם שאינו שלו · מחר איננו. דהוא אכסני' כו' וחיבורה הוא בתורה כמ"ש המלין כו' עכ"ל הקדוש :

וסיפר לי מו"ר הגאון הצדיק מו"ה אלי' ז"ל הרב"ד דק' קאליש מקדושת כבוד החסיד המפורסם ר' ליב זצ"ל מטעלז הנקרא החסיד מטעלז (אשר הגאון החסיד אמר עליו כי הוא כנשמה בלא גוף ופ"א בא לווילנא ע"ד הכנסת כלה לנשואי בתו. ובבואו בא לפני הגאון נ"ע. ושמע כי בברהמ"ז ענה הגאון אמן על סיום הברכה לעולם אל יחסרנו. כי הוא סיום הברכה. ומיד החסיד מטעלז תיכף לאסור את העגלה שלו וישוב לביתו להזהיר לב"ב שיענו אמן על הברכה הנ"ל ובבואו לביתו חרדו כל ב"ב לקראתו כי מיהר לבוא וכאשר שאלו אותו אם הצליח ה' דרכו והביא הכל אז ענה להם שיכינו השולחן מקודם ואז יגיד להם אשר הקרה ה' לפניו ואשר הביא בידו לברכת הבית והנה אחרי אכלם קודם ברהמ"ז בישר להם ברוב עוז ו[illegible] כי הביא להם אמן בסיום אל יחסרנו אשר שמע מהגאון מווילנא וע"כ לא יכול להתמהמה לבל יפסידו ב"ב האמירה עד בואו וצרכי נשואי בתו אם יתאחר עוד לא יפסיד) והנה כעבור דרך טעלז חיל צבא גדול תחת פקודת שר גדול ופילוסוף ואנשי העיר נשמטו אחד אחד לבל יתפסו להורות הדרך לפני חיל הצבא. אז גלאו את החסיד בבית מדרשו מעוטר בטו"ת יושב ושונה ולקחו אותו להורות הדרך וילך לפניהם מעוטר בטו"ת וספרו בידו וילך הלוך ודבר בד"ת ופומי' לא פסק מגירסי' ויהי לעת תפלת המנחה נטה החסיד מני דרך ללכת היערה והחיל נתנו עליו בקולם אך השר הצבא בהתבוננו על החסיד נ"ע אמר בלבו אולי מטמון הפלו להראות להם ביער כי לא יעשה דבר (האיש השוקד ומבין ספר) בלי השכל ויקרא לכל חילו עמדו עמדו והוא עבר לפניהם רוכב על סוס קל וירכב אחר מצעדי החסיד לדעת מה יעשה ביער החסיד מצא מעין מים ונטל ידיו ועמד תחת אילן אחד להתפלל בחרדת קודש כדרכו וביותר עתה כאשר שם על לבו כי חיל צבא גדול עומדים הכן ולא יסעו עד עלות המנחה ממנו אז לבש אש אהבת ה' בו ועלז לבו ובשמחה נוראה בחדות ה' אשר היא מעוזו האיר פניו ויתפלל ברגש קודש מכרכר בכל עוז והשר הצבא עומד משתאה על שמחת החסיד ועל צהלת פניו ויוחל עד אשר כילה החסיד תפלתו ויסעו ובבואם לעיר מחוז חפצם ואנשי העיר יצאו לקראתו לקדם פניהם בלחם ויין ויראו אתם את החסיד ויכבדוהו ויאמר להם השר הנה לפניכם האיש הקדוש הזה. אשר אנכי מקנא אותו והנה גן עדנו בעוה"ב הלא לא אוכל לבקש אחרי כי הוא קדוש ה' ומי ידמה לו אך את בעוה"ז שלו אנכי מקנא מאד אחרי רואי תפלתו ומה גדלה שמחתו בעמדו בתפלה וזה הלא בידו הוא לקחת לו הצלחה כזאת ג"פ ביום לשבוע עונג וגם שמחה ואנכי לבוא לידי שמחה נפלאה כזו לא נקל הוא לקחתה כ"א מיד ה'. אשר יקרה לפני אולי אחת לשבעים שנה לדרוך על גפי הצלחה אז תדרכי נפשי עוז השמחה כזו אשר להחסיד ימצא לו ג' פעמים ביום וכאשר ספרתי זאת לפני ידידי הרב מוהר"ש מהרשוב ז"ל (בעה"מ פי' על איוב וס' מי מלא) פי' לי בזה בתהלים י"ז ממתים ידך ה' וגו' הכ"ע כי הנה העוגבים על עניני עוה"ז על ד' אופנים יסבו חפצם ראשונה שיהיו שלימים ובריאים שנית שיהיה להם די צרכם ולחם חוקם בהרחבה שלישית שיהיה להם בנים רביעית שיהיה להם עושר רב להשאיר אחריהם ברכה להורים לבניהם הון רב והבקשות אלו הן כסדרן הנה זא"ז והבקשות אלו לא יוכל איש לקחת זאת בבחירתו כ"א מתת אלהים היא וכמה פעמים יגע אדם להבל ויולד לבהלה והנה יש מדרגה חמישית אף בעוה"ז אשר ביד אדם יקח ובעמלו ואין דרך עוזב בו והוא לשמוח בשמחה של מצוה ולעלוז בה' ובתורתו כאשר הרבה חסידי עליון זכו לזה : ואשריהם אף בעוה"ז ולעוה"ב איני יודע כמה תחת אשר עבדו ה' בשמחה ובטוב לב וכאשר אמר דוד ע"ה (תהלים ד')

נתת

בעמלו בתור וביראה פי שנים ואשר הביא תלמודו בידו בהם שמח לבו ויגל כבודו באספו בהפניו כל מצפוני התורה והיראה ולהבל ותהו נחשב לו ענין לאסוף ולכנוס חמודי הזמן כ״א בטח אל ה׳ בכל לבו (ועי׳ (משלי ג׳ ה׳) ע״פ בטח אל ה׳ וגו מש״ש הגאון נ״ע דרך בטחון הנעלה) ואם לא התולים עמו אלה אשר לבם צפון משכל ויגעו בדי ריק לאסוף ולכנוס חמודי תבל אשר כעס ומכאובים ענינם ואף אם ישיגו הפצם האם לעולם יחיו ולפעמים קומטו ולא עת חודש נכנס והודש יוצא וממונם אבד ולפעמים לא עלה בידם כ״א רגזנותם אשר ברעש וברוגז כלו ימיהם ושנותם באנחה והגאון נ״ע אך בעוז ה׳ שמח ובתורתו מה יגל מאוד אדם גדול הוא ושמח במצות וכמוצא שלל רב שש על אמרות התורה וכמ״ש (בירושלמי סכה פ״ה ל׳ א׳) ר׳ אבוהו המוניה תלמידי דר׳ יוהנן אפוהי נהירין אמרין קומי ר׳ יוהנן אשכח ר׳ אבוהו סימא א״ל אפוי נהירין דלמא אורייתא חדתא שמע כו׳ או תוספתא עתיקא כג) וברבות הטובה אשר בכל רגע נתוסף לו בינה יתירה ורחבה מצותו בן רב שמחהו ובן רחבה ונסבה למעלה ראש כי תאות לבו במצות וארשת שפתיו בתורה בל מנע סלה והוא אשר שמחת עולם על ראשו שמחה אשר לא יוסף עצב עמה כאשר אחז צדיק דרכו לרוץ דרך מצותיו ואין לו מכשול כד) ובתורת ה׳ חפצו כל היום אשר היא שמחתו בנערותו ונתנה לו אחרית ותקוה בזקנותו עולמו ראה בחייו ואחריתו להיי עוה״ב ותקותו לדור ודור והוא אשר עלה בעירו ובכל ישראל וכל עילויו לא היה אלא מעצמו״ (עיין לעיל הערה ד׳ בסופה) :

ובגן

נהרה עלינו אור פניך ה׳ נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו וז״ש דוד ממתים ידך ה׳ (כי מתים בלה״ק. הם האנשים הנעלים וכמ״ש כל עיר מתים וכי״ב) שהם מידך עוז להם ועליתם הוא אך בחלד ממתים מחלד וחשב כסדר הפלא כנ״ל חלקם בחיים (שלימות הבריאות) ולפוך תמלא בטנם (הרחבת המזון) ישבעו בנים (ברכת הבנים) והניחו יתרם לעולליהם (היינו הירושה להשאיר לבניהם אחריהם) א״כ הלא יש להם כל מאויי בעניני עוה״ז ואני לא כן עמדי לא בזה תגל נפשי כ״א כאשר בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך וכנ״ל :

כג) עי׳ עליות אליהו בהערה (נ״ה):

כד) שמעתי מהרה״ג ר׳ ישראל נ״י המ״ץ דפה ווילנא ששמע מאביו המנוח (אשר היה יקר מאד בעיני הגאון נ״ע. והיה בעל תוקע בבית מדרש הגאון וכאשר נפטר ונודע להגאון קרע עליו ובירך בשם ומלכות) וגם הרב הנ״ל היה באותו מעמד אז כי הביאו לו להגאון נ״ע מרכבה מרקדה לנסוע לטייל לשמירת בריאותו וכבר שמו בה הספרים הנצרכים לו ותפליו והוא ירד לשבת בה וכאשר הניח כף רגלו עליה נסוג אחור וא׳ המרכבה הזאת היא מרכבת היצר כי הוא מרופפה בשעטנז והעומדים על ידו ענו לו הלא באמר גמלים היא מרופפה הטיב להם באחות. יען הגמר נסרק במסרק לזאת יקראו קעמעל האר (כי שם המסרק בל״א קעמעל) ושב לביתו ולא נסע (ודאי לא נעלם מרבינו ז״ל שהשם קאמלא״ט הונח בתחלתו על הנעשה מצמר גמלים אמיתי אלא שאחר כך הוחל לקרוא בשם זה גם להנעשה כדמותו ממינים אחרים (וכמו שקורין קאמילא״ט משי וכי״ב) גם מערבין בו צמר רחלים וזה היה עיקר טעמו לאסור ודרך צחות ה׳ שאין יאות לקרותן בשם קעמיל האר על שם הגמלים רק על שנסרקו במסרק ולפי דרכינו למדנו שלא היה דעת רבינו נוחה בהיתרן של בעלי תשובות האחרונים בזה מפני שהם קשים ואין נכפפים כשיושבים עליהם אשר רובא דעלמא אחזו בקולא זו ובעל נפש יחוש לעצמו (הגרד״ל)] ושמעתי עוד מהרה״ג הנ״ל (אשר היה עוד מכיר את הגאון ובבית אביו ישב הגאון בימי הקיץ) אשר פ״א שלח לו מחו׳ הגביר מ׳ חיים יהושע ז״ל מסלאנים ע״י ציר מיוחד הדסים מובחרים מק״ב ואתי הגאון נ״ע הרה״ג מ׳ דוב בער זצ״ל הושיט אותם להגאון אחיו ותיכף כשאחזם בידו בשמחה ברגע השליכם לארץ וא׳ כי הכיר בהם אשר המה מורכבים והרה״ג בעל חיי אדם נעק ורעים כאשר ראה בבית מדרשו של הגאון נוטלים הדסים כאלה (ומפי הרב רא״ד שטראשון ז״ל. שמעתי כי הגאון התכם מתחלה והשליכם למען לא ימכרם הציר לאחר ויכשל בהם וע״ז כתב הגרד״ל נ״י [מלת כאלה מורה באצבע שהוא ידוע להם דמותם ותוארם שמורים על הרכבה (שלמדנו מרבינו הגר״א ז״ל) וא״כ הדבר בחסדו יחקרם יפה מהרב ר״י המ״ץ ויודיעם אלי. גם נכון שיקבעם בדפוס כיון לבל יכשלו רבים . . . וראיתי לעורר פה דבר אשר לדעתי ראוי לחברו פה בדפוס והוא שמצאתי בה״ג ה׳ לולב שכתב וז״ל וכ״ד הדס שוטה דרבנן טרפי׳ (שעליו גדולים בארכן) ופתיין (וגם ברחבן) עכ״ל מבואר דה״ל שאלו הם סימני הדס שוטה העיקרי שפסול ללולב והוא מין אחר המיוחד לסוכה ובתרי וחד דפליגי בגמ׳ היינו אף במין עץ עבות שעליו אינן ארוכין ורתבין מ״מ פסול למאן דפוסל ואיכא מ״ד כשר והיינו דא׳ מר בר אמימר הכא להכות הדס שוטה קרי ליה. משמע שיש הדס שוטה עיקרי אחר. רק אמימר היה קורא גם לזה דתרי וחד בשם הדס שוטה על שם שפסולו כבכור שוטה וזה גרם לי לבדוק ולחקור על מיני הדסים הגדלים אצלינו שיש מהן שעליהן קטנים (הרבה משל הדסי איטלי״א היבשים המובאים עם האתרוגים משם) ויש שעליהן גדולים (כהדסי איטלי״א ועוד יותר מהן) והנה המין שעליו גדולים נמצאים המוכים לגו ונמצאים ענפים ארוכים ד׳ וה׳ טפחים כולן עבות מראשן לסופן עד שיש לתמוה על מ״ש סוכה (ל״ב) השתא עבות תלתא לא משכחינן (ועי׳ רמב״ן במלחמות שנתן סי׳ ע״ז כל ארוך שוטה) אבל בשעיין בהן יפה הנה המה משונים מהקטנים עוד בזה א׳ שאף שעליהם עומדים בשורה א׳ בכ״ז אינן מורכבין זע״ז (ולשון הרא״ש (סי׳ ג׳) האמצעי מורכב על שניהם וזה אף בעלין הקטנים אין מצוי) רק כל א׳ מהג׳ עלין לדרכו הנה ויש

ריות

וכנן עדן היתה הארץ לפניו ודר בשני עולמים כאחד והוא האיש אשר גם בחייו „עלה למרום וכל עילויו לא היה אלא ממרום" (מדרש תרומה) כי מלאך ה' צבאות הוא :
הנה אמנם אדע כי לא סיימתי לכולהו שבחי דמרן הגאון נ"ע ומנערת נתתי לכל תהלתו אך בענות צדקו אבטח כי ירבה לכלוח „והרב שמהל על גרעונו גרעונו מחול" ואף כי אם באנו לכתוב אין אנו מספיקין ודעתנו קצרה להכיר גדלו וכל עילויו לא היה אלא ממרום · ואוחילה לאלהי ישעי מבטחי מנעורי כי גם במעט הזה יראו צדיקים וישמחו וישרים יעלוזו וכל עולה תקפץ פיה · והיה להם הגאון לאור עולם · אשר ממנו יראו וכן יעשו ותרבה הדעת והיה זה שברי · תמו דברי אשר קראתיו בשם מעלות הסולם לספר עליות אליהו :

יום ג' לסדר ושנת **מלאכי אלהים עלים וירדים בו** לפ"ק פה ווילנא יע"א :

הצעיר אוהב ספר לב · מחבק ומנשק למודי ה' · וחושבי שמו ומחיק עפר רגלם ·

יהושע העשיל בהרב וט' מו"ה אליהו זאב זצ"ל הלוי :

היות בין א' לחבירו שהעץ מגולה . ב' שהקנין עצמן אינן תכופין זל"ז כמו בקטנים ויש הפסק גדול בין קן לחבירו אשר מפני ב' הסימנים אלו גוף העץ מגולה הרבה ויש להרהר שאין זה ענפיו חופין את עלו כיון שרוב העץ מגולה (וע' פרש"י שם ד"ה דולבא כו' קלוע הוא אבל אין עליו רצופים) משא"כ אותו המין שעליהם קטנים העלין של הקן סמוכים זל"ז וחופין בהן ושורה הכיאה העץ גם הקנים עצמם תכופים זל"ז יותר עד שמחמת זה נראה רוב עץ מכוסה גם זכרוני שראיתים במקום גדולים והנה אף הגזע שלו קודם שמתחילים הענפים נראה מכוסה בעלין רצופים זע"ז ובמקום הענפים שם הגזע שהוא עץ מכוסה מן הענפים (אבל אותן שעליהן גדולין לא ראיתים במקום גדולים שאפשר מ"מ ענפיו חופין את עץ גזעו) והזה המין הוא שקשה למצוא עבות תלתא ובזה מתקיימין דברי הש"ס עבות ג' מי משכחינן ולפ"ז השם על המין שעליו גדולים אולי הן עיקר מין הדס שוטה לפ"ד הב"ג אע"פ שהן תלתא כמו קינא וראוי לבדוק במקום גדולן אם ענפיו חופין עץ גזעו עכ"פ בכדי לחוש לד' הב"ג אדבריו דברי קבלה ואע"פ שיש לפרש לשון של רב פלטויא גאון המובא ברא"ש (סי' י"ד) שכתב שאע"פ שמן המקרא דעזרא משמע ששני מינין הן אבל אנו רואין שגדלין בערוגה א' ושוין במראה ובקומה זה יוצאין עליו עבות כו' שנתכוין רב פלטויא גאון בזה להוציא מד' הב"ג ולומר שאינן ב' מינין מובדלין במראה עליהן כד' הב"ג רק מין א' . זה יוצא עבות וזה אינו עבות (ואף באילן א' עצמו ענפים רבים אינן עבות) אבל מ"מ אין בזה ללמוד מן הסתום של לשון זה לסתור את המפורש כד' הב"ג וצריך ע"ז חקירה ודרישה במקומות שההדסים הרים גדלים מימי קדם מעולם כמו בא"י תובב"א] :

אלו דברי הערותיי יום הנ"ל שנת שמע לי אחוה אני' דעי לפ"ק יהושע העשיל הלוי :

עליות אליהו

(קורות ימי חייו ומפעליו)

באור בוקר יזרח שמש · כן זרח אור עולם ·
והארץ האירה מכבוד גאון קדוש ישראל ·

א) **ביום** ג׳ ראשון לחג פסח שנת חמשת אלפים ארבע מאות ושמונים ב) לב״ע · ילד יולד בן ניתן להרב הגדול הצדיק ר׳ שלמה זלמן מווילנא ג) · אשר ילדה לו אשתו הצדקנית מ׳ טריינע ד) מעיר סעלץ הסמוכה לק״ק בריסק דליטא · ויקראו שמו אליהו · ויצא חוטר מגזע הגאון מהור״ר משה רבקש מווילנא · בעל המחבר באר הגולה · ונצר משורש הגאון הנפלא אור ישראל וקדושו מו״ה משה קרעמער אב בית דין ור״מ דק״ק ווילנא ה) · הוא היה בכור

א) בהקדמה לשולחן ערוך א״ח עם ביאור הגאון · ב) מה שנדפס בהקדמה הנ״ל תפ״ב · הוא ט״ס ונולד בשנת ת״פ . כן שמעתי מדודי הרב הג׳ מו״ה דוב בער המ״ץ בווילנא (המוציא לאור) · היודע לחשוב בתקו״ת יחשוב כי בשנת תפ״ב הי׳ יום א׳ לחג הפסח ביום ה׳ ובשנת ת״פ היה ביום ג׳ כנדפס וא״כ הוא ט״ס דמוכח ונולד בשנת שלח לכם אליהו לפ״ק (הר״ה הלוי *) :

ג) ראיתי בפנקס פזור נדבות בכ״י קודש מהרה״ג ר׳ אלי׳ פעסעלעס ז״ל מווילנא וכתוב שמה ע״ד אשר הרב רש״ז אבי הגאון דרש לתת לו לספוק ביתו מנדבת מעות עזבון מזקנו הגאון באר הגולה . ואחרי אשר נועצו יחד הסכימו אחרי אשר תורתו אומנתו בדין הוא שיטול שכרו . וראיתי בכתובים כי טוה לפני מותו אשר לא יחקק על מצבתו שום שבח רק לכתוב איש תו״י ויג״ב ביום כ״ה כסליו תקי״ם בווילנא • (הר״ה הלוי) :

ד) **ספר** לי הרה״ג מ׳ זלמן זאב נ״י מ״מ בפה אשר הגאון חמי זקני מו״ה חיים מוולאזין נ״ע אמר כי בבואו לגשר העובר על נהר סמוך לאמגאווע הסמוכה לסלונק צריך לברך ברוך שעשה לי נס במקום הזה . כי שמה עברה זקנתו של הגאון עם בתה היא אם הגאון אשר היתה אז ילדה מוטלת בכר עריסה ונפלו למים וברוב עמל הצילו דרך נס אך את הכר עם היונקות אשר נפה למעלה ולחמסם ולגבה שמו אותה בתנור הוסק וכוה רגליה מכות אש ובאתה באש ובמים · והקוראה הדורות מראש וידע כי מאת הילדה הזאת יצא פרי צדיק גאון עולם בזכותו נצולה · כמ״ש חז״ל על יעקב אשר פדה את אברהם ולא עביד רחמנא ניסא למגנא . וא׳ הגאון מוהר״ח נ״ע כי הנס הזה נעשה גם לו במקום הזה כ״א היתה נסבעה מאין הי׳ לו רב גדול ומורה כהגאון רבו (הר״ה הלוי) · והוא כמ״ש בש״ע (סי׳ רי״ח ס״ו) ע״פ הירושלמי לברך על נס רבו ולא הוצרך לדברים אלו רק לבאר שאף על נסי אבותיו של רבו צריך לברך מפני טעם זה · (הרד״ל **) :

ה) **אבי** הגאון הרב מוהר״ר שלמה זלמן היה בן הרב ר׳ יששכר בער בן הרב החסיד קדוש וטהור הנקרא ר׳ אלי׳ חסיד [אשר על שמו נקרא הגאון בשם אליהו והי׳ לו להרב ר׳ אלי׳ חסיד הנ״ל שלשה בנים הרבנים · ר׳ משה · ור״י בער . ור׳ צבי . והרב מוהר״ר צבי הוא אבי הגביר הרב ר׳ אלי׳ פעסעלעס אביו של הגביר הרב ר׳ בער אבי הגביר הרב ר׳ ליב עליאשם ז״ל מווילנא) בן הגאון הגדול ר׳ משה קרעמער אב״ד ור״מ דק״ק ווילנא · וזה אשר כתב עליו חתנו הגאון מ׳ יוסף אב״ד בק׳ סעלץ ואח״כ ראב״ד בק׳ טיקטין בעהמ״ח ראש יוסף על כמה מסכתות . (בן הרב ר׳ יעקב מן ונכד להגאון רשכבה״ג מ׳ יעקב פאלק ז״ל ובני הגאון ראש יוסף הנ״ל היו הגאון מ׳ משה אב״ד דקאפוסטאגין והרב כו׳ מ׳ יעקב בעה״מ זרע ישראל על ר״ה ומגילה קו ראיתי בס׳ כרם שלמה) וז״ל בהקדמת ראש יוסף הנ״ל בהיותי מרביץ תורה בק״ק ווילנא מפוארה עיר ואם בישראל שהי׳ שם חמי מ״ו הגאון הגדול מו׳ משה קרעמער ז״ל אב ב״ד ור״מ מרבין תורה בישראל כידוע ומפורסם גודל מעלתו בכל מיני מעלות וגדולות בנגלה ובנסתר ממש השכינה שורה עליו כו׳ · (ע״ש בהקדמה) כידוע ומפורסם שמחזיק ישיבות גדולות כו׳ עכ״ל ע״ש : וראיתי על מצבת קבורתו בווילנא כתב על זה כו׳ תימיו נאמנים

*) הוא הרה״ג ר׳ העשיל הלוי נ״י ובן תמיד : **) הוא הגאון ר׳ דוד לוריא ז״ל מביחאוו ובן תמיד :

לאביו ו) ועליון לכל גאוני הדור · ואחיו הארבעה ז) אשר בתבל נודע שמם לתפארה · רבנים גאונים מפורסמים שמו אותו עליהם אלוף לראש :

מיום הוולדו שם אותותיו אותות · כי יהיה לאור עולם משוש דור ודור · זיו תואר פניו כמלאך ה' צבאות · כולו מחמדים · יפה תואר · וטוב רואי · רואיו מנעוריו התענגו בו חכמת אדם תאיר פניו גם במעלליו התנבר נער כי הוא יקים עול תורה יגלה עמוקות

נאמנים היו שותים כל הגולה מורנו ורבנו גאון עוזנו מחמד עינינו הגאון הגדול אב"ד ור"מ מ' משה ב"מ דוד אור תורתו היתה זורחת בכמה קהלות קדושות ופה ק"ק ווילנא ונתבקש בישיבה של מעלה י"ד דחשון שנת חלק"ת מחוק"ק שפון לפ"ק ונפטר בשנת תמ"ח . וראיתי (ה"י הה"ג ר' חיים נחמן פרנס זצ"ל) · את החגורה אשר אזר הגאון ר' משה קרעמער הנ"ל · מרוקם עליו פתוחי אותיות נדבה מהחברה הקדושה שמוקלער להגאון מו"ה משה בן מוהר"ר דוד ז"ל אב"ד ור"מ דק"ק ווילנא בשנת א"ש כתבנו בספר גאולה וישועה לפ"ק והוא שנת תל"ד · והרה"ח ר' אלי' חסיד הנ"ל הי' חתן הרב ר' פתחי' (הנזכר בהק' באר הגולה) בן הגאון ר' משה רבקש מווילנא בעל המחבר ס' באר הגולה בן מוהר"ר נפתלי הירש סופר דק' פראג (אשר יצק מים ושימש לפני הגאון מ' פאלק כ"ץ ז"ל בק"ק לבוב בשנת שנ"ו ושנ"ז ושם הגיה הש"ע והבאה"ג מביאו) בן מוהר"ר פתחי' סופר דק' פראג בן החבר ר' יוסף ז"ל . אוד מוצל מגזירות ווינא · והגאון באר הגולה . יצא ברחם גולים מווילנא בשנת תט"ו לעת השערוריה · ואך במקלו בידו ותרמיל התפילין וס' עברונות בשמאלו . למען לא ישכח חג חודש ושבת בהתהלכו אל אשר לא ידע · ובא עד אמשטרדם והדפיס שמה הבאר הגולה . ושב לווילנא . ונפטר בשנת תכ"א לפ"ק פה ווילנא (הר"ה הלוי) :

ו) **עיין** לקמן (הערה ק"ם) ועי' מעשה רב (סי' כ"א) שהגאון פדה א"ע בששה רו"כ כפיסתו ונתן לכהן נתינה ממש מטעם שאביו פדה אותו כנהוג העולם עכ"ל · הנה יש שהדותא רבא של גדולי עולם שמכחישין זה הסך הה"ג מ' בער מזאגער ז"ל בחיבורו רביד הזהב (פ' קרח) העיד שרבינו הי' מורה ובא חמשה ר"ט (פריישים) וכ"ה בביאורו ליור"ד (סש"ה ססק"ד) שסלע שהוא ערך שלשים זהו' פולים דהיינו ה' ר"ט ובתולדות אדם שבחי הגאון ר' זלמן (י"ב ע"ב בד' ק"ב החדש שלפני) כתוב חמשה רוכס"ף . ולא יטעון הטוען והרי אלו ב' עדים המכחישין זא"ז זה אומר חמשה ר"ט שהן ד' רו"כ וחצי · וז"א חמשה רו"כ אני אתקן שיהי' דברי שניהם קיימים כי טעמו העיקרי של רבינו דבתר מטבע לפי הזמן אזלינן (והוא ממתני' פ"ב דשקלים (מ"ד) ע"ש בפי' הרמב"ם ורע"ב ובחיבור הרמב"ם פ"א משקלים ה"ו ע"ש ברא"ב"ד) ולכן בזמן שהיה עדיין ליטא תח"י מ"פ הי' מטבע היוצא רפי"ס ולא רו"כ היה מורה ובא להרב מזאגעם ה' רפי"ס . (ואף שהוא כתב שם שאמר לי עוד טעם שלועזין שלעים רפי"ס לרווחא דמלתא אמר לי גם טעם זה והעיקר טעם דבתר הזמן אזלינן) . ואח"כ כשבא תחת ממשלת רוסיא יר"ה ונעשית מטבע עיקר הרו"כ הוא שנאמנה עדות בעל תולדות אדם שהורה ה' רו"כ . (הרד"ל · וקנא מזה העיר ה"ר אברהם שמחה מאמטיסלאו) [אמר העתיק נפלאתי אשר לא הביאו מ"ש החכמת אדם מפורש (כלל קל"ו סי' א') בשער רינה וישועה משם הגאון אך זוכרני בימיו הי' נותנים ארבעים זהובים שהם ה' ר"ט דשתם ר"ט במדינה זו הם ח' זהובים וזה כמ"ש בס' מעשה רב וע"ש עוד] גם מ"ש עוד שם במעשה רב שחזר ופדה עצמו מטעם שאביו פדאו כנהוג העולם · הנה אני שמעתי טעמו מפני ספק יחוס כהני הזמן לכן פדה עצמו מכמה כהנים · ובפרט שמעתי שפדה א"ע מן הרב ר' מאיר כהן ראפאפרט (אביו של אא"ז הרב מוה' ישראל כהן ראפאפרט אב"ד דביאלאב ישן) על שהכהונות ראפאפרט היו מוחזקין למיוחסי כהונה (וכן הדבר שהיה ביד אא"ז מוהרי"כ הנ"ל כתב ייחוס כהונת ראפאפרט על קלף באותיות מוזהבות עד עזרא הכהן ונשרף בשרפת ביתו (הרד"ל) :

ז) **הלא** המה הרב הגאון החסיד מ' אברהם דאנציגער ז"ל בעהמ"ח ספר מעלות התורה · הרב הגאון חכם הכולל ר' יששכר בער מווילנא . ונשאר ממנו חיבורים בכתובים והמה ת"י נכדיו ואשר ראיתי אני קצת על יורה דעה וביאור על שמואל א' ב' מלכים א' ב' ע"ד הפשט הישר וברוב דברים מביא ד' הרד"ק והרלב"ג) ☞ **אמר המ"ל** · עלם הכי"ק נשלחו אח"ז מנכדו להרב המחבר נ"י לוואלאזין ונשרפו בשריפה בית] חתן הגביר המפורסם ר' אשר גינצבורג · הרה"ג המפורסם ר' מאיר מק' יאניסקא הרה"ג החסיד ובקי בחדרי תורה ר' משה והי' מ"מ ומ"ץ בפאדזעלווי הסמוכה לק' ווילקאמיר (הר"ה הלוי) :

לדוגמא

עמוקות ישביע נפשות שוקקות גם באיים רחוקות קדושתו ופרישתו הולך וגדול וטוב מיום ליום :

רק עד ששה שנים למד אצל רב ומאז קול ה' לעיר יקרא באזני מבחר הנבונים הביטו בעינא פקיחא על הנער הזה בוצינא דנהורא פה מפיק מרגליות במושב זקנים · שפתותיו שושנים · בהיות ששה שנים וחצי דרש בבהכנ"ס חילוק אשר למדו אביו · ובסעודה שלישית של שבת הביאו לפני הגאון ר' העשיל אב"ד דק"ק ווילנא וינסהו אם יכול להגיד כזאת מלבו ולהדש מדעתו ויתן לו שעה אחת להתבונן והראה נפלאות כי הקשה עוד קושיות הוא מותיב והוא מפרק כולם בסגנון אחד ח) הגדולים אשר ישבו לפניו המה ראו כן תמהו רצון אהזתם להבקו ולנשקו אהרי שמעו כל זאת אמרו אין נבון והכם כמוהו :

והיה אז בעיר ווילנא הגאון מו"ה אברהם קאצינעלינבויגין האב"ד דק"ק בריסק · בבית הותנו הגביר הנדיב ר' יוסף בר' אלי' עטקעס (הוא אבי זקני ממשפחת אמי ת"י) מגדולי נכבדי עיר ווילנא וכל חתניו לוקחי בנותיו היו גדולי הדור ויברה להם הגביר חותנו בירה גדולה וגם הגאון מ' העשיל האב"ד דווילנא · וגם הרה"ג ר' שלמה זלמן עם בנו ינוקא קדישא הנעלה הנ"ל נקראו שמה · ויתפלא הגאון מ' אברהם ק"ב · על עוצם גדולת הבן יקיר הזה ויאמר לאבי צדי' זה הנה נא על ידי את בנך בן הכם זה ואני אכלכלהו ואני אשא די מחסורו והרב רש"ז הנ"ל רד אז עשר מעלות ממעמדו ויואל אביו לתתו לו והוא הובילו עמו לק"ק קידאן לבית אביו . הגאון מו"ה דוד קאצינעלינבויגין האב"ד דק"ק קידאן והגליל בן הגאון הנשגב מו"ה יחזקאל ק"ב אב"ד דק"ק המבורג·אלטונא·וואנזיבאק (בעהמ"ח שו"ת כנסת יחזקאל) ושמה למד אז כרבע שנה מהגאון המפורסם מו"ה משה ז"ל בעהמ"ח פני משה על הירושלמי ומאז הדל לקחת לקח מפי מורים · ובשוב הגאון בעל פני משה מאמשטרדם אחר הדפיס היבורו שמה ויהן פני העיר ווילנא ונתאכסן בבית הג' ר' אליהו פעסעלעס קיבל אז הגאון פניו וכבוד גדול עשה לו ט)] :

י) **בהיותו** בן שמונה שנים העמיק שאלה בלמוד לבנת ספיר החכמה להבין אמרי בינה אגדות חז"ל שבאו במשל ומליצה כללי חכמת האמת היו אור לנתיבותיו וכל דרכיו שלום בלי שום להץ ודחק (ועי' כד"ס בסיומו בן י"ב שנים) :

יא) **בהיותו** בן תשעה שנים ויהיו ידיו רב לו במקרא במשנה בגמרא וישבע מסברות דבריהן גם מדרשי אגדות צומחות אחריהן בדברים החמורים בשיטת הש"ס והפוסקים · ובשו"ת · ומפרשי קדמונים ואחרונים דעת מבינתו ישחק לו למי שיח סודות הנעלבות מכל נמצא הוא בספר עץ היים · אם התום הוא מעין כל חי ה' יראה לו והשיג ללמוד ספרים בנגלה ובנסתר ולמד כל כתבי עץ ההיים בהצי שנה מה' היתה לו :

בהיותו

ח) לדוגמא מחידושיו אשר חידש בעת ההיא עי' שנות אליהו ברכות (פ"א מ"א) בביאור הגאון ד"ה והחכמים אומרים עד חצות וכו' וכתב שם אחיו הרה"ג ז"ל זה שמעתי מפיו · זה החידוש אמר בילדותו כמדומה שאמר כשהיה בן שבע שנים (המוציא לאור) :

ט) כל זה סיפר לי הרב וכו' מ' אברהם דוד שפראשון ז"ל. כיומים לפני פטירתו ששמע כן מפורש יוצא מפי הגאון מ' שאול בהגאון מ' יוסף בהגאון מ' אברהם קאצינעלינבויגון הנ"ל (הר"ה הלוי) :

י) בהקדמה לחומש עם ביאור אדרת אלי' מהגאון · יא) בהקדמה לאו"ח עם ביאור הגאון · ועי' בהקדמה

ואז

יג) **בהיותו** בן עשר שנים היה לו חבר מובהק יג) דבוק מאח ש״ב הרב הגאון המפו׳ מו״ה אריה ליב ז״ל אב״ד דטשעכנאוויץ יד) והיה עמית אתו בגפ״ת הקימו להם משמורת לכולם עתים סדורות רק כמה שעות ביום שם לו לבדנה מטמון אמונה ללמוד תוצאות מקור הבינה כל חלקי הזוהר וס׳ פרד״ס וכתבי האר״י ז״ל שם ידו הדה ושם יעדה לו לבדו בלי חבר וב ששה הדשים עבר משער אל שער כל ביאור הזוהר ופרשז אור שכלו להאיר על מכונה לבוא לנקודה הראשונה כי ידע אלהים :

בהיותו בן אחד עשר שנים אז כל תהלה לעומתו מגרעת וכל מתי החכמה והדעת נלאו לשער בבינה מכרעת רוח שכל אשר כמעין נובעת ביום שמחת לבו היא ליל שמחת תורה. זכור תזכור עליו נפשו כי מזמן ידוע ומאת קבוע נדרה נפשו • ללמוד מסכת זבחים ומנחות ולסיים בשמחת תורה ועדיין לא החל מלאכתו כי כל השנה הפיצו מעיינות שכלו בגפ״ת בארבעה סדרים הראשונים ובפוסקים ראשונים ואהרונים . אז דלג ברוב עוז אהבת ה׳ ותפקחנה עינו כל הלילה ההוא וילן שם איש טוב ומעולה מופת הדור הו״ב חכם חרשים המנוח מו״ה מיכל ז״ל מדאטנאווי הקיץ בחצות הלילה וישאל על העלם איה איפה הוא נעלם ויבוא ההדרה אין זה כ״א בית אלהים · שמה מצאו עוסק בתורה הודה והדרה במסכת זבחים בדף המושים ור׳ מיכל בראותו את אלה בא למולו והרים את קולו בשתי שעות למדת נו״ן דפים משטות המורות בלי ספק היש טעם כבריר הלוטות ויבוא לנסותו בהידות במקומות הקשות בגמפ״ת באותן המשים דפים ויענהו על כל דברים הקשים לכל חפצו דרושים בבמה פנים ככה נכהו עשר מונים אז אמר ר׳ מיכל בלבו מובטחני בזה שאורו תצהיר לכל יושבי אדמה הלא מנוגה נגדו בנעוריו הפרה הלבנה ובושה החמה וישב לפנות בוקר וימצאהו שהחל מסכת מנחות ולמד יותר מהחצי ויאמר בלבו מי יוכל למצוא עד תכלית הפצך ודבר בלבו דבר כפעם בפעם

בהקדמה לרבב״ה עם ביאורו . יב) בהקדמה לחומש עם ביאור אדרת אלי׳ : יג) בס׳ זכר צדיק (הנדפס באלטונא שנת תקס״ה והוא תולדות הגאון מ׳ רפאל הכהן מהמבורג) מביא על הגאון מ׳ רפאל הכהן בזה״ל כי עורר את לב ראשי העם לפקוד עליהם · את איש עמיתו הרב החסיד המפורסם מ׳ חיים זצ״ל אשר הי׳ תלמיד חבר להגאון המפורסם החסיד מופת הדור מ׳ אלי׳ מווילנא זצ״ל אשר יסע מעיר לעיר ובכל הכפרים אשר בקצה הגליל ועד קצהו ללמד דעת את העם ולהוכיחם בדברי מוסר ויראת ה׳ עכ״ל . הנה רואים אנחנו עוד תלמיד חבר להגאון אבל לא נודע לנו מי הוא זה הרב החסיד ר״ח כי אמנם לא כיון על חמי זקני הגאון מוהר״ח מוולאזין נ״ע (אשר קורא להגאון מ׳ רפאל הכהן מורי ורבי כאשר ראיתי בכ״י בתשובותיו כי שימש אותו בהיותו במדינתינו) . כי זה הי׳ בשנת תקי״ח ואז הי׳ ח״ז ילד קטן וגם כאשר נדפס החבור זכר צדיק הי׳ עודנו בחיים הגאון מוהר״ח (הר״ה הלוי) : לדעתי הוא הרב ר׳ חיים שפרהייטער (הנקרא בווילנא כמדומני בשם ר״ח מגיד) שהי׳ תלמיד חבר לרבינו ז״ל בילדותו והי׳ חסיד מוכיח גדול כאשר ראיתי כתביו ומזכיר שם כ״פ בשם מורי ורבי לרבינו הגר״א זצ״ל (הרד״ל) · הוא ודאי הרב החסיד ר״ח שפרהייטער ז״ל כפי ההלוכות הסיפורים שלקח אני מדודי הגאון ר״ם ז״ל (הרא״ם מאמציסלאוו) :

יד) עי׳ לקמן מהסיפור שאכתוב שם אי״ה הראה שאף כשנתגדל כבר קנא רבינו ז״ל . הי׳ לומד עמו בחבורה (הרד״ל) (לא נמצא שם) ועי׳ בהסכמה לס׳ מרגליות התורה הנדפס בשנת תקמ״ח בחיי הגאון כתוב שם הסכמ׳ מהגאון המקובל אלקי מ׳ יהודה ליב אב״ד דק״ק שטעצנאווין כותב בזה״ל תלמידו של אותו צדיק · כמותו ירבה בישראל ש״ב הרב הגאון החסיד איש אלקי הרב מ׳ אלי׳ מק׳ ווילנא ע״ש (הר״ה הלוי) :

טו) ע׳ בקונטרס מעלות הסולם (הערה ו׳) ע״ד הא״י ז״ל (הר״ה הלוי) :

ונשבירת

בפעם היאומן קלות המרוץ בלימודו טז) ויחל לנסהו עוד הפעם במקומות הקשים בהחצי ההוא שלמד באותו הלילה ומצאוהו יותר מכדי מדתו בעומק החריפות. יותר מכדי שעור ויגזור אומר אין זה כ"א מברואי ברק כי כל הוויות דאביי ורבא הוא מפרק ויברכהו ויאמר שמעך יבורך בסוד ישרים ועדה והוא לא שקט עד השלים נדרו וסיים מסכת זבחי' ומנחות קודם תפהש"ח ויתפלל עם הצבור ברוב עליזות ועליצו' נפשו ושמח בש"ת:

בהיותו בן י"ב שנה לא נודע כי באו כל שבע החכמות בקרבו בתכלית הדקות והאמת זקנים שבאותו הדור צדיקים עושי רצונו אדירי התורה בהרו בזקנותם ללמוד קדוש החודש להרמב"ם ז"ל עם מפרשיו כי ידעו כמה יועיל זה הלימוד הנפלא להרבה ענינים התעסקו בזה חצי שנה אז ראו הליכותיך אלהים המה צוו לעשות להם כדורים לידע תנועות הכוכבים דבוקיהם וניגודיהם ושימושיהם וזמני חזרתם הלילה ואל מעמד כל אחד מהם בכל מזל ומזל ואל זמני שקיעתם ועליותם ויהי אז ההודש אז נתאספו ויוועדו יהדיו יכל א' כדורו בידו ושלחו פארותיה' על פני חלקי העיון ויצאו מאצטגנינותם ולא יכלו לכוון הכוכבים במסילותם כי האומן שעשה את הכדורים לא הכיט את הטעות אשר

טז) ומהירות חזרת למודו בזקנותו הי' עד להפליא שמעתי מש"ב הגאון מ' שאול מווילנא ז"ל · שפ"א נכנס אצלו קודם התפלה בבוקר ומצאו פתוח לפניו מס' חולין בפ' בהמה המקשה וסוקר בסקירה א' על כל העמוד וכרגע מהפך לעמוד ודף שלאחריו עד כי בערך חצי שעה ויותר גמר עד סוף המסכת שהוא כערך שבעים דפים והי' משתומם הגאון מוהר"ש על הדבר כי לא שיער בלבבו שהי' זה דרך חזרת משנתו וגם לא נתקבל בדעתו לחשוב שהוא מחפש כ"כ אחר איזו דבר שנעלם ממנו ז"ל ח"ו מקומו ובפרט שמפ' בהמה המקשה ואילך הענינים מתחלפים כמעט בכל פרק עד שאין מקום שיפול הספק במציאות איזו דבר על כל הפרקים אלו יחדיו אחרי שהם שונים מאוד בעניניהם זה מזה עד כי כמעט בסיום המסכת ממש חזר רבינו והיפך לאחור איזו דפים לענין קורא זכר והביט בו כרגע ואמ' להגאון מוהר"ש מה שנתחדש לו באותה רגע בזה ליישב ד' הרי"ף שלא כד' הרא"ש שם (והוא נדפס כעת בביאורי הגר"א ביור"ד סרל"ב ס"ק כ"ג ע"ש) ואז נתברר לו שזה היה אצלו חזרת משנתו וכאשר שאלתי להגאון מוהר"ש מה ענין לחזרה כזו מתוך הספר כ"א הי' בבקיאותו בע"פ הגדולה הלא יכול לחזור כרגע תמיד כל הענינים במחשבתו (וכאשר שמעתי שאמר רבינו ז"ל . על הגאון שאגת ארי' שהיה יכול לסדר תמיד כל הש"ס בשעה א' במחשבתו) א"כ יהרהר בלבו ודיו ואין תועלת מהעיון בספר בזה והשיבני הגאון מוהר"ש שבפירוש שמע מרבינו הגר"א ז"ל · שאין טוב לחזור הש"ס בלשונו בע"פ שע"י כן יבואו לידי קלקול בעיון ופסק (ונתישב לי בזה הסיפור שכתוב בתולדות אדם (ז' שע"א בד' ק"ב) שצוה רבינו להגאון ר"ז להגיד סוגיא א' במס' נזיר ע"פ) ולכן הי' מעיין בספר לדקדק הלשון מתוך הספר (הרד"ל) וסיפר לי הרה"ג מ' ישראל המ"ץ בק"ק ווילנא (אשר זכה לראות פני הגאון ולעמוד לפניו עודנו בחיים) אשר נשאל שאלה לפני הרב הנ"ל על אחד חולה שצוו לו שישא עליו עצם אדם מת לסגולה והחולה הי' כהן והנה כרגע הורה הרב הנ"ל שישא שן אדם כידוע המשנה דאהלות (פרק שלישי) ששן אדם אינו מטמא [וע' ברכות (ה' :) דין גרמא דעשיראי ביר שפרש"י עצם פחות מכשעורה ועמ"ש על הגליון מהרש"א ב"ב (קמ"ז.) שפי' שהוא שן אדם] ונשאל שאלה זו גם לפני הרה"ג הצדיק מ' צבי הירש ז"ל המ"ץ דפה ווילנא ונתעלמה ממנו כרגע ההלכה לצוות לשאת שן אדם והרה"ג מוהר"י הנ"ל הזכירו הלא משנה מפורשת הוא · ונזכר תיכף והצטער מאוד ואמר כמה גדולים דברי הגאון נ"ע וסיפר לו כי הוא ואבי הרב מוהר"י הנ"ל למדו משניות וחזרו שידעו על פה כל המשניות והר"ה מוהר"ן הנ"ל חזר על לשון המשנה עד שהרגיל על לשונו בע"פ כל המשניות ואבי הרב מוהר"י הנ"ל חזר אך תוכן כל המשניות בלא שנון הלשון והלכו שניהם לשאול את פי הגאון נ"ע איזה דרך יבחר שיבור לו האדם בזה והשיב הגאון כי לדעת תוכן עמקות המשנה טוב יותר מלדעת הלשון בע"פ ולא הענינים על בוריים והוסיף לאמר כי אך תורה שבכתב נכון לדעת הלשון בלי מגרעת אבל תורה שבע"פ עיקרה לדעת הדינים וטעמם על בוריים והנה עתה הלא בא לידו אף שידע בע"פ כל המשניות נעלם ממנו הדין כרגע (הר"ה הלוי) :

בהקדמה

אשר יהיה באחרונה מקוצר השגתו ומעבודה ההיא הקשה לא כוון הקוטבים והאופקים אשר בלעדיהן עמודי החכמה ירופפו ויתדותיו גם אדניו יתפלצון ואיזה ימים טרם התוועדו הוא היה כבן שמונה שנה כבואו לאכול סעודת צהרים טרם יתבשלון הסיר חייבוהו כח חכמתו מפאת עצם מעלתה היותר גבוה גבוה לבלי תכלית שיוכל לעשות כדור השמים בשכלו בעצת עצמו הטובה ונכונה במעוט עסק בספרי התכונה בימים עשור כשיעור חצי שעה בכל יום ובשעות אלו היה מעין בספר תכונית השמים ונתעורר על דקי הספקות. בקלות כחמורות עד שמצא מלות מועטות בחכמה הזאת מהזיקות את המרובה ומצד פקחותו נכתבל ביום הוועדם יחד שמר את הדבר כל משך הזמן שהיו גדולי הדור קוהים ברוב הספקות שעות הרבה ע"ד עצה והמלכה ובאשר לא היה להם מקום לנטות כלל אנה ואנה ויכנם בסוד עדה וישרי' וישאל ויאמר היכול אוכל דבר מאומה לא להרבות כבודי ולא למעט חלילה בכבוד' מרנן ורבנן כי ידעתי מאחז"ל כל המרבה כבודו וממעט בכבוד שמים גופו מהולל על הבריות וכביד שמים מתר בה רק בקשתי צדדים לעשות כדור השמים מעקלות וחשוקיהם עץ בסדר נכון ומשובה לצורך השלמת החכמה ההיא במסמורות עץ נטועים לקחת שמן החכמה להזות בנועם ה' בחידושי תורתו והורה באצבע באיזה ענף מיוחד נשתבשו האומנים במלאכת מעשה הכדורים שלהם ונתישרו בעיניהם מבוכתם והביטו אחריו בתכלית ההריצות הראוי והנאות לפי גודל חכמתם ומצאו שלא נפל מדבריו הטוב ארצה וכאשר ראו כי כוון בדבריו אל הנכונה ענו ואמרו הוא יתן מפיו חכמה דעת ותבונה בנפ"ת ובכל הכמות הרמות ידו תנחהו הוא ידריכם באמתו במסילה העולה בית אל · אל נוכח פני ה' לתכלית יראתו ועבודתו זה מתת אלהים יז) בספר יצירה היתה משנתו סדורה לו מימי ילדותו בגירסא ברורה ועמקות נורא וגירסתו הברורה כגי' האר"י ז"ל רק דבר אחד הוסיף מה שנשתבש ני' האר"י ז"ל בדפוס (ועי' בספר ספרא דצניעותא בהקדמה) והי' אז קודם י"ג שנה יח) :

יט) **בהיותו** בן י"ג שנה ויום אחד קבל תוקף חסידותו ופרישותו כתועפות ראם לו מי כמוהו מורה פנים חדשות בהלכות ואגדות מי פתי יסור מהשביל לבבו ודרך תבונות מהר ימהרנה לו הן הוא הבין את דרכה והוא הודיע את מקומה ידיו רב לו להניף תנופה במלחמתה של תורה לאמתה הרחיב גבולה בתלמידים רבים ונכבדים מעמיקים בעמקי הלכה וכולם לא הגיעו להצי קרסוליו לשליש ולרביע ספק קרוב לו כ) :

כל ימיו ורגעיו ועתותיו בתורת ה' הפצו ובה נפשו דבקה הקשיב על שפת אמת ולן בעומקה וירא ראשית לו :

ששה

בהקדמה לספרא דצניעותא מהגאון מוהר"ח זצ"ל :

יח) ועי' בספד"ל שם שכתב שעבר תמונה א' על ראשו והפסיק שעייתו כי אמר שמן השמים עכבוהו לפי רכית שניו קודם י"ג שנה ע"ש :

יט) בהקדמה לאו"ח עם ביאור הגאון נ"ע :

כ) שמעתי אשר הגאון מוהר"ח ז"ל אמר פ"א ברבים יש נ"א שחושבים שאלמלי הי' אחי הגאון הצדיק מ' שלמה זלמן נ"ע מאריך ימים הי' מגיע למעלות רבו רבינו הגאון נ"ע ולא כן הדבר כי לו חי אלף שנים פעמים לא הגיע לקרסוליו. וגם שמעתי שהיא ז"ל הי' אומר כי אחיו הצדיק מוהר"ז נ"ע פשט מעליו עניני עוה"ז לגמרי עד שנעשה כמלאך ה' רק מלובש בדמות אדם אבל רבינו הגר"א ז"ל אף שהיה הנהגתו כבני אדם בכ"ז זיכך כוחותיו עד ששבו ככוחות מלאכי ה' ולזה הי' כוונות הבריאה בעוה"ז להיות נוהג כב"א ולזכך החומר כמלאכי השרת (הכד"ל) :

ששה שנים אזן וחקר היטב תלמוד בבלי וירושלמי ותוספתא מכילתא ספרא ספרי והאיר אפלת חשכת עבי הנוסחאות ודרך חכמה שבכשוהו בפלפולא יתירה כא) : אין יוצא ואין בא ופתח לרווחה ואמרו הכל אשר העם שככה לו :

הן מי כמוהו נטע תורת אמת בתוכנו כמוהו מורה אמת לאמתו חכמה ודעת קדושים ונהנין ממנו עצה ותושיה פרי ישוה לו :

עוד ששה שנים עסק בדברי פוסקים ראשונים ואחרונים המה הגדולים אשר מעולם אנשי השם גאונים קדמאי ובתראי ולא פנה אל גדולתם ולחכמת חכמתם ולקדושת קדושתם לתרץ דבריהם רק בכל כחו עבד ושמר להשכיל דברי חכמי הגמרא הקדושים אשר כל דבריהם כגחלי אש מלחשים ואשר באות אחת מדברי חז"ל דחה הרבה כב) מדברי המחברים ארובות אור ממרום נפתחו לו כי הפליא ה' חסיד לו :

כג) **הפליא** עצה הגדיל חכמת הדקדוק · פעלים · נקודות · טעמים וטעמי אמת כד) כל החכמות אליו ידרושין ספתנו נא לרקחות ולטבחות לכה אתנו ונלכה באור ה' · ונרוצה באורהותיו ונשען על אמרות קדוש ישראל באמת · שאר ישוב אליו · הניף להם ידו והרים לחם קולו בואו כרובים לה' לשערי התורה והיראה כי בקיעי בני עמנו ראיתי כי רבו גם רבים חללים הפילו. אולם המאור של תורה יחזיר למוטב · והקעתיו יתד במקום נאמן למען יראו וידעו · כי יד ה' עשתה גם זאת כה) :

בראשונה חכמת המספר והמשולשי' כו) אלגעברא והנדסה ואחריהם חכמת המוזיקא כז) כמו שמביאה רבינו נ"ע בפירושו על התיקונים כח) ואמר כי טעמי תורה ושירי הלוים וסודות תיקוני הזוהר אי אפשר לידע בלעדה :

בחכמת הרפואה ידע חכמת הנתוח והשייך אליה אך מעשה הסמים ומלאכתן למעשה רצה ללמדה מרופאי הזמן ונזר עליו אביו הצדיק שלא ילמדנה כדי „שלא יבטל מתורתו כשיצטרך ללכת להציל נפשות כשידע לגמרה · והעולה למעלה:

חכמת התבונה כט) ויפן אליה מנוער ל) ויאמר עבדי אתה · כי הנביאים הראשונים התנבאו שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם וגו' :

לזאת

כא) ע' מעלות הסולם (ד' כ"ו :) ושם הערה י' וע' לקמן אות (ע"ו ע"ז) :
כב) עי' מעלות הסולם (ד' כ"ג) הערה (י"ג י"ד) : כג) בהקדמה לביאור הגאון על הזוהר :
כד) **בהקדמה** לחומש אדרת אלי' : כה) ע' פאת השולחן בהקדמה מהגאון מ' ישראל מירושלים תלמידו וז"ל כה אמר הגאון כל החכמות נצרכות לתורתינו הק' וכלולים בה כו'.
ועי' בס' אקלידס בהקדמת המעתיק (המבורג) וז"ל ובהיותי בק"ק ווילנא המעטירה אצל הרב המאור הגאון הגדול מו"ה מאיר עיני הגולה החסיד המפורסם' מ' אלי' נ"י בחודש טבת שנת תקל"ח שמעתי מפיו הק' כי כפי מה שיחסר לאדם ידיעת שערי החכמות לעומת זה יחסר לו מאה ידות בחכמת התורה הק' כי התורה והחכמה צמודים יחד ואמר משל כו'. וצוה לו להעתיק מה שאפשר ללשוננו הק' מחכמות כדי להוציא בלעם מפיהם וישוטטו רבים ותרבה בין עמינו ישראל ותוסר דבת רבים אשר כשאון פיהם ישאון לעומתנו. איפה חכמתם ונמצא ש"ש מתחלל ע"כ (הנ"ל) וכ"כ היה מפורסם במדעים ובחכמות שונות בדורו עד אשר כאשר הוציא לאור הר' פנחס אלי' ז"ל מווילנא חיבורו ספר הברית חיבור כולל הרבה אלפי יסודות מהחכמות ומדעים אשר ליקט גם מס' העמים הרבה והעלים את שמו רבים אמרו כי הגאון מווילנא חיברו כמבואר בהקדמה שניה לס' הברית כאשר הדפיסו שנית (הר"ה הלוי) :
כו) **בהקדמה** לס' פאת השולחן מתלמידו הגאון מוהר"י (נסח) · כז) בהקדמה לאבות עם ביאור הגאון. כח) בהקדמה לפאת השולחן הנ"ל · כט) בהקדמה לחומש אדרת אליהו. ל) [ע' לעיל ד"ס בהיותו בן י"ג] :

שמעה

לזאת בחרתיך ולא מאסתיך הנה תקום אתה דבר עבדיו ועצת רז"ל תשלים · בקידוש החודש לפניהם תלך והדורים תיישר להבין דברי חכמים אשר המליצו דבריהם במכמני מסתרי החכמה וסוד העיבור בשיטות התמורות בר"ה ובעירובין כל גדולי הדור נתקבצו באו על מבועי החכמה ינהלם ומסילותיו הרים פיהם פתחו בחכמה ויאמרו הנמצא כזה אם לא בהוזים לא) [הגאון הנודע בעל המחבר ס' חומות ירושלים כאשר העמיק בענין חכמת התכונה דעת מבינתו הורה לו · כי מאז נקבעו המולדות מהתו' נמשך יום אחד

וצוה

לא) **שמעה** אזני מפי הגביר וי"א איש אמונים מ' מיכל הלברשטאם. מברלין קרית מלך רב כי הגאון החסיד מווילנא כאשר בארמונות ליסא נודע למשגב · כי שמה כלתה ימי משך גלותו ככלות חג הפסח ונודע כי הוא הגאון הנורא מווילנא הנה כל עיר ליסא חרדו לקראתו בכבוד גדול ואח"כ שלחוהו לדרכו עם מרכבה ע"י פאסט דרך ברלין ומקודם כתבו לברלין להודיעם ובימים ההם היה בעיר ברלין · פרנס המדינה איש יקר ונכבד מהגבירים האדירים בשמו מו"ה יעקב צבי ז"ל (אשר אנכי בהיותי בהערלאגסויס פאזען שמעה אזני כי עד היום מזכירים שמו בבתי כנסיות ביום הא"ל שלו על כל הטובה אשר עשה לישראל עמו וצדקת פזרונו ומעשיו המרובים) (א' העטיל ראיתי שם הפרנס הזה מוזכר בס' כדור קטן בשער הסגור (ד' ס"ד) בהזכירו פרנסי עיר ברלין וז"ל הצדיק וישר וגומל חסדים טובים המפורסם בכל עדת ישראל ונאהב למלכים ושרים המנוח ר' יעקב צבי ז"ל על כל חסדיו וטובות שעשה מבוקר עד ערב לכל בני ישראל והרים ג"כ לפי כחו קרן התורה ולומדי' בביתו ותמיד היו רבנים לומדים על שולחנו עכ"ל הספר כדור קטן הנ"ל) זה האיש בשמעו הבשורה מיהר ובא אל ראש הבי דואר (פאסט דירעקטאהר) וישתדלו לאמר כאשר יבוא בעוד ימים אחדים על הבי דואר איש בשם עליהם מווילנא תמהר לשלוח להודיעני את בואו כי חפצי לקבל פניו ולהביאו אל ביתי והגביר היקר הנ"ל פנה את ביתו וכללו בהדר תפארת להיות משכן ומלון לאותו צדיק הגאון מווילנא ובית ועד לחכמים חכמי תורה אשר בברלין אשר יתועדו אליו לשמוע חכמת תורתו ואחד א' מראשי חכמי האקאדמי' בברלין (והיה ראש לשלשת האוניווערזיטעטין · ברלין: האללע. געטינגען) הי' שכנו הקרוב לבית הגביר הפרנס הנ"ל וכראותו את הרגש ואת אשר יכון כבוד הגביר הנ"ל וישאלהו מה יום מיומים ויספר לו את כל. ויאמר לו כי הגאון אשר יסור לביתו הנה מלא דבר גם בכל החכמות ובכל שערי הידיעות גדול שמו מלבד גדלו בתורה ובחסידות להפליא מאוד מאוד ויהי ביום ו' עש"ק כשלות היום בא הגאון לברלין. ויסוב אל בית הגביר הנ"ל וכל חכמי ישראל לומדי התורה נאספו ובאו לחדות בשמחה פניו והגביר ה' מוהרי"ץ הנ"ל הכין אז סעודת שבת לכל לומדי תורה אשר בעיר ברלין למען ימלא האורח הגאון הזה אנשים אשר ישתעשע עמהם בחידושי תורה וכראות הפראפעסער הנ"ל: את קול המולה גדולה ע"י האורח הבא אל בית שכנו ואת כבוד גדלו בא אל הגביר הפרנס מוהרי"ץ הנ"ל ויאמר לו משתוקק אנכי מאד לדבר עם הגאון בחכמה ובפרט בתכונה בענין א' אשר עמלים אנחנו בזה בבי' האוניווערזיטעטין ולא מצאו כל אנשי חכמה ידיהם זה שלש שנים ויען הגביר האמן לדבר עמו אשר ימלא משאלותיך והנה לא ערב לב הגביר לגשת לפני הגאון לבקש כזאת כל יום השבת אך לעת הערב לעת האוכל סעודה שלישית התאמץ הגביר ויאמר אל הגאון ישמני אדוני למצוא חפצי ולדבר דבר אשר לדעתי יתרבה עי"ז כבוד שמים ולכבוד ולתפארת עמו ישראל ויספר לו כל חפץ הפראפעסער ולדעתי מצוה רבה הוא למלאות אשר שאל וירשהו הגאון ובמוצש"ק אחר הבדלה בא הפראפעסער · ויעמוד מליץ ישראל ביניהם וכאשר הגיע השאלה אשר לו. רשם הגאון על הגליון לפניו ציורים וקוים הטנגעים אל השאלה ובזאת השיב לו תשובה ארוכה על דבריו והפראפעסער קיבל דבריו בשמחה ויפן ללכת והגביר הפרנס והנלוים עמו לוהו מביתו וכאשר ירד מעל המדריגות מבית הגביר בנהלות פניו ובתמהון אמר הפראפעסער להגביר הנ"ל · אל תדמו בנפשכם כי האורח הבא בצל קורת ביתכם הוא א' מבני אדם כ"א מלאך ה' וכאחד מצבא מרום במרום וכי בדברים מועטים האיר עיני לפתור לי את הפליאה הגדולה אשר אמרנו אין פותר אותה ובלילה ההוא לא שקט ולא נח הפראפעסער ויבשר זאת בבית האקאדמי' ויועדו יחד ויאמרו כי נכון אשר מחר יתאספו כל תלמידי האקאדמי' לבוא עם החכמים בראשם לשחר את פני הגאון ולהשיב לו תודה על כל הטוב כאשר זה דרכם לעשות יקר וגדולה לחכמים גדולים המאירים בחכמה אך כאור הבוקר והנה הגאון חמק עבר לדרכו ולמסעו ויבקשוהו ולא מצאוהו (מהרה"ג ר' יעקב צבי מעקלענבורג רב בקאניגסבערג):

כל

רצוה לקרות המגיל' בביתו גם בשושן פורים וכן עשה תלמידו הרב מו"ה זאב (רב מפרוזן) בסלאנים לקרות לפניו וכן שלשה ימים ר"ח רצה לקבוע והנה שמע אחריו קול רעש גדול מגדולי הדור והוכרח להרים פעמיו למסעות לעמוד לפני הגאון החסיד בווילנא • וכאשר יגזור אומ' כן יקום ולקח גם תלמידו הרב מוה"רז הנ"ל עמו ויבואו ויעמדו למשפט לפני הגאון קדוש ישראל נ"ע והגאון ישב על כסא קדשו ותלמידיו הגאונים וגדולים עוטרים לו מסביב סביב לשולחנו ויגש הגאון בעל חומות ירושלים ויאמר הלא שמעתם אשר עשיתי הלכה למעשה כאשר בינותי בחכמת התוכנה להוסיף יום א' וזה תלמידי העומד אתי בזה הוא קרא בביתי את המגילה בשושן פורים לצאת ידי דעתי ואמרתי ארוצה עד איש אלהים קדוש אל אלופנו נשיא ישראל ואשמע דבר מה יורני אדוני וישא הגאון פניו אליו ונתן לו שלום [ואחד מתלמידי הגאון היושבים אז לפניו לא עצר במילים לאמר אל הגאון בעל ח"י „כתר דעבדין מתמלכין" וחזא הגאון בתלמידו בישות אשר הרהיב בנפש לפתוח פיו ולהקל בכבוד התורה בכבוד הגאון בעל חומת ירושלים) ולא אהר הגאון להשיב לא כן ידידי כן לא יעשה בישראל ויוסף כו' ופתח הגאון פיו בחכמה בחכמת התכונה והעמידו על הדין ועל האמת וכי גם עינו ראה המקום אשר ניתן לשגות ושגיאה בלוח עברונות מר' רפאל הנזכר הראה לו ובעל חומות ירושלים שם ידיו לפיו ויאמר הנמצא בזה איש אשר רוח אלהים בו ולא יפלא ממנו כל דבר והגאון בעל ח"י שב לדרכו ושב ממחשבתו ויבוא שלום והקולו' חדלו לב)];לג) חכמת הפילוסופיא ידע

לב) כל זה סיפר לי הרב הגדול הישיש מ' זאב רב בפרוזן בסלאנים תלמיד הגאון בעל חומות ירושלים אשר הוא בעצמו הי' עמו באותו מעמד לפני הגאון הנ"ל והוסיף לי לספר כי כאשר הורה הגאון רבו עליו באצבע לפני הגאון החסיד לאמר כי הוא הי' הקורא המגילה נשא הגאון עיניו עליו והביט בו וחיל ורעדה אחזה לו להרב מוהר"ז בחרדת קודש פחד החסיד והדר גאונו (הר"ה הלוי) :

לג) בהקדמה לפאת השולחן . לד) בהתרועעי עם ידיד נעורי וחבירי הרב וכו' מ' חיים אב"ד דק' בערינבוס ובק' שווערין הודיע אותי כי נמצא באוצרותיו העתק מאגרת אשר העתיק ממכתב הנעלם ת"י הרב הגדול כו' מ' יוחנן האב"ד דק"ק קלעצאווע אשר הי' בימי נעורים תלמיד הגאון המפורסם צדיק ועניו מ' צבי הירש האב"ד דק' ברלין · והקשיב מפיו הקדוש על אודות האגרת הזאת כדברים האלה כי אחד מאנשי עיר ווילנא בנסעו ליריד לייפציג ויעבור דרך ברלין הביא בידו המכתב ואמר כי אשכנזי א' מווילנא נתן לו המכתב למוסרו לא' מהאשכנזים בברלין ומסר המכתב לבן הדיין מברלין לשלחו לבעליו ובן הדיין כאשר ראה כתוב על המכתב כי הוא ערוך להחכם ר' משה מדעסוי הביא המכתב לאביו הרב הדיין ויראהו ויטען הרב הדיין ויאמר אחרי אשר זה משה האיש לא ידענו מה הוא וחשד בעינינו בכמה פרטים אולי ישי' הנסיבה ע"י תוכן המכתב הערוך אליו מאשכנזי אחד מווילנא להודע מה בלבו ולעמוד על דעתו ולזאת בא עם המכתב להגאון מ' צבי הירש האב"ד דברלין והסכים גם הוא לצרף עוד עמהם מגדולי תורה להתיר חרם הרגמ"ה לפתוח את האגרת ולראות האמור בו לתכלית הנ"ל . וכן עשו ויהי כפתחם ראו כי חתום עליו הנודע והוא זלמן מיימון *) וכתוב בלשון הקודש בלשון למודים וזהו תוכן ענינו זה שלש שנים

---

*) ☞ [אמר המ"ל כבר נודע אשר הכחישו ודברו סרה ע"ז . בעלי עתים אגד"י והמגיד . וראיתי להעתיק ממכתב הרב רי"ל מק"ב ז"ל . מ"ש אל הרב המחבר נ"י במכתבו מן יום א' מ' בעומר תרי"ט ליפרה . וז"ל שם , ואם האמת הוא שהגאון מעכ"ת לשדפים עוד הפעם ס' עליות אליהו עם תוספות חדשות · קרוב לודאי שהרוותה בו . כי רבים קופצים עליו . ואבקשה פני כבודו שבדף נ"א ע"ב שהודפס שם . חתום עליו הנודע והוא זלמן מיימון . יוסיף בו תיבה אחת „ כמדומה שהוא " . כי האמת כן הוא . שלא ידעתי בבירור שהוא הוא שהיה חתום . רק כמדומה בזכרוני שהיה [illegible] כו' עכל"ה . וכאשר נדפס שנית בעליות אליהו בק"ק שטעטין הוסיפו שם תיבת [כמדומה] . והנה עתה נודע הדבר כי [illegible] הוא היה כ"א המגיד מלסוסק . ע' הכרמל הוכרת ה' שנת תרל"ב . במחשבות חרוץ עמוד 236 מ"ש ע"ז . ת[illegible] מוכרם ע' שם . בספרו עמוד 462 ותשכיל] .

ידע לתכליתה לד) ויאמר שהוציא ממנה שני דברים טובים והם שבעים כחות שבאדם כמ"ש

אלפו לכם מאז נתראינו יחד בעיר ברלין הבירה ובהפרדי מידידי הי' הדברים האחרונים ממני בכלל הרבנים אשר אין גם אחד שיהי' ידיו רב לו גם בחכמה מדעיות ומושכלות כ"א כל מעינם התלמוד ואך עליו ישכימו ויעריבו ואנכי שמתי לדרך פעמי ובאתי עד עיר ק' ומדי שבתי שמה הקשבתי מאנשים שונים מרשיבים פה להלל מאוד איש גדול א' הגאון מ' אלי' מווילנא בשמו אשר לבד עולם גדלו עד אין קצה בתורה בנגלה ובנסתר הוא גם חכם נפלא בכל החכמות והמדעות א' לא נעדר גמו מעטאפיזיק פיזיק גם חכמת מוזיק אין כל דבר נעלם ממנו גם דקדוק לשון העברי אשר להרבנים כמו זר נחשב והוא ידע כל תעלומה ואנכי כאשר נודעתי דרך אנשי המדינה מגזימים ומפליגים · לכל הדברים האלה לא שמתי לבי אך כאשר שמעה אזני קול ההמון הולך וחזק וגם מגדולי דעה ואנשי אמנה שמעתי כדברים האלה נהי' שמחה בלבי אמרתי אולי זהו האיש אשר אנכי מבקש שימצא בעמנו איש גדול בתורה אשר גם כל החכמות והמדעות יהי' לו למנה כאשר היו מלפנים בישראל .

ואנכי אף כי זקנתי ושבתי אמרתי לבל לסוג אחור מחפצי לשום לדרך פעמי לרוץ עד איש אלהים זה לשמוע חכמתו ולהגיד לו ספקותי כל עמל לא עצרני ואחזתי בדרך ובכל הדרך אשר ההלכתי שבותי לבוא תמיד במלון אורחים יהודים לחקור על שורש דבר אמת מהאיש הזה ויהי כבואי פ"ו פרסאות לפני עיר ווילנא שבתי שם בשבת במלון אורחים אשר נקבצו באו שמה כמה וכמה לומדי תורה ובתוך הסעודה כאשר זה דרכם לדבר מחי' תורה הגיעו גם הרבה דברים בשם הגאון מווילנא והיו נפלאים מאוד למסרת האמת ואנכי לא עצרתי במילים להודיעם כי כל ישע וכל חפץ נסיעתי הוא לבוא להסתופף בצל קורת הגאון הנ"ל להכירו ולדבר עמו והמה הרחיבו עלי פיהם בשחוק .

ויאמרו בזה לך לעגה לך אתה מושחת הזקן ומוקף פאת ראשך ומלבושך לבוש נכר חדמה בנפשך כי תדרוך על מפתן בית הגאון נבהלתי משמוע זאת ונגזרה שנה מעיני כל הלילה אך התחזקתי לבלי יחרף לבבי מדבריהם ולבל לסוג אחור עד הקימי מזמות לבי ונועלתי לבוא בתחבולות שנותי את פעמי לבוא אליו בתור אדם המעלה ולכתם לו לאמר כי אנכי רב מפדוי באיטליא ואשר כל רבני איטליא שמו עיניהם בי לשלחני עד מלוה פ"ג דרכים לבוא לפניו כי אז הלא יהי' מוכרח ע"פ המצוה לכלכל עמדי ולנשיא פני והנה ערכתי שמה ס"ו אגרות חליפות מס"ו רבני איטליא לכולם בשם קראתים ושניתי כל מכתב בתואר האותיות ובסגנון הלשון כולם ערוכות אלי . ובשם הרב מפאדוי קראוני . (ותארו אותי גם בשם מחבר ס' על שמות נלדפים אשר נכון להודיעך כאשר תראה באחרית הדברים כי מזה היתה הנסיבה להודיע לו תוכן עניני ושלא יפלא מהגאון כל דבר) וזה תוכן המכתבים .

הלא נודע למעל"ת כאשר המתקנו סוד יחד על דבר מלכות אשר יצא על כל היהודים לגרשם מארץ איטליא משעם שנאת הדת ונודע למעל"ת את כל תוצאות הכסף הרב אשר הצילו דרי איטליא בגלל הדבר הקשה הזה והרווחנו אך לבוא עד תכלית יסוד המוסד כי תלונתם עלינו הוא אך בעניני הדת וא' מגדוליהם השיב דבר אם יהיה לאל ידינו להצדק ולהשיב דבר אשר יתקבל על דעתם יש מקום לישראל כי נוכל להושע ונשתומם כי אין איש אתנו עומד בפרץ בזה עד אשר שמעה אזננו כי נמצא איש קדוש וגדול בעמנו נקרא · בשם הגאון מווילנא אשר יאמר עליו כי הוא חכם בכל החכמות והמדעים עד להפליא נוסף על קדושתו ועוזם גודל תורתו עליו נשים מבטנו כי יהי' לנו מלאך מושיע ורב את ריבנו להשיב חורפינו וחורפי הדת דבר לסתום פי מסטיניו שלא ימצאו עוד אחריו מאומה כפי דעתם והנה לבוא בכתובים אליו לבד אשר תקצר היריעות תקצר גם מדענו לדבר דבר על אופניו במכתב כי ע"כ שמנו פנינו במעל"ת כי מי כמוהו משכיל ע"ד וגם כי יליד ארץ פולין הוא ובקי בשם ובלשונם ובו בחר ה' להסיר תלונות מעל עמו ישראל וה' ישלח מלאכו לפניו להצליח דרכו וזכות רבים כזה תלוי בו ולנצח יהי' שמו לברכה ולתהלה בקרב הארץ · המכתבים האלה לקחתי בידי ובזה אני בא לווילנא וכבואי העירה · וסרתי לביתו וכפתחי הדלת וראיתי הנקיות והטהרה היה גם זה לאות ולמופת כי לא כשאר המון רבני פולין הוא ומצאתי שמה איש אחד והוא שומר החדר ושמש נגשתי אליו ואמרתי לו כי לדבר עם הגאון חפצי ויאמר אלי שב פה ואנכי אודיעו אם יתן לך רשות שתבוא אליו ויתמהמה שמה וישב אלי · וישאלני בשם הגאון להודיע מה חפצי ומה עניני אשר ברצוני לדבר עמו ודברתי עם לבבי מה לי לדבר ולכלכל עם השמש לקחתי המון המכתבים שמיקי ונתתי להשמש למוסרם להגאון ויקחם ויבוא החדרה וכמו רגע שעה נפתחו דלתות

החדר

(כמ"ש בפי' רבינו על ישעיה . ע"פ ויצא חוטר מגזע וגו') **ועוד דבר אחד לא היתה חכמה אשר שגבה ממנו** (בהק' לשנות אליהו בתשובות אמרים · ועי' מעלות הסולם הערה ס') **חכמת טבעיות ולמודיות כי בכל משלה ידו החזקה גם חכמת הכישוף אשר ידעוה הסנהדרין והתנאים בימיהם**

החדר והנה איש לקראתי ומראהו נורא מוכתר בשו"ת והמכתבים בידו ויעמוד על מפתן ביתו ובחדר אשר אני בו לא בא שלום לא נתן לי ועיניו לא נשא אלי להביט בפני וישאלני ע"ד השאלות ובלה"ק דיבר אתי · וכה השיבותי ואמרתי לו א' מהשאלות המינות אנכי השתי אזני לשמוע תשובתו . והוא התבונן כרגע והוסיף לאמר אך מה שאלו עוד הוספתי עוד וכאשר בינותי כי אחר דברי היא מתבונן כרגע הנה גם אנכי ברגע זו התבוננתי מה לשאלו עוד והצעתי לפניו שאלות הרבה וכראותי כי עוד לא השיב מאומה על הראשונות אמרתי לו התמו כל השאלות האמונה לי ידידי כי נבהלתי משמוע פתח דבריו אשר האיר בחכמתי ותהלת דברי פיו כי הנה השאלות המה במספר ע"ג אבל אינם אך כש"ו שאלות כי השאלה הראשונה עם הז' והכ"ה עם המ"ז אינם רק שאלה א' מסוג אחד וכן יתר המון השאלות חיבר הנפרדים והיו לאחדים בידו וכולם מנה במספר ובמפקד לא החסיר לא העדיף בינה את חכמתו כמעט נעלה מכח אנושי לחקור בחקירה א' ענינים עמוקים כאלה ולחלקם למחלוקתם עפ"י דרכי הגיון אך הוסיף גם להשיב במועצות ודעת · ויהי בלבי אש להשיב על דבריו ולסתור ואמרתי להגאון אולי ישיבו המתלוננים ע"ז כזאת השיב לי לא הבנת דברי הט אזניך ושמע עוד הפעם והאמן לי ידידי כי לא הוסיף על דבריו הראשונים ובינותי כי מראשית כלל בדבריו הקצרים אשר לא ימצא עוד מקום לסתירה וכאשר עוד הפעם שאלתיו פן ישיבו כאלה הוסיף עוד לאמר הקשב ושמע ולבך תשית לדעתי נחזור עוד הפעם הדברים וכלל בכל תשובה גם סתירות השאלות אחרות אשר המה מסוג א' ואשר כללם במספר ש"ו והבינותי את דבריו וראיתי כי אינני אתי בשפ"י נסוגותי אחור ממנו לפנות לדרכי וכמעט שעברתי ופשטתי ידי אל כפות המנעול והנה קולו קורא באזני לאמר אתה האיש אשר חברת הספר על שמות נרדפים (האזינה ידידי ואמור כי מן השמים היה להודע לו עי"ז תוכן עניני ולראות ברעתי תחת אשר כחדתי לו האמת תחת לשוני) ושמחתי בשמעי כי טוב אני בעיניו להשתעשע אתי השיבותי פני ואמרתי לו אני כן אדוני ויען ויאמר לי באר לי ההבדל שבין לשון ששון שמחה גילה רינה דיצה חדוה הנמצאים בתנ"ך ואמרתי לו כאשר עם דעתי ענה ואמר לי הלא שכחת לבאר דיצה אמרתי דיצה אינו שמחה בלה"ק השיב הלא מקרא מפורש באיוב לפניו תדוץ דאבה א' בעלי הפשט יבארוהו ע"ד לשון חכמים דן בי' מידי הוסיף וא' הלא רבינו הגדול רש"י ז"ל פי' דיצה לשון שמחה השיבותיו כי רש"י לא השכיל לפרש ע"ד פשוטו של מקרא וכרגע הרגשתי כי אחזו רעדה לקול דברי והשיב בקול עוז הלא רבותינו הק' בעלי המדרש פי' בלשון שמחה וא' לשון המדרש עשרה לשונות של שמחה כו' ובתוכם דיצה והשיבותיו גם בעלי המדרש הלא נודע כי אינם מבעלי פשט הנכון ופנה ערפו אלי ושב לחדרו ואנכי הלכתי למלוני אך טרם בואי אל מנוחתי קדמוני שני מלאכים חבלה וקראו אותי לבוא לפני פרנסי העיר וב"ד אמרתי מה פשעי כי דלקתם אחרי והשיבו לך ועמוד לפניהם ותשמע אשר דבר ידעת ידידי אותי כי לא יפול לבי בקרבי ורוח נכון וחזק בקרבי אזרתי מתני ובאתי ואעמיד לפניהם . והיו לפני ז' זקנים מוכתרים בשו"ת ויעמוד זקן א' מהם ויאמר לי אתה זה אשר חרפת וגדפת על חכמי המדרש ז"ל ועל דברת רבינו ז"ל והשיבותיו לא חרפתי ולא גדפתי ויאמר אלי ומה זה אמרת לפני הגאון אז אמרתי כי אינם מפרשים ע"ד הפשט אמרתי ורמז הזקן בידו ויקחוני שני המחבלים ויוציאוני לחוץ לפניהם והתמהמהו כמו חצי שעה והשיבוני לפניהם ושני מלאכי חבלה אלה א' עומד לימיני וא' לשמאלי לפני ויעמוד הזקן הראשון עוד הפעם וקרא לפני פיתקא דבי דינא כי מחויב אנכי ללקות ארבעים כדין המבזה ת"ח ובמכות אלה הוכתי בית מאהבי אלה משני המלאכי חבלה ועוד לא שקטה רוחם בזה כ"א הביאוני לפני פתח בית הכנסת ויביאו צוארי בסוגר בתוך ברזל שאחוזים בקירות בית הכנסת לעמוד קבל עם וממעל לראשי הדביקו נייר רשום עליו כי זה האיש נענש על שהלעיג על דברי רבותינו הק' וכל הבא להתפלל תפלת המנחה ובא ועמד וקראו אותי פושע ישראל ומפני לא חשכו רוק וכמעט מאשר ירוק ירקו בפני נעשה רקק מים מהלכה כמו ירדן לפני הלא תדע כי אין ווילנא כמו ברלין כי בווילנא המון רב וכולם מקטנם ועד גדולים יבואו לעת התפלה וככלות תפלת המנחה הוציאוני חוץ לעיר וישלחוני לדרכי והנה בכל הרעות אשר מצאוני והשיגוני ממש עכ"ז מצאתי את לבבי נאמן להודיעך קושט אמרי אמת כאשר עם לבבי כי בכל חכמי הגוים וגו' · מאין כמוהו ע"כ ·

בימיהם כמאחז"ל אל ר"א ור"י בנטיעת קישואין ועקירתן ידעה וחקרה רק היה חסר לו מעשה העשבים וכל גמר מעשיהם לה) :

וכאשר הגדנו מעט מהרבה מחכמתו ותבונתו כי רב נתנה ראש ונשובה למעשיו המרובים והקודמים לחכמתו וכאשר כחות נפשו פרצו גבול ויעברו גדר האנושי כן גדר בעד כחות גופו לאמר עד פה תבואו עד אשר רואיו התפלאו על כח הסבל ועל אשר הטיל על גופו משא ליעף כמוהו בתורה ובצדקות כל היום גדול מנשוא · ועכ"ז לא נפל תואר פניו וזיו תוארו נוגה לו סביב וכצאת השמש בגבורתו ירוץ כגבור אורח צדקתו וגם גבורתו היא שעמדה לו וכמ"ש אין השכינה שורה אלא על חכם גבור כו' וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים לו) :

לז) **מיום** היותו בן י"ג שנה ויום אחד מאז עד יום מותו לא הסתכל מד' אמות חוצה · וכשנשים לב על כל המעשים אשר עשאם מספר כל ימי חייו מתהלה ועד סוף תראה

והדיינים מברלין העתיקו את כל דברי האגרת הזאת וגם הרה"ג ר' יוחנן תלמיד הגאון האב"ד מוהר"ל מברלין העתיק את המכתב בשם אשר ממנו העתיק הרב ר' חיים הנ"ל והוסיף עוד הרה"ג ר' יוחנן הנ"ל לספר כי ככלות אלה חתמו המכתב ונתנו אותו לבן הרב הדיין למוסרו להחכם ר"מ מדעסוי ובתוך כך קרה מקרה כי התאבל החכם ר"מ דעסוי על מת וצוה הגאון מוהר"ל על בן הדיין כי ישמור עת כי יבוא הגאון מוהר"ן לנחמו אז יבוא גם הוא אחריו למסור האגרת למען ישמע דעת החכם על כל דברי האגרת ועל דברת האיש מיימון וכן עשה ויהי כפתחו המכתב וירא את החתום עליו (כמדומה שנאמר לי שהוא) ר' מיימון לא קרא המכתב וא' בפ"ע ומה זה יבקש האיש הזה ממני (הרה"ג רי"ל מעקלענבורג האב"ד בק"ב) :

לה) **עיין** תשובת רב האי גאון בתה"ג שבש"ס נהרות דמשק (סי' י"ד) שהבאתי בקונטרס שה"א אות ה' בהג"ה ע"ש ולכן אין להתפלא על רבינו שלמדה ושמעתי שהרב מ' ישראל קיסון ז"ל מוויטעפסק הי' אצל א' ממגידי נפלאות ומקדם אשר תבוא ואשר מרחוק נראה כקרוב לו וכאשר הגיד הרב להאיש שדעתו לנסוע משם אל מקום רבינו ז"ל אמר לו האיש זה לך האות כשתבוא אליו תמצאהו לומד במקום פלוני ויהי כאשר בא הרב ר"י אל רבינו ז"ל ונמצא כדברי האיש עמד משתאה וסיפר הפלא לרבינו ז"ל . ומיד שאלו רבינו האם אחז האיש במקלו בידו בעת ההיא . ויען הרב ר"י כן · אז השיב רבינו זו היא מדרגה קטנה שבכשפים שנאמר עלי' (הושע ד') עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו ובמצרים ידעו זה כל התינוקות ונתכוין ז"ל לדברי השמ"ר (פ"ט) ע"ש ויעשו גם המה ויוליכו איש מטהו אפי' תינוקות של ד' וה' שנים (הרד"ל) · ואני שמעתי מפי הרב מו' איציק מפוזנא כי אחד מסר לידו ספר הנקרא בשם שליחות אלי' אמור שם כי א' מבית הגאון התאכסן במקום א' בשבת והי' שם א' ממגידי נפלאות ובמוצאי שבת קודם אחר הבדלה אמר לו כשתבוא אל בית הגאון תאמר לו כי כעת עוסק במשנה א' יבשהרות ומתפלא שם קושיא ותאמר לו התירוץ בשמי וגם תברכהו בשמי ויאמר לו גם הקו' וגם התירו' וכאשר בא אל בית הגאון שאלו תיכף אם למד אז במשנה הנ"ל ויאמר כן ויספר לו כל הנ"ל ויאמר הגאון הקו' יוכל לשמוע אך אנכי התירוץ שלו איני חפץ לשמוע ויוסף הגאון לאמור הכרת פניך תענה בך שתתפלא מאוד ע"ז הנה אשיבך מלים אך שימה לבך ע"ד יהיב דעתי' ומידכר לזכור התבוננת אז שהיה אור הלבנה זורחת אל החדר ויאמר כן הראית כי השפיל לראות בארץ ויאמר כן הי' נשען על מטהו כן השיבו מעתה לא תתפלא עוד בני פקח עיניך וראה ד' הרמב"ן ע"פ לא תנחשו ולא תעוננו ותדע כי זה דרך הקוסמים והמעוננים (הרה"ג מהרי"ן מעקלנבורג מק"ב) :

לו) **סיפר** לי' אאמו"ר הצדיק הרב זצ"ל אשר הגיד לו רבו אלוף נעוריו ש"ב הגאון מוהר"ר שאל נ"ע . כי בעמדו לפני הגאון הוכיחו הגאון על אשר סיגף א"ע כאשר הי' עצור בבית ה' בפרישות והגאון מוהר"ש ענהו הלא הוגד לנו כי גם אדוניט סיגף א"ע מנעוריו . וישיבהו הגאון כי מתחרט ע"ז והגאון מוהר"ש בשחוק ענהו גם אני חפצי להתחרט אז הראהו הגאון ברמז אשר ישכיל כחו ועוצם גבורתו ואך הוא אשר יכול לסבול ולישא משא לעיפה וחסר לגופו מכל טובה ועכ"ז לא חסר לנפשו ולא ביטל עי"ז ממלאכת שמים ולא עבר חוק ושמרתם מאד לנפשותיכם (הר"ה הלוי) : וע' בזו"ח לך (כ"ב א') בענין רשב"ם עם אבי' ז"ל (הרד"ן) : לז) בהקדמה לשו"ע או"ח :

תראה שכולם באו בתכלית ההריצו' והשלימות אם במה שעבר עליו בהסתכנו' במלחמתו עם כחות גופו ואם בכובד העבודה שקיים וקיבל על עצמו כל ימיו ש ל א ל י ש ן י ו ת ר מב' ש ע ו ת ב מ ע ת ל ע ת ומימיו לא ישן יותר מחצי שעה רצופה ובאותו החצי שעה היו שפתותיו מרחשין הלכות ואגדו' ובכלות החצי שעה התגבר כארי ויטול ידיו והתחיל ללמוד בקול רם ויישן עוד הפעם חצי שעה וכבה היתה שיעור שנתו ג' מחצית השעה בלילה ומחצית השעה ביום לח) · וגם תחבולותיו נגד היצר מה שהיה לבו חפץ · גזר עליה אומר שאיננה טובה אמיתית והתרחק ממנה זיט שכמ: לכבול הצער של רעבון ושלא להנות מעוה"ז רצה בנעוריו אכל לחם צר צנומה שרויה במים שיעור ב' זתים ואכל אוהם ערב ובוקר ולא טעמן בחכו כ"א בלען שלמות :

לט) **ומדותיו** בעין מהות הראשונים נ"ע מעודו לא הלך ד' אמות בלא תורה ותפילין ולא שח שיחה בטילה מימיו אף בעת שישב בחברת אנשי מדע לא הטה אזנו לשמוע זולת תורה אמיתית מ) ומנעוריו היה לומד זמן רב ביערות בבית יחידי והתבודד במקום אשר לא ידע איש מקום כתרו ואחר אשר הוביה ה' לו לאשה הצדקנית מ' הנה והיא בת איש שוע ועשיר הרב ר' יהודה זצ"ל מקידאן זכה היתה עזרתו בקודש אך היא ידעה לפעמים הביון עוזו ומקום סהרו והיתה עמו לשום עינה עליו לכלכלו מא): **ובעודו** צעיר לימים קיבל על עצמו להלוך בגולה ולהיות איש נודד ממקומו מב) במה שנים הלך בגולה נע ונד מג) בקדושה וטהרה מעוטף בטלית ומוכתר בתפלין מד) ויעבור גם עיר ברלין וליסא מה) ובכל מקום עברו מו) ספרו ממנו גדולות · מז) ובהזירתו

לח) **עיין** בשו"ת בנין עולם שאלה א' מ"ם ע"ז (הר"ה הלוי) : לט) בהקדמה לספד"צ עם ביאור מהגרמו"ה זצ"ל ובהקדמה לאבות עם ביאורו : מ) בהקדמה לפאת השולחן :

מא) בי היה בשוה על נדקתה (שלא יודע מקומו על ידה) עד כי אמר עליה כאשר לא יסופר כוכבי שמים כן מעשה לדקותיה לא יספר מרוב ובמותה צוה לחרות על אבן אלה השורים . קרית חנה : והמת חנה בשנת תקמ"ג ה' כסליו . לא הניחה תמורה וערך לספר שבחה אין נתיב ודרך . תנצב ה" וילבה מצבה על קבורתה בב"ע בווילנא (הר"ה הלוי): מב הקדמה תנובות אמרים לשנות אלי' לעמבערג תקנ"ם :

מג) הגיד לו אאמו"ר הצדיק הרב זצ"ל אשר שמע מפי רבו אלופו מ"ב הגאון הצדיק מ' שאול מווילנא נ"ע כי הגאון החסיד סיפר לו כמה פעמים אשר קרה לו עת אשר סבע נדודים בגלות בפרייסין כי ביום תענית אסתר היה רחוק מעיר אשר יכול להגיע רגלי לשמה לשמוע קריאת המגילה בצבור ולא נמצא עגלה כ"א עגלה א' אשר היתה טעונה קדירות ושכרה וישב עליה בדרך נכשלה ונפלה העגלה ויפול גם הוא לארץ והעגלון אשר חמתו בערה בו עוד הוסיף להפליא מכות הגאון על אשר לא עצר כח להחזיק לבל יתן למוט העגלה ועל אשר נשפלה והגיעה לארץ והקדירות נשברו והגאון חיש נמלט ויתהר רגלי לעיר והנה כבר קראו שמה את המגילה ובכל יגיעו לא נמצא לו לאסוף אנשים למנין עשרה לקרות לפניהם המגילה עד אשר הוכרח לשכור ולרצותם ברצי. כסף ונתן לכ"א שני זהו' ומקודם הוכרח לשלם להם ויהי כאשר פתח הגאון לקרות וישחקו עליו ויברחו כולם בהחבא לא נשאר איש ויקרא המגילה יחידי ובכל עת אשר סיפר הגאון כזאת הרב' לבכות בכי רב אשר מזה נשכיל כי גם בלכתו בדרך בגלות לא נדח ממנו לכל דבר שבקדושה מנין עשרה וציבור וכל הידור מצוה ואם אך פ"א לא עלתה לו נפשו ירעה לו והזיל כנחל דמעה ילמדו ישרים דרכו כי אין דאגה כדאגת ביטול מצוה ואין שמחה כשמחת קיומה (הר"ה הלוי) · מד) ע"ם לוחות העדות מהגאון מ' יהונתן מפראג ד' ע"ג אלשונא · מה) [ע' לעיל הערה ל"א] :

מו) **סיפר** לי הרב מוהרי"ל מ"מ דסלאנים (בעהמ"ח אפיקי יהודה מים הטהורים אוי היה שפה ברורה שנדפס לבד הרבה חי' בכתובים) שבהיות רבינו ז"ל בגולה הגיע ערב הפסח לעיר זאלקווי (הסמוכה למקום מולדת הרב מהרי"ל) ובא אל הרב אב"ד דשם (כמדומה לי שאמר שהיה אז הרב מו' מרדכי זאב ז"ל) וביקש על נפשו שיקבלו על ימי חג הפסח וישאלו לו הרב מה זה תפלת בני בי יותר מבאחרים והשיב לו כי אצל אדוני ודאי מצה וכל מילי דפסחא מהודרי' בהכשר כראוי לגברא רבה דכותי' ונענה לבקשתו וקיבלו ובלילה בשהכינו לסדר השולחן שאלו הרב אם יכנה לעשות הסדר לעצמו אז יפיק רצונו בזה ויען רבינו אם לשניכם

הגון

ובהזירתו מגלותו מהלישת כחו שבר עגלה אחת ההולכת יומם ולילה ושבר לבעל עגלה שיתן לו סך מה בעד המתנתו עליו בתפלת העמידה ופ"א עמד הגאון בתפלת י"ה · ובעל העגלה הריץ הסוסים ושם היה כל אשר לו ונשאר ריקם וכשחזר לביתו למד תורה מתוך דחק גדול והיה סוגר ביום חלונות ביתו בלמדו והיה לומד לאור הנר כדי שלא יבלבלהו עין אדם וכך היה דרכו בימי חרפו ביגיעתו על למוד תורה לשמה והיה חוזר כל תלמוד בבלי כל חודש מח) והוי עובדא שבעירו הגדולה רבתי עם פסקו מקהל הקדוש ליתן לו בכל שבוע סך מכוים לפרנסת בני ביתו והיה שמש אחד שעל ידו היו שולהים דמי ספוק מקהל הקדוש הנ"ל ולקח השמש לעצמו ולא הביא לו ונמשך כמה שנים · ולא הגיד הגאון לשום אדם וכבל כ"כ דוחק עד שאשתו הצדקנית עם בניו הקטנים · לא היה להם במה להחיות נפשם ובאתה לפניו · וציוה לה שתלך עם בניה הקטנים לשכנים שלו בזמן אכילה ודרך הקטנים מבקשין לאכול כשרואים אחרים אוכלים ויתנו להם ולא רצה לגלות ענין שנפסק נתינות הסיפוק מבטחונו השלם ושלא יבויש אדם ע"י עד שחלה השמש ונטה למות והתודה בפני כל כי כמה שנים במספר שלא נתן לו סיפוקו הנשלח ע"י ומת השמש הנזבר :

מט) **כמה** הועילה לו תשוקת האמת היא נתנה לפניו מסילה נכונה וישרה עמה גבר על כחות הטבעיות להכניסם במסורת הברית הקדיש נפשו ולבו אל ה' כי אמר מנעוריו דודי לי ואנ' לו לא הספיקו דמוים משקרים מהנאות עוה"ז להתעותו מפקודי ה' הישרים בשום אחד מדקדוקיה ונזדרז לשמור אותם ככל הכת"ב ולא ימצא לו עון אשר חטא לסמוך על דברי המקיל ונתן את נפשו לקיים כל דקדוקי מאחז"ל נ) גם מה שלא הובא בשו"ע כי אמר ה' יוצרי מבטן לעבד לו :

רוב

הגון כבר הרז"ל כל מה שאמר בעה"ב כו' וכאשר ראה הרב שרבינו עושה שינויים הרבה ממנהג שנהגו מכבר כגון ב' מצות כד' הרי"ף ופ"ד הרבה היה זה לזרא בעיניו שאיש בחור בשנים כי"ב ירים ידו לשנות מהמנהגים הקבועי' מימי קדם וכשבא בשחרית לבהמ"ד סיפר וקיבל ע"ז לפני לומדי העיר וגמרו וגמרו שמהראוי שינסהו הרב בלימודו אם הוא גדול בתורה אז יניחו לו ואם לאו אז יעניסוהו על רמות רוחו דנקטא לי' לשנות מנהג הראשונים ובסעודת הצהרים דחק עליו הרב שיאמר איזה חידושי תורה ולא נענה לו אז א"ל הרב הנה אני אגיד לך חי' תורה אך אם יש בכחך להבין הדברים ויענע בראשו הן והגיד הרב לפניו חידוש פלפול בחריפות כדרך הרבנים במקומות ההם בזמן ההוא והשב שודאי ישיב רבינו דבר מה כנושא ונותן על דבריו אך כאשר ראה כי לא פצה פיו לדבר אף דיבור אחד בזה אז חרה אפו ויאמר לו אולי איך מבין עדיין אזי אצריך לחזור ולשנות לך הדברים ויענהו רבינו למה לאדוני לטרוח הנה אני אחזיר ואשנה הדברים לפני אדוני ונקים רבינו כדרכו דרך קצרה כל תורה מהנייתא של דרשת הרב ואף שלא חידש בה רבינו כלום בכ"ז הבין הרב מזה שכרגע קלט בנפשה ברורה שלו תמצית כל פילפולו החריף וכללו במלות מועטים מחזיק את המרובה שודאי אדם גדול הוא ומאז רפתה רוחו מעליו ונהג בו כבוד · והיה אצלו כל ימי הפסח . ובמוצאי הפסח בהשכמה הלך רבינו לדרכו ועזב בחדר משכבו על השולחן מעות עם רשימה תשלומי מזונותיו בחג הפסח אצל הרב · (הרד"ל) : מז) הקדמה לפאת השלחן :

מח) ע' לעיל הערה פ"ז וע' בהקדמה נכדו לספרא דצניעותא כ' שהיה חוזר מדי יום מאה דפים ע"ש . ועי' אדרת אלי' ההספד הנדפס על הגאון בווארשי' כתב עליו ובכל שבת היה חוזר מס' שבת ועירובין עם כל הדינים ובמוצאי יוה"כ בבואו מבה"כ הי' חוזר מס' סוכה עם כל הדינים ע"ש . וסיפר לי הרב המפורסם מ' ישראל גארדן נ"י רב בווילנא אשר ראה כי במוצאי יוה"כ תיכף בלילה א' הגאון נ"ע להגאון החריף מ' דוד שמואל פייגעס ז"ל מווילנא (הנזכר לתהלה בס' הילל בן שחר בהספד על הגאון ועליו) הלא נכון לקבוע תיכף יחד בסוכה כמנהג העולם לכו אתי ונקיים יחד והביאו ההדרה ויקח מס' סוכה וילמדו כל הלילה המס' סוכה וזהו שיחד שקבעתי במקום נאמן אמר לו הגאון (הר"ה הלוי) : מט) הקדמה לשו"ע או"ח : נ) [ע' מעלות הסולם הערה י"ב י"ג פ"ז] :

סיפר

רוב פקחותו והשתדלותו בעבודת ה' היא שעמדה לו נגד כל מעיק לו והיא שהסירה מלבו כל דאגה כל עצב לעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב כל הימים :

לא נהנה לא במחשבתו ולא בדבורו ולא במעשיו כ"א מעניני הדעת ויראת ה' ושבח בוראו ואשר ימשך ממנו טובה אמיתית ותשועות עולמים ואשר איננו מענין זה ביד חזקה שלהם ובזרוע רמה גרשם מעל גבולו גם פליטה לא היתה לו :

כמה מסר נפשו להרחיק מחברת ביתו בניו ובנותיו רק יראת ה' טהורה לשכנה דרש בין כתפיה שכן עד שמימיו לא שאל את בניו ובנותיו בעסק פרנסתם ומהות מצבם (והכין אותם מנעוריהם לקבל כל המאורעות באהבה) ואם בא אחד מבניו לגבולו גם כי הגדיל השמחה כי לא ראה אותו שנה או שנתים נא) אפס לא שאל אותו על ענין פרנסתו ובאשר נח מדרכו שיעור שעה אחת מהר ימהרנו שוב לקבוע סדר למודו וכה אמר בדרך בטלת מלהשלים שיעור סדר לימודך הוא ישולם בביתי :

ראה אחי והביטה מה רב טוב העונג והערבות בנפשות היראים העוזבים דרכי עוה"ז ועסקיה לעמול בתורה ובמצות כי יגיעם ערבות ועונג יספיק להמשיכם בכח גדול להפרד מדרכי העולם והמודותיו להתבודד בדרכי ה' ותורתו ולבבם מלאה אהבת ה' על כל גדותיו נגד טבעו הרך שטף ועבר אף לאהבת הבנים גם אם הם יחידים להם כבנו הרב הגדול איש תו"י וי"א המנוח מו"ה שלמה זלמן ז"ל בהיותו בן חמש שנים או כבן שש היה רך ויחיד לאביו ואביו אהבו שעשועיו בכל עת כי הכיר בו מדת טובו וצדקתו פ"א נפל למשכב טרם שב לאיתנו הסכים הגאון בדעתו לנסוע אל המקום אשר הכין להתבודד (שבעה פרסאות סמוך לווילנא) הבוקר אור ויסע אל המקום ההוא להתבודד כפעם בפעם שמה נכמרו מעינות הטבע עד ששכח ביתו ובניו ימים פ"א הלך לבית הרחיצה גלוי וידוע שאסור להרהר שם בד"ת התחיל לעיין בענינו ונזכר כי בדרך זו הלך מביתו יותר מחודש ימים ובנו הביבו מתהלך בתומו נעזב ממנו מושכב על ערש דוי נכמרו רחמיו וציוה לאסור רכבו לשוב לביתו לפקוד שלומו לדעה מה יעשה לו :

נב וכגון דא שדי למקרי לרבינו הסיד וקדוש יגיעתו בתורה הק' אין לספר שהיה חוזר למאות ולאלפים כל פרק ומסכתא ומרוב חביבותי' לתוה"ק היה חוזר פ"א לילה ארוכה שבטבת משנה א' ממס' טהרות כל הלילה· והיה לומד בימי חרפו בחורף שיש קור קשה בחדר שלא הוסק תנור בית החורף · כדי לנדד שינתו · ומי יוכל לספר צדקתו וחסידותו שלא שח שיחת חולין מעולם ולא קיבל עליו עול ציבור ורבנות · ושום טרדה והיה שונא בצע נג) :

ויותר

נא) סיפר לי גיסי המופלג מ' זלמן ז"ל נכד הגאון ז"ל שאמו בת הגר"א היו בני' מתים כשהם קטנים ר"ל. וכשהיתה מעוברת ממנו (גיסי הנ"ל) נסעה מביתה (מק' דיסנא) אל אביה הגר"א שיבקש רחמים שיהיה הולד של קיימא ובבואה לפניו אמר לה במילים קצרים סגולה לקיום בנים שהילד אשר יוולד לה יקראוהו בשם אחיו המת אשר מת לפניו באחרונה עם עוד הוספה שם שני חדש והחדש לראשונה ושם המת לאחרונה ויותר מזה לא רצה לבטל לדבר עמה ויעשו כן כי הילד שנפטר לפניו היה שמו דוב בער וקראו לגיסי זלמן בער ונתקיים הוא וגם אשר הולידה אחריו ילדים אחרים והגיד לי גיסי שע"פ עשו כן כמה ב"א שלא נתקיימו בניהם וסגולה זו עמדה להן להיות להן זרע של קיימא וכן ראיתי גם אני כמה שעשו כן והועיל בעז"ה (הרד"ל) : נב) הקדמה לפאת השולחן :

נג) סיפר לי הרב ר' מנשה מאיליע ז"ל שפ"א שלח ע"י הגביר מהאסטאווין שהיה חולה מכתב עם עשרה אדומים לצדקה על בהמ"ד של רבינו ז"ל למסרם ליד רבינו ויהי כאשר מסר לו העשרה אדומים הביט בהן כרגע והחזיר לו שמונה ולא קיבל ממנו רק שנים וע"י יגיעה רבה שיגע הרב ר' מנשה ז"ל להודע פשטו של

דבר

נג) **ויותר** שהיה רבינו הגאון אשכול שבגדולים יותר היה נמוך ושפל בדעתו מכל אדם אשר ע"פ האדמה ממש הלא תראו גודל ענותו (ע' עלית קיר בהסכמה לשו"ע) שמעולם לא הזכיר שם שום חכם שהשיג עליו ברובא דרובא רק כפי שיטתו יושב ודורש לעמו כמפי הגבורה כדי שלא יתכבד בקלון חבירו חכם המושג או המחבר עסק בדבריהם הק' בשלהבת אהבת ה' ויראת הרוממות בקדושה ובטהרה ודבקות נפלא אין לשער בעת עסקו בתורה ועבודת ה' היה נאחז ונלכד באהבתה עד שכמעט עזבה נפשו את גויתו נה) :

נו) **בכל** עת רבים מעדת ה' בכל מקומות מושבותיהם עם תורתו בלבבם היו באים בצל קורתו להתפלל בבהמ"ד שלו לשמוע תהלת ה' בפיו המה ראו כן תמהו איך יגיע איש אל שיעור מאהבת ה' כמוהו בהביטם כל תיבה ותיבה מתפלתו היה יוצאת מפורשה בקדושה ובטהרה עם המחשבה טובה ויושר לבבו נראית כאלו ניתוסף לו מדע בכל תיבה ואהבת ה' בכל מלה בלשונו וז"ל הגאון מוהר"ח נ"ע נז) פ"א מדי דברי עמו בענין התפלה א"ל רבינו פ"א הראוני מן השמים גודל ענין התפלה כי יגעתי יגיעות רבות על הבנת מאמר אחד בס"ת בעניא דר"ח י"ב שבועיים ולא עלה בידי לפרשו לאמיתו והנה ביום ר"ה א' מדי עמדי בתפלה בשמ"ע בשחרי' כרגע נפל במחשבתי באותו מאמר לפרשו על שבע אופנים ומה היה לי לעשות אמרתי לו אפשר לשהות מעט רק לסדר במחשבה וכי גם זה חשיב הפסק אמר באמת כן עשיתי שהיתי כמו רבע מינוט וסדרתי במחשבתי ושוב חזרתי תיכף לגמור תפלתי ואחרי גמרי תפלתי התבוננתי על המראה לחזור עליהם ומאומה אין בידי כי נשכחו ממני לגמרי (ומזה תבין גודל קדושת טהרת מחשבתו בתפלה אשר גם זה היה נחשב אצלו למהשבה זרה בתפלה) ונצטערתי ע"ז הרבה ושהיתי כמו חצי שעה להסיח צערי מדעתי ולקרות הלל ובעמדי להתפלל מוסף והנה נקבצו באו עוד הפעם כל השבעה אופני' במחשבתי כבראשונ' שוב לא פניתי מחשבתי מתפלתי כלום ולא נתתי דעתי עליהם להרהר בהם כלל ובסיימי תפלתי נמצאו ערובים ושמורים לפני כל הז' פירושים לאמיתתם ומתוקים מדבש ונופת: **שמעו** יצא בכל המדינות הקרובות והרחוקות מקצה תבל אליו ידרושו ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא ובהיותו בן שלשים וחמש שנים נח) שחר פני רבינו

דבר נודע לנו ע"י הרב מ' סעדי' תלמידו המשמשו שזה היה טעמו שהרגיש במראית עינו שהאדומים כולם היה פחותים וקלים ונולד לו ספיקא דדינא בשיעור מטבע זהב שנפחתה עד כמה יהא ראוי לקיימה אם דינה כשאר כסף דתניא בב"מ (נ"ב) בסלע עד שקל פחות מכאן יקוץ והיה נראה בעיניו שממונה מהן אסור לקיימן ולקבלן ע"מ לקוץ ג"כ חשש רבינו דהו"ל כמשנה מדעתו של בעה"ב ע' ב"מ (ע"ח) ע"כ החזירם לו להשיב תיכף לבעליו ורק אותן הב' שנחסרו כ"כ עד שהיה מותר לקיימן הוא שקיבל והרב ר' מנשה הנ"ל התפלא מאוד מאיזו מקומות שאב רבינו לשער ענין זה שתלוי לבד בפלפולא גם בחכמת השיעור לפי גודל ערך מטבע אדומים שלנו נגד סלעי' שלהם בכדי שיהיה אפשר להשוות הטעות במראית העין בפחיתותו (הרד"ל): נד) הקדמה לספד"ל:

נה) סיפר לי הרב מ' הילל משקלאב (בן הרב מ' בנימין תלמיד רבינו ז"ל) שנסע לעה"ק וסיפר שם שפ"א היה בווילנא ובא ועמד לפני רבינו ז"ל בחדרו והוא היה הולך ושנה משנתו בדביקות נפלא · ולא הרגיש כלל בעמידתו שמה לפניו ואף שכ"פ בהיות רבינו ז"ל הולך ובא פגע ונגע בו עד שהוצרך לנטות מני דרך לצדדין עד אחרי זמן כמה (משמתא כשגמר ענינו) הרגיש בו ובפתאום שאלו בשלומו ובשלום אביו תלמידו הרב מוהר"ב (הרד"ל). נו) הקדמה לשו"ע או"ח:

נז) הקדמה לספד"ל:

נח) **כתבתי** כפי החשבון הנכון בס' לוחות העדות שהמכתב אליו מרבינו נכתב ונחתם יום ה' ה' סיון תקס"ז לפ"ק

רבינו · הגאון הגדול אור ישראל מו"ה יהונתן אב"ד ור"מ דק' פראג (בעהמ"ח ס' אורים ותומים) באגרת להוות דעתו גם הוא נט) בין גאוני אשכנז ופולין :

ס) **הזקנים** שבדור והשרידים הנגשים אל ה' השכילו קצת דרכו בקודש הנם שהכירו שענינו ענין נפלא בהחלט והנהגתו עליונה ונפלאה וגם כי ידעו כי לא מחשבותיו מחשבותיהם ולא דרכיהם דרכיו מ"מ לא התעלמו משים לב על עניניו והיו משתוקקים ונכספים לראותו פ"א ביום או בשבוע למען יביטו אל פעולת ה' והתיישרו לעמוד מרחוק נוכח פניו אולי יאר פניו אליהם ויחננם מדי דברו בם כל היום התאוו תאוה ללכת בדרכיו לעביד את ה' מאהבה כמוהו המה ראו והשכילו שאין כח בדורנו הזה להדבק בדרכיו וכן התבוננו היטיב שלא ישוער חק אפשרות גודל בקיאותו ודקות שכלו הן מנעוריו התורה והעבודה מחוברים בו קיום טבעי תאות לבו נתת לו :

תלמידיו הראשונים רצו בכל כחם מיום היותם בבית מדרשו לקרב רחוקם אל מקום חיותם ולא נתעצלו בהליכתם ולא נתיגעו במרוצתם מפני שהרגישו בעוצם רחוקם ממנו וידעו כי רב מהם הדרך להגיע אל מחוז חפצם מה טוב חלקם ומה נעים גורלם :

הראשון הוא היה הגאון הצדיק מאור הגולה מו"ה חיים זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק וואלזין הוא היה צופה ומביט בעינא פקיחא ביופי הדר תורתו גם כי כחו חזק מנעוריו לן בעומקא של הלכה וידיו רב לו בפלפולא של תורה ובצלה התלונן אך כרובים היו אתו בעקב ענוה ויראת ה' כל היום ובבואו לעמוד לפניו סא) לשמוע מפיו דברי אלהים חיים

נפ"ק ורבינו נולד בשנת ת"ס לפ"ק לא וחשוב נמצא שנותיו ל"ה ואין להשגיח להכותב מאמר תשובות אמרים בהקדמה לשנות אלי' שכתב בהיותו כבן כ' כבר הריצו אליו כו' וע' לוחות העדות וכו' וזה היה בשנת תקי"א ע"ש שטעה בשתים כי לא שם לבו לעיין היטיב וגם דבר בלתי אפשר כי ה' סיון תקי"א היה או ביום ש"ק . (המוציא לאור) :

נט) **עיין** לוחות העדות להגאון מוהר"י זצ"ל (פרשה ד' ע"ג) וז"ל כמו כן שלחתי פירושי כו' לק"ק ווילנא כי ביחוד שמעתי בתוך חכמי העיר יש א' המיוחד החסיד קדוש וטהור מאיר ישראל כולל כל החכמות הא"ב ולו עשר ידות בנסתר מוהר"ר אלי' נ"י אשר נודע תהלתו בכל מדינות פולין וברלין וליסא מקום שעבר החסיד הנ"ל ספרו ממנו גדולות ובקשתי ממנו לעיין בפירושים וליתן עדותו כי כנים ע"כ ורבינו בנחת לשונו השיבו והעתקתי אות באות גוף המכתב למען הראות גודל הענוה ויראה בתשובתו וז"ל יפיפה כגבור לרוץ אורח משרים בתורה וכו' להגאון וכו' מו"ה יהונתן נר"ו הגיעני מכתב פחותי חותם גיה"ק שש"ת פירושי' אמיתיים על ה' קמיעות דמין הנדפסי' אשר יסודת' בהררי קודש וביקש ממני לעיין בו אם ישרים הם והשריח עצמו מגודל צערו ש"ת בעו"ה שרויה בצער והוא הודיע צערו לרבים ומי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה לעשות שלום שישתקע אש המחלוקת אשר זרה ממחלוקת אשר לא כדת אבל מי אנכי מארץ מרחק שישמעו לקול דברי להצדיק הן למראה עינים מעון אריות היושבים על כסא הוראה בקהלות קדושות מעודי' בתורתו ואין דבריה' נשמעי' ומטין אוזן לדבריה' להכריעו מה צורך לדברי ואם דבריה' אינ' נשמעי' מי אנכי מארץ מרחק צעיר אנכי לימים נחבא אל הכלי' אשר ישמעו לי לכן ידין אותי אדוני לכף זכות ומחמת טרדות רבות וטריפת בעל הדרך לא היה באפשרי לסדר הדברים כראוי והוכרחתי לקצר בשום אנכי ברוב ענותנותו וצדקת שידנני לכף זכות כ"ד דו"ש תמיד הצעיר אלי' במוהר"ר שלמה זלמן שה ק"ק ווילנא יצ"ו יום ה' כ' סיון תקי"א לפ"ק) : ס) הקדמה לשו"ע או"ח :

סא) **ובסוף** הקדמתו לפי' ספד"צ כתב בזה"ל לבי יהגה אימה מדי דברי בו בהעלותי על זכרוני עודנו בחיים חיותו עומד ומשמש לפניו ית"ש כאחד מצבא המרום במרום כו' וזכיתי לעמוד לשרת פני קדשו מעט מן המעט ובהעלותי על לב קדושת אור תורתו חסידותו טהרתו וענותו מרתע כולה גופאי עכל"ה ונודע גם הגאון מ"ז מאור הגולה מ' חיים זצ"ל בכל קצוי תבל והגאון בעל פאת השולחן בהק' לתקלין חדתין כתב על הגאון מוהר"א נ"ע וז"ל כי לא חסר משולחנו כלום מהמעלות שמנו חכמים שהתורה נקנית בהם וכד האי גב תרתין

חיים רוח מבינת רבינו זצללה"ה עברה ע"פ חריפותו ופלפולו ותטהרם סב) ובתבונתו נמחץ רהבם ומאז הביט בעים שכלו מה גדלו מעשיו מה עמקו מחשבותיו בנגלה ובנסתר · תחת צל קורתו אוה למושב לו :

והשני הרב הגאון מו"ה שלמה ז"ל אב"ד דווילקאמיר חריף ובקי בחדרי תורה ומוכתר בענוה ויראת חטא פעמים רבות בשנה היה דופק על דלתותיו כאשר שמע דברי אמת לאמיתה יוצא מפיו הקדוש והטהור חשב מלאכתו שעמל בה מספר ימי חייו למלאכה נמבזה ונמס ובבואו לפניו אל הקודש פנימה שאל מאתו כל דבר הקשה לו סג) ונתן לו די מחסורו אשר יחסר לו :

והשלישי

תרתין ועשרין שנין הוי גמירא ליה לכולה הש"ס וכל אביזריי' עכ"ל ואף צדקתו וחכמתו המרובה עמדה לו. להעמיד תורה בישראל ותלמידים גדולי הדור ובספרו נפש החיים האיר לכל ישראל במוסרו הטוב וכן שו"ת הרבי' אשר השיב לכל שואל ונשרפו הרבה בעו"ה בשריפת ביתו וע' בס' אגודת אזוב (עמק הלכה ד' מ"ד ע"ג בספרו ונשארו אך מעט מהרבה ת"י וכן ס' רוח חיים על אבות המסודר ת"י ☞ [וכבר יצא לאור ע"י בעז"ה בווילנא עם הוספות ממני] ישאו ישרים וישמחו ואם באתי לכתוב כל גדלו עד ספר ישוב וע' בס' אגודות אזוב דרוש אלון בכות (דרוש ס'). הספד עליו וע' בהספד אשר קונן עליו תלמידו הגאון מ' דוד טעביל בעה"מ ס' בית דוד (דרוש ס') ובס' גליא מסכתא (בדרושים ל"ג). (הר"ה הלוי):

סב) **וראיתי** בתשובה א' שפלפל עם הרב הגאון החריף מ' ליפמאן אב"ד דקאפולי' והסכימו שניהם לדעת א'. ובכ"ז כתב בסוף התשו' וז"ל והנה בבואי לפני מו"ר רציתי לעמוד וע"ד כו' ובהתחלתי להציע לפניו השמועה הללים בשיטות כו' ומעתה כל בנין דכת"ר דאשתקד נפל אזדא לי' וגם דידי בעי למיסם ולמיספן כו' ואם תעלה ביד כת"ר לעשות סמוכין לזה יודיעני ואגיע לפני מו"ר קדוש ישראל אם יזכני ה' להתאבק בעפר רגליו עכ"ל ☞ [אמר המ"ל התשובה נדפס' כעת בשו"ת קדושת יו"ם (סי' לג) ע"ש] ישאו נא חכמים ויקחו מוסר היכן היה מגיע כח מורא רבו על פניו ז"ל עד שבדיבור אחד ריש מילין של רבינו ז"ל הללים לסתור כל הבנין שבנו בחריפותם הגדולה וכלא חשבוהו (הרד"ל) וראיתי אני בתשובה א' כי"ק אשר העריך הגאון מ"ז מוהר"ח זצ"ל להגאון המפור' מ' חיים נח לבי ז"ל (האב"ד דק"ק אה"ו בעה"מ עלי ארזי' עלי אלמוגי' מעין החכמה) וז"ל בסוף מכתבו שם מיום כ"ה תמוז שנת תקס"א וחזיתי לדעתי' דמר שלא לבו הולך להלוך נגד הארי חי הכהן הגדול שעבר מנשיאותו (הוא הגאון מ' רפאל כנודע הכתוב בס' זכר צדיק) כי היכי שלא ליחלש לדעתי' מאוד שמח לבי על שלום מו"ר הכהן הגדול נ"י אשרי ירא ה' שהצליח דרכו גם בזקנותו והמציא לו ריע ככת"ר קראתיו נוע' אמנם בתור' דכתיב בי' אמת הלא בלתי אל האמת עינינו וקרא נמי אקדמי' דכתיב האמת והשלום אהבו כו' וכבר הוזהרתי בזה מו"ר גאון קדוש ישראל רבינו הגדול החסיד מ' אלי' נ"ע מווילנא שלא לישא פנים בהוראה אף להכרעת רבותינו בעלי השו"ע ☞ [ע' שו"ת קדושת יו"ם סי' ל"ד ע"ש] ואעפ"כ מעודי זחלתי ואירא לקבוע הלכה עפ"י דעתי העני' וחלושה והן בעוד על ארצינו שמשו של רבינו הגדול נ"ע הנ"ל לפעמים זכיתי להציע דברי והיה מנהיר לי שמעתתא ואחר שנשקעה שמשו של אחיו צדיק לית לי רב במתא ואל מי מקדושים אפנה כו' כו' חיים במוהרי"ן מוואלאזין (הר"ה הלוי):

סג) **ולפי** הנראה קיבל ולמד גם בנסתרות מן רבינו ז"ל כי שמעתי משב"ז הרב המקובל מ' יעקב משווינצאן ז"ל (שהיה אב"ד בווילקאמיר ובפומפיאן) שפ"א בנסעו יחד עם הגאון מ' שלמה ז"ל הנ"ל ונתגלגלו הדברים על ענין האר"י ז"ל שגילה בקבלתו סדרים שלא שערום הראשונים ז"ל לגמרם (וע' בהקדמות הגאון מוהר"ח זצ"ל לספד"צ שכתב בלשונו הזהב שהמקובלים הראשונים לא דיברו בזה כ"א ברמז) א"ל הגאון מוהר"ש ששמע מרבו הגר"א ז"ל על מאמר חז"ל מנחות (נג) ר' עזרי' דהו' קאי אבבא שבו נרמז כל שרשי קבלת האריז"ל בענין הפרצופים וז"ש לר' פרידא על ר' עזריה דקאי אבבא דלא עייל ונפק לסתרי ההשגה רק עומד על הפתח ורוצה לכנוס וא"ל ר' פרידא אי בר אורין הוא ליעול פנימה בקודש ובאמרים שאח"כ אדיר כו' ידיד כו' טוב כו' זה כו' רמז לו ידיעתו בשרשי החכמה וכאשר הפצרתי בשב"ז הרב מוהר"י הנ"ל שיפרש לי הדבר. א"ל עודך רך בשנים וכשתגדיל ויהיה לך בנים תבא אלי ואפרש לך אז וברוב הפצרות אמר לי רק ריש מילין שאדיר הוא דרגי' דעגה והביא ראיתו ממה שבש"ו שבחים דאמת ויציב מלת אדיר הוא השבח הי"א שהוא מיד אחר ע"ס והי"ז מדריגה י"א וכתבתי זה אולי מי שדעתו רחבה יזכה מפתח זה לכנוס לפנימיות המאמר לבן גם סיפר לי הרב כו' ר' אברהם הורוואדנער מווילנא זכר צדיק לברכה ששמע מבנו של הגאון מוהר"ש

והשלישי הרב הגאון החסיד ועניו דמי לבר אלהין מו"ה שלמה זלמן זצלל"ה אחיו של הגאון מוהר"ר חיים הנ"ל בבואו לפניו היו כל כחותיו נכנעים טרם נכנס לפנים מן הקלעים גם כי כל רז לא אנס ליה אדר ענוה אדרתו בעל ענוה ומוכר כל מדה יקרה לא חסר מה יקר מחכמה ובכבוד שמו הטוב אהוב למעלה ונחמד למטה ורבינו זצלה"ה אהבת נפש אהבו אהבתו נשא ורם על כל תלמידיו סד) וה' הניח לו :

והרביעי הרב הג' בתורה ויראה המפורסם מ' כעדי' גיסו של הגאון מוהר"ש זלמן הנ"ל עזב את ביתו ובא לשמוע תורתו ושמש אותו שנים רבות סה) ולמד ממנו הרבה ובכל יום ויום בבואו לפני רבינו עם הספר פנים מסבירות הראה לו :

והחמישי

מוהר"ש הנ"ל שאיזו שנים אחר פטירתו (שנפטר בחיי רבו הגר"א ז"ל) ראה אותו בחלומו ונדמה לו ששאלו מדוע זה כמה מפטירתו לא נראה לו עד כה והשיבו שבעונות הדור האויר בעוה"ז כ"כ לא טהור עד שקשה מאוד לנשמות לירד בעוה"ז מחשש התדבקות בהם אשר לא טהור רק כעת שלחוהו משגיח בשליחות אל רבו הגר"א בענין פי' איזו מאמר בש"ס ומסרו לו שומרי טהרה אל נפשו ולכן מדי עבר סר אל בנו ג"כ לבקרו ויהי בבוקר ויקם ויסע לווילנא והלך ועמד לפני רבינו ז"ל ויספר לפניו החלום והשיב לו רבינו עוד ראות פני אביך לא תפלל מעתה כי לא תוסיף ראותו עוד (לפי הנראה הקפיד על שגילה לבנו ענין שליחותו. (הרד"ל) · עוד סיפור א' כזה מפורסם בווילנא שהרב מו"ה פייוול משמארגאן ז"ל בא אל בניו כנ"ל וכן מצאו בכתובים של הגאון שבאותו לילה נשלח לו שאלה על ידי הרב הנ"ל (הר"ה הלוי) :

סד) **ומעט** מהרבה מגדלו וצדקו כתובים על ספר תולדות אדם ח"א וח"ב וח"ג עודנו בכתובים ודו"ז ידיד לבי הרב המאוה"ג מ' שלום נ"י האב"ד דק' יאנישאק נכד הגאון מהר"ז הנ"ל הודיעני במכתב כי יש את נפשו להוציאו לאורה יהי ה' בעזרו) וע' בהקדמת שביל הישר מ"ש עליו · וז"ל הגאון בעל שביל הישר בהקדמה ואחר אשר עזרני השי"ת ברחמיו לגמור כל זאת על כל תלתא סדרי הרי"ף ז"ל הקרה ד' לפני מקרה טהור גברא קטן בשנים א"ך גדול בענקים ינוקא קדישא חסידא ופרישא מילא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת בכל הש"ס עם כל השיטות הפוסקים קדמאי ובתראי ערוכים ומחודדים בפיו לאמר בלי גמגום הוא ניהו קדושת שמו מהארים מוה' שלמה זלמן כו' מתושבי יקירי קהילתנו יצ"ו למד את כל תלתא סדרי הרי"ף ז"ל עם חיבורי הנ"ל ובכל מקום ומקום אשר מצא שהשמיט מלהביא איזה גירסא או איזה פירוש או שט' או איזה פוסק השייך על דברי הרי"ף רשם על הנייר ומלאתי אותם בכל המקומות כו' תמצא מצוין הגה סעיף כמין תבנית יד מורה שאותו סעיף סידר הרב הגדול מו"ה שלמה זלמן הנ"ל בעצמו עכ"ל ועי' בהק' חיי אדם והגאון החריף בעהמ"ח ספר אור חדש הספידו בקעלין ונדפס בס' חות יאיר החדש מהגאון הנ"ל וז"ל הגאון מוהרי"ל בעה"מ שו"ת פרי תבואה אב"ד בפפד"א בספרו עלי עדן (ד' ס"ו ע"ב) והגאון מ' זלמן מווילנא שלמד תורה לשמה כו' הוא היה לאות ולמופת בדורינו שבהיותו בן כ"ד שנים הי' כל הש"ס ספרא וספרי תוספתא ומדרשים ורמב"ם וטור שגורים על פיו לאמרם בע"פ ככתבם וכלשונם מה שלא ישוער בשום פנים שמחשבה מושבה בעליית קיר קטנה ככף איש תמא ותסבול זה השיעור וראו כל עם בני ישראל שגדול כחן של יראי ה' וחושבי שמו כי רוח אלהים תלמדם עכל"ה ועי' בס' כדור קטן (דף נב) כתב ובדורינו היה הגאון מ' אליה ווילנא מפורסם בתלמוד כתנא ובקבלה כאיש אלקים ובזמנינו ר' זלמן לוואשנע (נ"ל מוולאזין) גאון בקי בכל חדרי התורה הן בנגלה והן בנסתר והיה לו ב' פעמים בחייו גילוי מן השמים עכ"ל ושמעה אזני מפי מו"ר אבי הרב ז"ל אשר הגאון רבו מוה' שאול נ"ע סיפר לו כי פ"א בא לפני הגאון והגאון הגיד לו דבר אמת אשר חידש אז והגאון מוהר"ש התפלא מזה החידוש וחזר עליו פעמים ושלש ויבכה הגאון ויאמר איה ר' זלמן כי הוא היה חוזר דבר כזה מאה פעמים וא' וכן מובא ברא"ש ס' תולדות אדם אשר שמע מפי הגאון נ"ע על תלמידו הגאון ר' זלמן זצ"ל כי היה הפלא ופלא ע"ש וע' בתולדות אדם (דף כ"ח) פ"א פירש גאון עוזינו מחמד עינינו רבינו אליהו חסיד מענה אחת מספר איוב והיתה מיוסדת על יסודות חזקות מאומתים ופשוטות בתכלית הפשיטות כו' והגאון ר' זלמן שמח עליה כעל כל חמדת תבל ויהי ממחרת כאשר החל הגאון לפרש המענה השניה ראה את ר"ז יושב סר וזעף וישאל אותו לאמר הגידה נא לי בני למה נפלו פניך אף הוא השיב אמרים לרבו אבי רבי רכב ישראל ופרשיו הנה הפירוש מהמענה ששמעתי אתמול עדן לא שניתי עליה אלא פעמים ואחד ואיככה אוכל לשמוע כעת פי' מענות האחרות עכ"ל בקצרה (הר"ה הלוי) : סה) עיין (הערה קי"ז) :

ולאיתי

חית

והחמישי הרב המאוה"ג המפורסם מו"ה שלמה ז"ל מטלאטשין מ"מ בק' ווילנא כמה חיבה יתירה נודעת לו שלמד אתו זוהר וספר יצירה וכל דבר הקש' לו בכתבי נורי האריז"ל הסביר לו פנים לפי כחו ותבונת מדעו וכמה דברים העלים ממנו ולא הגיד לו סו) ואחרי פטירתו של הרב מוהר"ש הנ"ל הדר ביה ואמר מדוע כסיתי ממנו דברים הכבושים הלא בכל כחו היה ירא את ה' מנעוריו כי פועל אדם ישלם לו :

והששי הרב הגאון החו"ב המפורסם מו"ה צבי הירש מסימיאטיץ כהו רב בנגלה ובנסתר סז) שמש אותו שנים רבות דבק בקצת דרכי חסידותו ופרישותו • וכן נאה לו :

והשביעי הרב הג' החו"ב המפורסם מו"ה שלמה זצ"ל מק"ק מאהליב מזוין הי' במלחמתה של תורה ירא וחרד לדבר ה' פניו כני להבים סח) בעוז היראה והעבודה למד ממנו הרבה ומאז הגיע אליו תלמיד ותיק היה לו :

ואלו תלמידיו הידועים לנו מפי כתבם אשר הם הפיצו מעיינות חכמתו הוצה נתוספו לעת זקנותו כי לא אלמן ישראל הי' אז דור דעה גאונים מקובלים יראי ה' בית מדרשו היה כלילת יופי משוש הארץ מלאה חכמים וסופרים גאוני ארץ באו ממדינות רחוקות לשמוע תורתו ולראות פני הדרת כבודו להנות מזיו אור תורתו בכל עיר ועיר נמצאו חכמים מלאים תורה אנשי עיר ש ק ל א ב צפו וראו כי רבינו זכה לדברים הרבה אשר

סו) וראיתי בכ"י קדשו כתב בזה"ל ובעת נסיעתי ממנו (מהגאון החסיד) הלך אחי עמי תלמידיו עד מחוץ לק"ק ווילנא וכשהיינו בעיבורו של עיר בקשתי ממנו שיפרש לי פסוק הנ"ל (אשר הביא שמה מראשית כי לא רצה הגאון לגלות לו כ"א ראשית אמרים) שהתחיל לפרש ואמר כו' עכל"ה (הר"ה הלוי) :

סז) ויצא ממנו בדפוס ספר מ ר ג ל י ו ת התורה על התורה וזה מקרוב נדפס חו"ל גם על נ"ך [וע' מעלות הסולם הערה י"א) ובנגלה היה דרך למודו בחריפות עמש"ל (אות ע"ז) ממנו ז"ל (הרד"ל) והיה נקרא בפ' כל ר' הירש חסיד ע' באגודות אזוב להגאון מוהר"ז מביאליסטאק אלון בכות (דרוש ח') שהספד עליו ושמעתי מחכמתו נוסף על צדקתו והצנע לכתו ופ"א בא לבית הגאון לעת האוכל ותלמידיו בקשו גם אותו לאכול עמהם ויאמר להם לא אוכל לאכול עמכם כי הדאקטאר הזהיר כן ויענה הגאון כן הדבר הרמב"ם היה גם דאקטאר הבין הגאון כרגע כי טעמו אשר לא יוכל לאכול בלחמם הוא מטעם הדין סעודה שאינה מספקת לבעלי' והדין הזה מובא ברמב"ם להלכה ואך למען הצנע לכתו אמר כי הדאקטאר הזהיר כן אשר יחשבו המה כי לשמירת שלימות גופו לא יאכל והוא על הרמב"ם כיון אשר היה רופא למלך כנודע והוא הזהיר כזאת בספרו היד לשמירת שלימות נפשו (הר"ה הלוי) :

סח) סיפר לי אחי הגדול הרב החסיד במעשיו מוהר"ל הירש לוריא ז"ל שהיה מכירו ושהיה מלמד תורה חנם לבני עניים ועשירים יחד ופ"א דרש ממנו דודנו הגביר הנדיב המפורסם מ' אהרן לוריא ז"ל ממאהליב שיקבע שיעור למוד עם בניו ביחוד והרב החסיד מ' שלמה ז"ל אף שכמעט כל חיותו היה תלוי בדודנו הגביר הנ"ל לא נשא פניו והשיב לו בתוכחה וכי מפני שבכך לבוש שועלים טובים כדאי הדבר לבטל שיעור של בני עניים אשר מהם תצא תורה וכמוהו כמוהם ראוין להיות שוין בלמוד התורה :

עוד סיפר לי אחד מתלמידיו שפ"א כשחלה הרב מוהר"ש ז"ל מיחוש גדול והוצרך ליסע לווילנא להתרפאות נסע עמו תלמידו הנ"ל לשרתו בדרך והיה מקבל בדרך מדי עברו נדבות לצורך הוצאות נסיעתו ורפאותו ויהי בדרך במלון א' לא היה בעל המלון בבית וכנסעם משם בבוקר כמה פרסאות העיר ה' רוח הרב מוהר"ש הנ"ל (למען אשר לא יאונה לצדיק כ"ב לעבור על דינא דתלמודא) לשאול פי תלמידו הנ"ל מה זאת שלא ראינו הבעה"ב במלון שלא בא לשאול לשלום לנו ויענהו התלמיד כי הבעה"ב נסע לאיזה מקו' ומיד שאלו הרב מוהר"ש האם קבלת שם איזו נדבה מבעלת הבית ויאמר התלמיד כן הדבר ויחרד הרב מוהר"ש מאוד ויאמר אל העגלון לרכוב תומ"י למלון השוא להשיב כסף הנדבה אל האשה כי הלא אחז"ל (שלהי ב"ק) לוקחין מהן דבר מועט אבל לא דבר מרובה ומי יודע ערך האיש אם דבר זה מועט או מרובה לערכו והוכרח נקיים גזרתו לחזור כמה פרסאות להשיב לבעלת הבית נדבתה (הרד"ל) :

והוא

אשר זוכה הלומד תורה לשמה כי נגלו לו רזי התורה ונהנין ממנו עצה ותושיה וכל חידושי תורתו ממקור האמת נובעת מימיו נאמנים אין בהם נפתל ועקש קלע אל שערת האמת ולא יחטיא עלה למרום שבתו לק"ק ווילנא :

ה"ה הרב המפורסם בתורה ובעבודה הנגיד המהולל לשבח איש חי רב פעלים פרי קודש הלולים כבוד מו"ה בנימין נ"י מק"ק שקלאב ותדד שנתו מעיניו וזכה לשמוע מפיו הק' והטהור בלימודים ואור תורתו ויראתו נגה עליו ואחז בדרכו והנהגתו וגם ע"י נבנתה עיר שקלאב על תלה קיימו וקבלו עליהם הנהגותיו בדרכי הלימוד ונתיבות המצות כתיקונן הרבה מאנשי עירו ומדינתו עשו כמו הרב ר"ב הנ"ל ולא עלתה בידם לקרב אל הקודש רק להני תרי אחי עלתה בירם והפץ ה' הצליח בידם · ה"ה הרב הג' המופלג בתו"י משנתו שלמה המפורסם לשבח מו"ה שמח' בונם ואחיו ה"ה הרב הג' בתור' ועבודה הרועה בשושנים דעה והשכל המפורסם לשבח מו"ה מנחם מענדיל המה באו בצל קורתו לעת זקנתו כי פנה היום לעת ערב לנוגה זיו תורתו ראו אור גדול שמו לילות כימים לגלות עמוקות מני חושך הספיקות במשנה ותוספתא במכילתא ספרי וספרא וירושלמי וד' טורים · סט) הרב הג' ר' מענדיל הנ"ל אהוב היה לרבינו זכה לשמוע מפיו הק' תורה · ע) גלה לו סודו ומצפוני לבו בעת שמחת נפשו · ה"ה הרב הגאון מ' ישראל משקלאב (בעמ"ח תקלין חדתין ופאת השולחן עא) הוא יגע לסדר דברי רבינו · והעיד על עצמו שזכה לראות פני רבינו חצי שנה טרם שנתבקש בישיבה ש"מ וזכה לשרתו להיות בעבד לפני רבו זה עשרים יום לפני גויעתו הרבה פעמים קריתי ושניתי לפניו אמר על עצמו :

ה"ה הרב המופלג איש תם וישר מוהר"ר מאיר מווילנא אשר ישב בבית רבינו כמה שנים ולמד לפניו כתלמיד לפני רב עב) והוא כתב וחיבר דברי רבינו מה ששמע יוצאים מפיו הק' על משניות סדר טהרות :

רבינו קדישא ופרישא צדיק יסוד עולם הכלול בקדושה וטהרה ענוה ויראה כליל המדע ופאר החכמות כל רז לא אנס ליה הוא ראה והבין ומצא רצון תלמידיו רצוים לפני ה' הפיק להם את רצונו ויותר שהיה רבינו חכם לימד דעת את העם וחזקם ואמצם שילמדו סדר נבון שלא ימעדו רגליהם עג) :

בראשונה הזהיר לעבוד עבודת ה' להיות בקי בראשונה עד) בכ"ד ספרי קודש עם הנקודות

סט) **והוא** הדפיס ס' משלי לרבינו כאשר קיבל ממנו בע"פ ועלה לירושלים תוב"ב ונפטר שם וחיבר עשרה חיבורים בנסתר וגם בנגלה ומהם תחת ידי בעצם יד קדשו מסודרים להדפסה ממנו ז"ל (הר"ש הלוי) : ע) עי' בהקדמה לפאת השולחן ועי' לקמן מה שגלה לו רבינו ז"ל :

עא) **וחיבר** גם שו"ת נחלה ומנוחה מובא בפאת השולחן ה' שבועות (סי' כ"ש ס"ק ס"ז) ועי' בהק' לספרו . את נשיאותו בירושלים ואשר נהג כצאן עמו והלוכו בקודש מדי היותו בא"י ואת כל הטוב אשר עשה לעת מלחמת הדרוזין שמה כידוע בס' קורות העתים . (הר"ה הלוי) :

עב) **העיד** עליו רבינו הגר"א בכ"י ממש וכתב עליו גם למד גם קיבל מאתי וגם אחיו הגאון מוהר"י בער ז"ל נתן עדותו עליו (אלי' רבה על סדר טהרות ברין) :

עג) [אהמ"ל ידידי הקורא הקשב ושמע סדר הלמוד יוצא מפורש מפי גאון הגאונים כאחד מגאוני קדמאי שאר המדע כליל החכמה אשר בדרך סלולה וסדר נכון הראה לכל יושבי תבל אשר לא נעלם מאתו המדע והחכמה בכל דרכיו השכיל תלמודי עיונו חקירות מושכלות ומקובלות למודיום היו בו כלולים תלמידיו אחרי אשר באו לחסות תחת צל כנפיו לשמוע תורה מפיו כבר למדו וידעו דרך הלימוד אך להוסיף ידיעה על ידיעתם באו לפניו והוא לא כן עשה כילד ונער בית רבו התחיל ללמדם עזבו סדר הלימוד הראשון זרו הלאה ולמדו סדר נכון מפי רבם] :

עד) **מבקיאותו** של רבינו ז"ל בכ"ד ספרים ידוע ומפורסם דמקיים בי' עפעפיך ייטירו נגדך (כת' במגילה

הנקודות והטעמים ערוכים בכל ושמורים עד שבדק אותם בכל אלה ועל צבאם דגל חכמת הדקדוק עה) וכבר בחנו פקחים ושלמים שבחכמת הדקדוק בדברם עמו לא מצאו ידם ורגלם ושתו בצמא את דבריו ולעו טענותיהם כלא היו ובשובם לאהליהם ענו ואמרו מי שלא שמע דבריו אין רואה ואין יודע :

אחר צוה להיות ששה סדרי משנה שגורים בפיו עם כללות פי' המפורסמים ועל צבאה דגל גירסותיה הנכונות תלמידיו הגדולים המה ראו כי חכמת אלהים בקרבו כי מגודל בקיאותו ועוצם חריפותו לאמיתה של תורה הודיע חדשות לא שערום אבותינו המפרשים הקדמונים והראה מדברים הנרגשים מסדר המשנה המה הולכים למישרים עו) בלתי מקבלים באורים רחוקים :

ואחר הזהיר על דרכי העיון בים התלמוד ולעיין היטב פרש"י כי הם נכוחים מאוד למבין ובחי' בעלי תוס' ז"ל כתנאי שיהיה ישר עיון שונא רב הקושי' מודה על האמת אפי' מפי תשב"ר וכל הפצו מדרך השכל לא ישוו נגד האמת כי אז יצליח וישכיל בלימודיו ודברי הדודין צוה למנוע גם מתלמידים ההסרים וילדים הרבים הן אמת החריפים השלמים כאשר שמעו דברי אמת יוצאים מפיו הקדוש והטהור לא נותר בהם רוח ואמרו לריק יגענו עז) כל מספר ומי היינו :

במגילה על ר' מאיר) ואיה שוקל וסופר אותיותיה של תורה כמוהו ז"ל וסיפר לי אחי הרב מוהר"ן הנ"ל ששמע מהרב ר' פייוויל אב בית דין דדובראָוונע (בעהמ"ח ספר מנורת שלמה ומנחת כליל על המסורה הנדפסים יחד עם חומשים אדרת אלי' של רבינו הגר"א ז"ל) . שבהיותו חתן רבינו ז"ל (כאשתו הראשונה) נתגלגל הדבר פ"א . בענין איזו חסר ויתיר בפרשת המנורה · והכריע רבינו דעתו ז"ל . הרחבה בזה · ואמר שהנה בפ' המנורה (עפ"י טעמי ורמזי הקבלה בענין המסורה) צריך להיות כ"כ יודי"ן וכ"כ ווי"ן ומנה אותם כמונה מרגליות תומ"י בע"פ כרגע . (הרד"ל) :

עה) **סיפר** לי הרב הגאב"ד דק' קידאן נ"י כי בהיות הגאון בשנות ילדותו בק' קידאן עמל אז מאוד שילמדו בח"ת להנערים עכ"פ שידעו מלעיל ומלרע למען יוציאו בפיהם התיבות כנכון · ובשחוק אמר כי לפי נפטם . לא אמרו דבר אמת מעולם : עו) [ע' מ"ש במעלות הסולם . (הערה יו"ד י"א)] :

עז) **ובשומי'** דחריפי וגדולי ווילנא שהי' בזמן רבינו ז"ל מרגלא לומר כל חכמתינו אינה אלא מן הסולם של עליות הגר"א ז"ל ולחון שכיון שהיו עולים בסולם עליתו ועמדו לפניו כל חכמתם נתבלע שכיון שפתח היו הכל כחרשים ולא היו יכולים לפצות פה וסיפר לי אחי הרב מוהר"ן הנ"ל ששמע מרבו הרב החריף חו"ב מ' העשיל (שהיה מ"מ במינסק ומו"ל בביאלא ואח"כ בסמארגאן ומשם עלה לאה"ק ונפטר שמה) בעה"מ ספרי אמית ישועה על המרדכי וישועה ברא"ש על הרא"ש סדר נזיקין שפ"א בהיותו בווילנא ונכנס לבהמ"ד של רבינו ז"ל אשכחינהו לרבנן דבי רב דיתבי וקאמרי שמעתתא דמרן שאמר באותו שעה תמוה גדולה על הרמ"א בה' פסח והרב מוהר"ה הנ"ל בחריפותו עלה בלבו איזו ישוב על התמי' וכאשר אמר זה לפני הני רבנן שיש לו ישוב הלכו והודיעו זה לרבינו ז"ל שהיה מיסב עמהם שם בבהמ"ד שהכא א' מריישין יש לו ישוב ע"ד רמ"א וצוה רבינו לקרא אצלו ובבואו אמר רבינו נחזור ונשנה תחלה הענין בקצרה מהגמ' ופוסקים וכאשר סידר רבינו בלשונו הדברים מיד הרגיש הרב מ' העשיל שנתבטל יסוד פלפולו ותירוצו ושם יד לפה כי לא היה עוד מה לפצות פה ושב למקומו בבושת פנים :

ושמעתי שסיפר הגאון ש"ב מוהר"ח מוואלאזין ז"ל שהרב מוהר"ל מסעמיאטין תלמיד הגר"א ז"ל היה דרך למודו ע"ד החריפות וכאשר נדפס ס' אורים ותומים להגאון מ' יונתן ז"ל היה שמח מאוד בפלפוליו החריפים ולא זז מחבבו לפני רבינו ז"ל וא"ל הגר"א בחר נא איזה חידוש חריף מספר או"ת והגד לפני וכאשר הגיע לפניו דבר חריף וטוב מס' או"ת ענה הגר"א ואמר לו אם באתו לפלפל על אופנים כאלה הלא אפשר עוד. להוסיף כהנה וכהנה והאריך לו במילי דחדודי במהירות גדול עד שכמעט קצרה יד שכלו של החריף מוהר"ל להשיג הכל ואשר נתפס בזכרונו רשם לו לאות לפני מרי החריפים וכה סיים רבינו ז"ל את דבריו לתלמידו מוהר"ל הנ"ל כשלומדים על אופן זה יוכל האדם לטעות בעצמו

תתרי

עח) **בהיותו** בן ארבעים שנה לבינה אז בינה יתירה נתוספת לו ונעשה כמעין נובע · שלא היה הזמן מספיק להכתב כל מה שנגלה לו ומאז לא כתב ולא חיבר כ"א ע"י תלמידיו וקודם שהגיע לארבעים שנה נכתבו כל החיבורים אשר כתב בעצמו ומאז והלאה אין להשיג עמקי השגתו עמוק עמוק מי ידענו :

עט) **רבינו** הק' היה כאחד מדורות הראשונים מעת רבנן סבוראי והגאונים לא קם כמוהו בתורתו וברבוי חבוריו בתורה שבכתב ושבע"פ ובנסתרות חבר יותר משבעים ספרים וכל דבריו בצחות הלשון ובקצרה ככוכבים אשר ברקיע השמים · וכל העולם עומד תחתיו :

פ) **הוא** פתח דלתות בית ה' בפי' על תנ"ך כולו הפליא להעזר בפי' למשנה כולה בדרך לא שערוה אבותינו הגיה אופל השבושים מש"ס בבלי וירושלמי ספרא ספרי תוספתא מכילתא לשוא עמלו בונים פי' דחוקים הושיע לו ימינו · נפת תטופנה חי' על גפ"ת ים ישים במרקחה הפליא הגדיל תושיה בפי' על הרבה מאמרים מהזוהר ור"מ

אחרי שבכל יום ויום נתוסף לו חדוד על חדוד ויכול לחשוב שגדול והולך ויכול לבוא לידי גסות הרוח להתגאות בחריפותו ולהעריך עצמו כדאי לדבר נגד המחברים הראשונים ז"ל אבל כשלומדים תורה על דרך עיון האמיתי ע"ד הראשונים ז"ל אזי מרגילין בכל יום להכיר פחיתות ערכנו נגד הראשונים ז"ל שמה שאנו מתיגעים זמן הרבה מוציאים אנו אח"כ שרש"י ז"ל או שארי הראשונים ז"ל הרגישו בזה ותירצוהו לפי דרכם בקודש במלות קצרות (הרד"ל) · וסיפרו לי הרב הג' המפורסם מ' דוב בער ז"ל המ"ץ מווילנא ששמע בשם הגאון מ' חיים זצ"ל מווילנא (הנקרא רב מפקראי) אשר העמיק מאוד בחריפותו בסדר נזיקין והגאון נ"ע לימד אז לתלמידיו את הס' מכילתא בין מנחה למעריב וכאשר הגיע לפ' משפטים בעניני נזיקין אז אמר הגאון מוהר"ח ז"ל אלך לשמוע מה בפיו ודבר מה ירצני בסדר נזיקין ובכל יום היה הולך ובא ואומר בכל יום כי יום אתמול לא היה עוד מכיר את הגאון כי בכל יום נתוסף לו בינה יתירה לדעת את גדלו ועומק דעתו עד אין קצה הולך וגדול מיום אל יום. (הר"ה הלוי) :

סיפר לי הרב הגאון מוהר"ל מרגליות ז"ל (בעהמ"ח ס' של אורות ושו"ת פרי תבואה ובית מדות כו') שהי' אב"ד בק' לעסלא עיר מולדתי (ואח"כ נתקבל לרב בפפד"א) אשר בהיותו עוד בק' בוזינאוו והיה דרכו לסבב העירות לדרוש להם והיה חפצו לנסוע לקראקא אך כששמעו את שמע הגאון מווילנא וחשקה נפשו לראותו שם פניו ליסע לווילנא עיר הגדולה וכבואו ודרש שם בהרבה בתי מדרשים ונתפרסם אז בא לפני הגאון והיה בלבו להציע לפניו מתמיהות וקו' אשר לו וכבואו בפרוזדור לפני חדר הגאון ראה שם זקן אחד מהרבנים הג' נשוא פנים ורגיל בבית הגאון ושאלוהו איך יתנהג בעמדו לפני הגאון למצוא חפצו לדבר אתו דבר בתורה ולהקשות לו קושיא. ענהו הרב הזקן כי דרכו בקודש כאשר השואל יתחיל להציע אך ראשית אמרים מיד חוזר הגאון בשפתיו כל סוגיות התלמוד בשם ומבאר עד אשר אם השומע מתבונן היטב יבין כי אין לו עוד מה לדבר וקו' חלפה הלכה לו אך יותר טוב להעריך לפניו במכתב כתוב כי אז עכ"פ יראה כל האמור ויטיב והראה לו הזקן הרב הנ"ל אשר הערוך קונטרס כמו על שלשה בויגין כתובים פנים ואחור בסוגיא דקלילה בשבועות ליישב דברי המרדכי ששאלו אחד מחכמי הזמן וזה דבר תשובתו אליו ובזה אני בא עתה לפני הגאון נ"ע וכאשר הורשתי לבא לפני הגאון נ"ע בקשתי את הרב הזקן הנ"ל אשר הוא יכנס לראשונה ואני אבוא עמו כי הוא רגיל שמה ואני אין לי עוד מכיר ושפנים חדשות אבוא לכאן וכבואינו והרב הזקן מסר לידו את הקונ' ויקרא אותו בשפה מלא מראשו ועד סופו ויאמר הגאון נ"ע אליו חבל על איבוד הזמן כי יש כאן אך ט"ס במרדכי ולקח את הרי"ף עם המרדכי והראה לו שבמרדכי מעבר לדף השני יש שמה ג"כ דברים נוספים באין מבין והמה שייכים לכאן ואז אין כאן קו' במרדכי ואנכי נתרדמתי ונבהלתי ולא היה בלבי להציע עוד לפניו מהתמיהות אשר הכינותי ושאלתיו אך מדרש סמוך ונגע העמדני על האמת בדברים פשוטים ובקצרה עד אשר כסתה כלימה פני מדוע שאלתיו דבר קטן כזה ע"כ (הרה"ג מוהרי"ז מעקלענבורג מק"ב) : עח) בהקדמה לנפש החיים מהגאון המפורסם נשיא ישראל מו' חיים ז"ל מוולאזין בשם אביו הגאון מוהר"ה. נ"ע ובהק' לפאת השולחן : עט) הקדמה לפאת השולחן הנ"ל : פ) הקדמה מנכד הגר"א לביאורו על הזוהר :

זר"מ ומ"ה ואד"ר ואד"ז פא) ותיקונים וז"ה ותז"ח וס"ד והיכלות הפיח גנו יזלו בשמים על ארבע שו"ע שם ישר נוכח עמו מאור עינים ישמח על הרא"ש כולו צוף דבש על אגדות הש"ס ועל מי לא יקום אורהו אורו על כנפות הארץ וכל צ באה דוממים צומחים חיים למיניהם בפרטות ובאר בהם מעשה תורה ברוחו שמים שפרה לחדש למודים בחכמת התבונה הי' ארוך פב) ונוגה לו סביב באור המזלות ובחותיכם למיניהם וממשלתם ונשמע קולו בבואו אל הקודש אגדות חז"ל וכל יקר ראתה עינו ויספרה · בחכמת א ל ג ע ב ר א ש"ג כללים חדשים לא נראה כהם לפנים בארץ יהודה חקרה וגם הבינה ל ו ח ה ב ק ע י ם מעשה פלאי הן אלה קצות דרכיו הברו רים על השערים לבית ה' והם על המפתח חכמת הדקדוק בפרטיהם פעלים שמות ונקודות טעמים וטעמי אמת והיה מוטות כנפיו מלא רוחב תורתינו עמנו אל ה' אלהיו עמו לפתוח לפניו שערי אורה ונחה עליו רוח ה' · ותהי המשרה על שכמו פלא תעלומה יוציא לאור יגלה אוזן אנשים ובעריכת שפתים יהתם כי כן יסד על כל רב בית גנזיו לעשות כרצון איש ואיש איש ההמוני לבב נמהרים יבין לדעת הדברים כפשוטן ואיש חכם ומבין מדעתו יתבונן בו פלאי פלאות אשרי הדור שיזכו לראותם נדפסים על מכונם בלי שגיאות :

והנה אוהב מצות כמוהו לא ישבע מצות פג) עלה לרצון לפניו לנסוע לארץ הקדושה ושם פעמיו דרך פרייסין ואונגרין ובבואו לק"ב שלח מכתב לביתו ע ל י ם לתרופה (נדפס כמה פעמים) מלא מוסר ויראה והנהגה ישרה ביראת ה' ובכל יום ויום נתעצמה בידו השכלה אמיתית עד שהסכימה עמו דעת קונו ולא עשה מדעתו קטנה או גדולה שתים זו שמעו מפיו הק' והטהור שלא הסכימה עמו דעת קונו ולא עשה לעת זקנתו שאלו פעמים רבות מדוע לא נסע לאה"ק ולא ענה פ"א אחר רוב הפרצת דברים השיב פד) אין

פא) מ"ש על אד"ר ואד"ז צריך לתמוה כי לא נמצא בשום מקום מכתביו שהזכיר פי' על האדרות גם שום אחד מתלמודיו לא הזכירם וממפתח הליקוטים שלו מצאתי נרשם איזה דפי"ן קטנים על אידרא (הכד"ל) · אבל ע' סוף הק' כפד"ל מנכד הגאון ז"ל מביא בזה"ל · יזכנו ה' להדפיס בקרב ביאורו על היכלות או על ה א ד ר ו ת נרחיב פה ונמלאנו בסיפורים נוראים נפלאים הא קמן ביאורו על האדרות הכן להדפסה וכן מפורש בשער על ביאור הזוהר הנדפס ביאור על הזוהר ורע"מ ומדה"נ ואידרא רבא וזוטא ולא ראינו אינו ראי' ☞ [אמר המו"ל . כעת הגיע ליד הרב המחבר נ"י ביאורו ברתבה על האידרא זוטא כ"ין] (הר"ה הלוי) :

פב) לא ידעתי ולא שמעתי היכן נגנז חיבור זה וראוי לחפש אחריו בחיפוש נמרץ שבודאי היה מתבאר ממנו לאמיתתן דברי חז"ל בעניני התכונה גם היה מתברר יסודותיו ומופתים בענין דעתו ז"ל המפורסם עפ"י דרז"ל והקבלה מריבוע הארץ (נגד הכרעת החכמים מכבר : במופתים רבים את כדורית הארץ . וכ"ה בזוהר ויקרא י' משמי' דרב המנונא סבא (הכד"ל) · וע' מדרש כונן ארכו של עולם כו' והוא ע ג ו ל ע"ש (הר"ה הלוי) · ובפי' על התיקונים ראיתי . (ואין אתי לעיין מקומו) שהארץ ריבוע דכתיב לאחוז בכנפות הארץ ואמרו בספרי הכנף למעופי עיגולא ע"כ הרה"ש מאמינסלאוו) : פג) הק' לשו"ע או"ח עם ביאורו :

פד) ושמעתי מהמופלג וי"א מ' בנימין קאזארנאווער מדוברא(ו)ונא שנפטר באה"ק שבהיותו בסביבות בראדי שמע מפי מגידי אמת . שהיה שם בע"ב א' תמים במעשיו ובאמת הי' ת"ח שרוש בדעת משום עצמו כבהמה בעניניו · עד שקראוהו שם · בשם ליב בהמה אלקית · ומרוב שזורו בצדקה · נתדלדל בנכסיו והגיע לדקדוקי עניות. עד שהוכרח להשכיר עצמו למלאכת עשיית יי"ש . אצל עשיר אחד הדר שם בכפר ובהלוך רבינו הגר"א למסעיו דרך סביבה ההיא והגיע בעיר אחת סמוך לכפר הנ"ל . שלח ציר מיוחד עם מכתב ע"י אל ר' ליב הזה וצוה אל הציר למסור המכתב לידו דוקא . וכבואו לבית הנגיד הנ"ל בכפר . ושאלו איה פה אצליכם האיש ר' ליב . ויהי כמלחק עליו

אין לי רשות מן השמים ובן הבטיח לעשות פסקי הלכות מארבע טורים בדעה מכרעת ולכתוב רק דעת הישרה בעיני חכמתו בראיות ברורות חזקות ועצומות שאין להשיב עליהם ואמר כמה שנים לפני פטירתו שאין לי רשות מן השמים אמרו ראוי היה כו' פה) ובנסיעתו לארץ הק' נתנו לו כמה גבירים על הוצאותיו וכשהזר מדרכו מטעמו ונימוקו פו) צוה אה"ב תהזיר לכל אחד ואחד מעותיו:

פז) כל המסתכל ומשגיח ברבינו נ"ע שקידתו הנפלאה יומם ולילה בלי התרשלות ורפיון כהרף עין ומתבונן איך היה מסולק בדעותיו ועסקיו מכל עניני העולם עובר והמודותיה ועסקיה וטרדותיה כאלו איננו בעולם רק עומד ומשמש במרום כאחד מצבא השמים אל יתמה על ההפין איך זכה לקנינים אלו אשר עין לא ראתה ולא שמעתה אוזן מעולם כ"א לחכמי תנאים ואמוראים פח) כי מי ראה כאלה בדורות הללו ומי שמע כזאת בכמה דורות שלפנינו הנמצא כזה איש נבון וחכם להשיג השגות רמות וגדולות כי"ב בנגלה ובנסתר פט) עד שנתגלו לו רובי חדרי וגנזי חמודות אשר היו טמונים וגנוזים מימי קדם ותרב חכמתו ותורתו מכל הדורות הראשונים שהיה לפניו אשר מעת הגאונים לא מצאו הבאים אחריהם נתיבותיהם לחבר תורה שבכתב ושבע"פ מחוברות יחד צ) לו נגלו תעלומות מקום גנזי אמרי חז"ל בתורה שבע"פ טמונים בתורה שבכתב איך כל משנה טמון מפורש בכתוב וכל ההוכפתא וכו' היכן מרומזים במשניות לדוגמא אספר מה שסיפר הגאון מוהר"ח מוולאזין ז"ל פ"א נתקשה אחיו הגאון ר' זלמן נ"ע תלמיד רבינו הגאון במשנה

עליו ושיבהו אין אצלי ר' ליב רק איזה איש ליב ווינער במלאכת היי"ש. וחזר ושאל מהליר מה לך לדבר עמו ולא רצה לגלות עד שדחק עליו מאוד הגיד לו שיש לו מכתב שלוח ביחוד אליו מהגר"א שנוסע לאה"ק ונזדעזע הבעה"ב הנגיד מאוד והפציר בו להראותו המכתב עכ"פ מבחוץ ויחרד מאוד על המראה כאשר ראה שנכתב עליו בלשון זה „להרב איש אלקי מ' ליב": ומיד הראה להציר מקום ישיבתו בבית בישול היי"ש וביקש ממנו שבחזרתו יבוא הביתה להגיד לו איזו התשובה יתן לו ויהי בשובו א"ל שלא נתן לו שום תשובה רק כשבא ומצאו יושב אצל התנור בישול היי"ש ואומר תהלים ומסר לו את המכתב פתחו וקראו וישאלהו באשר וכאשר התחיל הציר להתחנן לפניו שאם לא יתן לו איזו תשובה יספיד שכרו שלא יאמינו שמסר המכתב כראוי אז ענהו אמור להאיש אשר שלחך. „שאין צריך" ויותר לא א"ל שום דבר. ויהי אח"ז הבעה"ב של הרב ר' ליב היה דוחק עליו יום יום שיגלה לו בענין המכתב ולא רצה. עד שהפחידו שישרנו ממלאכתו ולא יהיה לו במה להתפרנס אז הוכרח לגלות לו כי הגר"א דרשו שיסע עמו בלוותא חדא לאה"ק והשיבו שאינו צריך כי גם הוא (הגר"א) ישוב מדרכו להזרה. ע"כ שמעתי מהר"ב הנ"ל. (הרד"ל):

פה) בהק' לפאת השולחן וכן באדרת אליהו בהספד הנדפס עליו בווארשוי: פו) שעם חזרתו שמעתי שהיה מפני שדעת רבינו ז"ל היה להחמיר בענין חיוב מעשרות בפירות וכו' מדרבנן כדעת התוס'. וכפי שרצה המבי"ט בתשובתו הידועה להנהיג. וכאשר נודע לו בדרך כי הרב בית יוסף החרים שלא ינהגו בחומרא זו רק ינהגו כדעת הרמב"ם לפטור עד ביאת גואל צדק. וכמבואר ברים התשובות ר' בצלאל אשכנזי. הוכרח לחזור מדרכו מפני זה. (אבל בשו"ע שלו לא הכריע בביאורו הלכה כדברי מי בזה) (הרד"ל). ואני שמעתי מידידי הרב מו"ה יצחק נ"י בהרב המפורסם מ' זלמן ר' אורעס זצ"ל מווילנא כי שמע מאביו הצדיק שמעט אחר שב הגאון מנסיעתו לאה"ק היה בגלל הנמלים על הספינה ושלא יוכל לאכול פת על ש"ק כדין ושמעתי מפי מו"ר הגאון מ' אליה זצ"ל אב"ד דקאליש כי ברור לו ממעשים וכן מכי"ק כי הגאון נ"ע היה נילוץ משה רבינו ע"ה כי ע"כ לא נתנו לו רשות מן השמים לכנוס לארץ. ע"כ (הר"ה הלוי): הענין מוקשה לי שהרי רשב"י ועוד אחרים שהיו מנשמת משה רבינו ע"ה כמבואר בס' הגלגולים להרח"ו פל"ה וכ"ז היו בא"י (הרד"ל): והרא"ש מאמיסלאוו. כתב ג"כ בזה"ל לא שמיע לי. כלומר לא ס"ל מכמה טעמים: פז) בהקדמה למעשה רב: פח) בהקדמה לספד"צ מהגמוהר"ת פט) בהקדמה לאבות ע"ב: צ) בהקדמה לפאת השולחן:

ונתקיים

במשנה א׳ בפ״ק דיו״ט משלהין יינות וסלהות ושמנים וקטניות אבל לא תבואה ור״ש מתיר בתבואה וקשה דתיבת בתבואה מיותר ובשביל זה נסע הגאון ר״ז הנ״ל לווילנא לשאול את רבינו הגאון ובשאלו השיבו תיכף בזו התיבה מרומז התוספתא דמתניתין בגמ׳ שם ר״ש מתיר בתבואה כגון חטים לעשות לודיות שעורים ליתן לפני בהמתו ועדשין לעשות מהן רסיסין וז״ש במתני׳ בתבואה ולא כל תבואה אלא אלו ונתפלא מאוד ואלף כי״ב · שמע אחד מהלומדים לפני רבינו ז״ל בלמדו שיטה מתני׳ דפ״ג דכלאים ערוגה כו׳ כי הגאונים והרמב״ם ז״ל בהכרה יגיעתם בלמוד תלמוד בבלי להורות ממנו הלכה לא שמו יגיעתם לברר וללבן תלמוד ירושלמי הק׳ והתוספתות רק רבינו הר״ש יגע מעט בתוספתות ובירושלמי כאשר קבעם במסמורות בפירושיו על זרעים וטהרות אבל לא על אמיתתן ובורין ואמר על עצמו כי הוא יגע בכל כחותיו כמה מאות פעמים יגע בסוגית ערוגה משך זמן מה שהיה יכול לגמור חצי ש״ס בבלי ודחה כל הפירושים והראשונים וביאר שיטה אמיתית :

מי יוכל לספר כה בקיאותו וגודל תורתו הברורה כשמלה עם יוקר שיטתו אמיתית בתלמוד בבלי וירושלמי ותוספתא עד שספר ומנה תיבותיהם ואותיותיהם כמו שסיפר רב א׳ ממדינתינו · שהוא היה בן ביתו בימי חרפו · קודם הסובות שמע שהוכיח להעומדים לפניו · וא׳ כי חובה על כל תלמיד שיהיה עכ״פ בקי במסכת א׳ בע״פ · למען לא יבטל והגית בלכתו בדרך · או למאן דגני בבית אפל · וזה הרב כששמע מפורש יוצא מפי קדשו של רבינו · תיכף התגבר והזר מס׳ סוכה הרבה פעמים עד שידע בע״פ · ובהן א״ע בפני הש מעים ששגורה בפיו בע״פ ממש ובחוהמ״ס בעת ישבו לפניו מסיבה של חכמים גדולים · בא זה הרב ואמר לפניו כבר למדתי מס׳ סוכה ויודע אני אותה בע״פ והשיב לו רבינו רוצה אתה שאשאלך איזו דבר שתשיב לי והשיבו הלא בע״פ ידעתיה ושאלו דבר אחד ולא ידעו הרב · היינו ששאלו רבינו · כמה מחלוקת יש בזה המסכת בין ר״מ ור״י · ובין רבה ור״י · ואביי ורבא · ור״פ ור״ה בר״י · וכל התנאים ואמוראים · ואה״כ פתח רבינו את פיו הקדוש · ומנה אותם כמונה מרגליות · ונתח לנתחיה כל המסכת · וכמה פעמים נזכרו המחלוקת בין תנאים ואמוראים · וכמה פעמים הלכה כזה או כזה וכמה סוגיות ושיטות יש וכמה דינים מתוספתות וירושלמי וסוכות פסולות כמנין סוכה חסירה וכך היה מונה סוכות כשרות כמנין סוכה מלאה נזכרות במסכת זו ותוספתא וירושלמי צא) וכך היה בקיאותו בכל התלמוד בבלי וירושלמי וכל התורה כולה :

גודל

צא) ונתקיים בו מאמר חז״ל (קדושין ל׳). שיהיו ד״ת שנונים בפיך שאם ישאלך אל תגמגם כו׳.
סיפר לי הרב מ׳ מנשה מאיליא ז״ל. שפ״א הגיע הוא לפני רבינו ז״ל פי׳ חדש דלא כפרש״י והמפרשים בהא דחיפופי דפ״ק דשבת (ו׳.) ודעירובין וא״ל רבינו ז״ל. מה ההכרח לזה. והשיב לו הרב ר״מ הנ״ל תיבה אחת מ כ ת ו ב ו ת וכוונתו היה לסוגיא דכתובות (כ״ד:) ותוס׳ השיב לו רבינו היאך יתיישב לפירושו שם. בבא דאלו ואלו טהורים ופסק הר״מ כי לא היה לו מה להשיב ונתפלא על שהרגע בלי יסוד כלל נתבונן על כל הג׳ בבות דברייתא הנ״ל והוכיח דהך בבא דאלו ואלו טהורים סותר פירושו עוד זאת שנית סיפר לי הרב הנ״ל. שפעם אחד אמר לפני רבינו הגאון ז״ע על מה שהרמב״ן ושארי מפרשים סתרו דברי רש״י פרשה תזריע על הא דומראה אינו עמוק מן העור שכתב רש״י לא ידעתי פירושו. והרב ר״מ רצה לקיים פרש״י ומיד בהתחילו להגיע זה לפני רבינו לא הניחו לסיים דבריו רק א״ל מיד דברי רש״י ברורים באמיתתו. (ככל הדברים שרצה הר״מ להגיד לפניו). ויאמר לו מה שיש ליישב אמיתת רש״י. על פי דרך (תו״כ והוא כתוב בליקוטי

צב) **גודל** ועוצם בקיאותו הנוראה בזוה"ק ור"מ ותיקונים וספד"צ והיכלות וספר יצירה בעמקות נורא היה עד להפליא כי כולם היו נכונים על שפתיו ערוכים בכל ושמורים בלבו היה הזוהר רע"מ פעמים רבות עד אין מספר בשקידה נפלאה מאוד צג) שראה א"ע בקי בו בקיאות לספור אותיותיו ממש אז פנה א"ע ללימודים אחרים בנגלות ובנסתרות והלם לו מרוב דבקותו בתורה הק' שמרע"ה היה בביתו ונכתלק והפלגות קדושתו ושקידתו על דבריהם הק' לעשותם ולקיימם בזריזות נפלאה וקדושה יתירה :

צג) **היה** סוגר בעצם היום דלתי חלוני הדרו והיה לומר לאור הנר שלא יבלבלוהו רעיוניו בענינים אחרים זולת התורה צד) וכל החומרות ומילין דחסידותא הנז' בדבריהם בכל פרטיהם ודקדוקיהם וכונותיהם נתן נפשו ממש על כל דבר ודקדוק כמה יגיעות יגע רבינו לא יאומן כי יסופר עד שהוציא כל ענין ברור לאמתו מוצאיו ומובאיו אף כי היה לאל ידו ברוחב שכלו ועומק בינתו המלאה לה דעת מכמה דורות שלפניו עכ"ז לא היה כמוך לבו בטוח בזה עד שקלו בשכלו הקדוש כמה מאות פעמים וביגיעה נוראה ולא אכל ולא שתה צה) ותדד שנתו מעיניו עד כי השך משחור תארו ונתן נפשו עליהם (והודיע צערו לרבים אשר היה לפניו כי לא היה בוש לשאול אפי' ממאן דנקיט לביזרי' כו' ואם מצא בשיטתו ההריפה נקב כמחט סדקית דקדוק אחד קל נגד ב' התלמודים גודל הריפותו לא שחדתו ועוצם עומק פלפולו מדרך האמת לא הטתו ושלהה ויצאה מביתו ועיניו לא הסו על רב העמל ויגיעתו (לכחלה וליפותה) כי בלתי אל האמת היתה נתיבתו כו' (הק' תקלין הדתין · יעו"ש) עד שהאיר ה' עיניו לבוא עד קצה תבונתו · וכאשר נתגלה לו הרז מיד צהלו פניו ותארנה עיניו כראות פני אלהים :

והעולה על כל הן הן גבורותיו ונוראותיו כי לא הראה את נפשו טוב רק בעמלו אשר עמל בחכמה ובדעת ובכשרון ואחר רב יגיעותיו כאשר חסו עליו מן השמים ונתגלו לו מעינות החכמה זו היה אצלו כמתת אלהים וזולת זה נפשו לא רצה בם אף כי רצו למסור לו מן השמים בלי שום עמל ויגיעה ע"י גילוים לא נשא עיניו לזה עמו היתה ורהקה והעיד תלמידו הגאון הצדיק מוהר"ה מוואלזין נ"ע (עי' בס' מגן וצינה וז"ל ואשר הגאון מוהר"ח הנ"ל הרבה מאנשי הדור הזה היו מכירים ויודעים את גדלו ואמתו וגם

בליקוטי רבינו ז"ל כ"י עה"ת שבידי) ואמר שכך היה משיב בשוה בנגעים ואהלות כמו בשארי דינים ידועים ונהוגים כי היו כולם ערוכים ושמורים בפיו ובלבו כאחת (הרד"ל) : צב) הק' לספד"צ מהגמוהר"ח : צג) הקדמה לפאת השולחן : צד) הקדמה לספד"צ :

צה) **שמעתי** מדודי ז"ל (הוא הגאון מוהר"ח מוואלזין נ"ע) בענין הפלגות יגיעות רבינו ז"ל על התורה שפעם אחת בא דודי ז"ל לווילנא בעש"ק ולא הלך באותו יום לרבינו ז"ל. וכשהלך לבית המרחץ ואך התחיל לפשוט מלבושיו . והנה משרתו של רבינו ז"ל בא וקראו בזירוז לרבינו ז"ל זירז עצמו והלך אליו בבואו מצאו מצטער מאוד וחשך משחור תארו וראשו כבד עליו ומוכרח במטפחת וא"ל רבינו ז"ל. הנה הופיעה לי להבין ענין אחד בירושלמי שאני מתקשה בו ואיני יכול לעמוד על כוונתו ענה דודי ז"ל ואמר מה אני שאבין את אשר רבינו מתקשה בו השיב בזה"ל אף על פי כן טובים השנים מן האחד והעמיק דודי באותו ענין והנה עלה בדעת דודי ז"ל דרך לכוון בהבנת הענין ואמר את לרבינו ז"ל · הנה נראה לי ראשית דרך להבין הענין ורבינו יגמור הדבר ברוחב דעתו עד תכליתו . ותיכף שהחל להגיע נהפכו פני רבינו ז"ל ונתמלא שמחה והסיר תיכף כריכת ראשו וצוה להמשרת שיביא לו מעט אוכל . ודודי ז"ל השמים עצמו מבית תלמידו של רבינו ז"ל לבית רבינו ז"ל. ושאל שם מב"ב מה זה שצוה עתה להביא לו אוכל השיבו שזה יום שלישי שלא טעם מאכל : (הרא"ש מאמליסלאוו) :

וגם במדינות רחוקות נשמע שמעו כי יותר מאשר היה גדול בתורה ועמל בתורה עוד היה חכם גדול לכלכל דבריו במשפט לבלי להפליג ולגזם בדבר מן הדברים ולא לאמר דבר מאומדן דעתו ומדת חכמים היה בו על מה שלא ראה אומר לא ראיתי] אשר שמע מפיו פעמים רבות שאמר איני רוצה שתהיה השגתי בתורה ע"י שום אמצעי שלוח כלל וכלל רק עיני נשואות לו ית"ש מה שרוצה לגלות לי ליתן חלקי בתורתו הק' · בעמלי אשר עמלתי בכל כחי הוא ית"ש יתן לי חכמה מפיו דעת ותבונה ושיתן לו לב מבין ובליותי יעשו כשתי מעינות ואדע כי מצאתי חן בעיניו ואיני רוצה אלא ממה שבתוך פיו ית"ש וכה שלח את הגאון מוהר"ח הנ"ל אל אחיו הגאון מוהר"ז לאמר לו · בצווי משמו שלא יקבל שום אמצעי בלתי אשר יעמול ויבין בעמלו ויגיעתו וגדול' מזו הי' רבינו אומר כי אף מה שהנשמה משגת השגות נפלאות ונוראות בשינה ע"י עליית נשמה · בשעשוע העליון במתיבין עילאין אינו נחשב אצלו כ"כ לעיקר והעיקר מה שהאדם משיג בזה העולם ע"י יגיעה ומפיגה עצמו לד"ת בזה עושה נ"ר ליוצרו · וזה כל האדם בעסק תורתו ית"ש אבל מה שהנשמה משגת בשינה שהוא בלי יגיעה · ובלא בחירה ורצון הוא רק קיבול שכר בלבד שהקב"ה מטעים בזה העולם מעין עוה"ב וכ' הגאון מוהר"ח נתאמת אצלי שהיה לו בברור עליית נשמה מדי לילה בלילה מיום עמדו על דעתו הק' אמנם מכל עניניו הנוראים ומעשיו הנפלאים גם מכל אשר נמצא כתוב בכתבי קדשו נ"ע מה שנתגלו לו גילוים עדיין לא נתברר לי אם היו אלו הגלוים בהקיץ ואולי היה בשינה ע"י עליית נשמה במתיבין עלאין אמנם מענין גלוים בהקיץ לא ידעתי ממנו בברור כי היה כמוס וחתום מלגלות אך מסיפור אחד שהביא שם (בהק' לספד"צ) יעו"ש הראה לדעת כי היה לו בגלוי ממש צו) וכתב הגאון החסיד מו"ה שאול ק"ב זצ"ל מווילנא (בהסכמתו לספד"צ) בזה"ל מאומת אצלי שבמה נפשות באו לו להתחנן על נפשם לתקן צז) ואמת כי כן הסברא נותנת אחרי שכל אמרי פיו והגיון לבו ומחשבתו יומם ולילה תמיד לא

צו) שמעתי מפי הרב המאוה"ג · זקן ונשוא פנים החכם מ' דוב בער מ"ן דווילנא (אחד המיוחד בבית מדרשו של הגאון נ"ע) אשר סיפר לו הגאון מ' דוב בער ז"ל · אחי הגאון החסיד נ"ע אשר פ"א הלך בלוויה עם הגאון נ"ע על קבר אמם ביום היא"צ ויאמר הגאון החסיד לאחיו הגאון מ' דוב בער הנ"ל הראית אחי כי אמנו שמחה מאוד לקראתינו בעודני על קברה · ויתבהל אחיו הנ"ל וכאשר עברו ימים אחדים אמר הגאון לאחיו הנ"ל מתנחם אנכי וצר לי מאד אשר הייתי על הבית עלמין [ע' במכתבו עלים לתרופה וע' בית יוסף קע"ם והש"ך הביא מהב"ח לחזק המנהג . וע' בס' דרכי הוראה לידידי הגאון מוהר"ז חיות מזאלקווי] ועל קבר אמנו . ויאמר לו אחיו הלא אמרת לי אז כי ראית את אמנו בשמחה מאוד והיה לה נחת מזה ויסב לו כן הדבר לאמנו היתה שמחה ולי נשאר צער ויגון ומתנחם אנכי ומאז לא בא עוד הגאון על הב"ע כל ימיו וכאשר היה הגאון מוהר"ח נ"ע בפה ווילנא והלך עמו הרה"ג מ' דוב בער המ"ן הנ"ל על קבר הגאון הנ"ל ויען הגאון מוהר"ח ז"ל וכי מה זה לפני הגאון . הלא דבר נקל הוא · (הר"ה הלוי) · וגם אני שמעתי סיפור זה הרבה פעמים מדודי הגאון ז"ל וכל פעם שסיפר זה היה סיום דבריו אצל רבינו היה זה בלא כוונות ויחודים · ופ"א אמר לי שהוא ז"ל בא לווילנא איזה ימים אחר היא"צ ההוא והתרעש אז העיר ווילנא ממעשה הזאת . (הרא"ם מאמניסלאוו) :

צז) ונודע סיפור נפלא אשר קרה בבית הגאון נ"ע · ומפי מר אבא הצדיק ז"ל הקשבתי כי כאשר כתב רבו הגאון מו"ה שאול זצ"ל בלשון מאומת אצלי בלתי ספק ראו עיניו כי בלא זה לא היה כותב מאומת אצלי כאשר נזהר צדיק זה בכ"ב (הר"ה הלוי) · ושמעתי בע"פ בשם הגאון מוהר"ש ז"ל ענין זה שהוא ז"ל נתכוין לעמוד על רבינו ז"ל בזמן שינתו להיות מבין ומביט ומאזין בפניו על כל תנועותיו בשעת שינה והרגיש תמיד כ"פ השתנות בפניו כמו המצטער בצער גדול . וכאשר פ"א דחק לפני רבינו ז"ל להודע ממנו סבת הדבר השיבו שאינו יכול לספר הצער . מנפשות כמחים

לא יחשו ורק אך עסוק בד"ת בנגלות ומע"ב ומ"מ והכל בקדושה וטהרה נפלאה הלא אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו ומה צריך לכוונות ויחודים לזה ומרגלא בפומי' היה שכל ענין השינה לא בראו הקב"ה רק לזה התכלית שכל מה שאין ביכלתו של אדם להשיג בעוד הנשמה מחוברת בגוף גם אחר כל היגיעה בצד הגוף שהוא מסך מבדיל מגלין לו בשינה שהיא מופשטת אז מן הגוף צח) ואמר א' מתלמידיו ששמע מפורש יוצא מפיו הק' שפ"א ביום א' של פסח הוו יתבי גביה תרי תלמידים מתלמידיו החשובים ומאשר ידוע מעולם זה דרכו בקודש הפלגת שמחתו וחדות ה' מעוזו אשר היה שש ושמח ביו"ט במצוה עלינו בתורתנו הק' אשר היה להפליא וכאשר ראו אז שאין שמחתו במלואו וטובו כ"כ כהרגלו שאלו פיו הקדוש ע"ז ולא רצה להשיב והפצירו בו מאוד ולא יכול להתאפק אמר מוכרחני לגלות לכם מה שאין דרבי' מעולם לקיים מ"ש דאגה בלב איש ישחנה לאחרים כי בלילה הזה נתגלה לי ענינים וחידושים נוראים אין הקר ע"פ עלו זה בנגב ובעמדי בבוקר מרוב הפלגת השמחה לא יכולתי להתאפק והרהרתי בם קודם ברכת התורה ונענשתי שתיכף נתעלמו ממני ואינם (והוא לפי שיטתו הנקיה בשו"ע או"ח שגם הרהור בדברי תורה · נאסר קודם ברכת התורה) [ועי' מ"ש ע"ז בס' נשמת אדם, (כלל ס') ועי' בס' שו"ת בנין עולם (שאלה ו') מה שהשיב עליו (הר"ה הלוי):] ונהמוהו וברכו לו השי"ת יחזיר לרבינו אבידתו ואחר זמן מה שאלו א' מהם אם כבר הוחזר לו אבידתו והשיב שב"ה שנתגלו לו שנית (ועי' עוד בהק' לספד"ל ויה' כל"כ בחלק שני ברכות ה') אמנם לר' הגאון חסידא קדישא ופרישא לא היה זה נחשב אצלו כלל כ"א שקידתו הנפלאה בתורתו ית"ש ברוב עוז וחדוה ועסקו בה לשמה בכל כחו בקדושה גדולה שבקדושות ולא הניח דבר קטן וגדול תלמוד בבלי וירושלמי מכילתא ספרא ספרי תוספתא וכל המדרשים זוה"ק ותיקונים ומעשה מרכבה וכל דברי קדשם של המקובלים הראשונים וכתבי האר"י ז"ל על כולם יגע יגיעות רבות נוראות לא ישוער לפלס דבריהם ולהעמיק עמקות נורא עד שהאיר נתיבות בדבריהם כולם ברורים ומחוורים תורת אמת היתה בפיהו לאמיתה של תורה צט) אך כל דרכו בקודש וגודל השגתו היו מסותרים אצלו מגודל יראתו וענותו רק לפעמים היו נזרקים מפיו הק' דברים רבים בעת שמחת נפשו מהשגת רוח קדשו ק) שמעו נא סיפור אמתי נפלא אשר שמע מפיו הק' · תלמידו הרב הג' החסיד המקובל ר' מענדיל מעיר הק' ירושלים תבנה ותכונן בב"א · (בעה"מ עשרה ספרים בנסתרות והמה בכתובים) בעת ששימש לפני רבינו הג' נ"ע · בהיותו בק' סערהייא בשעה שסיים פי' על שיר השירים שקיבל ממנו (כי מהיות רבינו ארבעים שנה לא כתב ולא חיבר כ"א ע"י תלמידיו כי היה כמעיין הנובע שבלתי אפשר היד לכתבן כמו ששמע מפי רבינו בנו הרב הג' שהיה לו פירושים אין מספר בפסוק אחד בשה"ש ולא נמצא איש סופר מהיר שיכתוב כדעתו וגם לא רצה לפנות זמנו הקדוש לזה) והיה אז בדיחא דעתיה ושמח בשמחת תוה"ק וקרא למחו' הגאון הרב דסערהייא ולבנו הגדול הרב מוהר"ל וציוה לסגור חדרו והחלונות סוגרו ביום והדליקו נרות הרבה וכאשר סיים פירושו נשא עיניו למרום בדביקות עצומה בברכה והודאה לשמו הגדול ית"ש שזיכהו להשגת אור כל התורה בפנימיותיה והיצוניותיה ובה אמר
כל

שמתים ובפרט מאחר אתו מקרוב שידענו ודברנו עמהם (הרד"ל): צח) ע' משלי בפירושו בפסוק (י"ש כ"ג) כתב כן בפירוש (הר"ה הלוי): צט) בהקדמה לאבות עם ביאורי: ק) בהק' לפאת השולחן הנ"ל:
הקדמה

כל ההכמות נצרכות לתורתנו הק' וכלולים בה וידע כולם להכליתם והזכירם חכמת אלגעברא משולשים והנדסה וחכמת מוזיקא שבחה הרבה (עי' לעיל מן אות כ"ד עד ל"ו) ואמר כי ידע כל הנביאים וכתובים ומשניות וכל תורה שבע"פ היאך גנוזים בתורה שבכתב ולא נשאר לו שום ספק באיזה הלכה וסוגיא בכל התורה לעת זקנותו וידע כל התורה שבע"פ וכל הפוסקים עד האחרונים שעל השו"ע וברם והגיה אורות מאופל השיבושים ועשאן כסולת נקיה מהפסולת ובנסתרות כל אשר בידינו זוה ק ות"ז וכתבי האר"י ז"ל והפרדס גמרם וידעם לתכליתם בנקיון מן פסולת השיבושים רבים שעלו בהם קמשונים והגיהם בראיות ברורות כשמש רק שני דברים המורים בס"ת היו מוקשים אצלו ואמר לפניו איה מקומם ואלו היה יודע מי שידעם היה הולך ברגליו אליו וכה סיים אמריו הנֹעימים כי ידוע שיש תר"ך· כו' ע"ש [סיפר זקן אחד מורה הוראה בעיר לעסלוי ששימש את רבינו הק' בימי קדם וראה שבא גאון אחד ממרחקים לקבל דברי אלהים חיים מרבינו ושאל לרבינו שם של רבינו היכן הוא מרומז בתורה והשיבו יוצא מפסוק אבן שלמה וצדק אב"ן שלמה הוא אליהו בן שלמה] ולא גילה זה לשום אדם וגם לא כתב בספר והגאון דסערהייא הנזכר בכה לפניו שיניה רושם כתוב בכתב כדי שישאר בעולם ולא אבה ואמר שזה אצלו גנוז על דרשה ראשונה לעלמא ראתי והזהיר לבל יגלו כל זה אך אחרי עליתו למרום גילה זאת תלמידו הרב הגז' למען יהיה לזכרון וידעו דורות הבאים גדולת תורתו והסידתו קא) עוד דברים רבים אשר יצאו מפיו ולא רצה לגלותם לשום אדם כמו סוד מאמר האגדה דסוכה (מ"ח) א"ל ששון לשמחה כו' אשר אמר שידע לתכליתו ואמר אלו לא נברא רק להשגת דבר זה כדאי הוא לו וכדומה מאמרים נפלאים קב) :

יג) **הוא** הקים עולה של תורה עשה לה אזנים ולא הניח דבר קטן וגדול הויות דאביי ורבא ומ"ם את הכל ראה באספקלריא המאירה לא כבקי רק הכל שמורים וערוכים לפניו להשיב לכל שואל תוך כדי דיבור אמנם חסידותו ופרישותו היא עלתה על כולנה ממש :

יד) **ומודעת** זאת ונתפרסם שלמות ענות אדונינו ומוסרו הטוב אשר לא שלה ידו להגיה בנגלה ובנסתר עד אשר סבב כמה מאות ראיות בלבבו והקיף כל המקומות הקשות בבבלי וירושלמי ובהג"ה א' כל יקר ראתה עינו כולם נעשים מישרים למבין עין לא ראתה זולתו בדורנו וכמ"ש עירובין (י"ג) מ"מ זכו ב"ה כו' את אלה ראתה עינינו במדת ענותנותו מכל אפסי ארץ באו לשמוע חכמתו איש איש ממלאכתו השתדל לעשות מטעמים כאשר אהב ורוח מבינתו היה משכיל הדברים בפתח דבריו קה) וידע היטב סתירות כי רבו זאת השיב אל לבו שלא יתכבד בקלון חבירו והשביח שאון גלי התפעלות קו) פעמים רבות הודה למי שאמרו והיה שונה לתלמידיו

קא) הקדמה לאבות ע"ב : קב) ע' מעלות הסולם . (הערה ח') : קג) הק' תנובות אמרים לשנות אלי' : קד) הק' לבניו על יור"ד : קה) ע' לעיל אות ע"ז נ"א :

קו) **וסיפר** לי ידיד"נ · הרב הגאב"ד דק' קידאן נ"י אשר הגאון בעודו בקידאן : הלך פ"א עם השרים למשמעתו ברחובות קידאן בעש"ק וראה את העירוב ולא הושר בעיניו ע"פ דין וכאשר רמז זה לאשר התרועעו את קצין אחד מהם וקרע את העירוב וכאשר נשמע זאת להאב"ד דשם שלח ביום השבת ולקחו את הספר תורה אשר היה בבית מדרשו של הגאון בשם . לבל יקף עשרה לעצמו לעשות מנין והוא לא התפעל מאומה ולא דבר מטוב ועד רע והלך תיכף הוא ואנשו התפללו

לתלמידיו בשמו קי) :

קח) **הלא** זה חלק אלוה ממעל בהלקו מכל עמלו זו שכרו שזוכה לדברים הרבה אשרי הדור שראו שכל המעלות שנמנו שם נתקיימו ברבינו נ"ע וכל סדר קדושת שמונה שמנה התנא רפב"י הוה ביה ברבינו נ"ע וכל המדות שנשתבחו התנאים והאמוראים ימשוך גם הוא במדותיו וכל המעלות שהתורה ניקנית בהם והמדות שמנו חכמים כולם נתקיימו בו כי מלבו לא עשה גדולה או קטנה כ"א ע"פ חכמי התלמוד שנשתלשלה קבלתם עד משה מפי הגבורה והם הביאוהו לידי רוח הקודש קט) :

הודו

התפללו אתו ובאו להתפלל בבית המדרש הגדול של העיר ולא הרגישו בו מאומה. כאלו אינו נוגע אליו הדבר מאומה וכאשר ראו תרומות מדותיו התנחמו ושלחו לו ביום א' לחזרה את הס"ת. והרשהו לעשות מנין לעצמו כמקדם. (הר"ה הלוי) :

קי) סיפר לי מו"ר הגאון מוהר"א זצ"ל האב"ד בק"ק קאליש. כי שמע מח"ז הגאון מוהר"ח זצ"ל. אשר שמרי בד"ז הגאון מ' מנחם אליעזר בן בעל עטרת ראש כאשר השלים ספרו על מס' קנים הנקרא בשם יעיר קינו והיה אז עוד צעיר לימים. בא עם הספר לפני הגאון החסיד נ"ע לווילנא. לשום עינו עליו. וציוה עליו הגאון שיהיה הספר בידו עד עבור הלילה ובשעות לבקש הגאון ובאמתו כאשר ראה כי הולך הוא למישרים בביאור מס' חמורה כזאת אשר נלאו בה כל המבארים למצוא הפתח למד הגאון בספרו כל הלילה (ילמדו ענוים דרכו) ולמחר בבוקר השכם. בא הגאון ח"ז מוהר"ח ז"ל. אל בית תלמודו של הגאון נ"ע. ויאמר לו הגאון הנה הביא לפני אברך א' בן הגאון עטרת ראש ספר על קנים נפלא מאוד אשר משמיא קא זכו ליה לחבר חיבור על מס'. ולכוין בה לאמיתה אשר כל הראשונים לא מצאו דרכה. וימהר ח"ז הגאון מוהר"ח ויספר זאת להמחבר. והוא שמח וטוב לב נכנס אל הגאון בחשבו כי הוד והדר יעטרהו הגאון נ"ע. וידבר אתו טובות ע"ד החיבור. אך כאשר בא לפני הגאון הושיט לו חיבורו ולא דיבר אתו מאומה מזה. (אולי חשש לבל יכנס להמחבר מחשבות גאות ע"י החיבור). וכדברים האלה כתב לי מו"ר הגאון מוהר"א ז"ל בתוך מכתב הסכמתו אשר שלח לי (ע"ד הדפסת הספר הנ"ל. עם הוספות קצת משלי). בשנת אשר א ה ב ס ל ה וז"ל הקדוש וידעתי אשר כבוד הגאון האלהי תנא דאורייתא רשכבה"ג מ' אליהו מווילנא זצוק"ל. חיבב אותו ואת תורתו למאוד ואמר עם הספר הזה אשר משמיא זכו ליה לחבר חיבור נחמד כזה על מס' קנים אשר לא נשמע כזאת עכל"ה. וזה אשר כתב לי ידידי ש"ב הרב המופלג מוהר"י קאפיל מוואשילישאק לפני הרב הגדול ר' אברהם בהגאון החסיד. חידוש ורמז נכון בשם הגאון מ' מנחם אליעזר ז"ל. על שיעור ששים שקבעו להפרים ביכורים וע' מס' בכורים פ"ב משנה ג' תוי"ט ד"ה ויש כו'. וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מהל' בכורים. דמדבריהם צריך להפרים א' מס' וכו'. ומסיים התוי"ט אבל בכורים אין להם שיעור דרך אסמכתא ע"ש. וא' הג' מוהרמ"א הנ"ל סמך לזה. ממ"ש בתורה בהבאת בכורים. ושמת בטנא ולקח הכהן הטנא וגו'. ע' במס' כלים (פי"ב מ"ג ברע"ב שם) שטני מחזיק חצי סאה. (הגם שבמשנה כתוב טני ביו"ד ולא באל"ף כמו בתורה. הייט הך אלא שלשון חכמים לעצמם כו'). והנה בכתובות (קי"א :) דרשו ע"פ ולשרקה בני אתונו. מלמד שכל אילן שרק בא"י טעון משא ב' אתונות וידוע שמשא החמור או האתון ט"ו סאין (בבא מציעא פ'.) עולה משוי ב' אתונות שלשים סאה. הרי חצי סאה הוא חלק ששים וזה רמזה תוה"ק. שהשיעור שיזהר קטן המחויב בבכורים היינו הקונה אילן א' וקרקעו חייב בביכורים (בכורים פ"א משנה י"א). ואפי' מאילן שרק צריך עכ"פ להביא טנא בכורים שהוא א' מששים וכנ"ל ושמע זאת הר"ה ר"א בהגאון. א' כי אין זה מתורתו של ר' מנחם אליעזר הנ"ל. כ"א מתורת אביו הגאון. כי כן נמצא כתוב בעצם כי"ק בכתביו. והשיב לו מוהרי"ק הנ"ל. ניתי ספר ונחזי ויביא הכי"ק. והנה כן נמצא כדבריו אך על הגליון היה רשום ר"ת „בעה"ר" והוא ר"ת "בן "המחבר "עטרת "ראש וכתב זאת הגאון לזכרון לעצמו. דבר ששמע מפי צעיר לימים. לפי גודל הענוה. וע' עלית קיר (אות ל"ב) (הר"ה הלוי) : קח) הק' לספד"ל מהגמוהר"ח נ"ע :

קט) **סיפר** לי הרב רא"ד שפראפאן ז"ל ובן גדי הרה"ג המנוח מ' ליב בע"ר ז"ל. שפ"א בחנות

הגאון

הודו על ארץ ושמים אליהו בארבע פינות העולם נודע בשמו ובמעשיו קי) ומקומו מוזכר לו לזכר עולם ומשמיא זכו ליה בחלקו אשר קראוהו ונודע לכל בני הגולה בשם הגאון סתם קיא) אשר מורה על הפלגת תורתו וגדול מכל בני דורו

הגאון תענית בכורים בערב פסח · (ובכל ערב פסח היה מהדר אחר סעודת מצוה · ולא היה מתענה) . ולעת ערב שלח לקרוא להרה"ג ר' ליב ב"ר בער ז"ל . ויאמר לו ממי יש לך שמורה · ויאמר לו שם האיש ר"ל בערלש . ויאמר לו הגאון השמורה שלך הוא חמץ גמור ויבהל הרב ר' ליב הנ"ל וילך להחדר אשר שמה ישבו בני הגאון ותלמידיו ויספר להם בתמהון כל הדבר . וכשמוע הגאון כי עוד מתמהמה הוא . וילך הגאון מהר ויאמר לו . לא יראה ולא ימצא · וירץ הרב ר"ל הנ"ל עד מהרה לביתו . ולא השיג עגלות בחפזו . להוביל את הכל לנהר ויקחו עגלות יד ויטעינו האנשים כל המצות וכל אשר הכינו על פסח אשר היה תערובות המצות בהם וישליכו את הכל לנהר ווילי' ועד היום לא נודע הטעם ולא הרהיב איש לשאול ממנו והגאון שלח להרב הנ"ל על החג שלשים מצות משלו וכאשר שאלתי את פי ידידי הרה"ג המפורסם בישראל מ' יחזקאל לנדא נ"י . מ"ץ דפ"ק ווילנא (ואשר הוא היה עוד מכיר את הגאון וסיפר לי דרך כלל גדולת חסידותו ופרישותו וגדלו בתורה רב ונורא על כל סביביו) · והוא חתן הרב ר' ליב הנ"ל ויאמר לי כי גם הוא יודע מזה אך לדעתו אולי היה טעם שום ע"פ הדינים אשר החמיר הגאון בענינים אלו ולא היה דעתו נוטה להקל וע' לקמן (אות קי"ז) · (הר"ה הלוי) :

קי) וזה אשר העריך הגרי"ץ מעקלענבורג אב"ד מקאניגסבערג נ"י ועמ"ש במכתבו להג' מוהר"ה הלוי נ"י הנדפס בראש הספר ע"פ זה שמי וגו' . והנה כנגד שם הוי"ה ושם אהיה האמור שם · כתב זה שמי וזה זכרי כי שם הוא שם התואר (אייגענשאפטסנאמען) וזכר הוא שם העצם (וועזענאמען) וזה שמי מוסב ע"ש אהיה שהוא כדמות תואריו (כמ"ש במכתבו הנ"ל) וזכרי מוסב ע"ש הוי"ה ב"ה · ובזה יבואר מ"ש (משלי י') זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב · והנה היטיב אשר דיבר ידידי הרה"ג מוהר"ה הלוי נ"י . עי"ל עלית השער הערה א') לבאר הטעם מ"ש אצל צדיק בלשון יחיד . ואצל הרשע היה לומר ושם רשע ירקב ג"כ בלשון יחיד · ואמר בלשון רבים רשעים להורות כי לרעה מילפי ילפי מהדדי · ולטובה כל אחד לעצמו ורמז זה בלשון חז"ל יומא (לח :) צדיק מעצמו ורשע מחבירו שנאמר זכר צדיק וגו' אך לבאר עוד ההבדל מ"ש גבי צדיק זכר וגבי רשע אומר שם ולא זכר נראה עפמ"ש לעיל כי שם הוא שם התואר והנה המפורסם לרשע הם שמזכירים שם שלו והוא התואר כמ"ש והיינו להללו בשבחים המעשים אשר לו המעט הזה יבטל ברוב רשעותיו . וכאלו אינם חשובים . וגם שם הטוב שלו נרקב ובוז וקלון ימצא כי רוב עונותיו מכריעים לכף חוב · [ע' שערי תשובה לרבינו יונה (סי' קפ"ט) כמ"ש ושם רשעים ירקב . ונאמר (ישעי' נ"ז) אני אגיד צדקתך ואת מעשיך ולא יועילוך פירוש לא יועילוך מעשיך הטובים להציל ברשעך . בקומי למשפט בערכי לעומתם רב פשעיך ומעשה תעתועיך כי דברי עונותיך גברו מהם כו' . ע"ש ומכוון להנ"ל · (הר"ה הלוי)] · אבל גבי צדיק הוא להיפך כי המפורסם לצדיק בכל דרכיו אף כאשר אין מזכירים שמו היינו התוארים שלו אשר ע"י הוא מהולל ומבורך בפי כל כ"א גם זכר צדיק . וזכר היינו שמו העצמי · אף כשמזכירים נשגב שמו לבדו אף באין אומר מתואריו וממעשיו וזכרו הוא לברכה :

אבל הדברים האלה נראה מה נורא זכר הגאון נ"ע בהעלות אך על שפתינו זכר א ל י ה ו מווילנא · אף אם לא נהללו ברב מהללו הנה לבבנו ירחש ברטט והללות לשמו הגדול והקדוש · ואף כאשר נעלה על ספר תואריו הגאון החסיד ומעשיו אשר באמת לא יכילם ספר כי עצמו מספר ובשמו נקראהו . הלא ימלא פינו רב ברכות לראש משביר זה . ובלב רגש נתחזק לצעוד אחריו אורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור · (הרה"ג מוהרי"ץ מק"ב האב"ד בקאניגסבערג) :

קיא) בתשבי בשורש גאון כ' · תמהתי איך נעשה מן גאון שם תואר כו' . וכן קצת החכמים שהיו אחרי אמוראים נקראו גאונים כגון רב שרירא גאון ר"ס גאון ושמעתי שנקראו כן בעבור שהיו בקיאים בכל התלמוד שהם ששים מס' גאון בגי' ששים ע"כ וראיתי בהקדמה לאבות ע"ב מתלמידו הרב שכתב שם · ששמע מפי רבינו הגאון נ"ע זה הטעם · למה שקראו לכל [illegible] הדור שאחר זמן התלמוד בשם גאון עפ"י מ"ש במדרש שה"ש ששים המה וכו' · אלו ששים מס'

דורו קיב) וקצתם קראוהו בשם הסיד קיג) ע"ש שזכה לחסידות ופרישות ונקיות וטהרה גדולי המחברים שאבו מימיו וגם ספריו וחידושיו קראום בשם ביאורי הגר"א · חידושי הגר"א :

קיד) ולהשלים את בני דורו יסד בית מלא תורה להיות אנשים תמיד עומדים על משמרתם סביב לשולחן ה' דשנים ורעננים ממקרא משנה וגמרא והוא היה יושב עמהם בראש לעתים קבועים וסדר לפניהם מעשה השולחן לכל מעשה עבודתו · אך במעט שנים ישינו לדעת כל התלמוד ערוך בפיהם וידעו מקור הדינים וההורות

מס' ע"ש וגם שמע השומע שא' בשם החכמי והביא המדרש לסמך על שמים מס' . וע' בשאלתות דר"א גאון מ"ש הגאון מ' ישעי' ברלין בהק' לשאילות שלום (המוציא לאור) :

קיב) וע' בראש מעלות הסולם כי היה הדור ההוא וביותר בעירו ווילנא דור דעה להפליא מאוד וגדולי העדה וגדולי תורה אשר היו בווילנא בחיי הגאון נ"ע שמה אלה בילדותו היה הגאון המפורסם מ' העשיל בהגאון מ' שאול ז"ל האב"ד דק' ווילנא ונפטר כ"ז אלול שנת תק"ס . ובבוא הגאון מגלותו לווילנא היה האב"ד הגאון מ' אביגדור ז"ל ונפטר ט"ו אדר בשנת תקנ"א · והגאון המפורסם מ' ליב ז"ל . בעל המחבר ספר מעון אריות על מס' סופרים · היה למורה צדק בווילנא . ונפטר ט"ו אייר שנת תקכ"א . והגאון הנפלא מ' אליעזר אב"ד דקראז היה בווילנא דירתו והיה לרב ומורה להגאון מ' שמואל בהגאון מ' אביגדור האב"ד הנ"ל . [ועל מצבת קבורתו בב"ע בווילנא . נחקק פה נטמן כו' הגאון המפורסם חריף ובקי בכל חדרי התורה וסיפרא סיפרי תוספתא ופילוסופיא וטבע חכמות בנגלה ורזין · כ"י ע"ה · ה"ה מ' אליעזר זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק קראז · וי"כ בקדושתו בסיום משנתו · ח' מנחם אב שנת תקכ"ט] · ותלמידו הגאון מ' שמואל האב"ד דווילנא . נפטר כ"א טבת שנת תקנ"א והרב הגאון מ' שמעון המ"ץ דפה נפטר ו' טבת שנת תקל"ז והגאון מ' בער זצ"ל בעל המחבר ס' רביד הזהב נפטר כ"א תשרי תקס"ד . הגאון החריף מ' דוד שמואל פייגעש זצ"ל (הנזכר לתהלה בס' הילל בן שחר) . הגאון החריף מ' ליב רומשישקער . הגאון מ' חיים הנקרא שאקראליער רב (ונסע לאה"ק) . הגאון מ' שאול טיקטעם בעל המחבר ס' שביל היושר נפטר ז' ניסן שנת תקל"א הגאון מ' דוב בער אחיו של הגאון נ"ע נפטר יום י"ט אלול תקס"ז ומחו' הרב המאוה"ג מ' נח מינדעס ז"ל בעה"מ ס' פרפראות לחכמה ופלאות חדשות נפטר ב' טבת תקנ"ח לבד תלמידי הגאון . אשר היו דירתם בווילנא · כמו הגאון המורה מ' זלמן מוואלאזין נפטר בווילנא ט' אדר תקמ"ח הרב המאוה"ג מ' משה שלמה זצ"ל מ"מ ומ"ץ דווילנא ולפניו היה גמ"ת הרב המאוה"ג המקובל המפורסם מ' חיים (גם הוא תלמיד הגאון ע' הערה י"ג בעליות אלי') נפטר כ"ו טבת שנת תקנ"ה הרב המאוה"ג מ' סעדי' זצ"ל לבד תלמידיו הגאונים המפורסמים מעיירות אחרות אשר נאספו לווילנא וקבעו למודם בבית רבם הגאון נ"ע ובניו הרבנים הגדולים זצ"ל ולבד מורי צדק דווילנא וד"ל בימים ההם גדולי תורה ואנשי שם וכן הגבירים הגדולים בתורה הנודעים ובאחרית ימיו גם הגאון מ' שאול קאצינעלינבוגין הסתופף לפעמים בביתו וקבע דירתו בווילנא . וכן הגאון מ' מאיר טיקטעם ז"ל והיתה העיר כלילת יופי משוש לכל דור ודור וכולם כפו כאגמון ראשם נגד גאון הגאונים האמתי חסיד יס"ע :

קיג) ע' מעשה רב בהקדמת דודי הרה"ג המו"ב שב ויפה מ' דוב בער נ"ע מ"ץ מווילנא בהביאו דרך ותהלוכות רבינו נ"ע . וז"ש שם עקב ענוה וקדושה וי"א התוסף עליו כל הימים ונפשו ידעה לו . אם שמעה אזנו ותבן לה שקוראים אותו חסיד באמרו · גדר שם חסיד אינו אלא על מי שמתחסד עם קונו ונכנס לפנים משוה"ד המוטל עפ"י חז"ל אבל מי שאינו זז מכל המבואר בתלמוד ובד' חלקי השו"ע לא יאות לו שם חסיד אלא ישראל כשר והמתרשל בכ"ז לא יצא ידי חובת ישראל במה נעים הדברים יוצאים מפי עושיהם בשקידה וזריזות נפלא להקים את כל מעשה הפרטים ע"ד היותר נכונה וקרובה אל נקודת האמת המתברר ע"פ חז"ל אחרי הדור ראתה כל אלה . איש אסף בחפניו כל חלקי התורה והחכמה המסורים לנו מחז"ל : לא הניח דבר אשר בכח אדם להשיגו אשר לא הגיעהו בחכמתו ושם בשכלו וחרות על לוח לבו (המוציא לאור) : קיד) בהק' לשו"ע או"ח עם ביאורו :

מכתביו

והתורות על ארבע טורים בתכלית השלימות והזהיר שלא לעסוק בפלפול הרבה ולפעמים שהוא לקנתור ה"ו והוא הריסה גדולה אל רצונו ית"ש כי בו תרבה הפשע · ותגדל העון ויפסד החבור הנעים ויגורש האמת מעדת ה' והפלפול טוב לכוון אל ההלכה וקימו וקבלו עליהם ולמדו בחייהם היותו שמונה עשרה שנה והוא היה נהנה מנ"ר שנעשה רצונו הטוב והמה בהשקפתם בזיו תורתו ערב ובוקר זכו אל התענוג הנפלא תענוג וזיו שאין לשערו :

בהגיעו לימי שנותיו שבעים ואחד וזה היה בשנת תקנ"א חולשת הזקנה כבדה עליו וכחו הולך ונשחת ותש כח הגופניות ויחלה לא דרש רבינו אז ברופאים ולא שת לבו אל המודי תבל להשתעשע בעניניהם להשקיט רעיוניו מרגשת חליו כי כחות נפשו לא פגו טעמם וריחם לא נמר משתוקקים להשתעשע רק באהבת ה' ותורתו הנטועה בלבו מנעוריו ויאהר את פני הרב המ"מ מק' דובנא ע"פ מכתבו ב"י ממש קטו) לבקש שיבוא אליו להיות לו למשיב נפש במשליו הנעימים המשמח אלהים ואנשים קטז) (וע' בעליות קיר אות ל"ב) :

בשנת

קטו) מכתביו נדפסים בהגדה ש"פ ע"פ זרע גד מאאמו"ר הרב הג' המנוח ז"ל · ופי' המ"מ דק' דובנא אחר הק' שלי (המוציא לאור) :

קטז) שאול שאל הגאון נ"ע את הרב המ"מ מדובנא ז"ל המפורסם במשליו הנפלאים אשר יגיד לו איככה ישכיל כ"כ מהר לפתוח במשל פיו ולבאר אח"כ בזה מקראי קודש מתאימים להמשל בהשכל וטוב טעם והרב המ"מ מדובנא כרגע השיב לו הנה אני אגיד לאדוני משל על משל אחד משרי העם כאשר חשקה נפשו ללמד ידו להיות מורה בקשת לקלוע אל המטרה אל המרכז מהעגולה ולא יחטיא שם לעיר החכמה והמדע פניו והנה ברוב עמלו שמה ע"ז וכפי רוב השנים אשר התמהמה הנה השכיל להצליח לירות כל פעם כמעט סמוך למרכז. אך אל המרכז ממש · אל הנקודה האמיתית הלא א"א לנמצא בידי אדם וכנסוע לביתו שמח וטוב לב כי לא רבים יחכמו להשכיל את ידיהם ללמדם למלחמה לקלוע אל השערה כמוהו והנה עבר דרך כפר קטן · ויבט והנה מטרות כוננו שמה ומקום החץ אשר עבר הוא המרכז האמיתי בכל המטרות ויתפלא האיש מאוד ויאמר הנמצא כזה איש דגול מרבבה בהכפר אשר גם בעיר הגדולה והחכמה לא נשמע כזאת לקלוע כל פעם אל המטרה ולא לחטיא את המרכז אחד לא נעדר חקר חפש אחרי האיש ויראהו לו איש כפרי. גם השכל ולפעלו אין ידים ויתפאר ויאמר כזאת וכזאת עשיתי אני וידי עשו כל אלה והרחק כמטחוי קשת אנכי מורה ולא אחטא המטרה ויתבהל האיש ויאמר לו למדני וחכמני הטעם ויורהו ויאמר לו לראשונה הנה אנכי מורה בקשת ומקום שיפול החץ. שם יהיה המטרה והמרכז כי אחר כן אנכי מתאר להשיבו במחוגה עיגול אשר יהיה הנקודה אשר יריתי למרכז וימלא האיש פיו שחוק כן אנכי כן אדוני לראשונה הנני מורה ומבאר פסוק ואח"ז הנני מתאר במחוגת המשל סביבו והמ"מ מדובנא היה יקר מאוד בעיני הגאון ושמע ממנו חי' תורה וע' בספרו אוהל יעקב על שמות (יתרו ב' ע"א) מביא מה שאמר לו הגאון ז"ל ביאור נחמד על פסוק ישעיה (נ"ב) כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה וגו' ושם הבדל בין חפזון למנוסה ע"ש ודפח"ח וכן הרב הג' המפורסם מ"מ מסלאנים בעהמ"ח אפיקי יהודה איי הים וכו' נקרה ג"כ ויתא לווילנא ויעמוד לפני הגאון : והגאון למד אז בירמיה (י"ד ט') המקרא למה תהיה כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע וישאלהו הגאון מה פירש נדהם · כי המבוארים לא בארו כ"א לפי ענינו וישב לו הרב המ"מ דסלאנים כי הנה לעת יפלו העם בשפלים במלחמה יתכן ע"פ שני דרכים : או כי השונא חזק ואמיץ כח כי רב מאוד מחנהו. אשר גם הגבור לא יוכל לעמוד נגדם או כי ישחדו את שר הצבא ובכסף ימכור את חילו. אף כי רב חילו ועצום. עוזי. דברו יותר מאשר עם השני אך ישיגם למות ולא סדרים ע"כ לא יעשו ידיהם תושיה כן יאמר הנביא ע"ד תלונה כי נדהם מלשון נדה כמ"ש (יחזקאל ט"ז) לכל זונות יתנו נדה והוא מנחה ומתנה ח"ש למה תהיה כאיש נדהם (וויא איין בעשאנקענער) או כגבור לא יוכל להושיע וכנ"ל וע"י הדבר בזה נשא חן בעיני הגאון ויכבדהו :

ויו

בשנת תקנ"ו הלה שנית מחלה עצומה ואנושה · [ורבינו כמנהגו לבלי דרוש אך ברופאים לקחת מהם מזור ותרופה] קרא שנית להרב המ"מ המפורסם מדובנא באגרתו וכתב אליו אמרי נ"עם בצח שפתים ומתק לשונו בזה"ל אספרה נא לידידי בעל גמולות שגמלני ה' ברב טובו חלץ נפשי מתחלואות קשות הפליא לעשות עמדי יבוא ידידי לביתי ואל יאחרו פעמיו להשיב רוחי ולהשתעשע אתי וכך וירפא ה' אותו · ושב לאיתנו ,

בשנת תקנ"ח ערב יוה"כ לעת ערב קרא לבניו ויאמר האספו אלי ואברך אתכם ויאספו אליו בניו בנותיו ונכדיו וישלח ידו וישא על ראש בנו הרב הגדול החכם ר' אברהם ויברך אותו וישא קולו ויבך כל העומדים שמה נשתוממו אחזתם רעדה הלא דבר הוא אמרו מעודו לא נהג מנהג זה ולא הרהיבו נפשם לשאלו מחרת יוה"כ והנה הוא חולה אנושה מחלתו בכל יום גבר המחלה וגם שמחת חג הסוכות נהפך לתוגה וערבה כל שמחה ביום ב' ג' דחוה"מ כוכות והוא תש כח עד מאוד ורבינו עם חולשת נופו התגבר בתשוקה והוסיף אומץ לקיים מצות לולב ואתרוג בעתם בשמחה עצומה שמחת הנפש כמנהגו המה עודנה בכפו אחוזים קיז)ויאסוף רגליו ויגוע וימת בשיבה טובה,

בן

ובן הרב המ"מ מפאלאצק בעה"מ גבעת פנחס וכו'. היה מהמשמשים לפני הגאון (ע' מעלות הסולם הערה י"ב). וע' בהקדמה לספרו מדרש חכמים פי' על תהלים כתב וגם זאת עמדה לי. זכות ששמשתי את הגאון האמיתי בוצינא קדישא אשר כל הארץ האירה מכבודו הוא ניהו מרנא ורבנא נ"י ע"ה פ"ה ג' אלי' ז"ל מווילנא ומשל לנכנס לחנותו של בושם שעכ"פ נקלט הריח ובחנותו נכנסתי וריחו הטוב קלטתי כו' עכ"ל והתפאר בספרו ראש הגבעה בהקדמה וז"ל גם קיבל הרב הגאון הגדול המפורסם בישראל את הסידור שלי בשפ"י ובתשואות חן על פי' אמת ויציב עיני ראו ושמחו עכ"ל. וכ"כ בהק' לס' מדרש חכמים פי' על תהלים וז"ל גם קיבל ממנו הגאון שני ספרים אשר הדפסתי בחייו בחיבה גדולה ואהבה עזה. וישרו בעיניו כו' ע"ש ולשמח לבו במתק שפתיו בעת אשר חלה הגאון. פ"א אמר להגאון נ"ע לפני כל התלמידים אשר עמדו לפניו מי יתן ויברכני ה' עם היצה"ר שלכם. וישמור כל איש מהיל"ם אשר לי ויתבוננו התלמידים עליו. ויאמר להם הרב המ"ת מה תחזו בי הלא תשכילו מה יוכל היצה"ר להסית את הגאון כ"א לאמר לו כל הרגעים הקדשתם קודש לה'. ולא תשנו אף רגע מדביקות ד"ת אבל הלא גם התורה ליותה ונשמרתם מאוד לנפשותיכם הלא תשנו אך רגע להנפש ובעבור הרגע תשובו לעבודתכם לתורה ועבודה ומה יאמר היל"ם שלי אלי הק כל היום הולך בטל ולבבך שלא מעניני הבלי עוה"ז הלא רגע תשוב לתוכחתי לקחת עכ"פ ספר בידך רגעים אחדים הנה היצה"ר של הגאון אומר לו ללמוד כל היום ולהנפש אך רגע והיצר טוב שלי אומר לי ללמוד אך רגע וישא הגאון בשמעו זאת ויאמר הרחמן יציל כל איש מהיצה"ר שלי מה תוכלו אתם לדעת. בן הרב המפורסם כו' ר' פייוויל ז"ל מ"מ דווילנא בעל המחבר תולדות אדם הביא בספרו שם כי זכה חמשה פעמים להיות לו פתחון פה לפני הגאון ובכל פעם ישב עמו בבית מדרשו הטהור משך שעה לערך וגם דיבר טוב לפניו על ספרו מוסר השכל ודיבר עמו דברים בד"ת אשר זוכו במזור השכל והובשו בתשובות האמת ע"ש.

(הר"ה הלוי):

קיז) סיפר לי הרה"ג מ' דוב בער המ"ץ נ"ע אשר הוא התפלל בבית המדרש של הגאון בחייו. ובשנה האחרונה ראה אותו ביום הכיפורים כי רפה כחו מאוד ולא עצר כח להתפלל בצבור ויתפלל בחדרו לבדו. (אך לעת השמ"ע וקריאת התורה נכנס להבהמ"ד) אשר שם למד כל ימי השבוע בכל השנים אך בש"ק היה בא לביתו ומקום אשר עתה עומד הבימה בבית המדרש שלו עמדה אז מטתו של הגאון נ"ע וכל ימי הסוכות היה דרכו לאחוז הלולב והאתרוג בידו כל היום כמנהג אנשי ירושלים כמבואר בסוכה (מא.) וגם בחליו אשר נפטר בו אחז הלולב והאתרוג בידו ולא הרפה כל היום וצדיק אבד (לדורו אבד) ולקחתו עמו עד אשר גוע ונכבה נר אלהים וסיפר לי ידידי הרב ר' גרשון אמשטרדם נ"י. אשר הגיד לו הגביר הנדיב ר' שמואל יודעס ז"ל. כי הוא היה שליח לבשר להגאון שיביאו לו אתרוג מהודר מפרייסין והוא הלך בשמחה בחשבו כי הגאון יברכהו בגלל הבשורה הזאת ויהי כבואו

ויאמר

בן שבעים ושמונה שנה וכל העומדים עליו בראותם כי נצחו אראלים את מצוקים נפל עטרת ראשם ויתנו קול בבכי שמחת החג נהפך לאבל ובבל רחובות ווילנא נשמע אך נהי קיח) ובל הנמצאים בעיר מנער ועד זקן קיט) יצאו ללותו ובכל מקום אשר הגיע קול השמועה לא טובה אשר כבה אור עולם אבל ומספד גדול ליהודים גאוני עולם בכל עיר ועיר קמו עמדו ולספרו ולספר הודו · קכ) ויקראו לבכי ולמספד ולאבל כבד ·

ויאמר זאת להגאון כי יביאו לו אתרוג ויהי כהזכירו האתרוג הסיב הגאון פניו אל הקיר ויבך בכי רב וישתוממו מאוד כל הנצבים עליו והגביר מוהר"ש הנ"ל . שב חפוי ראש ומלא יגון ולא ידעו מה זה עד אשר כהגיע חג הסוכות ואת האתרוג הזה אשר הביאו לו אחז גם ברגע האחרונה אשר סגר יומו אז ידעו כל העם כי לבו הגיד לו אז כי עם האתרוג הזה ימות . והאתרוג יהיה לו המצוה אחרונה בעולם הזה לכן נפשו ירעה לו ולא יכול אז להתאפק ויבך לכל הנצבים עליו (הר"ה הלוי) ואני שמעתי שאחז בציצותיו ואמר בבכיה כמה קשה להפרד מעולם המעשה הזה אשר על ידי מצוה קלה כי"ב של ציצית אדם ישר יחזה פני שכינה ואיפוא נוכל למצוא זאת בעולם הנשמות אף אם יתנו כל כתותיו עבורו (הגרד"ל) :

קיח) וע' מ"ש הרב ר"א דאנציג ז"ל בחי' חכמת אדם בשער השמחה (כלל קמ"א סי' י"ח) לענין מ"ש בשו"ע חכם ואלוף וגאון מכניסין אותן לבהמ"ד ומניחין המטה במקום שהיה דורש וסופדין אותו שם כו' . ורע עלי המעשה מפני שראו שעשו כן לאדונינו מרנא ורבנא רשכבה"ג מאותני ר' אליהו חסיד שהיה ידוע ומפורסם לכל העולם לגאון וחסיד ויחיד בדורו ממנו למדו לעשות כן גם למי שרוצין לכבדו ועליהם נאמר ותבואו ותטמאו את מקדשי כו' וראוי לבטל זה שלא להכנים שום מת בבהכ"נ ובבהמ"ד עכ"ל. (הר"ה הלוי) :

קיט) סיפר לי הרה"ג מוהר"ד בעל המ"ן הנ"ל . אשר היה אז בעת פטירתו אשר נפטר בבוקר ובכל חוצות נשמע אך בכי ונהי וזעקת שבר אשר אין לשער ויצאו כל העיר אל שדה הקברים ללוהו עד אשר אמרו כי גם לעת המנחה לא נמצא אף בבהכנ"ס הגדולה אשר בווילנא מנין עשרה להתפלל שמה מנחה בציבור ותהי העיר לחרדת אלהים :

והנה ראיתי אני בכי"ק מהרב החסיד צדיק יס"ע מ' זיסקינד ז"ל בעהמ"ח ס' יסוד ושורש העבודה בהצוואה אחרונה (שכתב אחר הצוואה המדפסה) על אודות קבורתו ועם הערת תלמידו הרב הג' ר' העשיל רייגעס ז"ל מהורודנא כתב שם ע"ד אשר נוה הרב החסיד מו"ה זיסקינד ז"ל . שיקבר אותו עם טלית מצוין כהלכתו ולא כאשר נהגו לפסול א' מהציצית · והנה כאשר נפטר שאלו זאת את הרב הג' מ' דניאל ז"ל בעה"מ ס' חמודי דניאל מ"ץ בהורודנא אם יקיימו צואתו בזאת . והשיב כי לאחר לא היה מניח בזה לקיים צואות המת ולשנות ממנהגו ש"ע · אך על החסיד הצדיק בעל יוס"ה אינו רוצה להגיד דעתו וירא הוא לעבור על רצונו וצוה לעשות לו כן כאשר צוה · ויהי בהניחם אותו אל קברו אשר כרו לו הנה הסתבכה א' מהציצית בהיתידות (אשר שמו בקברו להציע עליהם מלמעלה סדין ולא בקרשים כנהוג כאשר ציום . [שמעתי בפרשות מהרב ר' אברהם ז"ל הורודנער (מווילנא) . שהיה סדין של פשתן עשוי על יתדות כמין ג' מעלות (הגרד"ל)] . וכאשר שמע כן ראיתי אני כתוב בכי"ק) ונפסלה ולא נתקיימה מחשבתו של אותו צדיק בעל יוס"ה והוסיף תלמידו הרה"ג מוהרי"ה הנ"ל לכתוב כי גם החסיד נ"ע הגאון מווילנא : מסר לתלמידו הרב החסיד ר' סעדי' ז"ל אשר בעת פטירתו יקברו אותו בטלית עם ציצית כשרים כהלכתם · (וע' שו"ע שלו או"ח (סי' כ"ג ס"ק ז') מ"ש הגר"א ז"ל בזה) [וביו"ד סי' שנ"א והוא ע"פ הברייתא דמס' ציצית שמלא הרמב"ן כמ"ש בספרו תה"א · ובמלחמותיו שלהי מוע"ק (אשר בימינו זכינו לברייתא הזאת בדפוס ע"ן הגאון חיד"א בפיסא . ואח"כ שנית בפפד"א עם פי') הגרד"ל)] . והנה היתה נסיבה כי בעת פטירתו לא היה בווילנא תלמידו הרב החסיד ר' סעדי' הנ"ל · ותיכף אחר הקבורה בא ולא איסתייע מילתא אז ידעו כי מה' היתה שיקויים המנהג וכן סיפר לי הרה"ג ר' ישראל המ"ץ דווילנא נ"י שהיה בעת פטירת הגאון נ"ע . ושמע אז כזאת : (הר"ה הלוי) :

קכ) עיין בס' אגודת אזב מהגאון מ' משה זאב אב"ד דביאליסטאק הספדו על רבינו ; וע' בס' אפיקי יהודה (דרוש עמק הבכא) ההספד עליו עם קינה בחרוזים ושור ובס' אדרת אלי' .

נדפס

והנה לא נאמר בו מיתה · כ"א נתוסף לו רוח · (כאשר בכל יום היה מוסיף והולך בקדושה) וגוע והניח אחריו זרע ברך ה' המה הצאצאים והצפיעות · בנין ותתני רבנן · ובניו שני צנתרות הזהב · הרבנים הגדולים הריפים ובקיאים צדיקים ותמימים · הרב מ' אריה ליב והרה"ג מ' אברהם ז"ל · מה טובם ומה יפים והמה הציבו מצבת אבן גדולה בבית גדול למראה הנבנה על קברו וחרות עליו פתוחי חותם מעשה חרש אבן אלה הטורים :

אהה

רבינו הגדול על מי אותנו נטשת ועזבת ·

רבינו אליהו : עלה השמים · קרעו לבבכם · לשנים עשר קרעים ·
ב חג האסיף . שמחת לבבי . נאסף אבי · אבי . מי יטע בכרמי זרעים ·
א וי נא לה · אמרה ארץ . כי אבדה כלי חמדתה · הוי על ימיה הרעים :
ל יל ויום תושי' תשועי·מי יורה דעה·מי יבין שמועה·מי יגלה הלכו' לרגעים·
י ום יום שומעי שומעך אותך ידרושו·לשמוע תורתך.אמת·בפיך כי נעים·
ה תורה תתן קולה·אני חכמ' שכנתי בלב **אליהו**.עקבותיך בתבל נודעים :
ו עתה נאלמתי . יד לפי שמתי · עוד יעלו לציון מושיעים ·
ג ם פרישו' חסידו' וענוה· מה לכם מחשים· אלופינו אין·ואנשי חיל נגדעים·
א ללי לי תזעק היראה והחכמה . מי בלעדיך ישמיענו לכל הבאים ·
ו מעשה בראשית. ומעשה מרכבה . לך נתגלו·בבימי התנאי' והאמוראים·
נ שארנו. בלי כל·לבשנו אבל מעטה·בי הורדנו מטה מטה.כמעט נגוועים·

ה"ה הרב הגאון החסיד המפורסם · גדול מרבן שמו · אזן וחקר ותקן · במקרא במשנה · בבלי ירושלמי · תוספתא מכילתא . ספרא ספרי זוהר והיכלות ר"מ וס' יצירה וספד"צ לא הניח דבר קטן ודבר גדול · עד כי הגדיל לעשות ביום נתינתן מסיני · והחזיר מצות הרבה אשר נשכחו · וחזר ויסדן · בבהרותו מאס בתענוגי בנו אדם · וקדש גופו ונשמתו ליוצרו עד יום מותו · הוא מורינו · אור העולם · מקור החכמה והמדע ראש גולת אריאל צפירת תפארת ישראל · רבינו הגאון מוה"ר **אליהו** בהרב ר' **שלמה זלמן** זצ"ל עלה השמים ביום י"ט תשרי · שנת **תאמ"י צבי"ה** קכא) לפ"ק :

ואחרי

(נדפס בווארשוי בשנת מות הגאון תקנ"ח) והחיבור הוא הספד על רבינו ומספר תהלתו גם בסיפורים יקרים והספיד עליו מספד היחיד וז"ל . יחיד בעולם יחיד בתורה יחיד ביראה יחיד בחכמה יחיד בקדושה · יחיד בטהרה . יחיד בענוה · יחיד בפרישות . יעו"ש · ועי' בס' הילל בן שחר · להר"ר הרה"ג מ' הילל זצ"ל הספד עליו . ועי' הספד עליו מבעל המחבר יקרא דשכבי (נדפס באלטונא) · [כעת נדפסו שני הספדים עליו אשר הספידו הרב המחבר חיי אדם זצ"ל . (א' נדפס בס' שערי רחמים · והב' בס' טוטפות הגאון כנסת יחזקאל .) ומאת מ"י הרב המחבר נ"י הספד אשר הספידו בנו הרה"ג ר' אברהם זצ"ל] . (הר"ה הלוי) :

קכא) **והנה** הגאון נולד בשנת **שלח לכם אליהו** ועלה השמים בשנת **עלות אליהו** והשנה אחר הלינו על מלכותו ת א מי נ ב י ה ירמזון מיליהם . כי שמו' הרה"ג ר' נח מינדעס בעהמ"ח ס'

ואחרי אשר כבה השמש · הנה נפוצו תלמידיו ממרעיתם ושמו עליהם אלוף לראש את הגאון מאור הגולה החסיד וחכם הכולל · מו"ה חיים מוולאזין נ"ע · תלמיד הגאון אשר הוא התחיל להפיץ תורתו ולהשקות מבאר תורתו אשר דלה ויצק מים ע"י אליהו קכב) ומהם מתלמידי הגאון נ"ע נסעו לארץ הקדושה וקבעו שמה בית מדרשם להאיר גם את המזרח מאור עולם מתורת רבן הגאון החסיד נ"ע ושמה גדלו והצליחו ואור חדש האירו גם על ציון וירושלים :

ובנין הרבנים הגדולים ותתנו הרב הגדול ר' משה מפינקס ותלמידיו הגדולים כולם עמלו יחד להפיץ מעיני תורתו חוצה בחיבוריו הרבים והדפיסו מהם הרבה אבל יותר מהמה ספרים הרבה עודם בכתובים כאשר עיני ישרים יראו בקונטרס ע ל י ת ק י ר ולבד אשר נאבדו ואינם והגבירים הנדיבים הגדולים דפה ווילנא עמלו גם המה להקים מחשבתו ולכונן בית מדרשו הגדול והרחיבו בניניו ועליותיו גדול למראה וגם עקד ספרים קבצו שמה למרבה ועד היום הזה מופלגי תורה ויראה אשר יומם ולילה לא יהשו בתורת ה' עצורים שמה והספקתם יותן להם ברהבה מהכנסות אשר נדבו לזה גדולי גבירי נדיבי עם והכנסה ממקור נאמן מבתי חומה הרבה בווילנא אשר התנדבו בעליהם עולמית בצוואתם לפני מותם לתוצאות הבית הקדוש הזה והבית הזה הוא מלא כבוד ה' וראשי מופלגי עיר ווילנא ינהרו לבהמ"ד הקדוש וקבעו חבורות חבורות אלה בלימוד האלפס ואלה בלימוד הש"ס ואלה במשנה מקרא ומדרש והפקידו גם משמורים המזכירים את ה' גם בלילות ולא יתנו דמי אף רגע א' למען לא יבוטל התמיד ושלא יופסק אף רגע אחד לימוד התורה הק' מבית מדרשו של גאון עולם נ"ע ומתנהגים שמה עפ"י הנהגות הגאון בחייו אחת מהנה לא נעדרת בקדושה וטהרה ולזכרון עולם הקימו בבית מדרשו אבן שיש הרות עליו פתוחי חותם לשמו ולזכרו ויקבעו אותה בכותל הצפוני אשר בבהמ"ד של הגאון נ"ע למען ידעו כל העם כי שמו נקרא על הבית הזה וכאלו עודנו חי מתהלך אתם :

ס' נפלאות חדשות וכו' · באדמת מחו' הגאון מצא גם הוא מנוח . ויקבר שמה וגם על מצבתו חקוק בפרט ת א מ י ל ב יה לרמז על שניהם הנאהבים ונעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו (הר"ה הלוי) :

קכב) וזכה להעמיד ולהרבין תורה ויראה לכל ישראל · כי נקבצו באו אליו לקחת לקח מפיו גדולי מופלגי הדור ואשר הורם דעת להורות בישראל וגם לקחת מוסר בדרכי העבודה והמד' בצדק והצליחו ויצאו מהם להוראה בישראל · גאוני גדולי הדור . והשאיר אחריו בן ממלא מקומו חמי זקני הגאון הגדול אור ישראל · חכם הכולל לפני שרים התיצב לטובת עמו ישראל הצדיק ועניו מ' יצחק זצ"ל אב"ד ור"מ דק' וואלאזין ושמעו חכמתו וגדולת מעשיו נודעים לכל ואשר באשורי אביו הגאון אחז רגלו והיה לאור עולם · וכן מגדולי תלמידי הגאון מאור הגולה מוהר"ח זצ"ל האירו פני תבל בתורת אמת אשר גם זאת מידי הגאון נ"ע היתה לזו ומגדולי תלמידיו מדור שעבר הוא הגאון מאור הגולה מ' יעקב זצ"ל האב"ד בק"ק קארלין בעהמ"ח ס' שו"ת משכנות יעקב וקהלת יעקב ומביא מתורת רבו הגאון מוהר"ח נ"ע בספרו משכנות יעקב וכן בקהלת יעקב בשו"ת (י) ביו"ד ושם בא"ע (שאלה ס') ומגדולי תלמידיו בדורינו הנודעים לי הגאון המפורסם האמתי מ' יוסף נ"י האב"ד בק' סלוצק והגאון מ' דוד טעביל נ"י . המ"ץ בק' מינסק בעהמ"ח ס' בית דוד · מביא מתורת רבו . ועי' בהקדמתו לספרו ובסי' י"ז מביא דברי רבו הגאון מוהר"ח נ"ע ובחלק הדרושים והגאון מ' זלמן מזאגיר נ"י . ועי' בהערה (ס"א) מ"ש שם (הר"ה הלוי) :

ואלה תרוזי האבן

לכד זה ראינו

מצאנו צדיק תמים · בדורות אחרונים . שמעו הולך בכל איים ומדינה · חכמתו בחוץ תרונה · לספר שבחו נבער כל אדם מדעת · בנה בניתי לך עליות מרווחות . שוש תשיש בה' שובע שמחות · זה שבתו הבית הזה . **ארבעים שנה** · למר כל דבר חכמה ובינה · עוד לימד את העם דעת · בחיבוריו על מקרא · משנה · תלמוד בבלי · ירושלמי אגדות . הלכות . דבריו ככוכבים לעד יאירו . פירושיו כזוהר הרקיע · יזהירו · יום ליום · ולילה יחוו דעת · על זוהר · ותיקונים · היכלות · וספר יצירה · ר"מ . מעשה בראשית . מעשה מרכבה · הוויות דאביי ורבא · רעם · גבורותיו יתבוננו · יען כי שם נגלו אליו אלהים . הוא הדעת · זכרו לא יסוף מקהל ועדה . בחיבוריו ישוטטו רבים · ותרבה הדעת · ע"כ :

קכג) **אשריך** עיר התהלה ווילנא כולם מגדולם ועד קטנם קבלו קצת תועלת נפשי איש לפי הכנתו וכל פעולתם בתלמוד התורה ועבודת הצדקה שם הוא היה עושה בעוז יראתו ותוכחתו על פניהם כי עצתו העולה היא תקום להם עד בלי ירח בעצתו ותוכחתו נעשו קהל גדול מרביצי תורה מדקדקי במצות שונאי הרבנות מכבדי אלהים בעשרם לא גבה לבם כל מבקש ה' ישמח בהם עשו תורתם קבע ועסקיהם ארעי קכד) התורה והעבודה הם לבדם עסקיהם ואח"כ קבלו עליהם כמעט כל אנשי מדינתו כי עיקר תוכחתו היתה אל הקרובים העומדים לפניו להודיע גם אל הרחוקים שלא יוציאו זמנם באפס תקוה להיות כל איש עיניו פקוחות על חלקי זמנו לרגעים יבהננו ושתהיה הוצאות זמנם בדברים היותר יקרים שאפשר והוא עסק התורה והעבודה ולהזדרז בה לפעול בעוצם החריצות כי כל השתדלות וכשרון מעשה זולת זה לא יועיל מאומה זולת התורה והעבודה המתישין כל מעללי יצר לב האדם ותחבולותיו וכל צמח צדקה ותהלה נראה בעירו ומקומו וישלח פארותיו גם למרחוק ונטישותיו עברו ים ועלינו להודות לשם ה' אשר שלח לפנינו עמוד האש להאיר לנו חשכת הזמן ולכל ישראל אור במושבותם בתורת אמת ויראת ה' טהורה אשר בלעדו מי יודע לעת כזאת מה הגיע אלינו ואך בו נצטדק ונתהלל וה' הטוב יתן הטוב את אשר זרע לצדקה יצמיח פרי למעלה לנו ולבנינו לדורות עולם להחזיק בעץ החיים בתורה ויראת ה' בדרך האמת אשר הורנו ובתמים לטוב לנו כל הימים :

קכג) הקדמה לשו"ע עם ביאורו :

קכד) והגהינו דזכיין הני נשי לאחוז במסחר וחנות ובפת בהם לב בעליהם לקרוי ולתנויי בי מדרשא כל היום וע' מ"ש הגאון בביאורו לאבן עזר (סי' א' סק"ח) הביא מ"ש הר"ן בקידושין נושא אשה ואח"כ לומד תורה בפהרה ואמרו שם הא לן והא להו ופירש דבני בבל היו נשותיהם מתעסקות בשו"מ ובמלאכה והיו מפרנסים את אנשיהם אבל בני א"י היו מפונקות ואוכלות ואין עושות יעו"ש (הר"ה כלוי) :

(אחר פטירת הגאון נ"ע נאספו גדולי העיר וכרוז יצא מלפניהם כאמור ונדפס בס' שנות אליהו ד' לעמבערג ח"ן)

כרוז יצא מאבות רבנים דק"ק ווילנא יע"א · על האנשים שלא שמשו כל צרכן ונטלו עטרה לעצמן לקבוע הלכה בשם אדמו"ר ורשכבה"ג הגאון האמתי החסיד המנוח המפורסם מו' אליהו זללה"ה שלא ירדו לסוף דעתו ומלאו לבם לכתוב שמועתן ולקבוע בדפוס ·

באשר שנמצאו איזה אנשים אומרים דינים . והנהגות ופירושי תורה : בשם מו"ר המאור ישראל הגאון האמתי המנוח החסיד המפורסם הכ"מ וידוע ומפורסם שלא יצא מפה קדוש הגאון הנ"ל דבר שאינו מתוקן ח"ו · כאשר המה בכתובים · חיבוריו בנגלה ובנסתר הכל על קו האמת . ויש לחוש פן יוקבעו הדברים שאומרים בשמו להלכה וגם יודפסו בדפוס . כאשר עינינו רואות שיש בהרבה ספרי קדמונים דברים אשר לא יצאו מפי המחבר ולהסיר מכשלה הזאת . בכן יצא מאת שני כתות הרבנים שהאלופים השמשים דק"ק יע"ו יכריזו בכל בתי כנסיות ובכל בתי מדרשות דקהילתנו יע"ו שלא ישמע ולא יאמין שום אדם לדברי האומר בשם הגאון החסיד זצוק"ל · בע"פ או יביא כתב שהועתק מכ"י הגאון הנ"ל · איזה דינים והנהגות ופירושי תורה · עד שיתברר בבירור גמור . שהם מכתבי הגאון הנ"ל שבכתב ידו ממש · ויקוים הכתב עפ"י בד"ץ דק"ק יע"ו . ושפיסא שלא להעלות שום דבר בדפוס · ע"ש הגאון הנ"ל עד שיתברר כנ"ל וכל מי שידפיס איזה דבר בלי ברור כנ"ל הורע חזקתו · ולא להאמין בו שהם דברי הגאון הנ"ל ומחמת שהמנוח הגאון החסיד הקדוש זצ"ל היה עמוד הדור : מגוה על כל אבות רבנים והגאונים המאוה"ג וראשי עם קודש בכל המדינות והקהלות בכל תפוצות ישראל לפרסם הדבר הנ"ל ע"פ כרוז ודפוס למען ידעון שכל הדברים שלא היה עליו ברור הנ"ל · הוא הדבר אשר לא דברו הגאון הנ"ל · יצא מאת שני כתות ה' דק"ק ווילנא · יום ו' עש"ק י"ט כסליו תקנ"ח :

נאום דוד כפרא דב"ד דק"ק יצ"ו (הועתק בפנקס ב"ד דף כ"ו) :

הוכרז כל הנ"ל בבתי כנסיות ובהמד"ר דקהילתנו · באנו עה"ח בך כסליו תקנ"ח [ובאו עה"ח השמשים דווילנא] :

ואעתיק בקצרה אשר כתבו עוד הרבנים דווילנא בגלל הדבר הזה . ונדפס בראש פירושו על כמה הגדת וז"ל · אחרי אשר ידוע ומפורסם ברכת בני עמינו . את אשר רבינו הגדול בישראל גדול שמו מסוף העולם ועד סופו יחיד בדורו וכמה דורות שלפניו · זה שם קדשו · הגאון החסיד האמיתי מוה' אליהו זללה"ה מקהילתינו . הניח אחריו ברכה בנגלה ובנסתר · אין שיעור לערך חיבוריו ואין צריכין להסכמתינו . רק מדאגה מדבר אחר שראינו קצת מכתביו נעתקו בידי שלא שמשו כל צרכן ואינם יודעים שיטתו וכ"ש כוונתו . לזאת יצא מאתנו שתי כתות ה' בצירוף המ"ז ונכבדי מתנינו י"ט כסליו תקנ"ח . שהאלופים השמשים דק"ק יע"ו יכריזו בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות דקהילתנו יע"ו שלא ישמע ולא יאמין שום אדם לדברי האומר בשם הגאון החסיד כו' כנ"ל · וכעת נתברר לפנינו שבעה חבורים . שרוצים בניו להדפיס בראשונה · המה סולת נקי בלי שום סוג וערבוב דברים כאוים הדברים למי שאמרן . ע"כ אנחנו והמ"ז דפה מסכימין להדפיסן ע"י בניו נ"י כו' . והשבעה חיבורים ·המה · פי' משניות זרעים פי' ירושלמי זרעים . פי' תיקוני זוהר פי' ספר יצירה · פי' ספד"צ פי' היכלות פי' רע"מ ומי יוכל לספר גודל שבחם ועוצם גדולתם כו' · של ראשי עם קודש יעמדו על משמרתם בכל המדינות ובכל קהלות ישראל ובפרט במקומות הדפוסים שישגיחו ע"ז . שלא יתלה ח"ו בוקי סריקי בכבוד גאון עוזינו אשר בגללו ובזכותו אנחנו מתקיימים כו' .

[ובאו על החתום שם הרבנים דווילנא] :

ואחרי הדברים והאמת האלה ע' בראש פי' על יונה מה שנדפס אחר הכרוז · ד"ה אחרי הכרוז כו' . [וראיתי להעיר את אשר אמור עם הספר אליהו רבה מהגאון על טהרות אשר הוציא לאור תלמידו ולא היה עליו פתוחי חותם כ"י הבד"ר הנ"ל כי ע"כ זאת שמו על לבם ה"ס הגאון החכם הכולל מ' אליעזר פלעקלס ז"ל האב"ד בק"ק פראג (בעה"מ שו"ת תשובה מאהבה ועוד ס' יקרים) וכבוד הגאון המפורסם מו"ה שמואל לנדא ז"ל · בעה"מ שו"ת שיבת ציון) בהגאון הנודע ביהודה אמרו (בהסכמתם שם) וז"ל ע"ד הכרוז כו' ובקשתם משם ומצאתם שהורו ב"ד על הדינין והנהגות ופירושי תורה והיטיבו אשר דברו על הדינים מפני קלקולי הוראות ועל הנהגות שלא יתלו בוקי סריקא בהגאון הנ"ל ועל פי' התורה מפני שבושי דעות ובפרט על פי' הקבלה הרבה קלקולים באו · ע"י תלמידים שלא שמשו כל צרכן · ויען בחיבור ההוא אין בו אחת משלש אלה ולא נאמר עליו הכרוז הזה כו' עכ"ל וע' בעליות קיר (י"ג י"ד ל"ב)] :

עלית קיר

זכר לנפלאותיו . חיבוריו הקדושים והמרובים . אשר באו בדפוס . ואשר המה עודם בכתובים .

(והערות חמודות ע"ז)

א) ביאורו לשולחן ערוך . אורח חיים :

נדפס בשקלאב (שנת תקס"ג) עם המגן אברהם הובא לדפוס ע"י בניו ונכדו הרבנים הגדולים ז"ל וע"י תלמידיו הרה"ג ר' מענדיל והרה"ג ר' ישראל ז"ל והרה"ג הנ"ל סידרו וע' מה שכתב תלמידו זה בהקדמה לאו"ח כללים אשר ע"פ סידר הגאון חיבורו ודרך באורו וע' בשו"ת בנין עולם ביור"ד (שאלה ס"ג) מביא דברי הגאון ביור"ד (סי' ר"ס) שציין לעיין בש"ך ס"ק ז' וכתב ע"ז נראה מדבריו דכוונתו להסכים עם הש"ך לדינא שכן הוא ברור ליודע דרכו בקודש בהה"ג ועמ"ש במעלות הסולם (הערה י"ג) :

[וראיתי להעיר כי החלקים הראשונים או"ח ויור"ד לא טוב עשה המלה"ד שסידרם יחד הליקוטים עם גוף הביאור בכל מקום כאילו חיברם יחד מתחלה ולפעמים יצא מזה בלבול בלשון ובכוונה ולדוגמא נקיטנא מעניגא יומא דכפורי מ"ש באו"ח (סי' תר"ד סק"ג) שציין לפרק השוכר את הפועלים ונפלאו ע"ז רבים והדבר ברור שזה היה ליקוט שייך להשלום הנאמר בביאורו (בסי' קל"א ס"ק י"ז) שהביא שם ראיה על עיוה"כ ממתני' דחולין ושלא תקשה הלא שם נשנה רק בדברי ר' יוסי הגלילי ורק בגליל ולא קיי"ל כוותיה לזה ציין שם לתוס' חולין שם שסיימו והא דלא כו' משום דכ"ע טרידי כו' ולזה הוסיף בליקוטים כמ"ש בפ' הפועלים (פ"ד) מעלי יומא דכפורי הוה והיו טרידי כו' . ומש"ה לא היו מרבין בסעודה בשאר מקומות אבל יו"ט הוא לכ"ע ובכל מקום כמו ערב סוכות ואמרתי זה לפני ש"ב הגאון מו"ה שאול מווילנא ז"ל ונענע לי ראש (ותחת אשר היה הוא ז"ל רוצה להגיה כמ"ש בפ' הזהב (שמשם מקור דלא ליפול על אפיה ביו"ט) במקום פ' הפועלים הסכים לדברי שא"צ להגיה עוד) וראוי לנכדי רבינו ז"ל שיוציאו גוף הכתבים לפני מוקירי ומכבדי דבריו זצ"ל שמתוכם יבררו הטעות שנפלו בדפוס ובפרט בחלק יור"ד שרבו כמו רבו הטעיות וביותר בציונים במקום שאינו שייך (הגרד"ל)] וגם בזה לא נכון אשר קיבלם יחד כתי' עם הליקוטים כי התי' כתב מראשית הסדרן על הד' חלקי שו"ע (וע' יור"ד סי' פ"ז ס"ק ל"ד הביא מ"ש באו"ח) וע' הקדמת המסדר והליקוטים כתב אחר חיבורו מכל השו"ע ונחוץ לדעת בכמה דינים מעיקרא מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר ודעתו האחרונה ע' בפאת השולחן (הלכות דמאי סי' י"ח סק"ו) מ"ש בענין ביאור נוכלות כו' שהרה"ג בביאורו לא"ח (סי' ר"ב ס"ק כ"ב) השיג על הב"ח כו' וכתימא שביור"ד (סי' רנ"ד סק"ט) תמה על הרמב"ם כו' והאמת דבאו"ח שם סדרתים מליקוטים שלו דכתבם אחר חיבוריו על יור"ד וצריך שם לתקן ג"כ עכ"ל וראו עיני ליקוטים אחדים ממנו ז"ל אשר לא באו בדפוס כלל :

וכן צריך לתקן כמה ט"ס בהנדפס וע' בהק' לתקלין חדתין מ"ש באו"ח (סי' קנ"ז סק"ב) שאותו המכשילים הסותר דברי עצמו כי ממקום שבא שם מוכרח דהגרוגרת יותר מכזית וטעות נדפס הוא ונ"ל והוא יותר מכזית וטעות דמוכה הוא כו' יעו"ש [וזה טעות מעה גם ידידי הגאון מזאלקווי נ"י בהגהותיו על הש"ס הנדפסים בווין בברכות (ד' מ"ח :) שהשאיר דברי הגאון בצע"ג ונעלם ממנו במחכ"ת שהוא ט"ס ע"ש] . וע' פאת השולחן (הלכות שביעית סי' כ"ד ס"ק י"ה) ורבינו הגאון בשו"ע או"ח (סי' רע"ב ס"ק י"ג) כו' ונ"ל ברור דט"ס בסוף דבריו כו' ע"כ :

ובבר כתבתי במעלות הסולם (הערה י"ג) כי בכמה דינים הערה אך מקור להאמור בשו"ע והעתיק דברי הראשונים ולא כתב בהם הכרעתו אף כי דעתו והכנתו היה להיפך ושלא כד' הגאון מוהרי"מ מבריסק בשו"ת יעו"ש שהארכתי :

וכן יען כי ביאורו על הד' שו"ע כתב בהי"ק ממש וקודם שהיה בן ארבעים שנין (עי' בעליות אליהו אות ע"ח) ע"כ נצרך לעיין ביתר חיבוריו אשר תלמידיו כתבו לעת זקנותו אם לא חזר מדעתו עמ"ש במעלות הסולם בהערה י"ג בשם תלמידו בפאה"ש וכתב עוד וכן (בסי' רע"ב ס"ק י"ג) כתב גי' הישנה בירושלמי (פ"ב דתרומות מ"ד) לפ"ד הרמב"ם ; ואח"כ בפי' המשניות וירושלמי שלו שם הגיה והיפך הגירסא כו' וכן בביאורו על יור"ד (סי' קי"ט ס"ק י"ח) סי' הגי' הישנה ועד א' נאמן כו' ובפי' על ירושלמי גרס וע"כ נאמן (וציינתי שם בפנים על גי' החדשה) :

וע' בהק' לתקלין חדתין וז"ל כי מי שלא שמש ה"ל בשקידה רבה לחפש בדבריו ואשר לא צלל בים התלמ ודי' ודאי ימצא כמה דברים אשר יהיה נראים כסותרים זא"ז כו' כאשר כן קרה לנו בחיבורו הקדוש על או"ח (סימן קנ"ז סק"ב) [התקלין חדתין שגה בזה מאד מפני שנשמט כאן ליקוט אחד מהי"ק וע"פ דבריו שם מבואר היטב כוונתו העמוקה] הנ"ל גם (בסי' קפ"ג ס"ק כ"א) וכמו הכלל ביחיד במקום שגומרין כו' ע"ש התלמידים מהנדזין בדבר כי הוא סותר למ"ש (בסי' תפ"ת ס"א) דהלל במקום שגומרין דינה כק"ש ולאו מילתא היא כו' עוד קא מגוהי עליה בני מדרשא (בסי' שפ"ו ס"ק ט"ז) ולא בהמהין כו' שחידש שם רבינו שיטה חדשה נפלאה נגד הרי"ף והרמב"ם ורש"י בקדושין (ל"ד) ד"ה האיכא ומלבד שהאמת יורה דרכו כו' עוד מצאתי ראיה לדבריו מהירושלמי . [וע' בהגה"ה לספר הצבא ד' שקלאב מביא גם כן ראיה לשיטת הגר"א הנ"ל ע"ש] . והנה רבות אתי בעז"ה אשר יגעתי ומצאתי כדי מדתי כוונות עמוקות בכל דבריו והמה בכתובים אצלי על הסדר לפרש כל הדברים עמוקים לאנשים הערכי ולבני גילי אלא שאין כאן מקום בחיבור הזה. כי לזה צריך חיבור בפ"ע יותר ויותר מחיבור ספרי מגדים על המגינים וגם המעט אשר הבאתי הנה לא הבאתים כ"א למען הראות האנשים אשר אין להם יד ושם בבני התלמודים ולא רצו לשמש ה"ל בשיטותיו ומדבריו כ"א בהקירה א' נבערו ונכשלו כו' עכ"ל :

והנה כל הביאור מהד' חלקי שו"ע עם הליקוטים המה מעלם הי"ק אשר שנה בדרך קצרה מאוד ואך המשכיל ואשר הם לו מהבר בהיכלי התלמודים יבינם לאשורם (ועמ"ש בפירושו למשלי (י"א י"ג) הולך רכיל וגו' ונאמן רוח מכסה דבר שפי' המגלה סודות הולך רכיל והנאמן רוח מכסה אפי' דבר שהוא גלה אלא למי שראוי ע"ש) ועי' בפי' למשלי

יו"ד

(יו"ד ד') סוכיח שם בדברים למי שאינו לומד השרשי דינים רק הקילורי דינים כ"א מהמקור הטהור מתעייני התלמוד לשאוב (עי' בהערה יו"ד למעלות הסולם) :

וזה דבר ח"ז הגאון מוהר"ח מוואלאזין נ"ע בהקדמה לספד"ל נפלאות עשה בביאורו לשו"ע שם כלל הלכות מרובות שנזכרו בדבריהם הקדושים במקורם אשר הראה בשני התלמודים בבלי וירושלמי וטחן והרה וסילת סולת נקיה מנופה כל השיטות של הראשונים ז"ל עכ"ל ועי' ביתר הקדמות לביאוריו המבארים כל טוב לב"י אשר פעל ועשה בביאוריו אלה ח"ל תלמידו הרה"ג מוהר"מ זצ"ל בהקדמתו ליור"ד ויש מהם אומרים שהוא מלא עינים דובר שקרים לא יכין לנגד עיני שבאמת אינם חפצים לעיין ושוחד אשר בלבם מסמא את העינים מלראות עין בעין ובאמת המה עיני ה' המשוטטים בכל הארץ והאור היוצא מן העין מזריח ליראי ה' כשמש ונדקה ומרפא לתחלואיו אשר חילה בה כל ימיו בהסיר מעקשות ומגלה עמוקות מני חושך עכל"ה :

וראיתי עוד להעיר מ"ש ח"ז הגאון מוהר"א נ"ע בהסק' לשנות אליהו גם הלום תראו גודל ענותנותו שמצולה לא הזכיר שם שום חכם שהשיג עליו ברובא דרובא רק כפי שיטתו היה יושב ודורש טוב לעמו כנפי הגבורה למען לא יתכבד בקלון החכם המושג או המחבר ולזאת גם בהלכות אשר קלט לא נשא שמותם אבל מיעוטא דמיעוטא הוא ורובה דרובה תורה חדשה מאתו תצא עכ"ל הנה זכו בדרכי הפירושים שלו א"ל בפסקים שם הזכיר כל אחד [ועי' בביאורו ליור"ד (סי' א' סק"ה) ליישב מה שהקשה התוס' והרא"ש על שיטת העיטור ע"ש . והנה כל הדברים כתב ג"כ הט"ז שם והתעורר ע"ז בס' תורה אור שם וכתב והידוע בעיני שלא הביאו וע"ש (סי' ב' ס"ק כ"ז) לענין היה ישראל ופסול שוחטין כו' וליתא דא"כ ה"א בדף (מ"א) הב"ע כו' ע"ש ועי' בתו"א שכ' אולם כבר הקשו כן התוס'] כי זה צ"מ הרבה לדינא וגם כאשר היה נזהר בעיניו דבריהם לא מנע להרעי' עליהם בדברים הדים . עי' בהערה י"ג למעלות הסולם . ועי' באו"ת (תרע"ו סק"ו) מ"ש על המרי"ק ועי' ביור"ד (כ"ג סק"ד) דלא הב"ח דעייל פילא בקופא דמחטא ושם (כ"ב סק"ה. ס"ק ל"ט . ס"ט ס"ק נ"ט . רי"ז ס"ק מ"א . ה' על הר"ן שנשגה בדקדוק . רכ"ח ס"ק פ"ח . רל"ד ס"ק ל"ב . רל"ד ס"ק ס"ז . רל"ג סק"ג . ש"ה סק"מ . שי"ג סק"ט . ובאבן עזר ה' סק"ג . י"ז סק"ז . ס"ק ק"מ . ס"ק קע"א) :

והנה האחרונים הביאו מעט בחיבוריו ואשר הביא המה במ"א בס"ך הט"ז הסמ"ע באה"ג הב"ח פ"ה הכ"מ לח"מ משנה למלך הרלב"ח וב"ש תוי"ט מהרש"א מהרש"ל כאשר בזכרוני [כנסת הגדולה או"ה תפ"ט ס"ק נ"ו גם בזכרוני שמקום א' באו"ח הביא ס' ראם יוסף והוא ממהר"י איסקאפי על טור או"ה וטורח עלי לחפש ולמצוא המקום (הגרד"ל)] :

והנה מאז יצא ביאורו לאור לא בנקל ירהיב איש להשיג על דבריו ועי' בהק' בניו ליור"ד ז"ל למי שיה. כו' להעיז ולהפום מדבריו גדולה או קטנה וכל מוצא פי אדונינו שבו יחיה האדם עכ"ל וכתב המחבר חיי אדם אדם בספר חכמת אדם . בראש השער לבינת אדם וז"ל והנה דברי מחו' גאון ישראל וקדושו אשר מימיו אנו שותים המקובל אלקי החסיד מו' אליהו חסיד מקסילתינו לא הבאתי כו' לסיבה כי שמעתי דעת רבים המתרעמים עלי על שבאיזה מקומות השגתי עליו ובלתי ספק שהאנשים האלה אינם בקיאים בלימוד הפוסקים שכן דרך תוה"ק זה בונה וזה סותר והתלמיד חולק על הרב והטור על אביו הרא"ש כו' וזה ניחא להו כו' ובודאי זכו נחת לכגאון יותר כו' עכ"ל . ועי' מעלות הסולם (הערה י"ג) ועי' מ"ש בשו"ת בנין עולם (שאלה ס"א סי' ב') מביא מ"ש הגר"א יו"ד (סי' רל"ט ס"ק י"ד) וכתב וידוע מה רב תילה של הגאון ז"ל ומי בדורינו יוכל להכריע כנגדו :

ושמעתי ממו"ר הגאון מ' אלי' זצ"ל מקאלים כי בעת סדרו התלמידים ביאורו על הש"ע ראו דנשתמע בלשון קצר מאוד ומאוי אך במחוג אשר לא רבים יחכמו בזה על כן דרשו את בד"ז שארי הגאון ר' מנחם אליעזר בהגאון עטרת ראש ז"ל שיחבר פי' על דבריו והוא בחריפותו העמיק הרחיב בהלכות שבת וארכו מאוד הדברים כי חידש על כל קוץ תילי תילים (והעיד כי חריפותו עצום יותר מבקיאותו ואף טיפת דיו לא שפך לבטלה) ע"כ חדלו מלהדפיסו ☜ [אמר המ"ל החיבור הזה הגיע אח"ז ליד הרב המחבר שי' בעלם כי"ק ובעוה"ר נשרף בשריפת ביתו בוואלאזין] ובימינו אלה חיבר ידידי הרה"ג פאר הדור מ' אליעזר לנדא נ"י מהוראדנא חיבור יקר לבאר ביאור הגאון משו"ע או"ח יפי ה' אתו להוציאו לאורה וילמדו תועים בינה בדבריו הקדושים והטהורים :

להקל על המעיינים בדבריו הקדושים אציגה הנה אשר רשמתי בגליון השו"ע או"ח שלי מקום אשר הביאו המחברים האחרונים בפירושם או בשו"ת את דבריו הקדושים וביארו את אמריו הקצרים או השאירו בצ"ע . (ח' סק"ב) ע' פאת השולחן הלכות ארץ ישראל (סי' ג' ס"ק ל"ט) ועי' מעלות הסולם הערה י"ג ד"ה ורואיתי : (שם ס"ק י"ד) עי' בס' אור תורה על יור"ד בליקוטים (ד' פ' ע"ב בספרו) ע"ש : (ט' סק"ח) עי' מעלות הסולם (הערה י"ג) ד"ה וכן ; (י"א ס"ק מ"ב) עי' שו"מ משכנות יעקב או"ח (סי' ט"ו) : (ל"א סק"ד) עי' מפרשי הים בהגהות לש"ס ביצה (ט"ו) . (ל"ב ס"ק ס"ג) עי' שו"ת בגדי ישע ביור"ד (כ"ז סי' י') : (מ"ז סק"ב) עי' נשמת אדם (כלל ע' סי' ד') ועי' שו"ת בנין עולם (שאלה ו') מ"ש עליו : (נ"ו סק"ט) עי' שו"ת משכנות יעקב (סי' ע"ג) : (נ' ס"ק ל"א) עמ"ש בחיי אדם ע"ש ועי' שו"ת בנין עולם (שאלה י"ג סי' י' וע"ש סי' י"ח) : (ק"ג סק"ז עי' עליות אליהו (הערה קי"ז) : (קי"ד ס"ק ל"ג) עי' שו"ת גליא מסכתא או"ח (סי' א') : (קנ"א ס"ק י"ז) עי' פאת השולחן בהק' ועי' מעלות הסולם (הערה י"ג) ד"ה ויען . (קנ"ח ס"ק ז') עי' שו"ת חתם סופר חאו"ח (תשובה קכ"ז) : (קפ"ח ס"ק ה') עי' מעלות הסולם (הער י"ג) ד"ה ועלמו : (רס"א ס"ק י"א) עי' פתח הבית להגאב"ד מברעסלא (סי' ח') שתמה ע"ז וע' בספר סדר ומנוח שהתה דבריו (בסי' ע"ז) : (רס"ו סק"ד) ע' שו"ת בית אפרים או"ה (סי' מ"ז) . (רע"ב ס"ק י"א) עי' מקור מים חיים ביור"ד (סי' קכ"ג ס"ק ט') : ש"א (ס"ק ל"ט) עי' שו"ת חמדת שלמה (שאלה ו') ועי' שו"ת בנין עולם (שאלה י') (ש"ו ס"ק כ"ו) ע' חמדת שלמה חלק אבן עזר (סי' ו') : (בי"ת סק"א) ע' בס' אור תורה ביור"ד ה' שחיטה (סי' א' ק"ב) : (ש"ו ס"ק י') עי' שו"ת בית דוד (שאלה א') : (שמ"ה ס"ק י"ח י"ט) ע' בשו"ת בית הפרים (שאלה כ"ו) : וע"ש ס"ק י"ג) עי' בשו"ת גליא מסכתא או"ח (סי' ג' ד' ה' ע"ד בספרו) ומבאר (בדף ע"ו ע"ב) : (תל"ד ס"ק י"ב) ע' בספר מי נפתוח להגאון המ"מ מבלאזים בקדש לעין (סי' כ"ט) כדאה לדעת מה שרמז הגאון במלים אחדים דברים רחבים בפלפול (תמ"ג ס"ק י"א) ע' שו"ת חמדת שלמה (שאלה י"א) (תמ"ז ס"ק מ"ב) ע' שו"ת בנין עולם (שאלה כ"ס) (תנ"ג סק"ע) ע' חמדת שלמה ביור"ד (סי' ע"ז י"ז) : (תנ"ט ס"ק ה') ע' פתח הבית (סי' ח') וע' בספר סדר זמנים (סי' ע"ו) (תס"ז ס"ק ל"ב) עי' בינת אדם שער רוב וחזקה (כלל ל') . (תק"ג סק"ג) ע' חתם סופר או"ח שאלה

שאלה ק"א) ועי' מעלות הסולם (הערה י"ג) ד"ה ומ"ש הראשון : (תקנ"א סק"ס) עיין שו"ת בגדי ישע (שאלה כ"ז) · (תקס"ח ס"ק ע"ז) חתם סופר או"ח (תשובה קס"ב) . (תק"ל ס"ק י"ט) עי' שו"ת גליא מסכת (ד' ע"ג ע"ד בספרו) : (שם ס"ק כ"ז) ע' שו"ת הנ"ל (סי' י"ב) . (תרי"ב ס"ק ע') ס' פר"ת חמדת שלמה (סי' ע"ו) . (תרכ"ו ס"ק ג') ע' אגודת אזוב דרוש עמק סוכות (דרוש ג') מה שביאר בארוכה ד' הגאון לדעת מה מאוד עמקו מחשבותיו (תרנ"א סק"א) ע' סוף ספר הנבא הנדפס בשקלאב · (תרמ"ט ס"ק כ"ב) עי' שו"ת בנין עולם (שאלה ל"ג) . (תרע"א סק"ג) ע' גליא מסכתא בה' חנוכה (סי' ו') . (שם סק"ו) ע"ש בספר הנ"ל (דף פ"ב ע"ב) . (תרפ"ח ס"ק י"ח) ע' מה שכתבתי בשולי מכתבי להגרד"ל הנדפס בראש הספר . (תר"ל בריש הסי') עי' חתם סופר האו"ח (תשובה כ"א) . (תרנ"א ס"ק כ"ה) עי' שו"ת בית אפרים (שאלה ס"ט) ועיין נשמת אדם ה' מגילה (סי' ד') ועי' שו"ת חתם סופר או"ה (תשובה קפ"ט ק"נ) ועי' שו"ת גליא מסכתא בה' מגילה (ד' פ"ב בספרו) מה שהאריכו בזה . *) ולא עם האסף פה את אשר מצא ידי יד כהה נפלא בהרבה דברים כנ"ל :

ב) ביאור לשלחן ערוך יורה דעה

נדפס בהוראדנא (שנת תקס"ו) ע"י בניו הרבנים הג' ז"ל ובמצות תלמידו הרה"ג ר' מענדיל ז"ל ושותפיו ותלמידו הרה"ג ר' ישראל ז"ל סידרו [ואח"כ תלמידו הרה"ג ר"מ הנ"ל הוסיף להגיה ורמז בכ"מ נ"ע בדבריו עי' סי' ב' סק"ג . סי' מ"ט ס"ק כ"ו . רפ"ד סק"ב . ועי' סי' ר"ו סק"ז מה שהגיה שם שחסר ע"ש] . ועכ"ז הוא מלא ט"ס והרב מ' שמואל אב"ד מלוקניק המביא לדפוס ס' איל משולש מהגאון נ"ע מביא בהקדמה כאשר בעזר"ה יגעתי ומצאתי על ביאורו על יור"ד כי הגהתיו מכל מאפל ת"ל עכ"ל וגם אנכי הצעיר ת"ל דרך למודי ועיוני בו הגהתיו בעזרת השם יתברך שמו ואדפוס עתה אך את הנמצא במחברים שהגיהו דבריו (ס' י"ח ס"ק י"א) מ"ש הגר"א הרמב"ם הנצרך לזה לשיטתו עי' בספר תורה אור (שם סק"ח) שכתב ואולי צ"ם ונ"ל הרשב"א ע"ש : (סי' כ"ז ס"ק כ"ט) כל הס"ק הוא ט"ס וכפול ע"ש : (קכ"ב ס"ק ט"ז) ע' עמק הלכה יור"ד (שאלה מ"ח) כ' שקרוב שט"ס נפל מהמעתיקים : (קכ"ה ס"ק כ"א) שכתב דכלאי הכרם הוא מהנקברים ובהמה הוא מהנשרפים כמבואר בתמורה ועי' מקור מים חיים ביור"ד (שם) שהוא ט"ס : (רע"ו ס"ק י"ט) מביא שם מקרא לאלים ידי ונ"ל ☜ [כ"ה בכי"ק] יש לאל ידי : (רנ"ד ס"ק ט') ע' פאת השולחן ה' דמאי (סי' י"ה סק"ו) ע"ש מגליון תלמידו ע"ש וע' שו"ת בגדי ישע או"ה (סי' י"ד אות י"א) שה' דברי הגאון על יור"ד (רנ"ד ס"ק מ"ז) המה סתומים ותתומים באין פותר אותם מהמת שנפלו טעות בדפוס ומצוה לתקנו ע"ש :

וביאורים ונ"ע בדברים המובאים במחברים אדפוס בקצרה (א' סק"ה) שכתב בשיטת העיטור ע' בס' תורה אור שם : (ב' סק"ח) ע' תו"א שם (סי' ב' סק"ג) : (ב' סקי"ז) (ע' תו"א שם (סק"ו) : (ב' כ"ז) שם (ס"ק י"א) : (סי' ד' ס"ק כ"ז) שם (ד' סק"ד) : (י"ח ס"ק ד') שם (סק"ג) : (שם סקי"א) שם (סק"ח) : שם (ס"ק ט"ז) שם (ס"ק י"ב) : (ל' ס"ק כ"ז) שם (ל' ס"ק כ') : (ל"ב סק"ג) שם (סק"ב) : שם (ס"ק ט') ע' שו"ת בנין עולם (שאלה כ"ב) ביאור מה שבמתק לשונו הזהב של הגר"א מתקן ד' הה"ג : (שם ס"ק מ"ב) ע' שו"ת בית דוד (שאלה י"א) : (מ"ג סק"ד) ע' בס' תו"א (שם סק"ב) : (נ"ח ס"ק ט"ז) ע' שו"ת ב"ד (שאלה י"א) : (פ"א ס"ק ט"ו) ע' שו"ת בנין עולם (שאלה א' סי' ג') : (קי"ג ס"ק י') ע' מקור מים חיים שם (סעיף ד') : (קכ"ב ס"ק ט"ז) ע' עמק הלכה יור"ד (שאלה מ"ח) ביאור כוונתו : (קכ"ג ס"ק כ"ג) ע' מקור מים חיים (שם סעיף ט') נראה שהגאון חזר ממ"ש באו"ח ע"ש . (קכ"ה ס"ק נ"ד) שם (סעיף א') . (קכ"ט ס"ק א') שם בהגהות רמ"א סעיף א' : (קל"ב ס"ק כ"ח) שם (סעיף ד') : (קל"ח ס"ק כ') שם סעיף א' דף נ"ו ע"ב בספרו : (שם ס"ק כ"ט) שם ד' נ"ז ע"ב בספרו : (קנ"ט ס"ק י"ג) שם · (קמ"א ס"ק כ"א) שם : (קמ"ב ס"ק ב"ח) שם : (קמ"ה ס"ק ב') שם (סעיף א') : (שם ס"ק ט') שם (סעיף ד') : (ק"נ סק"ד) שם : (קנ"א ס"ק י"ז) שם דבריו קצרים מאוד ואבאר כוונתו : (קנ"ז סק"י) שם (סעי' א') . (קס"ז סק"א) שם ודחה דברי המקמ"ח בשו"ת בגדי ישע (שאלה י"ז סי' ט"ז) : (קע"ג סק"ה) שם : (קע"ג ס"ק ל"ד) שם (סעיף י"ז) : (קע"ג ס"ק ל"ו) ע' גליא מסכת (שאלה י"א י"ב) : (קע"ד ס"ק י"ז) שם : (קע"ה סק"י) ע' שו"ת בגדי ישע (שאלה י"ז סי' י"ז) : (ק"ל ס"ק ט"ז) ע' שו"ת בית דוד (שאלה ב' ד' ט' ע"ב) : (קנ"ח ס"ק י"א) שו"ת בגדי ישע יור"ד (שאלה כ"ג סי' ב') : (רס"ב) ע' יד שאול : (רס"ו סק"ג) ע' מ"ש בקונט' עת תמיד לפליטת סופרים ועי' בס' יד שאול ביור"ד : (רס"ז ס"ק ג') ע' בס' יד שאול מבעהמ"ח מפרשי הים נ"י : (רס"ז ס"ק י"ד) וז"ל וראיתי בביאור הגאון ראי' להרמב"ן והוא בטמין ברמז כדרכו הטוב ואני אבאר בדברים כו' : (רע"א) יד שאול הנ"ל : (ר"פ ס"ק ז') ע' שו"ת בנין עולם (שאלה פ"ג) : (רנ"ד ס"ק ס"ג) ע' שו"ת בית דוד (שאלה א') כ' נראה שהגאון באו"ח חזר בו' (רנ"ד ס"ק ל"ב) ע' שו"ת בנין עולם (באו"ח שאלה ב"ג) : (רנ"ט ס"ק י"ד) שו"ת בנין עולם (שאלה ס"א סי' ב') ובס' בית יצחק להגאב"ד מסובאלק מובאים דבריו הק' הרבה ולפעמים מבוארים ממנו ואציין מקומם בקצרה שער הקבוע (סי' יז . כז . לב . לג . לו . לז · מב . מו . מז .. · כג : סד עא . עב . עג . עד . עז . פד . פו) ובפתיחה לשער הספיקות (סי' ד' ת' . כ"ח . מ' . מ"ב כ"ד כ"ט . ס') יעו"ש . ועי' במכתבי להגרד"ל הנדפס בראש הספר . ובהערה י"ג למעלות הסולם מש"ש עוד :

ג) ביאור לשולחן ערוך אבן עזר

נדפס בווילנא (שנת תקע"ט) ע"י נכדו הרב ר' יעקב משה מסלאנים . (ונדפס מקודם בלא הה"מ וב"ש ובאמצע הדפסה ניחם והדפיס גם אותם וחזר ושנה גם על הראשונים הח"מ וב"ש) : והוא סידרו עם הערות ממנו בצד הגליון וגם תורה מולא תוכן ההידושים בביאורו (לבד בסוף הספר נלאה לציין כל דבר חדש ועזב אותם) והוא רשם על כל דבר מה שהוא ליקוט בפ"ע (לא כמו שהי' באו"ח וביור"ד יחד כנ"ל ועי' (סי' י"ד ס"ק י') שהעיר שקיבץ ארבעה לקוטים והיו לאחדים בידו ועי' (סי' ז' ס"ק כ"ג) חסר שם לציין שהוא ליקוט ועי' שם (סי' ז' ס"ק כ"ו פעם שני והוא ליקוט) והנה לא שלח ידו להגיה בלשונו הק' או לשנות מאומה ועי' (סי' כ"ט ס"ק י"ח) כמכר הגיה כחליפין וכתב זאת תהיה לי לעדה

כי

הערה *) אמר המוציא לאור . נקבצו באו הרבה חדושים והגהות ובאורים על ביאורי הגאון באו"ח . וכן ביתר החבורים . הן מהמחבר ה"ר העשיל נ"י : והן מאחר גדולי תורה ויען כי ארכו מאוד . ועד ספר ישובו ב"כ עוצתים . ויהיה למשמרת עד עת מצוא מקום מוכשר לזה .

כי לא שלחתי יד להגיה אפי' בדבר הגלול (נ"ל הגלוי) וע' (סי' פ"ג סק"ג) כתב עסר לקוטים סדרתי בעמוד זה ובין כל ליקוט שמתי ציון וכמה תיבות הוכפלו בליקוט ובגוף ההיבור לא שלחתי ידי גם עכ"ל וע' בשו"ת בית דוד (שאלה כ"א) שכתב ואחרון חביב הוא רבינו הגדול הגאון בביאוריו לשו"ע אהע"ז (סי' י"ז ס"ק פ"ג) בליקוט שכתב בקצרה לכל הדברים האלה כו' הן אמת שראיתי בליקוט ההוא דבר זר ותמוה מאוד כו' וגם ראיתי עוד בביאוריו (הנ"ל סי' הנ"ל ס"ק כ"ז) בליקוט הגדול כו' אשר לזאת אני מסופק אם הנהו ליקוטים רבינו הגדול ז"ל אמרם כו' עכ"ל . אבל אמנם יש שם אך ס"ס ולו המה והכמ"ל והמובא במחברים ע' (סי' ס"ק י"ז כ"ז) עי' שו"ת בית דוד (שאלה כ"א ד' מ"ז ע"א) : (שם ס"ק פ"ג) ע' שו"ת חמדת שלמה בא"ע (שאלה מ"ד) ועי' שו"ת מהרי"ס (י"ז) ושם (כ"ג) ועי' בית דוד (שאלה כ"א) הנ"ל : וע"ש (בשאלה כ"ג) מביא דברי הגר"א בא"ע : (וע"ש בדף נ' ע"ג . נא ע"א . נ"ב ע"א . נ"ב ע"ג) ושם (שאלה כ"ס) נ"ז ע"ב : (לז ס"ק י"ב) ע' שו"ת בגדי ישע (כב . כג) מבאר כוונות הגאון העמוקה ואשר רמז בקיצור דבריו כדרכו : (סי' מ"ב ס"ק כ"ב) שו"ת מהרי"ס (שאלה כ"ו) : (סי' קכ"ט ס"ק נ"א) ע' בגדי ישע (שאלה ט') מ"ש הגאון מ' אבני זצ"ל מווילנא ע"ז וע"ש (שאלה י"א) מ"ש הגאון מוהר"י מסייני זצ"ל והעיר על הגאון מ' אבני הנ"ל וז"ל מ"ש שם על ביאורי הגר"א ז"ל שט"ס בפסקי מהרא"י כו' כי הא מילתא זוטרתי לגבי רבינו הגדול והקדוש אשר ידיו רב לו לסלק הטעות כנודע ומפורסם במס' קטנות ובש"ס עצמו מספר : אבל כוונת הגאון כו' ע"ש : (סי' קמ"ב ס"ק י"ט) ע' שו"ת מהרי"ס (שאלה ל"ג) : (סי' קמ"ג ס"ק כ"א) שו"ת מהרי"ס (כ"ו) : (קנ"ג ס"ק א') ע' שו"ת בגדי ישע (תשובה ט . לח . לט . מ' . מא) האריכו למעניתם המחבר והגאון מוהר"י מסייני ז"ל להראות מה מאוד עמקו מחשבות הגאון בקיצור לשונו הטהור (ר"ס קנ"ה ס"ק ז, וסי' קעא ס"ק ב') ע' שו"ת גליא מסכת בעניני מיאון מש"ש :

ד) ביאור לשולחן ערוך חשן משפט :

נדפס · גם שם נרשמו הליקוטים לבדנה בגליון (ליקוט) וכן הערות על הגליון מהרב רמי"ג נ"י ונדפס עם הש"ך והט"ז השלם כליל יופי וע' פאת השולחן בסופו מן סי' כ"ט בהרבה ס"ק .מביא דברי הגאון על חו"מ :

ה) שנות אליהו ביאורו על משניות סדר זרעים.

פי' קצר ופי' ארוך וקצת ליקוטים ובסופו גם קצת חידושים מההגו הרב ז"ל נדפס ראשונה בלעמבערג (שנת תקנ"ט) ובווילנא שנת תקצ"ב תרי"ב עם הגהות הרכ"ג ר' העשיל רייגעס זצ"ל מהוראדנא והוסיפו ביאורו על הערוגה בראש סדר זרעים אשר קיבלו מביאורו על ירושלמי ומכתביו כ"כ שם ונדפס בסוף ספר הגנה ד' שקלאב ועמ"ש בפאת השולחן בהק' ע"ד פי' הערוגה ונדפס באלטונא שנת תר"ה עם המשניות הביאו לבית הדפוס תתגו הרב הגאון מ' משה בהמאוה"ג החסיד מ' ליב מק"ק פינסק וע"י בניו הרבנים הגדולים ז"ל והחיבור הזה הדרו תלמידיו בחייו ועל פיו והיה למראה עין הנכתב מבי דינא רבא דק"ק ווילנא יע"א לשום עין עליו ולסדרו כראוי לו (הק' הגמוהר"ת לזה מודפס לפני תקלין חדתין וביאורו על רבב"ח) והוגה ע"י תלמידו הגאון מוהר"ת מוולאזין (הק' תנובות אמריה מהרה"ג הגביר מ' ליב מלעמברג) ואלו נרשמים בפנים בשם ר"ת (ויש אשר נחסר שם ציון ר"ת וגם המה לו המה ולדוגמא ע' פיאה (פ"ה מ"ב) ד"ה שבולת ולא זכינו לידע טעמו כו' ובספר פאת השולחן הל' פיאה (סי' ח' ס"ק י"ח) הביא זאת בזה"ל והרב הגאון מוהר"ת נ"ע תלמידו בכת וז"ל ולא זכינו לידע טעמו כו' וכן בהשמטות לשנות אליהו מהרב מוהר"י פריינקיל הביא משמו) וכן הרב ר' אליעזר לנדא (ה"א הגאון בעל יד המלך) מאוד מאוד התאמץ עם תלמידיו בהגהת חיבור הקדוש הזה גם הרב ר"י פריינקיל מלעמברג הפליא לעשות בלוח הטעות והשמטות על הספר (כ"כ בהק' חתן הגאון שם) ועכ"ז אינו נקי מכל סיג וטעות ועל כמה העיר תלמידו הגאון מ' ישראל ז"ל בפאת השולחן ולדוגמא ע' פאת השלחן הל' פיאה (סי' ז' ס"ק לד) וכן שם ע"ש תלמידיו דלא דקדקו מפיו שיטתו ונרירי אליבנא דמפרשים ע"ש ובהל' שבחה (סי' ט' ס"ק ז') וז"ל וט"ס נדפס במשניות שלו (וע' הג"ה מוהר"ת ובהשמטות מהר"י פריינקיל שם) ושם (סי' י' ס"ק כ"ג) והר"ג בפי' המשניות כתב וז"ל כו' והכותב תלמידו לא ביאר יפה וכן בהל' דמאי (סי' טו ס"ק כו) וז"ל ובפי' המשניות של רה"ג נדפס בטעות חילוק דלא לנו ותלמיד טועה הכניסה מפי' הר"ש והרע"ב וע"ש (סי' טז ס"ק כ') ושמע השומע וטעה כו' ולשון תלמידיו שנדפס צריך תיקון וע' הל' שביעית (סי' כ"ב ס"ק ב') וז"ל .ע"כ תורף דבריו בפי' המשניות שלו ויש שם ט"ס הרבה כו' ע"ש וכ"ל דתלמידו טעה בסידורו כו' ע"ש וע' בספר בגדי ישע בא"ע (שאלה א' סי' כג) מביא מ"ש בליקוטים בשנות אליהו פי' על הירושלמי כתובות מבכתן דמר שמואל כו' וכ' שתלמידי הגאון שכחו וטעו מה שאמר להם הגאון כו' ע"ש וע' בסוף הק' תקלין חדתין כתב תלמידו הרה"ג מ' ישראל ז"ל כי היה במחשבתו לעשות לוח הטעות על היבור הקדוש ש נ ו ת א ל י ה ו ואשר המלבה"ד הערה קמשונים כסה פניו הרולים בשיבושים וטעיות וחסרונות בסוגיות הירושלמי ונגעו בכבוד רבינו הק' אך הזמן לא הספיק כו' עכ"ל (ע' באדרת אליהו מהגאון דברים (א' ז') מביא פי' משנה דשביעית ג' ארצות לשביעית כו') :

ובבי הגאון הרבנים ז"ל (בהק' לספר ביאור על רבב"ח) העירו בזה וכתבו בזה"ל וגם פי' על משניות זרעים נדפס ע"י גיסנו הרב וכו' מו"ה משה מפינסק גם הוא לא יצא ידי תיבת הביאור במקומות שצריך להאריך כפי שנתנו לו בכתב ורצוננו היה לדפוס בווין על נייר יפה הדר הוא לכבודו ולתורתו והר"ש מלד א' כדי שיבינו הכל כוונתו לתרץ את הלשון אשר נמצא במשניות וירושלמי לפי פירושיו והוא בטל רצוננו והדפיס בק"ק לבוב וע' בהק' ח"ז הגאון מהר"ת לשנות אליהו (מדפס בתקלין חדתין) וז"ל גם הלום תראו גדול ענותנותו שמעולם לא הזכיר שם שום חכם שהשיג עליו ברובא דרובא רק כפי שיטתו היה יושב ודורש טוב לעמו כמפי הגבורה למען לא יתכבד בקלון החכם המושג או המחבר ולזאת גם בשלתם אשר קלט לא נשא במותב אבל מיעוטא דמיעוטא הוא ורובא דרובא תורה חדשה מאתו הגאון עפ"י שיטתו בתלמוד בבלי וירושלמי (וע' מ"ש לעיל בהערה לביאוריו על שו"ע) ובכמה מקומות העיר תלמידו הגאון מוהר"ת ז"ל כי דבריו ופי' המשניות סותרים הרבה פעמים לביאורו בירושלמי זרעים וע' דמאי (פ"ד מ"ה) ועמ"ש לעיל בהערה לביאורו על שו"ע מה שסותר בפי' המשניות למ"ש בשו"ע שלו [ולפעמים שנה משנתו לתלמידיו ובחיבוריו דרך קצרה :

ולא

ולא פירש להם מקור ראיותיו ע"ז אשר לפעמים ממרחק מאיזו תוספתא וירושלמי שאב מעינו ואציג לדוגמא פירושו בשנות אליהו במשנה דתרומות (פ"ח מ"ו) ניקורי תאנים כו' א' גדול וא' קטן כו' ,הפי' הם ככר שנדחק הרע"ב והתוי"ט ומ"מ כיון דתני הפי' הם ככר ל"ל א' גדול וא' קטן ובקול הרמ"ז מגיה בכד במקום ככר ע"ש · ורבינו ז"ל שם כתב בקצרה וז"ל אף בגדול כאילן א"מ אסור כל האילן כשיש בכ"א ניקור ולא אמרינן דאיך ניקר אילן גדול כזה עכ"ל שלכאו' הן דברי' בלא טעם דאלא מאין בא ניקורי בפירות בכל האילן גם מה שייכות לתפוס לשון האילן כאן כיון דגם בתלושין הדין כן · כמ"ש שם א' תלוש כו' אבל באמת דברי רבינו ז"ל לקוחים לקח טוב מהתוספתא בכלים ב"ב פ"ה וז"ל שאל יונתן בן חרשא כו' ניקורי רטב באביכן מה כן א"ל אפילו כל הדקל אסור עכ"ל התוספתא ואמרו עלה בירושלמי דמעשרות (פ"ק) לכן צריכה (לזה היה צריך לשאול כדין) בשניקרו כולן שלא תאמר הואיל ואין דרך הנחש לעשות כן אני אומר ענן של צפורים שכן עליהם וניקרו עכ"ל (ועי' בפי' רבינו על תוספתא דטהרות הנדפס שם שהזכיר הירושלמי ולא ציין מקומו וע' בר"ש כלים (פכ"ז מ"ה שהביא התוספתא ולא הזכיר הירושלמי ולכן נדחק לפרש שעל שאר התרים שלא ניקרו שאל אם גם הן אסורים והשיבו לו דאסור והוא תמוה בטעם) ומעתה ברור כשמש פי' רבינו ז"ל דדברי התוספתא וירושלמי רמוזין בקצרה בלשון אפילו הם ככר דמתני' שאע"פ שהן ככר ר"ל פירות אילן א' יחד (ועי' ריש שביעית אמרו על ג' אילנות ראוין לעשות ככר דבלה כו' לזה תפס רבותא אפילו ככר א' באילן א' שהוא גדול מאוד) שלא נאמר ענן של צפורים (חבורות צפורים מעופפים יחד עד שמכסים אור השמש במקומם כענן) שכן עליהם (כדרך עוף השמים לשכון על האילנות) · אבל הנחש אין דרך לעשות כן שאין דרכן להלך בחבורה הרבה יחד (אלא בפרודא כמ"ש הזהר) וגם להב א' אין דרך שינקר כ"כ הרבה פירות בפ"א וסד"א לתלותו במנוי בצפרים קמ"ל דמ"מ מפני הסכנה אסרו אף בהשבא רחוקה ועי' חולין ס' : י") (הגרד"ל)] ועי' במעלות הסולם (בערב י"א) מ"ש עוד על דרך פירושו במשנה יעו"ש :

המובא ומבואר דבריו במתכתיה מ"ש (פיאה פ"ב מ"א) עי' בספר תפארת ישראל על משניות מידידי הגאון מוהר"י אב"ד בדאנציג מביא שם דברי הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל שכתב בזה"ל ותידום ראיתי בעת שהאיש האלקי הגאון מוהר"א ווילנא זצ"ל כתב ג"כ כהרב ובמפירש יותר דקוצר לשחת כיון שקצר לבהמה ולא לאדם לפיכך מפסיק עכ"ל ותמוה דבמנחות (עא :) מסיק דר"מ אפילו בקוצר לאדם קאמר וצ"ע · והגאב"ד מדאנציג כתב להצדיק דברי מאור עינינו הגאון רב"א וזוק"ל שכ"כ ע"פ הירושלמי כו' ע"ש : (דמאי פ"ה מ"א) ד"ה בלוקח עי' קהלת יעקב (פסחים דף ל"ו ע"א) ד"ה ר"ע · וע' בשו"ת ח"ס יור"ד (שאלה שי"ט) מביא ד' הגר"א בשנו"א מ"ש ע"ד הירוש' רפ"ד דדמאי והגיה שם ד' הירוש' ע"פ דעת הג' ע"ה : (כלאים פ"א מ"ז) ע' שו"ת בגדי ישע באו"ח (יד סי' ח' וע"ש שאלה ט"ז סי' ד' וסי' ו') : תרומות (פ"ג מ"א) ע' שו"ת חמדת שלמה (סי' ט') : תרומות (פ"י משנה ג') עי' שו"ת נו"ב מה"ת בד' פראג (ד' קנ"ז וצ"ל שם קע"ז ע"ב) מ"ש הרה"ג מוהר"ג בהגאון מוהר"מ פישלש מפראג לבן הגאון בעל נו"ב וז"ל שם וזה ימים מעטים שאלתי ספר פי' המשניות סדר זרעים להרב הגאון החסיד מו"ה אליהו ווילנא ז"ל וראיתי מה שכתב בפי' דתרומות מ"ג ואולי יצא כטוען הנזכר קצת ראיה מדבריו לחזק טענתו אבל לדעתי אין בה ממש ואדרבה ראיה לסתור טענתו היה עכ"ל ונפלאתי כי בדפוס סדילקאב שמיטו כל התשובה לבנדוע ביסודה מה"ת שהדפיסו מחדש הלא דבר הוא · מעשר שני (פ"ה מ"ד) עי' קהלת יעקב להגאון מקארלין בברכות (דף נ"ה) ד"ה הניחא עמש"ש · ערלה (פ"א מ"ב) עי' שו"ת בגדי ישע או"ח תשובה (יד סי' י"א) · ומ"ש בליקוטים על תפלת גלה כבוד וגו' עי' בביאור יותר בספר כפות זהב (דרוש א') להג"ה זר זהב ע"ש · וע"ש בליקוטים פי' על הירושלמי כתובות מכנתי' דמר שמואל עמ"ש לעיל משו"ת בגדי ישע ולענין הגהות הגאון ונירסתו בפרק אנדרוגינוס שהדפיסו סוף מסכת בכורים · עי' שו"ת בית אברהם להגאב"ד מק' תארנאפאל (שו"ת מ"ס) שהאריך בזה לבאר עפ"י הגהות הגאון הנ"ל :

ו) אליהו רבא ביאור על משניות סדר טהרות

בראשונה וכן בסוף זבים כללי טומאה נדפס לראשונה בברין (שנת תקפ"ב · ואח"כ נדפס בווילנא שנת תקצ"ב תרי"ב · ובאלטונא שנת תר"ה עם המשניות) סידרו והוציאו לאור תלמידו הרב וכו' ר' מאיר מווילנא ז"ל אשר קיבל מאתו בע"פ פי' המשניות מסדר טהרות בלמדו אתו שנה ושלש עמו והגאון מ' בער אחי הגאון החסיד נ"ע העיד עליו שכן קיבל הסדר טהרות והגאון מוהר"מ בנעט שם הי' מעורר בתהלות הפי' בזה"ל במקום שאר נבוך התבוננות בו בפירש הראשונים ז"ל כמו פ' מגדל ופ' כוורת ופ' ארובה נתבאר כאן על מקומו ותילו גם מנני יתר המסכתות נפלאתי שונים שאונים באיזה מקומות של שבתים במסכת כלים ומסכת נגעים ומסכת טהרות וראיתי שהדברים עתיקים . יצאו מפי אדם גדול בענקים מלאים זיו החכמה ונוגה מפיקים ע"כ · וכן הגאון מ' צבי הירש מזאמושטש ז"ל אב"ד בק' האמבורג כתב (בהסכמתו לתוספתא טהרות) בזה"ל כתב אות אמת מהאי גברא יקירא חסידא ופרישא נשר הגדול המפורסם בקצוי ארץ לפאר ולתהלה גאון הגאונים מו"ה אליהו זצ"ל והכל חייבים בכבודו של הגאון ז"ל ואף הראני האי גברא כו' כמה וכמה משניות בסדר טהרות אשר נלאו חכמי לב לפרשם והגאון פירשם כיד ה' הגדולה אשר היתה עליו ע"כ . ועיין מעבר לעבר בפי' על יונה (הנדפס בווילנא שנת ישרי"ב) אחר הכרוז שיצא מהרבנים דווילנא (כמובא כאן בראש הקונטרס) יצאו דברים כבושים מבן הגאון נ"ע ע"ז (וכבר הקדימו הגאון מו"ה אליעזר פלעקלס בעסמ"ת תשובה מאהבה . והגאון מוהר"ם אב"ד מפראג בהגאון נודע ביהודה העידו (בהסכמתם שם) שאין זה נגד הכרוז הנדפס הבריהם מראש הקונטרס כאן) וז"ל עוד התוכים על סדר טהרות שכתב התלמיד הותיק מ' מענדיל שלמד מאתו רק פ"א בשערכייא ולא ידע כי יש בידינו כ"י עצמו על טהרות בביאור נפלא והראה מלחמתו עם הראשונים אשר עשה עמהם נהפליא יראו ישרים וישמחו וע"ש עוד ע"כ [ועי' במסכת נגעים (פ"א מ"ד) כך שמעתי מפיו ז"ל ובכתביו מצאתי כו' ועי' בספר גורות הארץ מהגר"א ז"ל (נדפס בשקלאב שנת תקס"ב הלינו שם פי' מהגר"א ז"ל על משנה ה' ממסכת (פרה פ"א) ע"ש] וע' הק' תקלין חדתין כ' שמעתי מאת אהבת נפשי הרב הגדול החסיד המקובל המפורסם מוהר"מ מענדיל כו' בשמע מפיו הקדוש . בעת קיבל ממנו פי' על סדר טהרות כי כל שיטה ופירוש שחידש בטהרות לא החליטה עד שידע בפנים לפי הסוד עכ"ל ועי' מעלות הסולם הערב ז' [והנה נמצא אתי בכ"י פי' על טהרות מגאון תלמידו הרב מ' בונם משקלאב ז"ל ונמצא בו דברים הרבה בסגנון אחר מהנדפס (הגרד"ל)] :

והמובא מדבריו במזכרים מ"ש (כלים פ"א משנה ב') ע' בספר מי נפתוח (פרשר ג' ז') : (כלים פי"א) פ"ש (פרשר מ"א) · (כלים פי"ח מ"ה) עי' תפארת ישראל נ"ע שם . ושם (פכ"ב מ"ד) · כלים (פכ"ז) ע' במי נפתוח

נפתוח (אמנה לג) · (אהלות פ"ב מ"א) ע' שם (אמנה כ"ב) שם (פ"י מו) ע' תפארת ישראל הנ"ל . ושם (פי"ד מ"ב): ש"ס באהלות (פט"ז) ע' ברכת ראש על נזיר (ד' סד : ושם ד' ס"ה): טהרות (פ"ה מ"א) עי' תפארת ישראל צ"ע בדבריו מקואות (פ"ו מי"א) שם . מכשירין (פ"א מ"א) שם · (פ"ו מ"ג) שם · וצ"ע שפירש דלא כהמסקנא בגמרא ע"ש · ופ"ש הגר"א (בע"ב דזבים) הג"ה בנזיר עי' ברכת ראש על נזיר בהשמטות הספר (דף ס"ו) · (ידים פ"ג) מובא בשו"ת תפארת שלמה (סי' ל"ה) : .

*** ז) פירוש על משניות מרמזי המקראות · (כ"י) ☜ [הוא ת"י הרה"ג המפורסם מור"ש נ"י במאהליב בעלס כי"ק על מסכת ברכות זבחים מנחות כלים ועוד לקוטים מלבד מסכת אבות שנדפס כבר]**

בכ"י קדשו בעצמו כמו שהביא תלמידו הגאון מוהר"י ז"ל בפאת השולחן הלכות שכחה (סי' ט' ס"ק ל"א) וז"ל · וראיתי לרבינו הגדול בכ"י עצמו על משניות מרמזי המקראות כו' וכן הביא שם בהלכות מעשר עני (סי' י"א ס"ק ט"ו) עכ"ל . והנה ראיתי פירוש מרבינו החסיד מכ"י עצמו בפירושיו למשניות שנגנז במקרא כו' ועי' בהק' פאת השולחן כתב וכל סדרי התורה ידעם בתורה שבכתב היכן הם כאשר יש ממנו אתנו ח י ב ו ר ו על זרעים קדשים טהרות איך כל משנה סמוך בכתב מפורש נפלאות מדובר עכ"ל ועי' מעלות הסולם (הערה י"א) מ"ש שם ותבל על דאהדין שלא נמצא עתה רק בכתוב בין כי"ק הנודעים לנו כ"א פי' על מסכת אבות (ובהק' פאה"ש מבואר כי פי' על אבות היה בכ"י עצמו) שנדפס (הרבה פעמים) הולך ע"ז הדרך אך עי' מ"ש ע"ז במעלות הסולם שם :

ח) הגהות על תוספתא זרעים . מועד · נשים ·

נדפס בווילנא · (שנת תר"א) הוציאם לאור הרה"ג מ' שמואל אביגדור נ"י אב"ד דק' ניסוועז בחי' תנא תוספאה על התוספתא כאשר נמסרו לו הכ"י מנכדו הרב הגדול מ' יעקב משה זצ"ל משלאנים . וגם שם מקצת ציונים ומראה מקומות מבן הגאון נ"ע הרב וכו' מ' אברהם זצ"ל : ועל סדר נשים . נדפס בווילנא (שנת תקנ"ז) ע"י הרה"ג הנ"ל ובביאורו תנא תוספאה איזן וחיקר את ההגהות הנ"ל ועי' שו"ע או"ח (סי' קנ"ח ס"ק כ"ה) מביא פירושו על התוספתא · ועי' שו"ת בית דוד (שאלה א') מ"ש בתוספתא דערלה על הגהות הגר"א שם : ☜ [אמר המ"ל עי' בס' האמונה והשגחה (אשר חיבר יד"נ הרב וכו' מ' שמואל מסלונק נ"י) בסוף המודעה שפ"א איקלע א' לבבל מתלמידי הגר"א זצ"ל וימצא כ"י ישן בשם רב האי גאון הגהות על התוספתא והביאה לווילנא ויבוקש הדבר וימצא כי הי' מכוונת ממש עם הגהות הגר"א זצ"ל]

ט) טהרות הקודש פי' ארוך על תוספתא טהרות ·

נדפס בזאלקוי (שנת תקס"ד) בביאור נקרא זר זהב שסדרם והוציאם לאור תלמידו הרב מ' מאיר ז"ל מווילנא (והוא מכונה חלק שני לאליהו רבא על משניות טהרות הנ"ל עי' לעיל אות ו' אשר שמע מפורש מפי הגאון נ"ע וזה כתב על הספר בדיו כמבואר בהקדמה שם [ואתי נמצא העתק מפירוש תוספתא טהרות מכ"י תלמידו הרב מ' בונם ז"ל משקלאב ונמצא שם על מסכת טהרות מהתוספתא שלא נדפס בזר זהב כלום וכן על ריש מסכת עוקצין שלא נדפס שם הפי' וגם על מס' אחרות בא בהעתק זה ברחבה הרבה יותר מהנדפס ועמ"ש לקמן (הגרד"ל)] · וצריך לעיין בהכ"י על טהרות שהביא הגרד"ל אם לא נמצא שם פי' על תוספתא (פ"ח) דנדה היתה בודקת בימין כו' הסתומה והתומה ולית לה פתר וראיתי להמקור מ"ח ביור"ד (סי' קפ"ו ס"ק כ') שעמד עליה וכתב ויש להפליא על רבינו החסיד הגר"א ז"ל בביאורו לתוספתא טהרות שלא התעורר לפרש ע"כ . מ"ש בתוספתא (טהרות פ"י) נגע בא' בלילה כו' עי' בינת אדם שער רוב וחזקה (סי' ל"ב) צ"ע בדבריו ועי' בספר מי נפתוח (אמנה ל"א לד) צ"ע בדבריו :

י) איפת צדק הגהות על המכילתא .

נדפס בווילנא (שנת תר"ד) בהמכילתא עם ביאור ברורי המדות ומה"מ מהרב כו' ר' יצחק אליהו לנדא נ"י מווילנא כעת בדובנא ובביאורו ביאר טעם הגהו"ת הנ"ל וכתב שם כי ראה את המכילתא ביד נכד הגאון כ"י מהגאון ז"ל סדורה וערוכה כדת וכהלכה וגם נמצא שם כתוב בכ"י **מכילתא** גם על **שמות וארא** (החסרים במכילתא שלנו המתחלת אך מפרשה בא) אשר מצא הגאון בכתובים כ"י מר' אברהם הלחמי (וראיתי להעיר כי בהקדמה שמה הביא את אשר בכל המכילתות שלנו נמצא כתוב בסוף (למ"ט ע"ב מ"ע ספ"ם קנ"ח) באין מבין את זאת וביאר לו חכם א' כי הוא בלשון אל כ"ס אברהם בן דוד הזקן ויתכן שהוא ר' אברהם הלחמי הנ"ל אשר מכ"י העתיק הגאון פ' שמות וארא והוא אשר היה המעתיק מכל המכילתא אשר מכ"י נדפסה המכילתא אשר מכבר בידינו (והעתיק משם המליכתא כ"י שמות וארא והגהו"ת לא היה סיפק בידו להעתיק כי המק עבר נכדו מאתו והוגד לו כי נמצא מכילתא מוגה מהגאון נ"ע במלאט ומשם השיג והעתיק ומטעם הכרוז הנודע לא רצה להחליטם בשם הגאון נ"ע (ועי' מ"ש כאן בסוף באחר הכרוז) ועי' בביאור תהר"י העשיל כ"ן הנדפס בד"ה (ב' ל"ה י"ג) מביא אך זה זה ראה דבר חדש מה שמצאתי בהגהות הגאון החסיד מווילנא על המכילתא בפ' בא ע"פ אל תאכלנו ממנו וגו' ע"ש וכאן · ותבין · [ובהרשימה מכ"י הגר"א ז"ל משלאנים כבר על משפטים וקצת מכילתא ואח"ז נמצא כרך קיצור מכילתא ואולי זהו קיצור מכל המכילתא ושם רק על סדר משפטים (ועי' עליות אליהו הערה ע"ז) ונמצא בידו קיצור מכילתא משפטים לבדו בהגהו"ת על כל המכילתא בכ"י שהעתקתי מכ"י תלמידו הרב מ' בונם משקלאב ז"ל שהעתיק מכ"י רבו הגר"א ז"ל כ"כ במכתב הגרד"ל שמכבר **וכן** שנדפסו מחדש בשם אגרת כנוסה ואפשר מלת קיצור ע"ש כאן והוא הגהות המכילתא (הגרד"ל)] :

יא) ביאור על הירושלמי סדר זרעים וגם הגהות על הירושלמי . (כ"י) :

נדפס הרבה ממנו בספר פאת השולחן (הנדפס בצפת עה"ק תבב"א שנת ירושלים) וביאר טעמו ונימוקו בכמה דברים נתחבר ונסדר ע"פ תלמידיו ששמעו מפיו כן הביא הגאון מוהר"ח נ"ע (בהק' על **סדר** זרעים הנדפס בראש רבנ"ח

רבנ"ת) וז"ל אמנם שחיבור שעל הירושלמי היה ביד רבינו הגדול נ"ע זה ח"י שנה והאזינו שמענו משה קדוש רבינו הגדול נ"ע שהמסדרו כיון יפה לדעתו וגם בעינינו ראינו כי טוב ויפה סידרו ע"כ. והוא מהשבעה חיבורים שנתברר לפני בי דינא רבה דווילנא שהמה סולת נקי בלי שום סיג וערבוב דברים ראוים הדברים למי שאמרן והיה רצון בני הגאון נ"ע להוציאם לאור בדפוס ראשונה בהסכמת הרבנים הנדפס לפני פי' על כמה אגדות (בווילנא שנת ישרים) וז"ל תלמידו הגאון מוהר"י בפאת השולחן וכמה יגיעות יגע רבינו הגאון ז"ל בירושלמי בסדר זרעים הגיה אורות מאופל השיבושים והיה שיטות עמוקות נגד הר"מ והר"ש ז"ל ויש שהוסיף חצי סוגי' או תירוץ שחסר כמו במס' דמאי בסוגיא דפלטר כו' וכן בשביעית (פ"ז מ"ז) וורד חדש דאמר בירושלמי פטר להדין וורד בתרין פתרין; ואינו כתוב כ"א אחד והר"ש ז"ל נדחק הרבה לבאר ורבינו הוסיף פטר חורין באוקימתא נפלאה כאשר אכתוב במקומה ועי' בס' ברכת ראש בשיטה דטעם כעיקר [ועי' בפאת השולחן ה' דמאי (סי' י"ז ס"ק כ"ו) כתב ורבינו הגאון נ"ע בחיבורו על ירושלמי הגיה ודרשה בפנים חדשות כמו מארי דתלמודא ע"כ] ושמעתי מאחד מהעומדים לפני רבינו בלמדו שיטת מתני' דפ"ג דכלאים ערוגה כו': [אמר] כי הגאונים והרמב"ם ז"ל מהכרת יגיעתם בלמוד תלמוד בבלי להורות גמנו הלכה למעשה לא שמו יגיעתם לברר וללבן תלמוד ירושלמי הקדוש ותוספתא רק רבינו הר"ש ז"ל יגע מעט בירושלמי ותוספתא כאשר קבעם במסמורות בפירושיו על זרעים וטהרות אבל לא על אמיתתן ובוריין ואמר על עצמו כי הוא יגע בכל כחו כמה מאות פעמים כו' (ועי' בעליות אליהו הערה נ"ה) [והנה ראיתי חובה עלי לבאר בענין הגהותיו וגירסותיו החדשות שהייתי תמה בראותי לר"ת כו' כי הגהות ספרים מסברא עבירה גמורה היא ע"ש הרי דידע לה רבינו וא"כ למה הגיה בירושלמי ותוספתא הרבה מאוד כו' אלא כך נ"ל כי כל דברי ר"ת ורגמ"ה ורמב"ן על הגהות תלמוד בבלי דוקא כו' אבל לא על תלמוד ירושלמי שהיא מוטעת כו' [אמר העסיל ועי' מ"ש מראשונים שכתבו מפורש שהירושלמי מלא שגיאות ואוסיף אני עי' שו"ת חוות יאיר (סי' כ"ג) וז"ל נוסחאות ירושלמי שלנו מרובים בטעות חסר ויתיר וחלוף ועי' שו"ת זרע אברהם (א"ח רס"י ד') וכן כתב הגאון שאגת אריה בשו"ת שלו בענין קידושי קטן אשר השיב להגאון מוה"ז מרגליות ז"ל הלא היא מובא בשו"ת בית אפרים] ושמעתי מפה קדוש הגאון אמיתי כמוהר"ת מוולאזין ששמע מפי רה"ג שלא חידש שום הג"ה עד שהיה לו ראיות ברורות מתורה שבע"פ לא פחות מט"ו ונסתרות עד ק"ן מקומות עכ"ל וכ"כ בהק' ספד"ל ממנו ז"ל ועי' פאת השולחן מעשר עני (סי' י"ג ס"ק י"ז) והנה אנהרינהו לעיינין רה"ג ז"ל בביאורו לירושלמי שהגי' הירושלמי בגי' ועי' שו"ע או"ח ע"ב (סי' קנ"ז ס"ק ג') מובא פי' על הירושלמי וע' שם (רעב ס"ק ל"ג) וע' יור"ד (רל"ו ס"ק י"ג) כתב שאמת יורה דרכו שט"ס בירושלמי ע"ש וע' בפאת השולחן הל' דמאי (סי' י"ד ס"ק י"ט) שהשיג שם על מה שהשיב רב אחד (כוונתו על הר"ה ר"מ מאיליע עי' ספר פשר דבר להר"מ מאיליע הנ"ל בסוף ספרו על ביאור הגאון בירושלמי שם מה דתמית מיקל כו' ע"ש ואנכי אמרתי זאת לרב אחד מגדולי המחברים והוא שכח והדפיס כל הענין משמו) ועי' בתוספתא טהרת (פ"ז מ"ג) מובא הג"ה בירושלמי חגיגה ממנו ועי' במקור מ"ח סימן קע"ג סעיף י"ז הוכיח מדברי הגאון ביור"ד שם (ס"ק ל"ג) שהגאון מפרש שם פי' אחר בירושלמי דלא כהפני משה ועי' שו"ת חתם סופר (שאלה סי"ט) הגיה דברי הירושלמי ע"פ דעת הגאון [בהרשימה דשלאנים נרשם כרך הגהות על תוספתא וירושלמי וכמדומני שהמה על סדר זרעים כי שמעתי מהרב כו' ר' מנשה מאיליע ז"ל שפ"א שאל מרבינו ז"ל הגהותיו על ירושלמי נדרים (פ"א הל"ב) והשיב לו שלבד סדר זרעים לא הגיה ופי' את הירושלמי הגרד"ל)] ונמצא בדפוס הגהותיו על ירושלמי מס' שקלים עי' לקמן (אות י"ב) ועי' בשנות אליהו העיר הגאון מוהר"ח ז"ל בכמה מקומות שפי' בירושלמי סותר כמה פעמים לפי' במשניות והנה מביאורו הנפלא על הירושלמי נדפס ממנו הרבה בס' פאת השולחן. ולפי הנראה היה כתוב כולו לפניו ועי' בפאת השולחן הלכות ארץ ישראל (סי' ג' ס"ק כ"ח) העתיק מל' פי' הגר"א זצ"ל על הירושלמי שהיה לפניו ובהרשימה דשלאנים נמצא הגהות על תוספתא וירושלמי גם פי' על סדר זרעים ירושלמי [והגהות ירושלמי זרעים נמצאו ת"י מהעתק כ"י תלמידו הרב החסיד מו"ה שלמה ממאהליב (הגרד"ל)] [והרב ר' שמואל לוריא נ"י הדפיסו עתה בק"ב אך מלא שגיאות] וזה לא כביר בא אלי משלאנים נכד הגאון והודיעני לשמחת לבבי כי נמצא ת"י ביאורו על ירושלמי הנ"ל מסודר כהלכתו: הועתק ע"י אביו הרב וכו' ר' יעקב משה ז"ל נכד הגאון מתחיל ממס' פיאה ושמה נמצאו גם הגהות על ירושלמי מסדר הנ"ל נקראים בשם פני משה (והוא ר"ת פי' נכדו יעקב משה) ודרשני להיות בעזרו בהדפסה וכבר נודע וגלוי לכל המודעה כמדפסה בעלי העתים (בשנת תר"ה) ע"ד תפלי להדפיס בל"נ ס' תלמוד ירושלמי כל הסדרים עם פי' פני משה בכתב ידו גם על יתר הסדרים אשר המה בכתובים והוספות קלת מאתי כצעיר הודעתי זאת. ואמנה עתה למען אולי ימצא מי אשר יהיה לעזר להשתתף בהדפסה רבה ולהוציא לאור גם הפירוש מהגאון נ"ע גם הביא' מהפני משה בכתב יד [ואח"ז עלתה ביד הרב המחבר הי' שהדפיסו המדפיסים מזיטאמר את הירושלמי עם הפ"מ כ"י וגם קיבלו להדפיס הביאור מהגר"א זצ"ל על סדר זרעים ולא קיימו. ואוי מה עלתה___. וה' הטוב יכפר בעדנו. המ"ל]:

יב) משנת אליהו הגהות על מסכת שקלים:

נדפסו בתקלין חדתין (מינסק שנת תקע"ב) מתלמידו הגאון מו"ה ישראל ז"ל ומבאר ההגהות וטעמם ויקרא אותם **משנת** אליהו והגהות אלה כמה מעצם כי"ק מהגאון נ"ע (ולפנים נדפס מהם בש"ס ווין מעורבבים וסתומים באין מבין כאשר כל הגהות בש"ס אשר נדפסו שמה נשתבשו הרבה עי' לקמן אות י"ג) והדפיס הגי' החדשה בפנים המסכתא והישנה מבחוץ (ועי' שו"ת בגדי ישע או"ח (שאלה כ"ו):

יג) הגהות על כל הש"ס.

נדפסו דהלבונה בווין שנת תקס"ו) עם הש"ס הנדפס שמה אז ואח"ז נדפסו הרבה פעמים בכמה תוצאות הש"ס [ולפי מה ששמעתי לא הובאו ההגהות על הש"ס בדפוס בשלימות כי כתבו שבמעזריטש נמצא הש"ס שהועתקו ההגהות ממנו והמה הרבה יותר מהנדפסים (הגרד"ל)] וראיתי גם אני להעיר כי נשמטו הרבה הגהות עי' לדוגמא באליהו רבא על סדרות במסכת נגעים (פ"ב מ"א מביא דברי הגמרא דיומא (י'.) גומר זה גרממיא וגרס הגאון זה גרמניא*) והוא מבני גומר ועמ"ש בביאור לד"ה (א' כ') וכן בפי' על משלי (י"א א') מביא גי' חדשה בב"ב (פ"ט) ומגן שאין מותקין

*) [כן הגיה הגר"א זצ"ל בגמרא שלו]

פי'

כו' וכנו' שלנו הוא ההיפך ועי' בפי' על ישעיה (ח' כ"ג) הגיה בסנהדרין (צ"ד) עוברי הים ודורכי הירדן שצ"ל להיפך דורכי הים ועוברי הירדן (והוא כמ"ש בל' המקרא (ישעיה ח' כ"ג) דרך הים עבר הירדן) ועי' בישעיה (י' י"ח) מגיה בסנהדרין (צ"ה) שחסר שם בגמ' וצ"ל והשער פרשים ורגלים ע"כ ועי' עוד בביאו' לשו"ע כמה הגהות בש"ס שלא הובאו בהגהותיו ולדוגמא עי' עירובין (צ') מלד *) שאני וגבוהו בזה רבים (ועי' בבית אפרים בהק' לח"ב לה"ע הריאה שגורם מלד שאני בקמן) והג' בביא' לאו"ח (שס"ז סק"י) הגיה בב"ד שאני ע"ש. ועי' בשו"ע או"ח (סימן ל"א סק"ד) הגיה במשנה בילה (י"ד:) וכן לצורך המועד מגיה ע"פ הירושלמי אע"פ שאינן לצורך המועד וע"ש ועי' בהגהות מפרשי הים בבילה שם מה שכתבו ע"ז וכל זה לא הובאו בהגהותיו על הש"ס ועי' בא"ר בפ"ב דזבים הג"ה בנזיר (דף ס"ו) נפלאה מאוד ועי' בספר ברכת ראש על נזיר בהשמטות הספר שהביא הגהות הנ"ל וכ' אך ראה זה דבר חדש מה שהמציא הגר"א ז"ל גודל דעתו בטהורה גי' חדשה במשניות נאמרה סוגיא בס' א"ר כו' וביאר שם ע"פ דבריו סוגית הגמ' וע"ש (דף ס"ה) בנים בספר ד"ה מגא ועי' בריש כתובות בד' קאפוסט אחר הגהות על כתובות הביא כי הרבה הגהות על יבמות שהיו מועטים והשמיטם ואח"ז בא לידו הגהות על מס' יבמות מוגהים ונוספים על הראשונים והגיה שמה וע' בראש הגהות על מס' שבת ד' קאפוסט מביא ששמע מפה קדוש הגאון כו' מוהר"ה מוולאזין נ"ע שהגהות על הש"ס מועטים ונדפסים בטעות ובשגיאות [וכן סיפר לי ידידי הרה"ג מ' הירש פרוש האב"ד דק"ק אוטיאן שהיה בעת שבקשו מדפיסי קאפוסט הסכמה על הש"ס עם הגהות מהגאון מאת תלמודו הגאון מוהר"ה מוולאזין ויוסף לאמר הגאון מ.הר"ח לתלמידו הרב מ' הירש פרוש הנ"ל כי לא רביש יבינו משפט ההגהות ולאשר קרה לי כי הראו לי בווילנא הגה א' ונפלאתי ע"ז אח"ז התבוננתי כי הג"ה היא ע"פ גירסא שהיה לו בש"ס הקדומה כי בכל מקום אשר כתב רש"י ה"ג התר הוא לדעת הגי' הישנה הכתובה לפנים וכמה פעמים קיום הגי' הישנה ועפ"י הגי' הישנה נכונים מאוד הגהות הגר"א שם] כי על כן בד' קאפוסט הגיהו דבריו והוסיפו וגרעו ע"ש וע' פאת השולחן ה' דמאי (סי' יח ס"ק ב) פי' על הגהו"ת הגר"א בברכות (מ"ה ע"ב) וע' שם הלכות פיאה (סי' ה' ס"ק מא) הביא הגהות הגר"א בשבת (קג) בשביל ד' דברים כו' ופירשה באר היטב ע"ש וכתב שם והרה"ג קילר מאוד בהגהותיו ועמ"ש במעלות הסולם (הערה ח) ביאור מהגרד"ל על מ"ש הגר"א בהגהותיו לברכות (ג) ברש"י ד"ה כנור כו' אינו כן וכן בסנהדרין (מד) רוח פסקניות זה גבריאל כתב ג"כ אינו כן ולא ביאר טעמו וע' הגהות בעלי מפרשי הים מלבוש על ניונים מלבוש בסוכה (נא) וז"ל א"ה ע' בהגהות הגאון התנא רבינו מווילנא ז"ל שהגיה כאן טורקינס וכן הגיה בגיטין שם ע"ש וע' במאור עינים למוהר"ע ותבין עומק כוונת הגאון ז"ל שבזה נסתר כל דברי מוהר"ע הנ"ל וע' בתוס' שם עכ"ל וע' בתוספות רבינו עקיבא אייגר זצ"ל בנזיר (פ"ז מ"ב) מבאר טעם העיקר להגהות הש"ס מהגאון מוהר"א וע' בהק' לתקלין חדתין מ"ש בזה בארוכה ומ"ש שם שיש הגהות אשר כוונתו גנוזה דרך הנסתר כמו הגהתו בפ"ב דשבת מאן דרחים רבנן כו' אשר שמעו מפיו הקדוש שהוא פ"ד האמת ע"כ הנה כן ראיתי מפורש בפירושו על שה"ש כ"י אשר בידי גרס גי' הנכונה דרחים רבנן הו"ל בנין כו' דדמיל כו' התנותא רבנן ולבד זה היה לו טעמים עפ"י הנסתר ולא רצה לגלות עכ"ל שם וז"ל תלמידו בהק' לתקלין חדתין אמנם גם אנכי חלילה לי מחדול להודיע לרבים לערך של תלמידים מובהקים של רבינו הג' גאוני גדולי הדור דמדינתינו אשר ראו הגהות רבה"ג מבדרן בעלמא הש"ס שנדפסו בווין כי עם היות שרב טוב לפון וגנוז בהם למי שהוגה בכן ומוליא בכן טעם כו' הגהותיו העמוקים מני ים והתומים ותתומים כמה מי יללל בעמקי תהום דעתו הרחבה וידלה לנו ובפרט כי הגהותיו נרשמים בקצרה מאוד מאוד לפעמים בחילוף תיבה א' או אות א' ואפי' נקודה א' השלים כוונתו לפי עומק דעתו הרחבה כי לא רשמם אלא לעצמו כי הוא הבין דרכם שאין הדור ראוי להשתמש בהם. ע"כ היטיב אשר דברו גדולי תלמידיו כי ראוי לגוזמן והנה כל זה אם היה גדולי המדינה ההיא ממנים מופלגים בתורה והחרדים לדברי רבינו הגדול להשים עיניהם על דרכי המדפיסים והמסדרים למען לא ישלחו בעולתה ידיהם ולא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים כראוי לאבנים יקרות כאלה למנות ריש טורזינא הידוע לפרקם ולשמרן שלא יעלה אבק ענן רגל גאוה ויודע ערך יקר אבנים טובות לשמרן שלא יפקד אפי' הדקה שבדקות אך זו קשה מראשונה כי הגהותיו הן הן גופי הלכות ונמכרו לאינו בקי בתלמוד [כי המ'ליא לאור הוא הה' יהודה ליב בן זאב הנודע בעה"מ תלמוד לשון עברי וכו' וע' בהקדמתו בש"ס ד' ווין ובהסכמות הגאונים שם] הגהות יקרות עליהם אני קורא כל איכא יועם אבני קודש אשר היו עטרת תפארת ביד אדוניהן ידי זרים שלטו בהם היו לאבני אופל אבני ראמות וגבים לא ידע אנוש ערכם הסך מטהור תארם לא נכרו בחוצות כי נתערבו והוסיפו וגרעו כאשר עיני ראו ואציגה נא אחת הנה כו' הנה בגמ' של רבינו הגדול והקדוש ראיתי בכ"י עצמו הקדושה בהגהותיו לר"ש במסכת פיאה (פ"ק מ"ג) כו' והמסדרים והמדפיסים שגו ברואה פקו פליאה נשגבה והמה לא ידעו הבין כו' ולדיק מה פעל כוונתו ומעשיו רצוים והמדפים והמסדר מעשיהם גרועים ואפשר גם כוונתיהם אינם רצוים כו' ומן התימה על גדולי המדינה אשר בהסכמה עלו היך לא שמו פניהם למיגדר בעד המדפיסים לבל יאפילו באופל השיבושים בדבריו הקדושים אם לא בזאת נאות להם כי קרה להם כאשר קרה לרחוקים מן הקוטב אשר אינם יודעים הילוך השמש על מכונו במולאיו ומבואיו כן הם להיותם רחוקים מאור השמש אשר זרחה בגבולינו לא ידעו דרכו והלוכו בקדושה בהגהותיו ושיטותיו העמוקות והנעלמות כ"א ליושבים לפניו יהיה סחרם לאכול אף לא לשבעה עכ"ל:

[אמר המוציא לאור הגהותיו על הש"ס בשינויים נמצא ת"י הרב ר' שמואל מסלוצק המו"ל ברק השחר וגם במהדור ת"י נכד הגאון ר"י בכרך זצ"ל מסיניי והערות מהגאון בכרך עליהם]:

ועיין בהגהות הש"ס מידידי הגאון מוהר"ן תיות מזאלקווי בדפוס ווין מביא מפי השמועה בשם הגאון נ"ע כמה דברים אבל מהם כבר נדפסו בחי' ומהם אשר הוגד לו בשמו ואינם לו עי' בהגהות ברכות (ד' ע"ב) ברש"י ד"ה דאית ביה תרתי כו' כתב שמעתי בשם גאון החסיד מוהר"א מווילנא כו' ע"ש ומפורש בדפוס בליקוטים שאחר שנות אליהו וע"ש (ד' ז' ע"ב) גמרא גדולה שמושה של תורה כו' כן ראיתי בשם הגאון החסיד מווילנא · בשבת (דף י"ב ע"ב) כמה גדולים ד"ח כו' שמעתי בשם הגאון מוהר"א מווילנא כו' ע"ש. ואני שמעתי זאת בעל ילדותי בשם הגאון מ' שמואל אב"ד דווילנא ז"ל וראיתי זאת נדפס בשו"ת תשובה מאהבה בפתיחה: שם (ע"ו) הלל אומר מלא הין כו' · בשם הגאון מהר"א ווילנא שמעתי לפרש כו' ע"ש ונדפס בליקוטים בשנות אליהו שם (ל"א) בשעה שמכניסין לדין כו' ושמעתי בשם הגאון כו'. שם (דף ע"ו) גמרא ר"ל א' חייב אבילה ע"י הדהק כו' ואולם שמעתי בשם הגאון החסיד מוהר"א מווילנא ענין אמיתי להצדיק פסקו של הרמב"ם כו' יעו"ש ואני שמעתי זאת בעל ילדותי בשם הגאון מו"ה חיים מפקראי שנשא להה"ק וכתב

*) [בגמרא של הגר"א ז"ל נ"ב בכ"ד]

ע"ה שאוירא דא"י מחכים וכמדומה לי ששמעתי הרב מו"ה יוסף ז"ל מ"ץ דפה ק' אמר לי כזאת או וראיתי נדפס זאת בהרכבת המשנה (פ"ח מהלכות שבת הלכה ג') ד"ה ואם הוציא כו'. סוכה (דף מ"ח ע"א) והיית אך שמח לרבות ליל יו"ט אחרון כו' ובשם הגאון כו' שמעתי כו'. מגילה (י"ב ע"א) ד"ה כדת של תורה ושמעתי בשם הגאון כו' יעו"ש והוא נדפס בליקוטים בשנות אליהו. ב"מ (ס' ע"א) גמרא לסוף א' להד"מ כ"ב בשם הגאון מוהר"א מווילנא ראיתי דהגיה א' להד"מ כו' ע"ש ונדפס בס' שנות אליהו בליקוטים :

יד) ביאור על מס' אבות · והגהות מס' קטנות · מס' אבות דר"נ · ומס' סופרים · ומס' שמחות · ומס' כלה · ומס' דרך ארץ רבא וזוטא · ופרק השלום :

נדפס בשקלאב (שנת תקס"ד) ע"י תלמידו הרה"ג ר' מנחם מענדיל זצ"ל [ברשימה דשלאניס הכך מס' קטנות נדפס בשקלאב ובש"ס דפוס קאפוסט (ובדפוס ראשון שלא כדין עשו שהדפיסו בפנים כפי ההגהות ונוסחא ישנה על הגליון) ודע שגם הגהות אלו נפלו בהם שיבושים רבים וצריכין תקון מגוף כ"י הגר"א ז"ל סביב הש"ס (הגרד"ל)] וע' מה שכתבתי במעלות הסולם (הערה יא) על פי' באבות מה שמסיים המאמרים שליין במנת שנאמר או בכתוב הוא עפ"י מה שליין הגאון בכי"ק כרי"ב אבות שלכן נקרא המס' אבות ע"פ מ"ש ב"ק (ב') הני דכתיבין באורייתא מקרי אבות וזה אשר רמז הגאון בפעם בפעם שהדברים המה ממקראי קודש וע' בהק' פאת השולחן מבואר שפי' על אבות היה בכי"ק ממש וקודם שהגיה מס' אבות דר' נתן והגהות מס' קטנות הגיע ליד הרב הנ"ל מאת הרה"ג ר' ליב בהגאון והמה מועתקים מגליוני הש"ס על אדמו"ר הגאון ז"ל וגם כל המס"ק האלו למד הגאון ז"ל עם תלמידו הרב הגדול בתו"י מו' סעדי' ז"ל ותלמידו הנ"ל כ' כל הגהות שהגיה הגאון הנ"ל עכ"ל בהקדמה וכ' שמה עוד ואל ימהר ויבהל המעיין להבין טעם גרסותיו בהשקפתו ראשונה כי בהרבה מקומות תלוים עומק כוונות גרסותיו בידיעות סוגיות רחוקות בבבלי וירושלמי וספרא וספרי תוספתא ומדרשים כו' ע"ש והנה הגהות על אבות דר' נתן הדפיס אותם עוד הפעם כ"ר אלי' ז"ל בעה"מ מדעליאטין בווילנא (שנת תקנ"ג) ובחי' שני אליהו ביאר הגהות טעמם ונימוקם אך בהמה מקומות הלדיק הגי' הישנה וז"ל בהק' כבר נדפס מס' אדר"נ בדפוס שקלאב הפנים מתוקן עפ"י הגהות הגר"א זצ"ל ונוסחא הישנה בצד על הגליון ומבואר שם בהק' שהרב המפורסם הצדיק מ' סעיד' ז"ל תלמידו של הגר"א הוא כתב כל הגהות אלו והעתיקם מגליון הש"ס של הגר"א והנה אנכי ראיתי כי בהרבה מקומות עושה פלא רבו משמן אחריו ומתוקים מדבש כל דבריו אך לעומת זה במקומות רבות נפלאתי ולא נבונותי תמה אני ולא אדע אם הגהות שבאיזה מקומות יצא מפי הגר"א רבינו ואם באמת הרב הצדיק ר"ס זצ"ל הי' ת"ח גדול מפורסם בכ"ז יוכל להיות שמרוב טרדתו ביראת ה' ורובי תורתו והרבה ענינים העמוסים עליו כל הימים אולי לא היה לי מועד פנוי וזמן מרווח להכנים א"ע בעובי הקורה לדייק כל דבר בזו המסכת כרתנא דפומבדיתא וטבע האדם עלול הוא לשגיאה וג' עדים אעידה לי שלא נתחוורו הגהות הרב ר"ס הנ"ל (א) אשר שמעתי מהדיין המופלג הישיש י"א מ' משה מקאוונא שהיה ג"כ תלמיד הגר"א זצ"ל שעל הגליון הש"ס מהגר"א לא היו כתובים כל ההגהות אבל ר"ס הנ"ל הראה לפני הנ"ל כל הגהות כפי שנדפסו עתה כתובים בפנקס בפ"ע בכ"י ר"ס אך מיעוטא דמיעוטא היו כתובים על גליון הש"ס מהגר"א בכ"י הגאון ממש (ב) ראה בפ' מ"א במס' הלזו ג"ד בכלי זכוכית אינו בולע והינו פולט והגר"א מוחק ואינו פולט ילהאורה הוא נכון כיון שאינו בולע מה יפלוט (ומהגאון מ' אבלי מווילנא זצ"ל שמעתי שפי' כלי זכוכית אינו בולע וגם כלי חרס שלפן מפנים בזכוכית טוב אינו פולט מחמת נפרי הזכוכית שבתוכה וכמבואר בשו"ע אך ע' בש"ע או"ח ע"ב הגר"א (בסימן תנ"א סעי' כ"ו ס"ק פ"ב) וכן שם (ס"ק פ"ח) שראה שהגאון אינו מוחק הגי' הישנה באדר"נ וכן בפ' ל"ג מאדר"נ אות ח' מוחק תי' וברמתים כו' ובביאורו לאבות בליג ממש כנוסחא הישנה וכמוהו הרבה. (ג) אשר שמעתי מהרב הה"ג מ' דוב בער מ"מ ומ"ץ דק' לובן נידון מס' סופרים (פי"ט הל"ט) בברכת החודש אשר נוהג שם מהגר"א · אמר לי ששמע מהגאון מוהר"ח מוולאזין זצ"ל שהנוסחא הישנה עיקר וברכה זו מיוסדת ע"פ א"ב והנ"ל אשר בעגולה גידל דורשיו · הורס ולמדם זמנים חדשים טובים. ירח הליל לבנה תינה נבונים. סודרי עתים · שלם נורנו · קילי רגעים · שבס תיקן כו' וכן מוכח בהלכה (י"ד) ואחריו אשר בעגולם וד"ל הנ"ל בקילור והנה תלמיד הג' בעה"מ פאת השולחן בהק' הרעים עליו וכ' וראיתי מחדש שנדפס ס' שני אליהו להדחיק גי' הישנה ואין ממש בדבריו ולא נחית לעומק דעת רבינו הק' גם בהגהתו ראשונה משה עלה בענן ונתכסה בענן ונתקדש בענן כדי לקבל תורה כו' ובנוסחא ישנה כתב משה נתקדש בענן כו' ושמעתי מפי תלמידו ש"ב הה"ג החסיד המנוח מ' סעדין זצ"ל שקבל מפיו הק' הגהותיו על מס"ק ששאלו רב אחד למה הגיה רבינו כן והשיבו הנ"ל הגי' בבלי יומא (ד) וכן נ"ל כאשר הוא בתלמודנו הברור ועוד דרך רה"ג שעל כל דבר שהגיה והידם מלא סמך בתורה שבכתב ודריש נוטריקו' דתיבת ענן עלה נתכסה נתקדש כו' ונתפלא השואל למאוד ומ"ש בעל ספר הנ"ל כי הגאון בביאור לשו"ע ובאבות גרס הגי' הישנה לא ידע המחבר אורח סדר תורתו של רבינו שביאורו הי' בכי"ק ממש שכתב קודם שהיה מ' שנין ושם בביאורו בשו"ע פי' לפי שיטת התו' כדמסיים שם תוס' שם ובזקנתו הגיה גי' בגר' באדר"נ הגי' רבינו הראבי"ה שהביא מהן ב"י ב"ד שם נאמרו בכ"ת כו' משא"כ בכ"ז ע"ש והסיפך רק שאינו בולע לא כמו בכ"ת שבולע ע"כ וכן באבות היה בכ"י קודם אידשו הגהות הנפלאות :

טו) הגהות מס' סופרים שהשיג בשם הגאון מוהר"א זצ"ל לא שמעתי כל זה : [וע' פר"א ע"ב הגרד"ל כ"י פ"ח הערה י"ג] ולא מכרעא לדהות למי ששמע מפיו הק' ואי הוה שמע גם הוא מפורש יצא מפי רה"ג · איכו גופא דהוה מותיב לה הוה מפרק לה. דלא הוי ניחא לי' לרה"ג לדחוקי לאוקומתא בא"ב בתיבה זרה דבעגולה דנפיק מדרשא דסנהדרין (לז') כו' · דהורתא דמסדר ברכות לסדר בלשון ברור והי הוה בעי לתקוני בא"ב הול"ל אשר בגדולתו גידל כו' אלא דרה"ג ידיע ליה מדחזינן בכל הברכות הארוכות הסדורות בתלמודין ולא אישתמיט תנא למנקט חדא בסדר א"ב · כמו אשר ברא אשר יצר אשר קידש אשר במאמרו וכיוצא והוה קים לי' לרה"ג. דלא נמצא סדור בא"ב כ"א כמו שבח אל אדון שכתבו המקובלים טעמא *) · וגם הדשים טובים לא ניחא ד"ל וימים טובים וכן לשון ירח הליל לבנה לא ניחא ועוד כמה טעמין דמטמרין דמגלין לי' ומה דנפיק מפומי' דרבן אמת ברור ע"כ (ועמ"ש הגרד"ל בפר"א הנ"ל ולא הביא דברי הפאת השולחן הנ"ל) וע' בסוף פאת השולחן וז"ל שמעתי על א' מחוברי חברי הזמן (הוא החכם ר"ז

*) נשכה להזכיר אל ברוך גדול דעה כו') הי' דנשיים

היידנסיים מרמדלהיים) שהשיג ופער פיו על הג"ה נפלאה של רה"ג במס' סופרים (פ"ו ה' ו') דמסיים דברו אח"כ כתב (כ"ז) שאל יואל ובגרסון אלישמע השוטר דהוא תמוה ול"ל פתר ובס' אגודה השמיטה וכן בס' נחלת אריאל לא פי' וגם תי' ודברו לא נמצא בכ"ך דסמיך לי' לא . ורה"ג גרים הכי דברי שאל יואל . וב גרסון אלישמע הסופר פ' דהני סופרים ששמם שאל יואל חשבי י"ז לא ואלישמע גרע ב' · דלא חשיב רק ט"ו וטעמא דרבינו ליינתי בהגהותיו בלדו ע"פ מ"ש במס"ג פ' שמיני דשם לא חשיב רק ט"ו ג' בתורה והשאר בנ"ך וביהשעי' (סי' ט') במס"ג לא ט"ו · דה' א' נקרא וי"ו והי' נמסר בס' שמיני תרין פלוגתא יוצרי מבטן לעבד לו . ואביהי אחי יואב דד"ה ע"כ וזה מקום טעם רה"ג דבתרין פליגא הני סופרים אשר אמר אויב אשיג משבש לכל התיבות דל"ל יעיאל . יעואל ובגבעון אלי שמע הסופר ור"ל הני תי' דסמוך ליעואל נק' יעיאל · והוא ד"ה (א' י"ז) ובגבעון כו' יעואל · ושם (י"א) שמע ויע אל · ובד"ה (ב' כ"ט) אליצפן ויעואל . והלך אלי מן אליצפן הסופר (ד"ה ב' כ"ו) דסמיך אחר ויעואל [וע' ראבי"ה שהדש] וכד עיינית טעות והכל הוא ולא ראה דבפ' שאח"ז חשיב במס' סופרים בפ"ע אלו כותבין ו' וקורין י' וחשיב שם ליעואל ולא נחית לחשוב כמה פעמים דסמיך על מס"ג (ד"ה ע') דחשיב הני ד' · וגם אשר חלק אלי צפון שטות הוא דזה לא נמצא כלל בסדר דמ"ש אטו לא יכול למינקט אליצפן · ועוד כמה קו' למעיין ודבריו שבוש · ודברי רה"ג כמשיני · והנה רבות יש אתי לבראות עומק טעמי רה"ג . וכל גרסותיו נכוחים למבין וישרים למו"ד וראוי ליגע ארבעין שנין למיקם אדעתיה דרשכבה"ג ודי בזה לכבוד רה"ג נגד תלמידים המנודזין על ד' הגהות כי לא ראו אור בהיר עומק תורתו הקדושה עכ"ל וע' בשו"ת בית אפרים או"ח (ע') על מה שהגיה הגאון במס' סופרים י"א ש"טין כו' וע"ש ע' גליא מס' הל' מגילה ובאמת מאן חשיב ומאן ספין למעביד כי הא מילתא זולת הגאון נ"ע אשר כמעט תידש כל פני המס' קטנות והיפך בדברים כמה פעמים ולדוגמא ע' (בפ"ד ב') מעשה ברבי כו' עד לבית בעלה הביא המאמר ממרחק מפרק (מ"א) במס' אדר"נ · ובשם השמיטה · ובמס' כלה חיבר פ"א ופ"ב ממס' דרך ארץ למס' כלה ומס' דרך ארץ מתחלת מפרק בן עזאי (ועל הגליון העירו כי דבר זה נלמד מעניינו וכ"מ מד' רש"י ברכות (ד' כ"ב) ובמס' עירובין (נ"ג) יעו"ש) . ועי' מ"ש ביור"ד (סי' שע"ו . ס"ק ו') כתב אבל אינו בתנחומא ומס' כלה שלנו כידוע שחסר מהם הרבה בדפוס :

*טו) הגהות על ספרי : (כ"י)

[נרשם ברשימה דשלחנים (אות כ) ב' כרכים על הרא"ש על ספרי ושם אות (כ"ג) א' כרך הגהות על ספרי עוד הגהות על ספרא ותלשון עוד שיערתי שהנרשם לעיל (אות כ) על ספרי הוא טעות בהעתק והוא על ספרא ושם (אות כו) כרך על תו"כ כמדומה שזה אינו הגהות רק קיצור תו"כ שלו הנדפס בחומש אדרת אליהו והגהות הספרי והגהות הספרא וקיצור תו"כ נמצאים אצלו בכ"י (הגרד"ל)] וכן מביא ת"ז הגאון מוהר"ח בהק' לזרעים כי יש מאתו על הספרי וע' (ד"ה ב' י"ד א') וז"ל אנ"ה כאשר אזכה להדפיס אי"ה הגהות אא"ז זצוק"ל על הספרי יראה הרואה בפ' ראה כי הכותב דכאן לא ידע ואשם ע"ש וכן מובא בפאת השולחן ה' שכחה (סי' י' ס"ק י"ג) וז"ל ורה"ג בהגהותיו לספרי ל"ג פועלים ע"ש :

☞ [ונדפס עתה ע"י הרב ר' שמואל לוריא נ"י במצות וסוגיאות התנ"ך נכד הגר"א ז"ל הרה"ג החריף מפורסם מ' שמריה לוקערמאן נ"י ממאהליב] :

*טז) ביאור על ספרא וכן הגהות (כ"י)

ומובא בפאת השולחן הלכות מעשר עני (סי' יג ס"ק יד) וז"ל כדפורש לה רה"ג בביאורו על הספרא וכן נמצא ת"י כרך קטן קיצור והגהות ספרא בכ"י בנו הרה"ג מ' אברהם בהגאון נ"ע :

יז) הגהות על פרקי ר"א ·

נדפס בווארשוי (שנת תרי"ד) בביאור הפרקי ר"א להגרד"ל וקראם בשם המיוחסתו להגאון נ"ע וחקרם ונזכר בהק' הגאון מוהר"ח ז"ל על סדר זרעים :

יח) הגהות על הפסיקתא :

ברשימה דשלחנים כרך פסיקתא כ"י [הזכירה הרז"ו בהק' פירוש הפסיקתא שהדפים בברעסלוי (שנת תקנ"א) בשם הרב ר"א בן הגר"א ז"ל שסידר לעצמו קצת הפסיקתא בכ"י מוגהת ע"פ הילקוט ושאר ספרים ואינו מהגהות אביו רבינו הג' ז"ל הגרד"ל)] :

יט) ביאור והגהות על סדר עולם רבא וסדר עולם זוטא .

נדפס בשקלאב (שנת תקס"א) ונדפס עוד הפעם בווילנא (שנת תר"כ) בחיבור עץ יוסף והוא הוסיף עליהם · וגם לפעמים מקיים הגי' הישנה ע"ש ונזכר בהק' הגאון מוהר"ח נ"ע ע"ס זרעים והוציאם לאור תלמידו הרב ר' מענדיל ז"ל :

כ) הגהות ל"ב מדות דר"א בשריה"ג

נדפס בסוף ס' הלכה לבעל המאיר הנדפס בשקלאב (שנת תקס"ג) ☞ (אמר המ"ל עי' נתיבות עולם מהכמ"ת נ"ע ונ"ד שמכחים . ומשקר בזה וע' במעלות הסולם הערה ה' בד"ה ופילוסופיא מ"ש שם] :

*כא) כרך תי' על מס' ברכות עירובין מגילה ב"ב (כ"י)

גם נרשם ברשימה ולפי השערתי הוא פי' על אגדות ממס' הנ"ל ע"ד הסוד כי כן ראיתי על מס' ברכות ומגילה בשליטות על

על כל אגדות המס' כסדרן ועל פרק ראשון ממסכת ב"ב ועל עירובין לא ראיתי רק במקומה ראיתי על אגדות מס' שבת פרק ראשון ולא נזכר זה שם והמדומני שז"ל כאן שבת במקום עירובין גם נמצא בכ"י ע"ד הפשט על כל מס' ברכות גם על מס' שבת עד ס"פ במה בהמה ולא נזכר ברשימה (הגרד"ל)] והנה פי' על ברכות מובא במשלי עם פי' (יש י"ד) כתוב שמה בזה"ל כל הפי' על פסוק בכל דרכיך דעהו עד סופו הוא מלשון אדמו"ר ז"ל בכ"י בפי' על מס' ברכות דרך נסתר בדף ס"ג וכן שם (כ"א ו') מביא וז"ל אדמו"ר ז"ל בפירושו על ברכות (פ"ה) כשהלה ר"א כו' וע' דברים כפולים בזה לעיל (י"א ד') וכן עוד שם ונמצא ת"י הכתב פי' על ברכות ועל ב"ב ושבת הועתק ע"י הרב כו' ר' אברהם שמחה נ"י אב"ד מאמציסלאוו וזה אשר כתב לי ידידי הגאון מוהרד"ל נ"י מביתאוו זה כבר בשנת תר"ת וז"ל והנה אגלה אזנו כאשר זה שנים כרך פי' הגר"א ז"ל ע"ד הנסתר על אגדות ברכות גוף מעשה אצבעותיו ז"ל נגנב אך ה' השבה לטובה כי הגיע הספר אח"כ בשאלה לידי וראיתי כי אילו היה עוד איזה זמן חבוש בטמון היה ח"ו כלא היה כי כבר הכתב אותיות רבות פורחות מרוב שנים וקצותיו בגליונות אכלו עש עד כי הגהות רבות הכותבים כמעט על כל גליוני הדפים בקושי גדול אפשר לעמוד עליהם וכ"ש כי אחרי רוב היגיעה עמדתי על בורין והעתקתי ועוד הגיע אח"כ גוף הכ"י הנ"ל עם העתקת ליד הרב ר"א שמחה נ"י לאמציסלאוו וגם הוא יגע לערוך זה מול זה ותיקן מה שהיה נצרך לדעתו לתקן · ומעתה החיבור על מכונו כו' עכל"ה וכן על מס' שבת בגנזה נמצא ת"י והוא אשר סידרו תלמידיו לאחר פטירתו וכמעט על כל דבר כתוב א' הגאון מו"ר הכ"מ [וע' יו"ד ע"ב הגאון סי' ר"מ ס"ק כ"ב ע"ש] ז"ל והוא עד סו"פ במה בהמה :

* כב) כרך על מס' ב"ק ערכין בכורות (כ"י) ☞[נמצא בכי"ק על ערכין ותמורה]

[כן נרשם ברשימה והנה על ב"ק ראיתי על אגדות ע"ד הנסתר ועל ערכין בכורות לא ראיתי ולא אדע אם הוא ע"ד הפשט או ע"ד הנסתר. ועל הגדות ב"ק דרך הנסתר יש אצלי אבל בהעתקה משובשת מאוד (הגרד"ל)]
☞[על ב"ק נדפס עתה ע"י הרב רש"ל נ"י]

* כג) על מסכת ר"ה : (כ"י)

לא נרשם ברשימה אבל נמצא ת"י הרה"ג ר' בער הש"ץ מווילנא וראיתי על פרק ראשון דר"ה העתיק בן הגאון ר' בער זצ"ל אחי הגאון עם קצת הגהות מאביו הגאון ז"ל ויש שם דברים נחמדים :

כד) ביאור על כמה אגדות :

נדפס בווילנא (שנת ישרים) הובא לדפוס ע"י בניו הרבנים ז"ל וכתוב שמה בהסכמה מהרבני הש"ץ דווילנא שהספר מכ"י קדשו של הגאון נ"ע ממש. ויש מאמר א' שהעתיקו בניו והוא פי' על רבב"ח בב"ב ע"ד הרמז מוסר השכל וע"ד המקרא (תהלים קז) ע"ש. והוא. א) על מדת הגאוה וסופו מדת הכעס. ב) על התאוה והכבוד. ג) על הקנאה והם כסדרן גאוה כעס תאוה כבוד קנאה. ד) על מחוסרי אמנה מהמת עניות והסרון בטחון וביאור על מאמר חז"ל ב"ב (עה) ע"כ יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם כו'. (וכתוב שמה בזה"ל רבינו הגדול אמר ע"ז המאמר בקצרה וחזר ופירש לנו בזקנותו באר היטיב בדעתו הרחבה ומי יוכל לשער רוחב לבבו כחול אשר על שפת הים אפס קצהו תראה) וביאור על מאמר אבות מאין באת כו' וביאור על מאמרים בשבת (ע"ז) מ"ט עיזי מסגין ברישא פי' ע"ד הרמז וביאור על מאמרים בכורות (ח:) גבי הבא דבי אתונא ע"ד הרמז (ומ"ש שם על הא גברא דאזל ובעי איתתא כו' אחר כותבי זאת מצאתי במהרש"א שהתחיל כנ"ל ג"כ מכ"ל ונפלאתי אשר לא העירו שום מהם עוד שכן פי' המהרש"א ז"ל) וביאור על מאמרים שבת (ק"ד:) א"ת ב"ש כו' רמזים ע"ז וביאור על מאמרים סוטה (כ"א:) והכפול הוא בביאורו למשלי (כ"ב כ') ע"ש:
☞[ונדפס שנית עם הוספות קצת ע"י הר' ר' אברהם משה נכד הגאון בעל מעלות התורה אחי הגר"א זצ"ל] :

* כה) חידושי הרא"ש (כ"י)

נזכר ברשימה דשלאנים ☞[הוא ת"י הרה"ג מור"ש ל"מ נ"י במאהליב] וע' בהקדמת בניו בביאור הגאון על הזהר כתבו בזה"ל מאור עינים ישמח על הרא"ש כולו :

* כו) ליקוטים על הרמב"ם (כ"י)

נזכר ברשימה דשלאנים וגם נמצא מזה מעט ת"י שבא לידי מפינסק אשר היה ת"י חתן הגאון נ"ע בשם :

כז) אדרת אליהו על התורה :

נדפס בדוברא(ו)ונא (שנת תקס"ד) במקראות גדולות ע"י מגות הרב המאה"ג א"ם פייווש ז"ל. אשר הוסיף ס' מנורת שלמה והוא הגיה גם ביאור הגאון ז"ל *) וברשימה דשלאנים נרשם י"א הרכי' על התורה והוא ע"ד הפשט וגם נמצא שמה ע"ד הנסתר וע' פ' וירא (יח) ג' אנשים פי' ע"ד המוסר ומשל**) ופי' על פ"א ביתרו תמצא בס' דברים (א' י"ב) ע"ש : ופי' על ויקרא הוא קיצור מתורת כהנים הדרשות על כל פסוק ומעט גם מש"ס בבלי וירושלמי וע' בסוף ויקרא במנחה מרחשת ונדפס על ויקרא עוד הפעם בקאפוסט (תקע"ח) עם ביאור קצת מהרב הג' מ' יהודה ליב ליפשין זצ"ל (חתום בר"ת שם ע"ש וכסוף פ' קדושים הובא כללים מרבינו הגאון נ"ע בל"ו כריתות (והמה נמצאים גם בכ"י מעשה תורה מהגר"א ז"ל) ועל פ' חוקת ובלק נדפס בסוף ס' במדבר ועל פ' בלק נמצא שתי מהדורות נדפסים שם ויש שם כפל דברים. פ' מהדורא תליתאה (סי' טו) והכפול הוא במה"ת (טו) ועמ"ש בפ' חוקת לרבות עבדים לדין טומאת מת וע' בס' ברכת ראש בהשמטה לדף (עט ע"ב) וביאורו על ס' דברים נדפס בסוף החומש ועל האזינו נמצא ב' מהדורות וע' בס' יד יוסף מבעה"מ מפרשי הים הלכות ס"ת ביו"ד (סי' עב ס"ק ב') וז"ל. והנה הגאון התנא אלקי מו"ה אליהו מווילנא ז"ל כתב

*) והיה חתן הגאון בילדותו **) ע' מעלות הסולם הערה ה' באדרת

באדרת אליהו דבהאזינו יש תרי"ג תיבות וכל תיבה מרומז מצוה א' מהמצות . והנה כעת זכינו שנדפס שירה לחיים וביאור ד' הגאון כו' והמעיין שם יראה שהמעט היתה נבואה קטנה מהגאון מו"ה רא"וו ז"ל עכ"ל . [והנה להודיע לרבים שאלו בו ידים לשנות הלשון ולהוסיף בו דברים ובפרט בפ' בראשית אשר נמצא בכ"י לשון רבינו הגדול ז"ל בעצמו לשון הזהב בקצרה מועט שהכל המרובה כדרכו בקודש ז"ל. גם בפ' האזינו נמצא בידי העתק אחר מהנדפס ויש בו כמה דברים שנשמטו בדפוס כמו כן רבו השיבושים בדברי קבלה שבאדרת אליהו הנדפס ומאוד ראוי שיקח מצוה זו לעצמו איש נכון לדבר להגיהם מתוך הכ"י שביד נכדו (הגרד"ל) [ומ"ש באדר"א בראשית (א' כ"ח) כל דבר הנעדר כו' עד אותו ארץ אין זה מלשון רבינו אלא של בנו הרב ר' אברהם ז"ל שהוסיף שם הרבה על לשון רבינו ואלמלא יש העתק ברור מכי"ק של רבינו ז"ל ואין כתוב כל זה (הגרא"ם מאמאניסלאוו)] ועמ"ש המעתיק וז"ל. ולכן אומר כי הגאון לא כתב רק לעצמו ולא מסר רק ראשי פרקים לחכם ומבין מדעתו עכ"ל. והנה החיבור על התורה אינו כולו מכ"י הגאון כ"ע ממש. כ"א נקבצו גם מה ששמעו והוסיפו בלשון למעניתו וגם הוסיפו מה שנמצא בליקוטים. ולדוגמא ע' בראשית (א' י"א) כתוב. וז"ל הזהב של אבא מורי הגאון זצללה"ה הרא הוא עצם הדבר כו' ע"ש ותבין. וע"ש מ"ש וז"ל בליקוטים ח"ג (דף קכ"ג). ☞ [וכמ"ש ידע" הרב ר"ש מסלוצק נ"י בסוף ביאור הגר"א ז"ל למדרש רות החדש קצת תיקונים מאתו] :

כח) ס' צורת הארץ לגבולותיה סביב . ותבנית הבית .

(מספר מלכים ומספר יחזקאל) נדפס בשקלאב (תקס"ב) ע"י בניו הרבנים ז"ל ותלמידו הרב ר' מענדיל ז"ל עם המקראות לזה ובתחלה פי' מקראות בתחלת יהושע ששמעו מפי קדשו וע' בס' בית דוד (דרוש ב') מה שהק' על דבריו (וכן פ' על מבנה ממש' פרה נדפס שמה) ובסוף לוח ציורי פתוחי חותם לזה וע' מלכים (א ה) וז"ל וראיתי בכתובים אחרים של מ"ו הגאון ז"ל שהיה כתוב בהם כו' אך ראיתי ושאלתי את פיו הקדוש ואמר שהנכון כמו שאמר לי והשומע יטה לדבריו כי לא אמר זאת מעולם וע' ביהושע (יט ב) וכן הוא בד"ה עם ביאורו (ד' לא) פי' נחמד על מאחז"ל בגיטין (ז) מתוותא דא"י קא חשיב ותראה מה עמקו מחשבות חז"ל ולא כמ"ש ידידי הגאון מוהר"ן מזאלקווי נ"י על המאמר הזה כי הוא אך למליצה ע' מבוא התלמוד וע' מ"ש הגר"א בד"ה (א יג) מה שדרשו חז"ל בשבת שם תוי שטוענין ע"ש וכן ע"ש (א לג) וע' משלי מהגר"א ז"ל (כ כח) מביא פי' על יהושע ע"ש [ובהסכמה דסלאנים או' כרך על יהושע ונביאים ראשונים ועוד נמצאו (יותר מהנדפס) בכתובים ליקוטים על שירת דבורה ועוד איזה ליקוטים אשר ראיתי ואפשר עוד הרבה שלא ראיתי (הגרד"ל)] ונדפסו עוד הפעם בעו"א בווילנא (שנת תק"פ תר"ג) ועם הוספות מנכדו הרי"מ ז"ל מסלאנים וביותר ביחזקאל וראיתי להעיר כאן מ"ש ביחזקאל (מ"ד י"ט) ע"פ ולא יקדשו את העם בבגדיהם היינו בגד חול הנוגע בבגד קודש נעשה גם הוא קודש [אכ"ה פליאה דעת ממני] ומצוה ליישב ולהעיר מקור לזה . ☞ [עמ"ש המו"ל באור הגר"א למדרש רות החדש בסוף הליקוטים שם] הוגהו ונתבארו ע"י הרב כו' ר' העשיל כ"ץ מהוראדנא ובסוף יהושע ניתוסף ליקוט על השמות שבערי המגרש שביהושע לד"ה ע"ש .

כט) על ישעיה חבקוק ☞ הושע] :

נדפס בעו"א בווילנא (שנת תק"פ ונשנה בשנת תר"ג) פי' על ישעיה עד קאפיטל י"ג (ובשקלאב נדפס בראש הספר עד קאפי' טז) ג"כ מוגה ומבואר ע"י נכד המחבר הרי"מ מסלאנים ז"ל ופי' ע"פ נגלה וגם רמזים מסודות התורה ועד קאפי' (ב) מעלה כי"ק ממש אות באות ע"ש כ' נכדו ע"כ נמנעתי לשלוח בהם ידי אף שהם קשרי הבנה וע"ש (ה נמ"ד) מכאן ועד סוף הספוק נמתק כ"י קדשו ממש של אא"ז הגאון ז"ל וראיתי להעיר מ"ש (א ד) להבדיל בין גוי לעם כי גוי הוא שומר הנימוס כראוי ועם יאמר על קיבוץ המונים יהיה שומרי בעלי דת או בלי בעלי דת ע"ש וז"ש חז"ל ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מצוינים שם וע' פי' לד"ה (א טז כד) ספרו בגוים את כבודו בכל העמים נפלאותיו פי' הגוים הייט המון עם והפחיתים לא תוכלו לספר רק כבודו בכל העמים היינו החכמים תספרו אף הנפלאות (וכתב שם נכד המחבר שמע (המעתיק) קול הברה ולא כיון לבו וע"כ כל"ל גוי הוא הנכבד לכן דרשו חז"ל גוי מלמד שהיו ישראל מצוינים שם ועם אינו אלא קיבוץ רב כי יהיה המונים וז"ש כאן ספרו בגוים את כבודו כי לאו כל מוחא סביל דא אבל בהמונים די סיפורי מעשה נפלאות ע"כ) ונפלאות הוא על נכד המחבר שלא העיר ממ"ש הגאון בעצמו בישעיה כזאת אבל תשוב תתפלא עוד יותר כשתראה במשלי עם פי' הגאון (י"ד כ"ה) ע"פ ברב עם הדרת. מלך וגו' ופי' מלת עם מורה על החכמים כמ"ש בפירוש על ישעיה כמה פעמים וזהו ההיפך ממ"ש וע' ישעיה (ג ג) עמים עמי הארץ כו' אבל הגוים בעלי הנימוס כו' (וע"ש מ"ש נכד המחבר לא אכחד כי פסוק זה שערתי מדעתי וכתבתי בהיפך כפי שהיה כתוב לפני ומרובה על הכתב) וע"ש (פסוק ד) ע"פ ושפט בין הגוים וגו' אח"כ הודעתיך כבר אף עתה כי בכ"מ אשר מצאתי כותב הלז שמפרש גוים על המונים מהפך אני דבריו לפי הכלל שקבלתי בכ"י קדשו ממש של אא"ז הגאון זצוק"ל בפסוק הוי גוי חוטא וגו' ע"ש עכ"ל ותשכיל ממולא דבר האמור במשלי הנ"ל וע' פי' לחבקוק (ג ה) כתב ע"ד הפשט גוי הם המוניים ועם הם החכמים ע"ש ובסוף הספר מבאר מאחז"ל (שבת קד) א"ב אלוף בינה כו' באריכה ויתר הביאור ביתר דחז"ל שם בשבת א"ת ב"ש כו' ע' סוף ביאורו על כמה אגדות ותמצאנו וע' משלי (ח) מביא פי' על ישעיה ע"ש ועמ"ש (כ יא) ע"פ הוי משכימים בבוקר וגו' וכן שם (פסוק כב) הוי גבורים מבואר הוא באריכות יותר במשלי (כג ל) וגם (שם יד יט) מביא פי' על ישעיה וע' משלי (יט כו) מביא פי' על ישעיה (א כט) באופן אחר קצת ובאריכות וע"ש (כ ל) מביא פי' על ישעיה (א ו) מכף רגל וגו' ועמ"ש (יחזקאל א ב) וכן מביא פי' על ישעיה בפי' על שיר השירים (א ו) ושם (א טו) בפ"א ושם (ג ז) בפ"א על ופי' חבקוק (א) מביא במשלי (כד ב) וע' שו"ת בית דוד בחלק הדרוש (דרוש ו דף לד). ☞ [ביאורו על הושע בשני אופנים על נגלה ועל נסתר נדפס בסוף העו"א בדפוס ווילנא שנדפסו מכבר ובהתדשים השמיטו] :

ל) פי' על יונה .

נדפס ביחד עם ביאור על כמה אגדות בווילנא (שנת ישרי"ס) ולבדו נדפס בווארשוי ובפראג וע' בהסכמת רבני מ"ץ מווילנא שהוא מכי"ק ממש שהוא ביאור ע"ד משל ומוסר וע"ד הרמז ועמ"ש במעלות הסולם (הערה ה) ע"ז באריכה ובריש ביאורו לרבב"ח מביא הגאון ז"ל פי' על יונה וכן בפי' לשיר השירים (א ו) . נדפס

לא) פי' על משלי :

נדפס בשקלאב (שנת תקנ"ח) ואח"כ בווארשי סידרו תלמידו הרה"ג מ' מנחם מענדל ז"ל כפי אשר שמע מפיו הקדוש יוצא מפורש ע"פ נגלה כתב תיכף אח"ז בלשונו וכן ע"פ הנסתר ודברי הקבלה הנמצא בזה הספר הוא לשונו הקדוש ממש ומפיו יקרא אליו והוא כותב על הספר בדיו ובאיזה דברים הסתומים פי' דבריו ושם עליהם ליונים שני חצאי עגולים והמה דברים מזה אמר לפי הגאון פי' ונשגע לו ראשו והנה שמע מפה קדוש מפורש שלא אמר הפשט בשום פסוק אם לא ידע הסוד שלו והלבישו בפשט הפסוק [ועי' הק' תקלין חדתין שכן שמע מפורש ממנו גם על סדר טהרות ועמ"ש במעלות הסולם (הערה ז)] והנה זה הפי' על משלי שמע מפיו הקודש שיודפס ראשונה כי כולו מלא יראה וראשית חכמה יראת ה' וכן נתקיימה מחשבת' של אותו צדיק וביאורו העמיק הרחיב לנתח כל המאמרים לחלקים ולהבדיל הוראת כל תיבה. ולשלב התיבות והמאמרים יחד כל דבר לעניינו, לו עפ"י דרכי הגיון הישר ועד פסוק ז' מפרש שהוא הקדמה למשלי לבאר החומר והפועל הצורה והתכלית מהספר ומפסוק ז' התחלת הספר (וכן בראש ס' דברים ובראש ס' ישעי' מבאר ג"כ ע"ד זה כי ההקדמה לס' יובא לראשונה) והנה חלק הספר משלי לשלשה חלקים היינו מראש הספר עד סי' י' הוא משלי א' ומיו"ד עד כ"ה הוא משלי ב' ומכ"ה עד סופו משלי ג' והן נגד הג"ד שהן חכמה ומוסר ואמרי בינה ומשלי א' הוא נגד החכמה להבין פיתוי היצר ואיך לסתור דבריו ומשלי ב' הוא נגד דעת ולכן המעט בכל פסוק נמצא דבר והיפוכו בסוד עץ הדעת טו"ר וכל פסוק ענין בפ"ע והם לידע דרכי ה' והיפוכם שהן בסוד הדעת ומשלי ג' הוא נגד בינה שהיא התורה לכן המעט כל דבריו על ענין התורה ומעלתה ושלא לילך בגדולות ובנפלאות ממנו ושלא יטה ח"ו מדרכה ואיך ינהג בה (הק' להספר משלי) וכן בפנים (א' א') פי' שהג' ספרים הן ג' משלי א' על החכמה ב' על המוסר ג' על התורה והורה חכמה שלא ליפול ברשת היצר ומוסר השנפל ביד יצרו ליסר א"ע ולהתגבר עליו ותורה שיגביר על יצרו אך בדרך התורה [ובזה פי' (ישעיה מ"ע) לאמר לאסורים צאו לאסר בחושך הגלו לאפורים המה האסורים ביד יצרם לאשר בחושך המה אשר אינם יודעים שזה עצת היצר (שם א' י"ב)] וכן הפול הוא (שם ח' י"ד) וכן בביאורו לרבה"ח (ב"ב ע"ס) ע"כ יאמרו המושלים כו' וגם הוא נגד ג' שכלים שבאדם שכל העיוני שכל המחשבה שכל המעשה העיוני הוא בהכמות בהילוך הכוכבים והדומה המחשבה הוא במדות המעשה הוא במעשה המצות [האריכתי בזה במאמר בפ"ע וקבלתי מס' משלי כל תוכן דרכי המוסר אשר הורה הגאון נ"ע וכן דברתי על השמות נרדפים אשר הבדילם הגאון נ"ע ועד ספר ישוב המאמר ואין מקום לזה כאן ואקוה לה' כי ימים יבואו ויצא גם הוא לאור ברנות ה'] וראיתי להעיר ג"כ כי מעט לא כיון המסדר להשמיע יפה כפי ששמע מהגאון נ"ע אשר דעת שפתיו ברור מללו ובא והארך כי לא דקדק להביא כמה מאמרי חז"ל כלשונם ע' משלי (י' ח') מביא כמ"ש בגמרא שמקבלא כלפי שמיא מבניא בלשון אחרת ידבר אל העם וז"ל בגמרא הכיון בנהדרין (כ"ו) מחשבה מועלת אפי' לד"ת ע"ש והלשון כלפי שמיא מבניא הוא גבי חוצפה בסנהדרין (קה) חוצפא אפי' כלפי שמיא מבני' ואין עניינו לכאן וע' משלי (כ"א ו') מביא ברעות נפשה לקטלא מזדבן והוא בסנהדרין (דף ז') ברעות נפשה לקטלא נפיק ע"ש וע' (א' ג') ואמרו מאי כל מעגל זהו התוכחה וע' לקמן (ב' ט') כתב ג"כ כמאמחז"ל מאי כל מעגל טוב זו התוכחה ע"ש ולא ידעתי אנה הוא המאמר וע' בפי' לישעי' (י"א ד') הביא הגר"א מ"ש בתמיד על המוכיחים ועליהם תבוא ברכת טוב ונענין כל מעגל טוב הנ"ל הנראה שהגאון מפרש מעצמו כל מעגל טוב זהו התוכחה כמו שמצינו בתמיד לישנא דטוב גבי תוכחה וכן השמיט להביא מדברי חז"ל במקום שהיה לו ראיה מדבריהם כמו מ"ש (א' ל"ב) ע"ש משובת פתים תהרגם פי' כי שנות רשעים תקצרנה וזהו תהרגם עכ"ל והיה לו להביא ראיה מפורשת מדחז"ל כי המת בקוצר שנים נקרא הרוג ע' תענית (ה) לימות שמואל אדוטר כו' הרגתים באמרי פי ע"ש והבן וכן מ"ש (ג' ד') תן הוא מלשון הנס היה לו להביא דברי חז"ל על לא תחנם ויש לדחות. וכן מ"ש (כ"ד י"ט) אל תתחר במרעים להיות כמרעים עכ"ל היה לו לציין ברכות (ז' ע"ב) וז"ל אל התחר במרעים להיות כמרעים ע"ש אך דרכו בקודש היה לפרש הפשט הברור ולפעמים אע"פ שהראשונים כבר פי' ג"כ כן לא חש להזכירם וכ"פ נמצא כפי' בשער התשובה לרבינו יונה ז"ל ע"ש (י' כ') ע"פ לב רשעים כמעט וע' (י"ג י"ט) תאוה נהיה תערב לנפש פי' נהיה נשבר ע"ש וכ"ה ברבינו יונה שער התשובה וע' (י"ג כ"ד) ואוהבו שחרו מוסר כ' כמ"ש בעל העקידה משל לאשה שרוצה במראה שהיא מתקשטת היא בוררת מראה היותר יפה להסיר אף כתמי הדקים כן האוהבו יותר מדקדק יותר והמשל הביא לעיל (ט' י"ה) ולא בשם בעל העקידה והרבה דברי מוסר השתמש מס' חובות הלבבות ע' (י"ב י"א) ע"ש עובד אדמתו ישבע לחם כ' כמ"ש בחובות הלבבות משל לב' בני אדם כו' ע"ש הכ"ע. וכן רגיל על לשונו לשון חוה"ל ע"ש (כ' כ"ג) אל תאמר הכר כליתי כל ימי ברצון תאותי כאשר יעשה העבד הרע ואיך אשוב כו' וזהו לשון חובות הלבבות (שער התשובה פ"י) ועמ"ש (כג טו) מענין המאגנעט ומבואר במעלות הסולם (הערה ה') ע"ש כי הוא מס' החיים ע"ש ועמ"ש (בא"ת כט) לעיל עמ"ש במשלי (יד כח) ע"פ ברב עם ופי' כי עם מורה על החכמים כמ"ש בפ' על ישעיה הנראה כי העתיק גם ממכתבים ולא יצא כל הספר מפי הגאון אליו כי הגאון בכי"ק ממש כתב להיפך ע"ש וע' מה שפי' (כד טו) נוה דירת קבע ושם (ג לג) ע"פ ונוה צדיקים וגו' פי' נוה הוא מקום דירה לפי שעה בית הוא דירת קבע וי"ל ע"ש. וע' בסוף (כט כח) סיים ע"כ שמעתי מפיו הקדוש מכאן ואילך לא שמעתי אך בכדי שלא יאמר חלק כתבתי מה שמצאתי בכתביו ומה ששמעתי משמו והבטיחו לי מק' ווילנא לשלוח לי וכאשר ישלחו אדפוס אותם ואשלה ליד כאו"א אי"ה [כעת נדפס בס' ברק השחר ע"י הרב ר"ש מסלוצק בווילנא שנת תרכ"ג] ומובא פי' על משלי בפי' על התורה בס' אדרת אליהו תולדות (כו) ע"פ ויחפרו באר וגו' כ' בפי' הנוקבא היא המפתית כמו שהארכתי במשלי וכן בשיר השירים (ג יב) מביא פי' על משלי ע"פ חכמות בחוץ תרונה ושם (ז יג) בפ"א [וראיתי בכ"י העתקה בלשון אחרת ושינוי דברים ושוה העמל לרוב חיבת החיבור ללקט השינוים מהם ולהוציאם לאורה גם זאת לדעת כי בדפוס ראשון נשמט מס"ם ל' וס' ל"א שלא היה ביד מוהרמ"מ אז והדפיס בפ"ע וראוי להודיע זה למען ידע כל איש לחפש אחריו לחברו יחד (הגרד"ל)] :

לב) דבר אליהו . פי' על איוב :

נדפס בווארשוי (שנת תרי"ד) ורק עד סי' ז' והוא מלשון הרב ר' אברהם בן הגאון אשר למד אתו הגאון איוב והוא סידר

סידר זאת ומאתו לקחו הרב המ"מ המפורסם מק' דובנא כאשר בא אל בית הגאון (כמבואר בעליות אליהו, דף ל"ו) והגיע הספר להרב המ"מ ר' בערוש פלאהם והוציאו לאור (ע"ש בהקדמה) [ובכ"י נמצא כסדרן להלן עוד על איזה סימנים וליקוטים על הרבה סימנים להלן (הגרד"ל)] וחובה עלי להודיע לרבים כי הרבה מהם אינם מהגאון כ"א מאת האחרי הרה"ג ר' מנחם אליעזר בהגאון בעל עטרת ראש כאשר ראיתי אני בכתובים וע' מ"ש בעליות אליהו (הערה קז):

לג) פי' על שיר השירים :

נדפס בווארשא (שנת תר"ב) אשר היה בכ"י טמונים ה"י-נכדי הגאון ז"ל בק' סערהייא (וע' בעליות אליהו כי בהערהייא היה פי' על שה"ש) ושני פי' נדפסים [ודע כי ראיתי על שה"ש ב' העתקות לא ראי זה כראי זה כי שניהן סידרו אל' תלמידיו השומעים והא' השמיע יפה דרך הפשט אבל דרך הנסתר לא כתב כ"א מעט והשני השמיע הפשט בל' מקולקל ומקוצר ונגד זה הנסתר כתב כראוי אשר כמדומה שהנסתר הוא מסודר בלשון הזהב של רבינו הגדול ז"ל בעצמו ובדפוס נדפס מהעתקה הראשונה וגם מזה נשמט הרבה (הגרד"ל)] וראיתי אני פי' על שה"ש מהרה"ג ר' גרשון בהרה"ג מו"ה אברהם ז"ל אחיו של הגאון נ"ע מביא כ"פ דברי דודו הגאון על שה"ש מה ששמע ממנו ז"ל ויש בו דברים חדשים מהנדפס ופי' על שה"ש מובא במשלי (ו כז. ז ו. כ כג. כה יא):

* לד) פי' על מגלת אסתר . (כ"י)

[יש אצלי בכ"י אופן שע"פ הפשט אך אופן השני שע"ד מוסר כמו מחיר יין ראיתיו ואין אצלי העתקה ממנו וגם אות שע"ד הפשט נערך תיקון השיבושים (הגרד"ל במכתבו משנת תר"ה)] ופי' מובא בפי' לשה"ש (א' ה') וכן בליקוטים להגר"א מביא פי' ע"פ אשר לא עשתה וגו' וכן בישעיה (י' ז') מביא פי' על אסתר (יו"ד ז'). ☞ [נדפס בברלין פי' הר"י לאפין בשם מעיל צדקה מהפי' שע"ד הפשט ונדפס בשיבושים ופי' ע"ד הרמז נמצא ת"י הרב ר"ם נ"י מסלונק] :

לה) פי' על דברי הימים .

עם ביאור והגהות נכדו הרב רי"מ ז"ל נדפס בעה"ח בווילנא (שנת תק"פ ותר"ג) ונכדו הוסיף עליהם גם משלו וגם ציין על כל דבר שקידמו הראשונים וע' בד"ה (א' ל"ו) כתב. אכ"ה. גם זה תמצא בבנין אשר בנה שלמה ורמז לביאור הרמ"ד ע"ש (הערני הרב מק"ב נ"י) וע"ש (י"ז) הוסיף גם מדברי אביו. הרב זצ"ל וצירף בסוף לוחות שנות השופטים והמלכים לדעת הגאון זקנו נ"ע ואשר בזה יתישבו הרבה מאמרי חז"ל ואין כאן בגבול השבונות כאשר חשבו הנמהרי לב מדעת המתחכמים בעמנו ומצאו מקום להרחיב פה על דחז"ל הנאמנים ונעימים לי סוף דברי נכדו אוהבי מנעורי הרב ז"ל וראיתי להעתיקם הנה וז"ל ובעל מאור עינים אסף מלא הרועים כו' מקולס יתת אל חיזוק דעותיו כו' הראית מה המה פוסים תשוב תראה מה יוסיף דבר איש התבונות דעת אא"ז ע"פ השואות הכתובים מפורש ושום שכל מהקדמת דחז"ל כי ידבר שלום אל עמו ואל ירחיו ואל ישובו לכסלה ולא העדיף הכתוב המרבה ולא החסיר הממעיט. ממנו תראה וכן תפסה לכל תורה וכן תעשה לכל מקום אשר דברי חז"ל בלתי מפורשים לך כשמלה וכן תעשה לכל אבדת אחיך אם לא קרוב הדבר אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך והיה עמך עד דרוש אחיך הגדול עד אשר יודע ה' את אשר לו במשפט לפרש הדבר לאמיתו בלי נפתל ועקש עכ"ל הזהב ☞ [כעת הדפיס הרב ר' שמואל מסלונק נ"י ס' בדק הבית ושם ליקוטים מהגר"א זצ"ל ע"פ איכה קהלת יחזקאל וכו' וגם קיבץ שמות נרדפים הנמצאים בביאור הגר"א זצ"ל וגם בספרו אמונה והשגחה נמצאו ליקוטים מהגר"א זצ"ל] :

לו) פי' על הגדה של פסח .

נדפס בהוראדנא (שנת תקס"ב) ע"י תלמידו הרה"ג ר' מענדיל זצ"ל וכתוב בהק' כי הפי' אינו מכי"ק הגאון נ"ע כ"א אשר שמע מפיו הקדוש בליל פסח והוא כתב אח"כ על הספר וכן הוסיף מנהגי הגאון לפסח ונדפס ביחד עם פי' צפנת פענח להגאון ר"י ניקאלאיא ז"ל :

לז) פי' על ספר יצירה .

נדפס בהוראדנא (שנת תקס"ו) ע"י תלמידו הרב ר"מ הנ"ל. ובהשמטה דפלאים ב' כרכים על ס' יצירה. וזה המיוחד בחיבוריו ז"ל שנדפס מלא שיבושים וטעות. עד כי בהרבה מקומות חיברו יחד הגהות שכתוב על הגליון ממש ז"ל (אבל שיטת גוף החיבור עם דברי הפנים מהחיבור בסדרן יחד עד כי יעמוד הקורא משתאה לעמוד על הכוונה וחובה גדולה לסדרו מתוך כ"י נוסחא נאמנה (הגרד"ל)]. והנה נמצא ת"י ס' יצירה כ"י ממנו ז"ל בידו תלמידו הרב החסיד רמ"ש זצ"ל לא כנדפס וגם הגיה על הגליון הוספת ממנו ז"ל וליקוטים נפלאים והנזכר בהק' להספד"ל אשר עשה ע"י ס' יצירה בהיותו קודם י"ג שנה נזכר שמה הצירופים לזה ועי' עליות אליהו (דף כ"ב) כי מימי ילדותו היתה גירסתו ברורה לו בס' יצירה ע"ש ומביא פי' על ס' יצירה באדרת אליהו עה"ת (א' ו') וז"ל וכבר באתרי בס' יצירה ומובא בהסכמות הרבנים דווילנא (נדפס מעבר לשער לביאורו על רבב"ת) שהסכימו עליו :

לח) ביאור על ספרא דצניעותא .

נדפס בווילנא (שנת תק"פ) ביאור רחב כמעט על כל תיבה ותיבה מראש הספר ועד תומו ודרכו בקודש כספר הזה פי' במעלות הסולם (הערה י"א) הוציאו לאור נכדו הרב רי"מ ז"ל וע"י עזר הרב ר' מרדכי ז"ל מווילנא (המכונה בהר"ק) וע"י הרב וכו' מו"ה אברהם שמחה נ"י אב"ד מאמציסלאוו ושם האריך ת"ז בהק' לספר זה ובסופו נדפס ליקוטים לזה ומובא בהסכמות הרבנים דווילנא כי הסכימו עליו [וזה החבור יחידי שראוי לשבח סגלה

שלא מסודר כהלכתו בהגה"ה מדויקת ובסדור הלקוטים על מקומן הראוי להם כזה יראו ויקדשו לעשות כמתכונתו הבאים להוציא לאור שאר חיבוריו הנסתרות אי"ה שיזכה הדור לכך (הגרד"ל)] :

* לט) ביאור על הזוהר. (כ"י)

נדפס ממנו אפס קצהו בווילנא (שנת תק"ע) ע"י בניו ונכדו הרבנים ז"ל והוא מסודר מעלם הי"ק הגאון זצ"ל ופי' הסך' הגאון מוהר"מ ז"ל שם ולא הדפיסו על כל הזוהר כי רב הוא והדפיסו אך מעט הרך קטן הנמצא בפ"ע מסודר והוא על ח"ג מהזוהר מדף קנ"א ע"א עד סוף קע"ה א' ובסוף ליקוטים אחדים [וברשימה דהגאונים י"א כרכים על הזוהר בכ"י בזה הוא החוב היותר גדול על שנתפשטו ונפוצו העתקות שונות על מאמרים מהזוהר וליקוטים שונים ועלו בהם שיבושים וקמשונים ואין תקנה כ"א להשתדל לסדר יחד בסדר נאות לפי חלקי הזוהר ולסדר הליקו' הסימנים ולהגיהם מכ"י שת"י נכדו אשר וודאי רובם מכי"ק בעצמו או מתלמידיו הנאמנים ואף על פי שלא הנדפס עלו בו קמשונים נגד הנמצא בכ"י ראוי לתקנם (הגרד"ל)] ועי' הק' לספד"צ וז"ל הגאון מוהר"ח ג"ע וביחוד בגרסותיו הנקיות אשר המציא בזוה"ק ור"מ ותיקונים חסר ויתיר ותלוף מסורה לשורה ומדף אל דף ולכמה דפין לא יאומן ולא ישוער יגיעותיו הרבות והעצומות שהיה לו והיה שוקל וסופר אותיותיהם עד דאנהירו לו עיינין משמיא לאוקמי גירסא חדשה יפה וברה אומנה על קו האמת נשקלה על מקומה יבוא בשלום עכ"ז עדן לא התברך בלבבו להחליטו לאמת ברור עד אשר חזר ויגע יגיעה גדולה בפישפוש ומשמוש וחיפוש מחיפוש רב מאוד בכל הזוה"ק ור"מ ותיקונים אם היא מאירות עינים שיתישבו ע"י עוד מקומות רבות בזוה"ק ור"מ ותיקונים וכאשר כן מצא אז הבין כי חכמת אלהים בקרבו כו' ושמעתי מפורש יוצא מפיו הק' שלא מלאו לבו הטהור לשנות ולקבוע גי' חדשה בנסתרות עד אשר האיר אל עבר פניו הטהור הרבה מקומות ולפעמים עד ק"ן כו' עכ"ל :

* מ) ביאור על תיקוני זוהר (כ"י) :

[ברשימה דהגאונים ה' כרכים על תיקוני זוהר עודנו בכתובים ונתפשטו ממנו העתקות שונות חסירות וראיתי להודיע כי נמצא בכתובים ביאור על כל התיקונין בלי שיור ואף על י"א תיקונין האחרונים (הגרד"ל)] מובא פי' על התיקונים (תיקון ע' ד' ר"כ ע"א) בספרו הדרת קודש כ"י (דף י"א) ד"ה ובריש בראשית. עלה בהסכמה מהרבנים דווילנא להדפיסו. ☞ [נדפס עתה בתכלית הפאר וההדור במצות והוצאות ה"ה הרה"ג החריף הנכבד בישראל מו"ה שמריה לוקערמאן נ"י במהאליב והובא לבית הדפוס ע"י הרב ר"ש לוריא נ"י ונדפס בווילנא] :

* מא) כרך פרקי היכלות (כ"י).

לא ידעתי אם הן הפרקי היכלות שבדפוס רק הגהות של רבינו ז"ל עליו או הן פרקי היכלות השלם (כאשר כמדומני ראיתי בילדותי אצל ש"ב הגאון מו"ה שאול מווילנא זצ"ל) כי הנדפס הוא חסר הרבה וביד הראשונים ז"ל היה נמצא גדול הרבה מהנדפס וא"כ הדבר מצוה רבה על מי שיש כח בידו להביא לדפוס ברייתא שחברו התנאים (הגרד"ל)] :

* מב) שני כרכים על היכלות (כ"י) :

[ביאור נרחב חיבור המיוחד בחיבוריו ז"ל בזה שבא בארוכה ע"ד ביאור נפלא וגם הוא חיבור מעט הכמות ורב האיכות לשלימותו וראוי להשתדל בהדפסתו ונמצא ת"י בכ"י (הגרד"ל)] וגם הוא עלה בהסכמה מהרבנים הנ"ל להדפיסו ומובא בספר נפש החיים שע"א (סוף פרק ט"ו) מ"ש בהיכל ב' וכן שם (פרק י"ח) ושם (פרק י"ט). ☞ [נדפס בק"ב ע"י הרב ר"ש לוריא נ"י בהתאמצות הגאון רי"ל זצ"ל האבד"ק דק"ב ובסוף ליקוטים מתי' וע"ש בסוף דף ע"ה כי גוף כי"ק נמצא בירושלים בבהמ"ד הגדול מנחם ציון ת"י הרה"ג ר' זונדיל זצ"ל מסלאנט] :

* מג) ביאור על רעיא מהימנא. (כ"י)

ברשימה דהגאונים ד' כרכים על רע"מ גם זה החיבור נפוצו ממנו העתקות שונות חסרות על כי הוא בא בכמה כרכים והמעתיקים לא השיגו כולם וראוי להודיע זה ברבים כי נמצא עליו ליקוטים רבים וראוי לחברם יחד על מקומם יבואו שלמים ומסודרים כראוי והחיבור להיותו קטן הכמות ורב האיכות כי הוא ראשון במלאכת הקודש כזו שלא חובר עדיין פי' עליו לכן ראוי להשתדל להוציאו בדפוס (וישנו ת"י על כל הרע"מ עם הליקוטים שיגעתי ג"כ לסדרם על מקומם כראוי (הגרד"ל)] וגם הוא עלה בהסכמה להדפיסו מהרבנים דווילנא הנ"ל ועי' בעליות אליהו (דף ל"ג). מזה (אות ל"ב). ☞ [נדפס עתה בק"ב מהעתק שהעתיק הגאון ר' דוד טריש זצ"ל מביתאוו עם הגהות שלו והגהות אחת הרמ"ם זצ"ל תלמיד הגר"א זצ"ל ויצא לאור על ידי הרב ר"ש לוריא נ"י] :

* מד) ביאור על אידרא רבא ואידרא זוטא. (כ"י) :

עיין בספר עליות אליהו (הערה פ"א) מש"ש בזה :

* מה) ביאור על מדרש הנעלם. (כ"י) ועי' לקמן (אות מ"ז) :

* מו) ביאור על זוהר חדש . (כ"י) .

[ברשימה דשלשים ג' חלקים ומזה לא נמצא אצלי רק איזו מאמרים וגם פי' זוהר חדש על רות הנמצא בסדרת קודש והנה לא נמצא אצלי נכדיו כעת פי' רבינו הגדול ז"ל על זוהר חדש שיר השירים אשר רבינו ז"ל בליקוטיו מורה באצבע עליו כ"פ ובמקום אחד כתב בזה"ל . ובפי' זוה"ח שה"ש שם אתן את דודי לך ע"כ . ולא זכינו להנות מאורו רק על פי' מאמר מדרש הנעלם שבתחלת זוה"ח שה"ש וגם על ריש מילין על איזו שורות מתחלת זוה"ח שה"ש [אמר המעתיק עי' בסדרת קודש כ"י (דף י"ג) ד"ה זוה"ח שה"ש י"ב אברים פנימים כו' וע"ש ד' י"ח עמ"ש בזוה"ח שה"ש שהיני הוא הפה ועי' בספר יצירה כ"י ע"ח ע"א זוה"ח שה"ש רזא דד' שמהן גליפין) והשאר נגנז מאתנו . והנה חקרתי ופשפשתי עליו בכל המקומות ואין יודע עד מה ממנו ה' יאיר עינינו ויחזיר לנו האבידה הגדולה הזאת . (הגרד"ל)] :

* מז) כרך הדרת קדש (כ"י) .

חיבור ארוך מסודר מתלמידו הרה"ג רמ"ש ז"ל וז"ל השער שם ספר סדרת קודש אחד משבעים חיבורים קדושים שחיבר כו' ופי' על מדרש הנעלם ממגלת רות ☞ [נדפס בווארשא שנת תרכ"ה ע"י הרב ר"ש מסלונק נ"י] והוא מלשון הקודש וכל הספר הזה העתיק וסידרו תלמידו הגדול המקובל הרב כו' מ' שלמה זצ"ל מטאלטשין נעתק ונכתב ביום ד' י"ג לחודש מר חשון שנת תקע"ב ומסדר ת"י כליל יופי הכן להדפסה עם לוחות המפתחות והיא ליקוטים הרבה מרזין דאורייתא (מחזיק ערך עשרים בויגן) :

* מח) כרך לוח הליקוטים (כ"י) .

[לפי הנראה הוא מפתח מהליקוטים (שהיה אז לפני המסדר המפתח) בכרכים שונים כי ראיתי איזו קונטרסים ע"ד לוח זה (הגרד"ל)] :

* מט) ספר מעשה תורה (כ"י) .

ולבסוף איזו ליקוטים כללי התורה והוא מתחיל מאות א' ומונה והולך כל המספרים אשר נמצא בדברי חז"ל ואשר כללם הוא בחכמתו ונמצא ת"י עד אות י"ג וגם אות ע' נמצא שמה וציינתי עליהם כמה פעמים מוצאם ושמעתי מהרה"ג ר' דוב בער מ"ץ מווילנא כי זה נכתב מתלמידו כאשר יצא מפי הגאון בע"פ בשכבו על מטתו בחליו והוא כתב על הספר בדיו [ברשימה דשלשים ב' כרכים מעשה תורה ראיתיו קצת שרשמו מפי הגאון ז"ל אבל לפי הנראה השני כרכים אלו הן שהשלימם בנו הרב מוהר"א ז"ל בחכמתו (הגרד"ל)] : ☞ [נדפס עתה ממנו בווארשא בשנת תרכ"ד אך המספר עשרה וע"ש בהסכמת הגאון ר' יוסף שאול נ"ז זצ"ל האבד"ק לבוב כי נמצא ת"י מחברת הזאת אשר השיג מהרב ר' וואלף שיף חתן הגאון מוהר"ג ר' עקיבא אייגר זצ"ל ע"ש] :

נ) דקדוק אליהו נדפס בווילנא שנת תקנ"ג עם הערות מהמדקדק ר' צבי הירש :

נא) ספר איל משולש :

על חכמת המשולשים והנדסה כו' בה"ה ת' כללים נדפס בווילנא (שנת תקנ"ד) והספר הזה הוא נעלם כי"ק מהגאון נ"ע והוציאו לאור הרב הגדול מו' שמואל אב"ד דק' לוקניק והגיהו ועשה פירוש לדבריו והקדים הקדמה נקראת בשם דרך הפתח (וציונים בדרך) מאת הרב רי"מ משלאנים :

* נב) חיבור ארוך על התכונה (כ"י) :

ע' עליות אליהו (הערה פ"ב) באריכה מזה החיבור וע' מעלות הסולם (הערה ה') :

* נג) כרך תקופות ומולדות (כ"י) .

נד) מכתב עלים לתרופה .

נדפס כמה פעמים וגם נעתק ללשון עם לועז הכתבה ולשונות בעלי עתים והוא מכתב אשר שלח לביתו מדרך נסיעתו לארץ הקדושה ועי' עליות אליהו (דף ל"א) :

[לבד זה שמעתי מפי הרב ר' יעקב משה ז"ל מסלאנים בווילנא בילדותי שנמצא אצלו כרך ליקוטים שונים בלא הסידרן שממנו יש לכוין כיצד היה סדר למודו של הגר"א בכל יום ע"פ סדר כתיבתן שם (הגרד"ל)] :

נ"ל שהוא לוח הליקוטים הנזכר לעיל (אות מ"ח) וכן נמצא ממנו מכתבים בכתובים וכן מובא במחברים דברים נחמדים אשר נאמרו משמו :

והגהות הגאון יצאו לאור בדפוס בשם מעשה רב (ווילנא שנת תקצ"ב) אשר קיבלם ידי"נ הרה"ג סיע"ה חכם מירא מ' יששכר בער זצ"ל המ"ץ מווילנא מהם מה שראו עיניו את הגאון נוהג ומהם אשר היו בכתובים מהרב החסיד מ' סעדי' זצ"ל תלמיד הגאון שנסתר בירושלים ונפלו לידו משם מכתב היושב במגורי אביו והרה"ג מוהרד"ב הנ"ל הוסיף עליהם הערות [ובעת התעורר בנו ידידי הרב וכו' מ' אלי' פרץ נ"י מ"ץ דפה להדפיס מחדש הס' מעשה רב עם תוספות הערות מאביו הרה"ג ז"ל ובסופו קונטרס מנחת ערב מאביו זצ"ל יסי' ה' אתו להוציאו לאור] והרבה מהנהגות מובאים גם כן בחיי אדם אשר גם הוא זכה להיות ממשתופפי בצל קורת הגאון נ"ע וראיתי אני להוסיף ולהעיר על מה שכתב במעשה רב . עמ"ש במעלות הסולם (הערה י"ג) ס"ז מנהגים מחודשים ממנו וע' שם ד"ה ויען וכו (הערה ז' ס' כ"ד) ובעליות אליהו (הערה ל"ב נ"א נ"ג כ"ג פ"ב ל"ו ק"ט) . (סי' י"ד) עמ"ש בפ"א בהלכות ציצית כו:

(כלל י"ב סי' ו') כל שהסיר הטלית שלא לצורך הטלית צריך לברך וכן נהג הגר"א : (סי' י"ז) עי' ח"א שם (כלל י"א סי' י"ב) ועמ"ש במעה"ש הערה י"ג (דף ט"ז) ד"ה וכן ול"ע : (סי' מ"ד) עי' ח"א ה' תפלות (כלל ל' סי' ט') כתב ע"ז וכן נהג הגר"א אך לא נוהגין כן : (סי' נ"ה) עי' שו"ת משכנות יעקב סי' ע"ג : (סי' ס') להוסיף בסדר הלימוד מ"ש במעה"ש (הערה י') ובעליות אליהו (הערה ט"ז ומ"ד) ושם (אות ע"ד קי"ד) בפנים : אחר (סי' פ"ו) להוסיף מ"ש הח"א בהלכות ברכות (כלל ס"ה סי' ג') מי שנעשה בנו בר מצוה כו' מברך בא"י אמ"ה אשר פטרני מעונשו של זה כ"כ מהרי"ל שמברך בשם ומלכות כו' וכ"כ הגר"א שכן עיקר ושמעתי שכן נהג ועי' מעשה רב סי' מ"ה : (סי' פ"ד) מים אחרונים חובה ומצוה כמו מים ראשונים כו' . וראיתי להעתיק מ"ש ע"ז אבי כמ"ל הרה"ג המפורסם בישראל מוהרנ"ה בהגאון מהורא"דנא בכתביו בביאורו לתרגום דרב יוסף על ד"ה (ב' י"ג ה') ברית מלח קיים מלה כי כמא דמוי דימא כמ"ש בתענית (ט') והלא מי אוקינוס מלוחים הן והוא שכל יודע מבין שים המלח היה מתחלה עמק שוה . ונהפך ה' את סדום ועריה היתה לים המלח ממלח סדומית אשר שפך ה' בה גפרית ומלח שרפה כל ארצה וממנה יצא הירדן שעליה אמרו בב"ר (פע"ח) ההדין ירדנא דלא פסוק יומא ולילה וממנה לשאר נהרות עד שילכו יונקותיהם גם לימים ונהרות אחרים עד שתבוא גם בים אוקינוס כנודע לכל יודע ומזה מימי אוקינוס מלוחים וא"א שיתמתקו בלתי לדעת ר"א שם בהתענית בעבים ובפסיקתא רבתי (פנ"ב) אי' שלעתיד לבוא יהיה מעין מבהמ"ק שילא לכל הימים ולאוקינוס ואז יתמתקו המים ע"ש ובאר בזה שהכה א"א שיפסוק בית דוד וכן הפ' ג"כ בכתוב ברית מלח עולם הוא ולא כפרש"י בם שברית מלח הוא שלא יסריחו עי' מנחות (כ"א) מלח שאינה שובתת ומזה תדע דבר אמת בביאור הגמרא בעירובין (י"ז) וחולין (קה) מלח סדומית יש שמסמא את העינים ואמר אביי ומשתכח כי קורטא בכורא שמאחר שהדבר מוחשי שים המלח הוא מלח סדומית ושממנה ינקו כל הנהרות היאורים והאגמים והימים שבעולם ומבואר במופת שכל גשם ימשך לגשם השני המשותף עמו בטבע וביותר לאשר הוא ממינו ודומה לו בשמו ובמעשיו ובמקומו וגם בגמרא מצינו הרבה מאמרים יעידו ע"ז כענין אמרם הבלא מפיק הבלא ומנא מין את מינו וניעור ואמרו בדרך משל לא להנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו ובמוחש רבים וא"כ נקל נדעת שהיאורים והמקומות שמשם הוציאו המלח מדינה ומדינה במקומה שולט בם מאוד התערובות הים המלח שהוא המלח סדומית המתערב בם מיניקתם ממנה המנה מדרך הרחוקה אשר הולכת בה ומתמעטת מעט מעט דרך הילוכה במימי הימים והנהרות לא נמצאת רק מעט וזה אמרו ומשתכח כי קורטא בכורא כי כבר הוא ורחוק נפרש שהיתה בימיהם התערובות המלח הסדומית בכל מלחי הארץ בלתי שום הובה וממה היתה התערובות ואיך נתערבה . ונפי שהתוס' למדו בדרך הזה לפיכך אמרו בחולין ובעירובין שם ובברכות (נ"ג) שלנו אין חובה ליטול מים אחרונים שאין מלח סדומית מצוי בינינו ולפי הביאור האמתי הזה גם בינינו מצוי ובמוחש כמוהו חייבים במים אחרונים בלא שום הוראות היתר ולא נצרך לתקון שתקן הרמב"ם (פ"ו מה' ברכות ה"ג) או מלח שטבעו כמלח הסדומית וכתב הכ"מ לפי שהזינן שבעלי הש"ס שהיו בבבל השבו ג"כ למלח הסדומית והם הרחיקו מהדום ע"ש והוקשה להרמב"ם שבארצות הרחוקות לא שייכא התערובות ולפירושי יבוא על נכון והבן כי הוא אמת וברור וקורא אני על האחרונים וביותר על הגאון החסיד מווילנא שהדהר דברי התוס' בשתי ידים לא יאונה לצדיק כל און ע"כ : לאחר (סי' פ"ז) להוסיף מ"ש במעה"ש (הערה כ"ב) (סי' פ"ה) ע' מעה"ש (הערה י"ג) ד"ה ועצמו ושם (דף ט"ז) ד"ה וכן : (סי' נ"ד) ע' עליות אליהו (הערה פ"ו) · (סי' נ"ה) ע' מעה"ש (הערה י"ב) : (סי' ק"א) ע' עליות אליהו (הערה ו') : (ק"ג) ע' מעה"ש (הערה י"ג ד"ה וראיתי והערה ט"ז) (ק"ד) ע' בס' שערי צדק לבעל חיי אדם (פרק י"ד) ובע"פ שהחלות מרובים פה ק"ק ווילנא יש נוהגים לתתם לכהן עפ"י הגר"א . (קכ"ד) ע' מעלות השולם (הערה י"ב):(קל"ו) וע' ח"א בה' קריאת התורה (כלל ל"א סי' מ') ואמנם הגר"א הנהיג בקהלתנו כאשר שתיקן לכתוב נביאים וכתובים על קלף ובגלילה כס"ת וא"כ הקורא מוציא כל הציבור : (קמ"ו) ע' פי' הגר"א לישעיה (י"ב א') : (ק"ן) ע' מעה"ש (הערה י"ג) (דף ט"ז) ד"ה וכן ול"ע : (קנ"ה) ע' מעה"ש הערה י"ג (דף ט"ז) ד"ה ומ"ש משו"ת הת"ס סופר · (קס"ח) וכ"ה בח"א ה' נשיאות כפים (כלל ל"ב סי' ט"ו) בשם הגר"א : (קע"ב) ע' מעה"ש הערה י"ג אות ז' : (קפ"ו) ע' ח"א ה' פסח (כלל קכ"ז סי' ל') יאדונינו הגר"א החמיר מאוד בזה שלא לאכול רק מה שמשומר משעת קצירה כל ימי הפסח והיינו מטעם הזה ע"ש . באמצע (קנ"ה) שני מצות וכו' ע' עליות אלי' (הערה מ"ו) · הוכנים מרור מרוסק להוסיף מ"ש במעה"ש הערה י"ג אות ז' · (ר) וע' ח"א בה' ט"ב כתב לאחר חצות מותר לכנית טו"ת וכן נהג הגר"א ול"ע : (רי"ב) ע' מ"ש בשו"ת בנין עולם (שאלה י"ב) בסוף הביא דברי הנודע ביהודה מה"ק (סי' ל"ג) שקרא תגר מאוד ע"ז וגם רבינו הגדול הגר"א ז"ל מווילנא צווח ככרוכיא על מנהג הרע הזה ע"ש שהאריך : (רי"ט) ע' שו"ת בגדי ישע (שו"ת י"ב) : (רכ"ב) ע' שו"ת מנחת עני (תשובה כ"ס) : (רכ"ג) ע' עליות אליהו (הערה קי"ז) ומעה"ש (הערה כ"ד) : (רל"ג) ע' בח"א ה' לולב (כלל קנ"ב סי' ז') והגר"א היה מקיף ז"פ וא' בנוסח הנדפס בסידורים ואח"כ אתה הוא כו' ע"ש : (רל"ט) ע' ח"א ה' חנוכה (כלל קנ"ג סי' ל') וכן נהג הגר"א : (רמ"ג) ע' מ"ש בשו"ת בית הפרים (ס"ט) ובשו"ת הת"ס סופר או"ה (קפ"ט וקי"ג) ובס' גליא מסכתא ע' מעה"ש הערה י"ג :.

נשלם המאמר אשר קראתיו בשם ע ל י ת ק י ר ע"ד חיבורי הגאון הנדפסים והכתובים :

שנת הזה פה ידא די כתבה לפ"ק

באתי יהושע העשיל בהרב הג' הצדיק וכו' מ' אליהו זאב זצ"ל הלוי

ונשלם הספר בע"ה ית"ש .

שנת כי ידע דרך עמדי בחנני בזהב לפ"ק

מעיני העדה · הרה"ג המאורות הגדולים · זקני תורה ומורי צדק דק"ק ווילנא יכוננה עליון.

קול קורא אליכם בית ישראל

הן ממזרח שמש עד מבואו · מהולל שם הגאון החסיד מווילנא · לא קם כמוהו מדורות הראשונים · ויותר שהיה חכם · איזן חיקר ותיקן חיבורים רבים · ומהם אשר זכינו לראותם נדפסים ורב מהם אשר עודם בכתובים . ונאמר בהם כי טוב · ונגנזו לצדיקים · והנה שמענו ותרגז בטננו · כי הרבה כתיבת יד קדשו נפזרו · (לבד הנמצא בסלאנים) ותשתפכנה אבני קודש אלה · ואין מקבץ לנודד · ומהם יעלו בתוהו ח"ו ועש תאכלם . ואנחנו מחשים לתקן כל זה ומצאנו עון חלילה:

והנה ברכות לראש משביר הוא מאהבנו האברך הרב הגדול כו' הכם יר"א המפורסם מו"ה יהושע העשיל בהרב הצדיק מו"ה אליהו זאב זצ"ל הלוי מפה אשר חכם לב כמוהו לקח מצוה להבר ספר עליות אליהו תולדות אדם הגדול הגאון החסיד נ"ע כולו מלא תורה ויראת השם · והנה שפתיו ברור מללו · ושפתים יושק דברי פי חכם חן · הנה מצוה גודרת מצוה · כי נתן גם נפשו לאסוף נדהי הכתיבת יד קודש : והביבים עלי' שמעתתי' דרב רבנן וגאון הגאונים בולי האי · להציל כתבי קודש אלה מן האבדון ח"ו · ושם על לבו הט' לעשות משמרת למשמרת לכי"ק מהגאון · למען יעמדו לדורות עולם לזכרון · והפצו לסייע שיצאו לאור הדפוס :

על כן בשבטי ישראל נודיע נאמנה כי חובה ומצוה על כל מי אשר ימצא בידו מכי"ק של הגאון לשמרה בטהרה ולהודיע להרב הנ"ל מכל הנמצא ומודיעים אנחנו ברבים · הן בפה ק"ק אשר בה שכן הגאון והן בשאר עירות ישראל · לכל אשר נגע יה"ש בלבו · ונמצא אתו דבר או חצי דבר מכי"ק מהגאון להודיעו במוקדם ונבקש לשלחם ולמסור יפה יפה הכי"ק בעצמם או עב"פ העתקה ברורה על הוצאות הרב הנ"ל בשלימות והשם יתן גם בלב נדיבי עמינו לסייע לכל הבא למלאות ידו להוציא לאור בדפוס כי"ק מהגאון אחר קבלת רשיון מהצענזורי' כחוק הממשלה יר"ה · ואחר הביקור כי המה מעצם כי"ק או מתלמידיו הגדולים כנודע הכרוז אשר הוכרז בווילנא מטעם הרבנים דפה · אחר עלות הגאון אליהו השמימה :

וכל השומעים לדברינו אלה · זכות הגאון זצ"ל תהיה מסייעתם וצדקתם תעמוד לדור דור ויתברכו בכל טוב ואושר · א"ס :

דברי המעתירים לכבוד הגאון החסיד ולכבוד קדושת תורתו · הבאים על החתום · יום עהה"ס שנת תרט"ז לפ"ק פה ווילנא יע"א :

נאום זלמן זאב בהרב כו' המפורסם מו"ה יחזקאל פייוויל זצ"ל מ"מ דמתא ומ"ץ בפה :

ונאום ישראל בהק' מוהר"ר אליעזר זצללה"ה :

השמטה לעליות אליהו (הערה כ') וכן סיפר הרה"ג המפורסם מ' ישראל נ"י המ"ץ מווילנא הנזכר לעיל · (אשר זכה לראות את הגאון בחייו בסדר גאונו) שכן שמע הוא מפורש מכ"י הגאון מוהר"ח נ"ע בהיותו בווילנא והוסיף לאמר בזאת מאמרז"ל (ב"ב ע"ה) זקנים שבאותו הדור היו אומרים פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה נקיט זקנים שבאותו הדור כי הצעירים לימים אשר ראו את משה לעת זקנה ושיבה ואת יהושע בימי עלומיו היו אומרים כי כאשר יגיע יהושע לשנות משה רבינו לא יגרע ערכו ממשה . אבל הזקנים שזכרו את משה בעודו היה צעיר לימים כיהושע עתה . כי גם אז כמה היה גדול יותר מיהושע עתה המה השכילו לאמר פני משה כפני חמה כו' ע"כ :

